

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
KİTABXANAÇILIQ-İNFÖRMASIYA FAKÜLTƏSİ

KİTABXANAŞÜNASLIQ

VƏ

BİBLİOQRAFİYA

Elmi-nəzəri, metodik və təcürbi jurnal

№2 (23) * 2008

1997-ci ilin
oktyabrından çıxır

BAKİ –2008

KBT- 78

K 73

Təsisçi və baş redaktor: professor Xəlil İSMAYILOV

Məsul katib: dosent Knyaz ASLAN

REDAKSIYA HEYƏTİ:

Professor Abuzər XƏLƏFOV

Professor Zöhrab ƏLİYEV

Professor Bayram ALLAHVERDİYEV

Dosent Nadir İSMAYILOV

Kərim TAHİROV

F.e.n. Aybəniz ƏLİYEVƏ-KƏNGƏRLİ

Tamella İSMIXANOVA

Baş müəllim Solmaz SADIQOVA

**K 73 Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və
təcrübi jurnal. -B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2008.-№2.-188 s.**

Redaksiyanın ünvanı:

AZ-1073/1. Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi 23,

2№-li tədris korpusu, IV mərtəbə, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi,

«Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya» jurnalının redaksiyası

Telefonlar: 439-05-47; 439-08-03

© «Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya», 2008

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ**

**БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ ФАКУЛТЕТ**

**БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ
И**

БИБЛИОГРАФИЯ

**Научно-теоретический,
методический и практический журнал**

№2 (23) * 2008

**Выходит
с 1997 года**

БАКУ-2008

ББК-78

К 73

Учредители и

главный редактор: профессор Халил ИСМАИЛОВ

Ответственный секретаре:

Доцент Князе АСЛАН

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Профессор Абузар Халафов

Профессор Зохраб Алиев

Профессор Байрам Аллахвердиев

Доцент Надир Исмаилов

Керим Тахиров

к.ф.н. Айбениз Алиева-Кенгерли

Тамелла Исмиханова

Старший преподавателе Солмаз Садыгова

К 73 *Библиотекосведение и библиография: Научно-теоретический,
методический и практический журнал . - Б., Изд-во Бакинского Университета, 2008. -№2.-
188 с.*

Адрес редакции:

*Аз –1073/1 г. Баку, ул. Захида Халилова, 23,
учебный корпус №2, этаж IV, Библиотечно-информационный факултет,
редакция журнала «Библиотекосведение и библиография».*

Тел.: 439-05-47; 439-08-03

© «Библиотекосведение и библиография», 2008

MÜNDƏRİCAT

RƏSMİ SƏNƏDLƏR

“Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı

Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının konfransı və “Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası” əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılarına

M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının əməkdaşlarına “Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi” fəxri adının verilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı

M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının əməkdaşlarının “Tərəqqi” medalı ilə təltif edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

İSMAYILOV X.

Milli Kitabxana Azərbaycan elm və mədəniyyətinin xəzinəsidir

**HACIYEVA M.
İSMAYILOV N.**

Azərbaycan mədəniyyətinin bayramı

KİTABXANAŞÜNASLIQ

МОТУЛЕСКИЙ Р.С.

*Национальная библиотека Беларуси: новый этап развития
(к 85-летию Национальной библиотеки Беларуси)*

RZAYEV S.M. MUXTAROV K.	<i>Kitabxana etikasv v� kitabxanaqı-oxucu münasibətləri</i>
RÜSTƏMOV �. AĞAYEVA X.	<i>Sənəd (dokumentum) anlayıřı, onun genezesi v� mahiyyəti</i>
K. ASLAN	<i>Seyid �zim řirvaninin bədi iresind� maarifçilik ideyalari</i>
MUSTAFAYEVA S.	<i>Bibliografik təsvir nəzəriyyəsinin inkiřafı</i>
İSLAMOVA ř.	<i>Sosial-iqtisadi d�yiřiklikl�rin informasiya təminatında kitabxanaların rolu</i>
PİR�LİYEVA Y.	<i>Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasında oxucularla iřin spesifik x�susiy�tl�ri</i>
RÜSTƏMOVA R.	<i>Elmi kitabxanalarda elektron kataloqların təşkili x�susiy�tl�ri</i>
QULİYEV O.	<i>Müasir informasiyalařdırma cəmiyyətində elektron kataloqun tətbiqinin əhəmiyyəti</i>
HACIYEVA V.B.	<i>Müstəqillik illərində Respublika Elmi Tibb kitabxanasında oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili</i>
ƏLİYEVA X.	<i>Mütaliə mədəniyyəti və fasiləsiz təhsil sistem</i>
RÜSTƏMOVA S.	<i>Bazar iqtisadiyyatı ř�raitində kitabxanaqılıq fəaliyyətində iqtisadi amillərin formalařması</i>

BİBLİOQRAFİYAŞÜNASLIQ

VƏZİROVA R.Ə.

AĞAYEVA X.T.

*Respublika Elmi-Pedaqoji Kitabxanasının bibliografiyasının fəaliyyəti
müasir mərhələdə*

HACIYEVA Q.S.

SADIQOVA S.A.

Azərbaycana dair materiallar Türk və İran bibliografik mənbələrində

*Naxçıvana həsr olunmuş ensiklo-pediya ən mühüm bibliografik informasiya
mənbəyidir*

MƏMMƏDOV

Ə.M.

*Geologiya elmi üzrə sənəd-informasiya tələbatı və həmin tələbatın
ödənilməsində bibliografik vəsaitlərin əhəmiyyəti*

BAYRAMOVA İ.

CƏFƏROVA A.

Yeni bibliografik göstərici

*Mir Cəlal Paşayev irsini əks etdirən şəxsi bibliografik göstəricilərin
müqayisəli təhlili*

BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

NAMAZOV M.

Polşa Seymi kitabxanasının iş təcrübəsindən

RƏSMİ SƏNƏDLƏR

“Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikasında kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, elmi-mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, cəmiyyətin informasiya təminatının artırılması, eləcə də Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi məqsədi ilə **qərara alıram:**

1. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” təsdiq edilsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.
3. Bu Sərəncam imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

İlham Əliyev,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 6 oktyabr 2008-ci il.

Azərbaycan Respublikası
DÖVLƏT PROQRAMI
Prezidentinin 2008-ci il 6 oktyabr tarixli
3072 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin
2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə

1. Ümumi əsaslar

1.1. Mövcud vəziyyət

Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanılmasında, nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzsiz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, fondların müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, elektron məlumat banklarının yaradılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini zəruri edir və bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir.

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsində müxtəlif formada 40 milyon nüsxəyə yaxın informasiya daşıyıcıları və digər ənənəvi sənədlər qorunub saxlanılır. Son illər ərzində ölkədə kitabxana işinin inkişafı sahəsində bir sıra mühüm sənədlər qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 2004-cü il 12 yanvar tarixli 56 nömrəli və “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” 2004-cü il 27 dekabr tarixli 562 nömrəli sərəncamları ilə təsdiq edilmiş siyahı üzrə latın qrafikası ilə nəşr olunmuş kitablar ölkənin bütün kitabxanalarına hədiyyə edilmişdir. Hazırda bu istiqamətdə işlər davam etdirilir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq fərman və sərəncamları ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)”, “Bakı şəhərinin qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər Proqramı”, “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan)”, “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramı (2005-2007-ci illər)” kimi mühüm sənədlərdə kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafı və modernləşdirilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkədə baş verən hadisələr kitabxanaların da fəaliyyətinə mənfi təsir göstərmiş, kitab nəşri və kitab təchizatı sistemi tamamilə iflic vəziyyətinə düşmüş, onların maddi-texniki bazasının olduqca zəifləməsinə gətirib çıxarmışdır. Bütün bunlar kitabxana sahəsinin tənəzzülünə səbəb olmuşdur. Nəticədə kitabxanalar real və potensial oxucularını itirmiş, xeyli sayda

kitabxanalar bağlanmış, əksəriyyəti oxucu tələbatını ödəyə bilməmiş, mövcud ştat vahidləri ixtisar edilmişdir. 1990-cı ildə respublika üzrə kütləvi kitabxanaların kitab fondu 45,3 milyon, 2002-ci ildə 36,9 milyon, 2003-cü ildə 36,8 milyon nüsxəyə enmişdir. 2004-cü ildə isə bu göstərici 36,5 milyon nüsxə təşkil etmişdir. Bunun əsas səbəbi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən respublika ərazisinin 20 faizinin işğal olunması nəticəsində 9 Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin, 927 kitabxananın tamamilə məhv edilməsi, kitabxanaların yeni nəşrləri almaq üçün vəsaitlə təmin edilməməsi, habelə kitabxana fondlarından məzmunca əhəmiyyətini itirmiş və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş kitabların çıxarılması olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında 12 mindən çox müxtəlif tipli kitabxananın daxil olduğu geniş kitabxana-informasiya şəbəkəsi mövcuddur. Bu şəbəkəyə yalnız kütləvi kitabxanalar deyil, həm də elmi-texniki, uşaq, gənclər, musiqi məktəblərinin, muzey və digər mədəniyyət və tədris müəssisələrinin, eləcə də müxtəlif təşkilatların tabeliyində olan kitabxanalar, o cümlədən 6 respublika əhəmiyyətli kitabxana, Bakı şəhərində 84 kitabxana və filialı, 72 şəhər və rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi (MKS) daxildir. Azərbaycanın erməni işğalçıları tərəfindən zəbt olunmuş ərazilərində 927 kitabxana və kitabxana filialını özündə birləşdirən 9 rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, 4 milyondan artıq kitab fondu məhv edilmişdir.

Azərbaycanşünaslığa dair qiymətli əsərlərin böyük hissəsi XIX əsrin əvvəllərindən Rusiyanın Moskva, Sankt-Peterburq, Kazan və digər şəhərlərinin kitabxanalarına aparılmışdır. Həmin əsərlərin əslinin, yaxud surətlərinin Azərbaycan kitabxanalarına qaytarılması zəruridir.

Respublikada ən mühüm sənəd və digər çap əsərlərinin sığorta fondunun yaradılmasına ehtiyac vardır. Belə fondlar sözügedən çap məhsullarının müxtəlif dövrlərdə sosial və təbii təsirlər nəticəsində tamamilə məhv olmasının qarşısının alınmasına, millətin tarixi yaddaşının qorunub saxlanmasına xidmət edir.

Dünyanın qabaqcıl ölkələrində (Fransada Pompidu, ABŞ-da Kennedi, Vaşinqton və s.), olduğu kimi Azərbaycanda yaradılacaq Heydər Əliyev Mərkəzinin nəzdində də Heydər Əliyev Milli Kitabxana-Informasiya Kompleksinin təşkili zəruridir.

Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya şəbəkəsinə daxil olan kitabxanaların 90 faizi müasir tələblərə cavab vermir. Bir neçə kitabxana istisna olmaqla, kitabxanaların əksəriyyəti yararsız vəziyyətdədir. Kitabxanaların bir çoxu qəza vəziyyətində olan uyğunlaşdırılmış və yardımçı binalarda fəaliyyət göstərir. Respublikanın rayonlarında kənd kitabxana filiallarının bir hissəsi şəxsi evlərdə yerləşir. Kənd və qəsəbə kitabxana filiallarının 79,2 faizinin sahəsi darısqal olduğundan, oxu zalları təşkil etmək qeyri-mümkündür. Bu səbəbdən əhalinin 66,8 faizi kitabxanalardan istifadə edə bilmir. Mingəçevir, Şəki, Naftalan, Sumqayıt, Yevlax, Şirvan şəhər, Ağcabədi, Astara, Beyləqan, Bərdə, Qazax, Qobustan, Zaqatala, Yardımlı, Lerik, Neftçala, Biləsuvar, Samux, Xaçmaz, Cəlilabad, Ucar, Kürdəmir və digər rayon kitabxanalarının müxtəlif sahələrə aid yeni nəşrlərlə təminatına, fondlarının mühafizəsinə, binalarının əsaslı təmirinə, avadanlıqla təmin edilməsinə və kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasına ciddi ehtiyac vardır.

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə daxil olan cəmi 29 müəssisədə orta hesabla 1-5 ədəd kompyuter vardır, 14 kitabxana (0,19%) internet xidmətindən istifadə edə bilər ki, bu təchizat da daimi və sürətli deyildir. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə daxil olan cəmi 4 kitabxanada (0,07%) kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması işinə başlanılmışdır. Tabeliyindən asılı olmayaraq, digər kitabxanalarda da (səhiyyə, təhsil, həmkarlar və s.) informasiya təminatı aşağı səviyyədədir.

Kitabxana-informasiya sahəsində həll olunmamış əsas problemlərdən biri də kitabxana fondlarının mühafizəsi və bərpası məsələsidir. Respublikada kitab fondlarının bərpa mərkəzləri yaradılmadığından, xüsusi əhəmiyyətli nəşrlər sıradan çıxır və mövcud fondlarda qoruna bilmir. Latın qrafikası ilə buraxılan yeni nəşrlərin elektron daşıyıcılara köçürülməsi vacib və təxirə salınmaz məsələlərdəndir. Fondlarda saxlanılan nadir kitabların rəqəmli daşıyıcılara köçürülməməsi səbəbindən sözügedən kitablar alim və tədqiqatçılar, geniş oxucu kütləsi tərəfindən az istifadə edilir, digər tərəfdən isə qiymətli nəşr nümunələrinin və nadir kitabların saxlanılma şəraiti müvafiq normalara uyğun gəlmədiyindən, onlar təhlükə altındadır. Belə kitablar M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında, Milli Arxiv İdarəsinin kitabxanalarında və digər kitabxanalarda saxlanılır.

Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələr sahəsindəki fəaliyyəti müasir tələblərə cavab vermir. Ölkədə milli bibliografiyanın, milli formatın, elektron kitabxananın, toplu kataloqun, korporativ kitabxana şəbəkələrinin olmaması dünya informasiya məkanında layiqli təmsil edilməyə imkan vermir.

Bu gün elektron kataloqlar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin “Prezident Kitabxanası”, M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin Mərkəzi Aparatının kitabxanası, Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanası, “Xəzər” Universitetinin elmi kitabxanası, Qərb Universitetinin kitabxanası, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, Şamaxı rayon və Gəncə şəhər mərkəzi kitabxanaları istisna olunmaqla, digər kitabxanalarda yoxdur.

Kitabxana fondlarının tələbata uyğun, sistemli və məqsədli komplektləşdirilməməsi daim yeniləşən informasiya axınında oxucu kontingentinin itirilməsinə, bütövlükdə əhalinin mütaliyə marağının azalmasına səbəb olur. Respublikanın ən böyük kitabxanalarında belə kitabsaxlayıcıların vəziyyəti (istilik, siqnalizasiya, ventilyasiya və s. kommunikasiyalar) mövcud normalara cavab vermir.

Kitabxanaların maddi-texniki bazasının zəifliyi, əksəriyyətinin binalarının yarırsız və qəza vəziyyətində olması, xidmət və komplektləşdirmə işinin lazımi səviyyədə olmaması, kadrların peşə hazırlığının aşağı olması, kitabxana işinə dair ədəbiyyatın və dövri nəşrlərin kifayət qədər çap etdirilməməsi, beynəlxalq əlaqələrin zəifliyi bu sahənin inkişafına maneçilik törədən əsas amillərdir. Bütün bunlar ölkə əhalisinin informasiya təminatı sistemində ciddi problemlər yaradır.

“Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” (bundan sonra - Dövlət Proqramı) Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsində mövcud problemlərin sistemli həllinə yönəldilmişdir.

1.2. Dövlət Proqramının məqsəd və vəzifələri

Dövlət Proqramının əsas məqsədi “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda, habelə digər müvafiq normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun olaraq, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini, ölkədə tarixi-mədəni, ədəbi-bədii elmi-fəlsəfi sərvətlərin toplanılmasını, mühafizəsini və onlardan istifadə imkanlarının) artırılmasını təmin etməkdən ibarətdir. Bundan başqa, kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun yaradılması, istifadəçilərə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, əhəlinin intellektual potensialının və bilik səviyyəsinin inkişafı, habelə fasiləsiz təhsilin təmin edilməsi üçün şəraitin yaradılmasından ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı əsas vəzifələrin həyata keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir:

- informasiya cəmiyyəti quruculuğu şəraitində beynəlxalq standartlar, normativ hüquqi aktlar, milli informasiyalaşdırma siyasəti əsasında ölkədə fəaliyyət göstərən kitabxanaların modernləşdirilməsi;
- köklü islahatların aparılması, kitabxana-informasiya resurslarının dünya məkanına inteqrasiyasının təmin edilməsi, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi, idarələrarası koordinasiyanın təşkili;
- “İnformasiya cəmiyyəti”, “Biliklər cəmiyyəti” Azərbaycan modelinin qurulması prosesinə yardım göstərilməsi;
- kitab nəşri, yayımı və fond komplektləşdirmə işini tənzimləyən, maraqlı tərəflərin mənafeyini ifadə edən “müəllif-nəşriyyat-kitabxana-oxucu” mexanizminin və infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi;
- elektron informasiya fondlarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, “Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın oxucuların istifadəsinə verilməsi;
- elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması;
- kompyuterləşdirilmiş kitabxana infrastrukturunun qurulması, kitabxanaların yeni informasiya texnologiyaları ilə təchiz edilməsi;
- kitabxana fondlarının zənginləşdirilməsi, onların mühafizəsi və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;
- “Azərbaycanın kitab abidələri” dövlət reyestrinin hazırlanması, milli informasiya resurslarının elektron daşıyıcılara köçürülməsi;
- əhəlinin bütün təbəqələrinə kitabxana-informasiya xidməti səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- kitabxanaların kadr təminatının yaxşılaşdırılması, bu məqsədlə fasiləsiz peşə təhsilinin təşkili və ixtisasartırma sisteminin təkmilləşdirilməsi;
- kitabxana-informasiya işinin təkmilləşdirilməsi üçün müasir idarəetmə sisteminin tətbiqi;
- maliyyələşmənin təkmilləşdirilməsi, sahə üzrə ayrılan vəsaitlərdən səmərəli istifadəni təmin edən yeni iqtisadi münasibətlər sisteminin tətbiqi;

- kitabxana-informasiya sahəsində idarəetmənin müasir iqtisadi münasibətlərə və sosial iqtisadi şəraitə uyğunlaşdırılması;

- kitabxana-informasiya sahəsinə ardıcıl olaraq müxtəlif mənbələrdən əlavə maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsi, yeni xidmət növlərinin inkişafı, xüsusən də onların regionlarda təşkili, kitabxanalarda təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, büdcədənkənar gəlir və xərclərin bərpa olunması, onların həcmünün artırılması, kitabxanaçıların əməyində stimullaşdırıcı tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi;

- Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyaları Federasiyası, Avropa Milli Kitabxanaları İttifaqı, ABŞ Kitabxana Assosiasiyası, Elektron Kitabxanalar İstifadəçilərinin Beynəlxalq Assosiasiyası və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi;

- kitabxana işi sahəsində elmi tədqiqat və elmi-metodik fəaliyyətin stimullaşdırılması, sahəyə aid ədəbiyyat nəşrinin genişləndirilməsi;

- kitabxana binalarının təmiri, müasir tipli yeni kitabxana binalarının inşası;

- respublika kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yeni dislokasiya xəritəsinin işlənilməsi və müasir tələblərə cavab verməyən kitabxanalarla bağlı müvafiq tədbirlərin görülməsi;

- Azərbaycanda kitabxana-informasiya şəbəkəsinin modernləşdirilməsini təmin edən layihələrin işlənilməsi üçün dövlət və donör təşkilatların cəlb edilməsi;

- kitabxana-informasiya sahəsində dövlət siyasətinin prioritet istiqamətləri üzrə elmi araşdırmaların genişləndirilməsi və müvafiq nəşrlərin hazırlanması;

- kitabxanaların ictimai statusunun yüksəldilməsi, kitabxana-informasiya sahəsinə dövlət qayğısının gücləndirilməsi, habelə müxtəlif ictimai qurumlar, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bu sahəyə diqqətin artırılması.

1.3. Dövlət Proqramının icrasının əsas istiqamətləri

Dövlət Proqramında qeyd olunan vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün aşağıdakı istiqamətlərdə işlərin aparılması nəzərdə tutulur:

- kitabxana fondlarının müasir komplektləşdirmə mexanizminin yaradılması, inkişafı və müasir informasiya daşıyıcıları ilə təmin edilməsi;

- kitabxanaların kompyuter və informasiya-proqram təminatı, respublika üzrə kompyuterləşdirilmiş kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yaradılması və inkişafı;

- respublikanın milli mədəni irsinin və informasiya ehtiyatlarının qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması;

- kitabxana xidmətinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, onun forma və məzmunca yeniləşdirilməsi;

- kitabxana şəbəkəsinin idarəetmə strukturunun təkmilləşdirilməsi, şəbəkənin optimallaşdırılması və kədr islahatlarının həyata keçirilməsi;

- kitabxana işi sahəsində elmi tədqiqatların aparılması, kitabların hazırlanması və nəşri;

- yeni kitabxana binalarının tikilməsi, onların, eləcə də fəaliyyət göstərən kitabxanaların maddi-texniki bazasının müasir dövrün tələblərinə uyğun möhkəmləndirilməsi;
- kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin inkişafı, genişləndirilməsi və beynəlxalq tədbirlərin təşkili;
- M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının modernləşdirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi.

1.4. Dövlət Proqramının maliyyə mənbələri

Dövlət Proqramı dövlət büdcəsindən ayrımlar və qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına maliyyələşdiriləcəkdir.

1.5. Gözlənilən nəticələr

Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin yerinə yetirilməsi aşağıdakı nəticələri əldə etməyə imkan verəcəkdir:

- Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kitabxanaların fondlarının əhəmiyyətli və müasir informasiya daşıyıcıları ilə tam komplektləşdirilmə mexanizminin yaradılması və bu işin davamlı şəkildə inkişaf etdirilməsi;
- xüsusilə dəyərli, nadir və əhəmiyyətli kitab və sənədlərin surətlərindən respublika sığorta fondunun və Azərbaycan kitabının toxunulmaz fondunun təşkil edilməsi;
- respublikanın milli mədəni irsinin qorunması, elektron informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi və nəşildən-nəslə çatdırılması, qiymətli və nadir nəşrlərin dövlət reyestrinin hazırlanması;
- kitabxana fondlarında saxlanılan müxtəlif qrafikada nəşr olunmuş qiymətli əsərlərin əlifbalarının konvertizasiya olunaraq oxucuların istifadəsinə verilməsi, azərbaycanşünaslığa aid fondların zənginləşdirilməsi;
- fəvqəladə hallara hazırlığın yaxşılaşdırılması;
- dünya informasiya sistemlərində Azərbaycan kitabxana resurslarının təbliği və beynəlxalq informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi;
- əhalinin bütün təbəqələrinə kitabxana xidmətinin yaxşılaşdırılması, bu xidmətin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, səmərəliliyinin artırılması, informasiya qıtlığının və rəqəmsal uçurumun aradan qaldırılması;
- mövcud ştat vahidləri çərçivəsində, respublika kitabxana-informasiya şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi, kitabxanaların birləşdirilməsi və yenidən təşkili prosesinin həyata keçirilməsi, qənaət edilmiş vəsait hesabına əhaliyə səyyar xidmətin göstərilməsi;
- kitabxana sisteminin maliyyələşdirilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə bu sahəyə ayrılan vəsaitin yeni iqtisadi münasibətlərə uyğun rasionallaşdırılması, subyektiv amillərin aradan qaldırılması, təminat normativinin maliyyələşdirmə prinsipi ilə müəyyən edilməsi, büdcədən kənar gəlirlərin artırılması;
- respublikada fəaliyyət göstərən kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi və kitabxanaların müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi.

2. Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planı

Sıra №-si	Tədbirlərin adı	İcra müddəti (illər üzrə)	İcraçı təşkilatlar
1	2	3	4
	2.1. Kitabxana fondlarının müasir komplektləşdirmə mexanizminin yaradılması, inkişafı və müasir informasiya daşıyıcıları ilə təmin edilməsi		
2.1.1.	"Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsində qeyd edilən kitabxanaların məcburi nüsxələrlə təmin edilməsi mexanizminin yaradılması (ənənəvi və müasir)	2008-2009	NK, MəTN, AMEA, TN, VN
2.1.2.	Azərbaycanşünaslığı inkişaf etdirmək məqsədi ilə ölkəşünaslığa və diyarşünaslığa dair materiallarla fondların zənginləşdirilməsi	2008-2013	MəTN, AMEA, AO
2.1.3.	Gözdən əlil insanların informasiya tələbatını ödəmək məqsədi ilə kitabxana fondlarının xüsusi nəşrlərlə komplektləşdirilməsi	2008-2009	NK, MəTN, YİHO, ƏƏSMN, AO
2.1.4.	İşğal altında və cəbhə bölgəsində olan rayonların kitabxana fondlarının (onların müvəqqəti məskunlaşdığı ərazilərdə) bərpası	2009-2010	MəTN, QMKİDK İİN, YİHO, AO
2.1.5.	Bakı şəhərində mövcud kitabxanaların bazasında 9 mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin yaradılması, şəhər və rayonlarda isə bir çox kitabxana fəaliyyətlərinin birləşdirilməsi	2009	NK, MəTN, BŞİH və YİHO
2.1.6.	Ölkəşünaslığa (Azərbaycanşünaslığa) dair Rusiya Dövlət Kitabxanasında, Rusiya Milli Kitabxanasında, Kazan, Tbilisi şəhər və digər milli kitabxanalarda saxlanılan ədəbiyyatın (o cümlədən dövrü mətbuatın) müəyyənləşdirilməsi və onların çatışmayan nüsxələrinin Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi məqsədi ilə layihələrin	2010-2011	MəTN, TN, XİN, MK, AMEA, AO

	həyata keçirilməsi		
2.1.7.	Oxuculara verilən ədəbiyyatın tematik – tipoloji uçotunun təşkili, fəal və qeyri-fəal istifadə edilən nəşrlərin müəyyənləşdirilməsi, oxucuların informasiya tələbatının ödənilməsinə yönəldilmiş sorğuların keçirilməsi və əldə edilmiş nəticələr əsasında fondların komplektləşdirilməsi	2008-2009	MdTN, AMEA, TKNDK
2.1.8.	Respublikanın bütün kitabxanalarının pasportlaşdırılması, respublika üzrə statistik göstəricilərin hazırlanması və nəşri, kitabxanalarda fondların komplektləşdirilməsinə dair monitorinqlərin keçirilməsi	2009	MdTN, DSK, TKNDK
2.2. Kitabxanaların kompyuter və informasiya-proqram təminatı, respublika üzrə kompyuterləşdirilmiş kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yaradılması və inkişafı			
2.2.1.	“Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın yaradılması və oxucuların istifadəsinə verilməsi	2009	NK, MdTN, RİTN, TN, AMEA
2.2.2.	Ulu öndər Heydər Əliyevin unikal dövlət və mədəni quruculuq təcrübəsinin, intellektual və mənəvi irsinin respublikanın və dünyanın rəqəmsal irs fondlarına daxil edilməsi	2008-2009	NK, MdTN, AMEA
2.2.3.	Kitabxanalarda müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi, kompyuterləşdirilmiş kitabxana infrastrukturunun, elektron informasiya resurslarının və müxtəlif sahələr üzrə elektron kitabxanaların yaradılması	2009-2010	MdTN, RİTN, AMEA, TKNDK
2.2.4.	“Biliklər cəmiyyətinin Azərbaycan modeli” konsepsiyasının hazırlanması	2009	MdTN, RİTN, AMEA, AO
2.2.5.	Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən kitabxanaların veb-saytlarının yaradılması, onların İnternetlə təchiz edilməsi, telefon xətti olmayan kitabxanalara telefon xəttinin çəkilməsi	2008-2009	MdTN, RİTN, YİHO, AO
2.2.6.	Azərbaycan kitabxanalarının informasiya cəmiyyəti və vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə	2009-2010	NK, MdTN, TKNDK

	birgə əməkdaşlığının həyata keçirilməsi		
2.2.7.	Mərkəzi kitabxanaların nəzdində əhalinin bütün təbəqələrinə pulsuz xidmət göstərən, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin olunmuş hüquq-informasiya mərkəzlərinin yaradılması (kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində, ictimai əsaslarla)	2008-2009	MdTN, YİHO, AO
2.2.8.	Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər üçün tərbiyə müəssisələrinin kitabxanalarında müasir kompyuter texnologiyaları ilə təmin olunmuş informasiya resurs mərkəzlərinin yaradılması (kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində, ictimai əsalarla)	2009	MdTN, ƏN, TN, AQUPDK, YİHO
2.2.9.	“Azərbaycan ədəbiyyatı”, “Azərbaycan tarixi”, “Azərbaycan muzeyləri”, “Qobustan”, “Azərbaycanın turizm gözəllikləri” adlı elektron kitabxanaların yaradılması (mövcud kitabxanaların bazasında şəbəkə və ştat sayı dairəsində)	2009-2010	MdTN, RİTN, AMEA
2.2.10.	Bir sıra rayon uşaq kitabxanalarında “Uşaq hüququ” informasiya mərkəzlərinin yaradılması (kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində, ictimai əsaslarla)	2008-2009	MdTN, AQUPDK, YİHO
2.2.11.	Azərbaycanın elektron kitabxanaları üçün Rusiya Federasiyasının LİBNET Mərkəzindən rus və xarici dillərdə olan və digər yeni ədəbiyyatların biblioqrafik təsvirlərinin alınması	2009	MdTN, XİN,
2.2.12.	Gözdən əlil insanların intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədi ilə respublika əhəmiyyətli və mərkəzi kitabxanaların nəzdində fəaliyyət göstərən informasiya mərkəzlərində xüsusi proqramlı kompyuterlərin quraşdırılması	2009-2010	MdTN, ƏƏSMN, YİHO, AO
2.2.13.	“Kitabxana fondları-regionun inkişafının əsas informasiya resursu kimi” mövzusunda dəyirmi masaların keçirilməsi	2010-2011	MdTN, AMEA, TKNDK

2.2.14.	“Milli ədəbiyyat” müasir informasiya daşıyıcıları fondlarının yaradılması	2008-2011	MdTN, YİHO, AO
2.2.15.	İnternetin mövcud veb-saytlarında Azərbaycanın tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti və incəsənəti haqqında informa-siyaların monitorinqi	2010	MdTN, RİTN, AMEA, TKNDK
2.2.16.	Azərbaycan kitabxanalarının dünyanın ən böyük kitabxanalarının məlumat bazalarına daxil olmasının və onların resurslarından istifadənin təmin edilməsi	2009-2010	MdTN, RİTN, AMEA, TKNDK.
2.2.17.	İşğal olunmuş rayon kitabxanalarının vəziyyəti haqqında “Dağıdılmış sərvətlər, məhv olmuş kitabxanalar” adlı 3 dildə (Azərbaycan, rus, ingilis) materialların çap və elektron nəşrinin hazırlanması, veb-saytın yaradılması və internetdə yerləşdirilməsi	2010	MdTN, RİTN, QMKİDK, YİHO, AO
2.2.18.	Rusiya Dövlət Kitabxanasının dissertasiya mərkəzinə daxil olmaq üçün virtual oxu zalının təşkili	2009	MdTN, AO
2.2.19.	“Azərbaycan kitabxanaları” veb-portalının yaradılması	2009	MdTN, RİTN, TKNDK
2.2.20.	Hüquq-informasiya mərkəzlərinin veb-portallarının yaradılması və onların informasiya təminatının təşkili	2010	MdTN, RİTN, TKNDK
2.2.21.	Lerik və Yardımlı rayon mərkəzi kitabxanalarında “Ətraf mühit”, “Uzunömürlülər” məlumat bazalarının yaradılması və kitabxanaların veb-saytına əlavə edilməsi	2010	MdTN, ETSN, ƏƏSİVTN, AO
2.2.22.	Azərbaycanın regionları üzrə “Qədim Bakı və bakılılar”, “Qədim Şuşa və şuşalılar”, “Qədim Bərdə və bərdəlilər” məlumat bazalarının yaradılması və internet şəbəkəsində yerləşdirilməsi	2011	MdTN, YİHO, AO
2.2.23.	Şəki-Zaqatala regionunda əhaliyə səyyar kitabxana xidmətinin göstərilməsi məqsədi ilə	2009	MdTN, RİTN, YİHO, AO

	pilot layihələrinin həyata keçirilməsi		
2.2.24.	Əhalinin operativ informasiya təminatı üçün tabeliyindən asılı olmayaraq, Bakı şəhəri və respublikanın digər şəhər və rayon mərkəzi, uşaq və gənclər kitabxanalarında yeni informasiya texnologiyalarının, habelə avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemlərinin tətbiqi və Azərbaycanda ən çox yayılan İRBİS-64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya Sisteminin sərlohvə və sərlovhəaltı məlumatlarının Azərbaycan dilinə tərcüməsi	2009	MdTN, TN, İİN, MN, RİTN, AMEA, TKNDK
2.2.25.	Respublika kitab fondunun, elektron sənədlərin toplu kataloqunun yaradılması, sənədlərin tammətli bazaya birbaşa keçid texnologiyasının tətbiq edilməsi	2011	MdTN, RİTN, AO
2.2.26.	“Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası: XIX-XX əsrlər” elektron məlumat bazasının və elektron nəşrinin hazırlanması	2010	MdTN
2.2.27.	Şəki şəhərinin Mərkəzi Kitabxanasında “Azərbaycanın ipək diyarı” məlumat bazasının yaradılması	2010	YİHO, MdTN, AO
2.2.28.	Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının nəzdində mövcud ştat vahidləri çərçivəsində ictimai əsaslarla müasir mul-timedia tədris metodiki kompyuter mərkəzinin təşkili	2009	TN, RİTN, MdTN
2.2.29.	Şəhər (rayon) mərkəzi kitabxanalarında, iri yaşayış massivlərində və qəsəbələrdə fəaliyyət göstərən kitabxanalarda elektron kitabxanaların, elektron kataloqların məlumat və təhsil portallarının yaradılması və internetdə yerləşdirilməsi	2009-2010	MdTN, RİTN, TN, TKNDK, AO
2.2.30.	“Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 12 yanvar tarixli və “2005-2006-cı illərdə	2008-2009	MdTN, AO

	Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” 2004-cü il 27 dekabr tarixli sərəncamlarına əsasən nəşr olunan kitabların elektron kitabxanasının təşkili və İnternetdə yerləşdirilməsi		
2.2.31.	Azərbaycan-Türkiyə, Azərbaycan-Rusiya ilə birgə elektron kitabxanalarının yaradılması və “Sərhəddə görüş” layihəsinin həyata keçirilməsi	2009-2010	MdTN, XİN, AO
2.2.32.	“Milli internet şəbəkəsinin hamisi-hifzedicisi (qoruyucusu)” simvolunun seçilməsi üzrə respublika müsabiqəsinin təşkili	2009	MdTN, RİTN, TN, AO
2.2.33.	Kitabxanalarda kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması sahəsində kiçik qrantlar müsabiqəsinin təşkili	2009-2010	MdTN, TN, RİTN, AMEA, TKNDK
2.2.34.	Regionlardakı kitabxanalar arasında “Ən yaxşı ictimai internet mərkəzi”, “Ən maraqlı veb-sayt” mövzusunda respublika müsabiqəsinin keçirilməsi	2008-2013	MdTN, TN, RİTN, TKNDK
2.2.35.	Elektron kitabxanaların respublika müsabiqəsinin keçirilməsi	2009-2012	MdTN, AMEA, RİTN, TN, TKNDK
2.2.36.	“Kitabxana-bələdiyyə informasiya mərkəzi kimi” layihələrinin həyata keçirilməsi	2008-2013	NK, MdTN, ƏN(bələdiyyələrin iştirakının təşkilinə kömək göstərməklə), AO
2.2.37.	Gözdən əlillərin informasiya təminatını yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə xüsusi proqramların hazırlanması	2008-2009	MdTN,RİTN, ƏƏSMN, YİHO, AO
2.2.38.	Azərbaycan kitabının milli bibliografiyasının hazırlanması və nəşri, dövlət kitabxanalarında mühafizə edilən XIX əsrin 20-ci illərində nəşr olunmuş ədəbiyyatın (kitab, qəzet və jurnalların) əlifbasının kiril qrafikasından latın qrafikasına	2009-2010	MdTN, AO

	çevrilməsinin həyata keçirilməsi və informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi		
2.2.39.	Kitabxana fondlarında saxlanılan qramofon vallarının “Azərbaycanın səs irsi” adı ilə informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi	2011	MdTN, AMEA
2.2.40.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 illiyi ilə əlaqədar 1918-1920-ci illərdə nəşr edilən “Azərbaycan” qəzetinin mikrofilməşdirilməsi və əlifbasının kiril qrafikasından latın qrafikasına çevrilməsinin həyata keçirilməsi	2008-2009	MdTN, AMEA, MAİ, AO
2.2.41.	Azərbaycan Milli Avtomatlaşdırılmış Kata-loqlaşdırma Formatının (AZMARC) yaradılması və ölkə kitabxanalarında tətbiqi	2010	MdTN, RİTN, TKNDK
2.2.42.	UNİMARC formatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri	2009-2010	MdTN, TN, SMPÜDA, AMEA, AO
2.2.43.	Azərbaycan Respublikasının kitab abidələrinin müəyyən edilməsi, informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi və “Azərbaycanın kitab abidələri” adlı məlumat bazasının yaradılması	2010	MdTN, TN, AMEA, YİHO, TKNDK
2.2.44.	Regionlarda kiçik və orta biznesin informasiyaya olan tələbatını ödəmək üçün mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin bazasında kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində və ictimai əsaslarla informasiya mərkəzlərinin yaradılması	2010-2011	MdTN, RİTN, MN, İİN, YİHO, AO
2.2.45.	Yaradılan milli elektron resurslarının qeydiyyatı üçün AMEA-nın İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunda “İnformasiya registri” bölməsinin yaradılması (kitabxana-ların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində, ictimai əsaslarla)	2009	AMEA, MdTN, RİTN, AO
2.2.46.	“Heydər Əliyev Mərkəzi”ndə təşkil olunacaq kitabxanaya “Milli Kitabxana-İnformasiya Kompleksi” statusunun verilməsi	2009	NK, MdTN
2.2.47.	Dünyanın böyük kitabxana mərkəzlərində	2009	NK, MdTN, XİN

	saxlanılan diyarşunaslıq (ölkəşunaslıq) xarakterli qiymətli və nadir kitabların (əslə və ya surəti və elektron variantı) "Heydər Əliyev Mərkəzi"ndə toplanması ilə bağlı zəruri tədbirlərin təşkili		
2.2.48.	2009-cu ili kitabxanaların avtomatlaşdırılması ili elan edilməsi	2008-2009	MdTN
2.3. Azərbaycan Respublikasının milli-mədəni irsinin və informasiya ehtiyatlarının qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması			
2.3.1.	Xüsusi əhəmiyyətli çap sənədlərini, nadir kitabları, diyarşunaslığa aid nəşrləri qoruyub saxlamaq və nəsillərdən-nəsillərə ötürmək məqsədi ilə onların informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi	2011-2012	NK, MdTN, RİTN, AMEA, TKNDK
2.3.2.	"Ədəbiyyat" qəzetinin bütün nömrələrinin informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi və 1934-1950-ci illər üzrə çatışmayan nömrələrinin bərpası	2008-2010	MdTN, AMEA, AYB-nin və "Ədəbiyyat qəzeti"nin red-sının tövsiyələri nəzərə alınmaqla
2.3.3.	Azərbaycanın kitab mədəniyyətinin qorunması və dünyaya tanıtılması məqsədi ilə layihələrin həyata keçirilməsi	2009-2012	MdTN, TN, AMEA, XİN, AO
2.3.4.	Nazirlik, komitə və idarələrin kitabxanalarında saxlanılan Azərbaycan kitab abidələrinin inventarizasiyasının aparılması və uçotunun təşkili	2009-2010	MdTN, MAİ, AO
2.3.5.	Tarixi əhəmiyyət kəsb edən milli nəşrlərin mühafizəsini təmin etmək məqsədilə böyük kitabxanalarda depozitar fondların yaradılması	2010-2012	MdTN, TKNDK
2.3.6.	"Kitab irsi Azərbaycanın milli sərvətidir" adlı layihənin həyata keçirilməsi, Sankt-Peterburq, Moskva, Kazan, Tbilisi, Paris, London, Drezden kitabxanalarının arxivlərində mühafizə olunan Azərbaycanla bağlı diyarşunaslıq nəşrlərinin müəyyən edilməsi və surətlərinin Azərbaycana	2009-2012	MdTN, XİN, AO

	gətirilməsinin təşkili		
2.3.7.	Naxçıvan Muxtar Respublikasının kitab fondunun elmi ekspertizası və monitorinqi	2008-2009	NMRMdtN, AO
2.3.8.	Respublikanın regionlarında nəşr edilən yerli qəzetlərdə diyarşünaslığa dair materialların toplanması, qorunması məqsədi ilə onların biblioqrafik uçotunun aparılması, əlifbanın kiril qrafikasından latın qrafikasına çevrilməsi, informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi və zəruri materialların istifadəsinin təmin edilməsi	2008-2013	MdtN, RİTN, YİHO, AO
2.3.9.	“Kitab xəzinəsi: qədim kitablar əlyazmaların uçotu və bərpası” adlı layihənin həyata keçirilməsi	2008-2009	MdtN, TN, AMEA, MAİ, AO
2.3.10.	“Azərbaycanın kitab yaddaşı” adlı layihənin həyata keçirilməsi və müvafiq məlumat bazasının yaradılması	2009-2011	NK, MdtN, AMEA, TKNDK, AO
2.3.11.	Nadir, qiymətli və aktual nəşrlərin informasiya daşıyıcılarına köçürülmə proqramının işlənilib hazırlanması	2009	MdtN, TN, MAİ, AMEA, RİTN, AO
2.3.12.	“Dirçələn fondlar” şüarı ilə milli kitab irsimizin mühüm tərkib hissəsi olan fondların aktivləşdirilməsi, kiril qrafikasından latın qrafikasına çevrilməsinin həyata keçirilməsi və informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi	2008-2012	MdtN, AMEA, TN, RİTN, YİHO, AO
2. 4. Kitabxana xidmətinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, onun forma və məzmunca yeniləşdirilməsi			
2.4.1.	Respublikanın uşaq kitabxanalarında uşaqların informasiya tələbatı probleminin həlli məqsədi ilə monitorinqlərin keçirilməsi	2008-2010	MdtN, RİTN, TN, YİHO
2.4.2.	İslam Konfransı Təşkilatı dövlətlərinin kitabxanaları ilə informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi	2008-2012	MdtN, XİN, AO
2.5. Kitabxana şəbəkəsinin idarəetmə strukturunun təkmilləşdirilməsi, şəbəkənin optimallaşdırılması və kadr islahatlarının həyata keçirilməsi			
2.5.1.	Kitabxana işini tənzimləyən normativ hüquqi	2008-2009	NK, MdtN, AMEA, AO

	bazanın təkmilləşdirilməsi		
2.5.2.	F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasına Milli Uşaq Kitabxanası statusunun verilməsi	2009	NK, MdTN
2.5.3.	Kitabxanaçıların təhsili, o cümlədən ixtisaslarının artırılması ilə bağlı zəruri tədbirlərin təşkili	2009-2013	MdTN, TN, YİHO, AO
2.5.4.	“2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı” çərçivəsində xarici ölkələrin ali məktəblərinin magistratura şöələrində milli kitabxanaçı kadrların hazırlığının təşkili məqsədi ilə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi	2008-2013	NK, MdTN, TN, XİN
2.5.5.	“Kitabxanalar milli mədəniyyətin dirçəliş resursudur” mövzusunda respublika müşavirəsinin keçirilməsi	2009	MdTN, TN, AMEA, TKNDK
2.5.6.	Bakı şəhərində ilk kitabxana-qiraətxananın 115 illiyinə həsr edilmiş “İlk kütləvi kitabxanalar-tarixdən müasirliyə qədər” mövzusunda tədbirin keçirilməsi	2008	MdTN, YİHO, TKNDK
2.5.7.	Naxçıvan MR-da “Gənc peşəkarlar cəmiyyəyə xidmət edir” mövzusunda gənc kitabxanaçıların forumunun keçirilməsi	2011	MdTN, AO
2.5.8.	Tabeliyindən asılı olmayaraq kitabxanalar arasında müxtəlif nominasiyalar üzrə müsabiqələrin keçirilməsi (“İlin nümunəvi Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi”, “Ən yaxşı kitabxanaçı”, “Yaradıcı təkamül müəssisəsi”, “İçərişəhər Azərbaycan mədəniyyətinin incisidir”, “İlin ən yaxşı kitabxanası” və s.)	2008-2013	MdTN, YİHO, AO
2.5.9.	Azərbaycan Respublikasının kitabxana mütəxəssisləri haqqında məlumat bazasının yaradılması və internetdə yerləşdirilməsi	2008-2013	MdTN, TKNDK
2.5.10.	Azərbaycan Respublikasında kitabxanaçı kadrlara tələbatın öyrənilməsi və məzunların yerləşdirilməsi sisteminin yaradılması	2008-2013	MdTN, TN, YİHO, AO

2.6. Kitabxana işi sahəsində elmi tədqiqatların aparılması, kitabların hazırlanması və nəşri

2.6.1.	Respublika kitabxana şəbəkəsinin pasportlaşdırılması ilə əlaqədar illik statistik məlumat toplularının hazırlanması və nəşr edilməsi	2008-2013	MdTN, TN, YİHO TKNDK, AMEA
2.6.2.	Dünya kitabxana standartlarının tərcüməsi və onların əsasında Milli Kitabxana standartlarının hazırlanması	2008-2013	MdTN, SMPDA, TN, AMEA, TKNDK
2.6.3.	Avropa Şurasının sənədləri əsasında “Mədəniyyət siyasəti bu gün: strategiyanın seçilməsi və Avropa Birliyinin istiqamətləri” adlı materialların nəşr edilməsi	2009	MdTN, XİN AO
2.6.4.	Kitabxana-informasiya sahəsinə və kitabxana-şünaslığa dair elmi araşdırmaların aparılması və sosioloji sorğuların keçirilməsi	2008-2013	MdTN, TN, AMEA
2.6.5.	Milli kataloqlaşdırma qaydalarının, təlimatlarının tərtibi və nəşr edilməsi	2008-2009	MdTN, TN, SMPDA, AMEA, AO
2.6.6.	“Ədəbiyyat qəzeti”nin bibliografik göstəricisinin tərtib edilməsi (qəzetin 75 illik yubileyi ilə əlaqədar)	2008-2009	AMEA, AYB-nin və “Ədəbiyyat qəzeti”nin redaksiyasının tövsiyələri nəzərə alınmaqla
2.6.7.	Kütləvi kitabxanalar üçün Universal Onluq Təsnifatının uyğunlaşdırılmış variantının hazırlanması	2010	MdTN, TN, SMPDA, AMEA
2.6.8.	Respublika əhəmiyyətli kitabxanaların veb-saytlarında Azərbaycanın turizm gözəlliklərinin təbliği və bu sahədə dünya kitabxanaları ilə informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi	2008-2013	MdTN, TKNDK
2.6.9.	Ümummilli lider Heydər Əliyevin “Müstəqilliyimiz əbədidir” çoxcildli kitabının bibliografik göstəricisinin və elektron nəşrinin hazırlanması	2008-2010	MdTN, TN, AMEA, AO
2.6.10.	“Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin əv-	2009	MdTN, TKNDK AO

	vəllərində” adlı sənədli filmin hazırlanması		
2.6.11.	Azərbaycanın mədəniyyəti, incəsənəti, ədəbiyyatı haqqında ən çox istifadə edilən kitabların elektron nəşrinin hazırlanması və internetə yerləşdirilməsi	2009-2010	MdTN, TN, RİTN, TKNDK
2.6.12.	Ümummilli lider Heydər Əliyev haqqında ən çox soruşulan kitabların informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi	2008-2009	MdTN, RİTN, TKNDK, AO
2.6.13.	Azərbaycanın klassik musiqi əsərləri yazılmış qramofon vallarının informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi	2009-2011	MdTN, AO
2.6.14.	İşğal olunmuş ərazilərdə məhv edilmiş kitabxanalar haqqında ətraflı məlumatların hazırlanması və beynəlxalq təşkilatlara göndərilməsi	2008-2009	MdTN, TN, QMK.İDK, AO
2.6.15.	Kitabxana-informasiya terminlərinin izahlı lüğətinin nəşr edilməsi	2009	MdTN, RİTN, TKNDK
2.6.16.	Kitabxana Ensiklopediyasının Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi	2008-2009	MdTN
2.6.17.	Kitabxana fəaliyyətinin monitoring sisteminin təşkili	2008-2013	MdTN, YİHO, TKNDKAO
2.7. Yeni kitabxana binalarının tikilməsi, yeni və fəaliyyət göstərən kitabxanaların maddi-texniki bazasının müasir tələblərə uyğun möhkəmləndirilməsi			
Respublika əhəmiyyətli kitabxanalar üzrə			
2.7.1.	C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının əsaslı təmiri, modernləşdirilməsi, avadanlıqla və avtomatlaşmış kitabxana-informasiya sistemi (AKİS) ilə təchiz edilməsi	2008-2010	MdTN
2.7.2.	Gözdən Əlillər üçün Respublika Kitabxanasının müasir avadanlıqla təchiz edilməsi	2010	NK, MdTN
Respublikanın şəhər və rayonları, Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə			
2.7.3.	Qəza vəziyyətində olan və şəxsi evlərdə yerləşən kitabxanalar üçün yeni binaların tikilməsi	2010-2013	NK, MdTN, YİHO

2.7.4.	Təmiri zəruri hesab edilən kitabxanaların əsaslı təmiri, modernləşdirilməsi, inventar və avadanlıqla təchiz edilməsi	2008-2013	NK, MdTN, YİHO
2.7.5.	Mərkəzi kitabxanaların avtomatlaşmış kitabxana-informasiya sistemi (AKİS) ilə təchiz edilməsi	2008-2013	NK, MdTN, YİHO
2.7.6.	Yeni dislokasiya xəritəsi əsasında (kitabxanası olmayan yeni salınmış qəsəbə, kənd və digər yaşayış massivlərində) kitabxanalar üçün binaların tikilməsi	2010-2013	NK, MdTN, YİHO
2.8. Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin inkişafı və beynəlxalq tədbirlərin təşkili			
2.8.1.	YUNESKO-nun “İnformasiya hamı üçün” Proqramının Azərbaycan komitəsinin təşkili	2008-2009	NK, MdTN, XİN, TKNDK
2.8.2.	Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illik yubileyi ilə əlaqədar “Heydər Əliyev Mərkəzi-milli yaddaşımızın Mərkəzidir” mövzusunda Bakıda kitabxanaçıların beynəlxalq simpoziumunun təşkili	2013	NK, MdTN, AMEA
2.8.3.	Dünyanın böyük kitabxanalarında və informasiya mərkəzlərində Azərbaycan güşələrinin yaradılması, kitab sərgilərinin və təqdimatlarının keçirilməsi	2008-2013	MdTN, XİN, XOYAİDK
2.8.4.	Rusiya Federasiyasının Moskva şəhərində yerləşən “Puşkin Kitabxanası” meqalayihəsinin iş təcrübəsinin öyrənilməsi və Azərbaycanda kitabxanalarını zəruri ədəbiyyat və elektron informasiya daşıyıcıları ilə təmin etmək məqsədi ilə “Nizami” layihəsinin təşkili	2008-2009	MdTN, TKNDK
2.8.5.	Kitabxana sahəsinin zəruri istiqamətləri üzrə keçirilən konfranslarda Azərbaycan kitabxanaçılarının iştirakının təmin edilməsi (Kırım, İFLA-nın illik, LİBKOM, Anapa, Soçi və s. konfransları)	2008-2013	MdTN, XİN, TN, AMEA, TKNDK
2.8.6.	ABŞ, Avropa və MDB ölkələri kitabxanalarının avtomatlaşdırma, fondların bərpası və mühafizəsi,	2013	MdTN, XİN, TN, AMEA TKNDK

	habelə UNIMARC formatının tətbiqi sahəsində təcrübələrin öyrənilməsi		
2.8.7.	Azərbaycan və Rusiya kitabxanaçılarının qarşılıqlı təcrübə mübadiləsinin təşkili, Azərbaycan kitabxanaçılarının Buryatiya Respublikasına və digər regionlara ezam olunması	2008-2013	MdTN, XİN, AO
2.8.8.	Ölkədə Kitabxanalararası Abonement Sisteminin optimallaşdırılması	2008-2012	MdTN, AO
2. 9. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının modernləşdirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi			
2.9.1.	Modernləşdirilmə məqsədi ilə maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi və müasir (yeni) informasiya texnologiyaları ilə təchizat	2008-2010	MdTN
2.9.2.	Mövcud elektron kataloq və elektron kitabxana sistemlərinin təkmilləşdirilməsi	2008-2009	MdTN
2.9.3.	Kitabxana fondunun, oxu zallarının, xidmət bölmələrinin və mətbəənin müasir tipli inventar və avadanlıqlarla təchizat	2008-2009	MdTN
2.9.4.	Zəruri nəqliyyat vasitələri ilə təchizat	2009-2010	MdTN
2.9.5.	Kitabxana binasının müasir standartlar səviyyəsində yenidən qurulması	2008-2010	MdTN
2.9.6.	Kitab fondlarının bərpası və konservasiyasının həyata keçirilməsi	2008-2010	MdTN

AKRONİMLƏR

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi	AQUPDK
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası	AMEA
Aidiyyəti orqanlar	AO
Azərbaycan Yazıçılar Birliyi	AYB
Dövlət Statistika Komitəsi	DSK
Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	ETSN
Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi	ƏƏSMN
Ədliyyə Nazirliyi	ƏO
Xarici İşlər Nazirliyi	XİN
Xarici Ölkələrdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsi	XÖYAYDK
Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyası	İFLA
İqtisadi İnkişaf Nazirliyi	İİN
Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi	QMKİDK
Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti	NK
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi	MdTN
Milli Arxiv İdarəsi	MAİ
Maliyyə Nazirliyi	MN
Nəqliyyat Nazirliyi	NN
Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi	RİTN
Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi	SMPDA
Tabeliyində kitabxanalar olan nazirlik və dövlət komitələri	TKNDK
Təhsil Nazirliyi	TN

Beynəlxalq Avtomatlaşdırılmış Kataloqlaşma Formatı	UNIMARC
Vergilər Nazirliyi	VN
Yerli icra hakimiyyəti orqanları	YİHO

M.F. AXUNDOV ADINA AZƏRBAYCAN

MİLLİ KİTABXANASI - 85

Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının konfransı və “Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası” əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının iştirakçlarına

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Sizi – türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının konfransı və “Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası” əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılarını səmimi qəlbdən salamlayır, hər birinizə uğurlar, cansağlığı və firavanlıq arzulayıram.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin dünya mədəni məkanına inteqrasiyasında türkdilli dövlətlərlə əməkdaşlıq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Son illər ərzində respublikamızda müxtəlif sahələrdə artıq ənənəvi şəkil almış irimiqyaslı forum və konfransların təşkili də məhz bu məqsədə xidmət göstərməkdədir.

Sizin tədbiriniz Azərbaycan Milli Kitabxanasının yaradılmasının 85 illik yubileyi ilə eyni vaxta təsadüf edir. Hər bir kitabsevərə qürur hissi bəxş edən bu tarix ölkələrimizin mədəni həyatında nəzərəçarpan hadisədir. Tarixən özünün yüksək kitab mədəniyyəti ilə tanınan və zəngin kitabxanaları ilə şöhrət tapan Azərbaycanda bu gün də kitabxanalar şəbəkəsinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi sayəsində son üç ildə dünya və Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrindən ibarət, ümumi tirajı 10 milyona çatan 500-dən artıq kitabın çap olunub ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilməsi ilə kitabxana fondları mütəmadi zənginləşmiş, onlardan faydalanma imkanları xeyli genişlənmişdir.

Qloballaşan dünyada informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq müasirləşən milli kitabxanalar ölkələrin davamlı inteqrasiyası və xalqların qarşılıqlı mədəni əlaqələrinin zənginləşməsi proseslərinə öz layiqli töhfələrini verməkdədir. Ümidvaram ki, konfransınızda müzakirəyə çıxarılan məsələlər və qəbul edilən qərarlar milli kitabxanaların xalqlarımızın mədəni sərvətlərinin yaşadılması və intellektual potensialının artırılmasında rolu baxımından faydalı olacaqdır.

Konfrans iştirakçısı olan dost və qardaş ölkələrin milli kitabxanalarının rəhbərlərinə, Azərbaycan Milli Kitabxanasının kollektivinə mənəvi dəyərlərimizin, bəşər mədəniyyəti xəzinəsi incilərinin qorunub saxlanması və gələcək nəsillərə çatdırılması naminə nəcib fəaliyyətlərində yeni-yeni nailiyyətlər arzu edirəm.

Dərin hörmətlə, İlham Əliyev,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 17 noyabr 2008-ci il.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının əməkdaşlarına
"Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi"
fəxri adının verilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf etdirilməsində xidmətlərinə görə Mirzə Fətəli Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının aşağıdakı əməkdaşlarına "Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilsin:

Əmrəhova Yaşar Mustafa qızı
Hacıyeva Mələkxanım Məmməd qızı
Məmmədov Fazil Həsənbala oğlu
Məmmədova Tamilla Rəhim qızı
Tahirov Kərim Məhəmməd oğlu

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 17 noyabr 2008-ci il.

**M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının əməkdaşlarının
“Tərəqqi” medalı ilə təltif edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı**

Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf etdirilməsində xidmətlərinə görə Mirzə Fətəli Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının aşağıdakı əməkdaşları “Tərəqqi” medalı ilə təltif edilsinlər:

Ağayeva Fatma Həsən qızı
Bayramov Dəmir Əmrah oğlu
Əsədova Bənövşə Ağamalı qızı
Həmidova Hərifət Mülki qızı

**İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.**

Bakı şəhəri, 17 noyabr 2008-ci il.

Xəlil İSMAYILOV

Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekani,

tarix elmləri doktoru, professor

MİLLİ KİTABXANA
AZƏRBAYCAN ELM VƏ MƏDƏNİYYƏTİNİN
XƏZİNƏSİDİR

Müasir dövrdə kitabxana işi cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasının mühüm atributlarından biri kimi getdikcə mürəkkəbləşən, müasir texnologiyalara əsaslanmaqla yeniləşən fəaliyyət sahəsi kimi formalaşmaqdadır. Cəmiyyətin mühüm mədəni təsisatı və informasiya bazası olan kitabxanalar müasir dövrdə olduqca mürəkkəb funksiyalar həyata keçirən sosial-kommunikasiya müəssisələrinə çevrilməkdədir. Son illər Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində görülən işlər sırasında kitabxana işinin təşkili, idarə edilməsi, oxuculara informasiya xidmətində ənənəvi iş üsulları ilə yanaşı, müasir texnologiyaların tətbiqinə başlanılması dövlətimizin kitabxana işi sahəsindəki siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir.

Şübhəsiz, müasir dövrdə hər bir dövlətin intellektual səviyyəsini xarakterizə edən ən əsas atributlardan biri onun informasiya resurslarını toplayan, mühafizə və səmərəli istifadə edən milli kitabxanasıdır. Professor A.Xələfovun yazdığı kimi, «Dünyanın qabaqcıl ölkələrində hələ XVII əsrdə meydana gəlib formalaşan milli kitabxanalar sonrakı əsrlərdə daha da təkmilləşmiş, «dövlət kitab saxlayıcısı», milli ədəbiyyatı qoruyub saxlayan, mədəniyyətin qızıl fondunu yaradan bir müəssisə kimi məşhurlaşmışdır».

XX əsrdə Azərbaycanda zəngin informasiya sərvətlərinə malik olan Milli Kitabxananın yaranıb inkişaf etməsi milli elm və mədəniyyətin ən böyük uğurlarından biridir. Milli Kitabxanada formalaşmış sənəd-informasiya kütləsi alimlərin, yaradıcı adamların təfəkkürünün bəhrəsi, elmimizi, mədəniyyətimizi və iqtisadiyyatımızı yaşadan və inkişaf etdirən mənəvi xəzinədir.

Əsası 1923-cü ildə qoyulan Milli Kitabxana ötən dövr ərzində xalqımızın maariflənməsində, ölkəmizin elmi, iqtisadiyyatı, mədəniyyəti və təhsilinin inkişafında öz müstəsna rolunu nümayiş etdirmiş, cəmiyyətin mühüm informasiya infrastrukturunu kimi onun intellektual potensialının inkişafına səmərəli təsir göstərən zəngin bilik xəzinəsinə çevrilmişdir.

85 il ərzində zəngin təcrübə qazanan və böyük inkişaf yolu keçən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası bu gün ölkəmizdə kitabxana işinin baş qərargahı, onu istiqamətləndirən, əlaqələndirən və inkişaf etdirən elm, təhsil, mədəniyyət və informasiya məbədinə çevrilmişdir. Kitabxana xalqımızın əsrlər boyu əldə etdiyi ən mütərəqqi elmi, mədəni-mənəvi dəyərlər zəminində formalaşaraq inkişaf etmişdir.

Bununla yanaşı, Milli Kitabxana Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiya, informasiya və kitabşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat işləri üzrə aparıcı və əlaqələndirici müəssisə, oxuculara kompleks kitabxana-informasiya xidməti göstərən, ölkə kitabxanaları üçün metodik mərkəz, milli

tövsiyə bibliografiyası, beynəlxalq abonement və ölkədaxili depozitar mərkəz funksiyalarını həyata keçirən baş kitabxanadır.

Hazırda bu kitabxanada toplanmış 5 milyon nüsxəyə yaxın sənəd-informasiya kütləsi dünya elmi təfəkkürünün bəhrəsi olub, müstəqil Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına xidmət edən, milli, mədəni-mənəvi dəyərlərimizi yaşadan və inkişaf etdirən fikir mərkəzidir.

Hələ 1995-ci il iyunun 3-də M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada miniatur kitabın təqdimat sərgisi keçirilərkən ümummilli liderimiz Heydər Əliyev demişdir: «Mən vaxtilə bu kitabxanaya dəfələrlə gəlmişəm. Amma bu gün kitabxananın astanasından keçərkən çox böyük hörmət və ehtiram hissi duyuram. Kitabxanaya, burada çalışan insanlara hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm» .

Heydər Əliyevin daha sonra qeyd etdiyi kimi, «Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də kitabxanaya daimi hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir».

Heydər Əliyev Milli Kitabxananın fondunun formalaşması ilə bağlı da çox dəyərli məsləhət vermişdir: «Bizim bu kitabxananın çox böyük fondu var. Ancaq kitabxana elə bir yerdir ki, gərək daim onun fondu genişlənsin. Çünki dünya dəyişir, yeni əsərlər, kitablar yaranır, bunlar insanlara yeni biliklər, yeni məlumat gətirir. Ona görə də bizim bu mərkəzi kitabxanamız daim yeni-yeni nəşrlərlə təmin olunmalıdır. Vaxtı ilə biz bunu planlı şəkildə edirdik. Dövlət planı var idi, heç kəsi narahat etmədən bu kitabxanayı yaradıb, inkişaf etdirmişdik və indi də fəaliyyət göstərir. Ancaq gərək indi buraya hər kəs öz payını versin. Azərbaycanın bütün ictimaiyyətini bu xeyirxah işə dəvət edirəm».

Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin sonunda Milli Kitabxananın fəaliyyətinin yeni keyfiyyət almasında, onun hərtərəfli inkişaf edib yeni reallıqlara uyğunlaşmasında 1998-ci ildə qəbul edilmiş «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu çox böyük rol oynamışdır. Qanunun II fəslinin 7-ci maddəsi «Milli Kitabxana» adlandırılmış, burada Milli Kitabxananın tərfi verilmiş, onun statusu müəyyənləşdirilmişdir.

«Kitabxana işi haqqında» Qanunda göstəriləyi kimi, «Milli Kitabxana Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən, milli nəşrləri, xarici ölkələrdə nəşr olunmuş Azərbaycan haqqında və Azərbaycan müəlliflərinin əsərlərini, dünya əhəmiyyətli nəşrləri, o cümlədən xarici dillərdə qiymətli və digər məlumat daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən milli mədəniyyət xəzinəsi və dövlət kitabxalayıcısıdır».

Məlumdur ki, cəmiyyətin mühüm mədəni təsisatları və informasiya bazaları olan milli kitabxanalar müasir dövrdə olduqca mürəkkəb funksiyaları həyata keçirən, əhalinin mütaliə mədəniyyətinin formalaşmasına səmərəli təsir göstərən sosial kommunikasiya müəssisələridir. Müasir dövrdə heç bir cəmiyyətdə elm, texnika, iqtisadiyyat, təhsil və mədəniyyətin bütün sahələri kitabxana-informasiya resurslarından səmərəli istifadə olunmadan inkişaf edə bilməz.

Hazırda kitabxana işi cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasının mühüm atributlarından biri kimi getdikcə mürəkkəbləşən, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyasına əsaslanan fəaliyyət

sahəsi kimi formalaşmaqdadır. Kitabxanaçılıq fəaliyyəti bütün dünyada getdikcə genişlənən və dərinləşən informasiya prosesləri ilə əlaqədar daha mürəkkəb vəzifələri yerinə yetirməyə başlamışdır.

İctimai həyatın müasir inkişaf səviyyəsi cəmiyyətin informasiya sisteminin, o cümlədən də kitabxanaların biblioqrafik informasiya fəaliyyətinin qarşısında daha ciddi tələblər qoyur. Bu biblioqrafik informasiya tələbatçılarının fəallaşması, tələbatlarda milli-mənəvi istiqamətlərin genişlənməsi, həmçinin ümumbəşəri mənəvi dəyərlərə yiyələnmək zərurəti ilə əlaqədardır.

Bu baxımdan müstəqillik dövründə M.F.Axundov adına Milli Kitabxana aparıcı kitabxana statusuna malik olmuşdur. Əvvəllər dövlət biblioqrafiyasının əsas mərkəzi olan Respublika Kitab Palatasının funksiyaları da Milli Kitabxananın fəaliyyətinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Müasir dövrdə Milli Kitabxananın fəaliyyətinin mühüm vəzifələri və istiqamətləri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 6 mart tarixli 30 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Milli Kitabxanasının Əsasnaməsi»ndə geniş işıqlandırılmışdır.

Müstəqillik illərində dövlətin diqqət və qayğısı ilə əhatə edilmiş M.F.Axundov adına Milli Kitabxana başqa müəssisələr kimi keçid dövrünün iqtisadi çətinliklərinin öhdəsindən gəlməyə müvəffəq olmuş, oxuculara xidmət işini uğurla həyata keçirmişdir. Hər şeydən əvvəl ölkənin baş kitabxanası kimi respublikada bütün kitabxanaların elmi-metodik təminat mərkəzi funksiyasını dayandırmamışdır. Kitabxananın kollektivi kitab fondunun yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi, nəşr edilən yeni kitabların əldə edilməsi sahəsində də mühüm işlər görmüş, kitabxana işinin təkmilləşdirilməsinə nail olmuşdur.

Müstəqillik illərində kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsində, binaların əsaslı təmir edilməsində, xarici dillərdə ədəbiyyatla komplektləşdirilməsində mühüm işlər görülmüşdür. Kitabxana binası əsaslı surətdə təmir edilmiş oxu zalları yenidən qurulmuş, yeni oxu zalları açılmış, kitabxana müasir informasiya texnologiyası ilə təmin edilmişdir. Kitabxananın kompüterləşdirilməsi sahəsində ilk mühüm addımlar atılmışdır. Xarici ölkələrin Azərbaycanda olan səfirlikləri əcnəbi dillərdə ədəbiyyat fondunun təkmilləşməsinə kömək etmək məqsədilə kitabxanaya çoxlu kitablar hədiyyə etmişlər.

Müstəqillik illərində M.F.Axundov adına Milli Kitabxana milli ideologiyanın formalaşmasında və təbliğində də mühüm işlər görmüşdür. Milli ideologiyaya dair təşkil edilən daimi və tematik kitab sərgiləri həmişə oxucuların diqqət mərkəzində olmuş, keçirilən kütləvi tədbirlərdə oxucular həvəslə iştirak etmişlər.

Kitabxana ənənəvi iş üsulları ilə yanaşı olaraq yeni iş forma və üsullarına, görkəmli dövlət, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin əsərlərinin təqdimat mərasimlərinin keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir ki, bu da kitabxananın oxucularla əlaqəsini daha da möhkəmləndirmiş, yeni kitabın təbliği işini xeyli yaxşılaşdırmış, oxucuların fəallığına səbəb olmuşdur.

Müstəqillik illərində geniş elmi-metodik işlər aparmış, kitabxanaların metodik təminatında yaxından iştirak etmişdir. Kitabxananın nəşr etdiyi metodik vəsaitlər kütləvi kitabxanaların işinə müsbət təsir göstərmişdir. Təkcə son 10 il ərzində Milli Kitabxana 15 metodik müşavirə keçirmiş,

10 adda metodik vəsait və 12 adda metodik məktub hazırlayıb kitabxanalara göndərmiş, rayon MKS-lərinə kömək göstərmək məqsədi ilə 20 dəfə kitabxananın metodistləri ezamiyyətdə olmuşlar.

Bütün bunlarla yanaşı, müstəqillik illərində milli kitabxana informasiya cəmiyyətinin kitabxana işinin qarşısına qoyduğu yeni vəzifələrə və tələblərə müvafiq təşkilati və elmi-metodik iş aparmış, kitabxana işini dövrün tələblərinə uyğun yenidən qurmaq üçün mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. Bu tədbirlər içərisində kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi kimi çox mürəkkəb bir prosesin həyata keçirilməsi, ilk növbədə kitabxananın özünün avtomatlaşdırılması, yeni informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi, kitabxana xidmətinin informasiyalaşdırılması üçün müasir avadanlıqlarla təmin edilməsi vəzifələri qoyulmuşdu. Kitabxana ölkədə mövcud olan iqtisadi çətinliyə baxmayaraq bu işi qeyri-dövlət donor təşkilatların köməyi ilə həyata keçirməyi, bu sahədə uğurlar əldə etməyi bacardı. Belə ki, 1998-ci ilin sonunda kitabxana USAID-in vəsaiti hesabına Avrasiya Fondundan udduğu qrant əsasında beynəlxalq Internet şəbəkəsinə qoşulmuşdur. 1999-cu ilin əvvəlində isə kitabxana yenə də bu fonddan «Kontakt qrantı» almışdır. Bu qrant əsasında isə kitabxananın əməkdaşları Tbilisi kitabxanalarında olmuş və Gürcüstan Informasiya Mütəxəssislərinin Assosiasiyası (AIS) ilə birgə Avrasiyanın əməkdaşlıq proqramı çərçivəsində «Cənubi Qafqaz dövlətlərinin kitabxana və informasiya işçilərinin regional informasiya mərkəzi» adlı layihə işləmişlər. Layihə əsasında kitabxananın 8 nəfər əməkdaşı həmin mərkəzdə Amerika kitabxana və informasiya proqramı çərçivəsində təhsil almışdır.

Kitabxana Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Yardım Fondu - ACI YF (Soros fondu) ilə də geniş əməkdaşlıq işi quraraq, «Beynəlxalq kitab mübadiləsinin genişləndirilməsi», «Çadır şəhərciklərinə kitab bağlamalarının göndərilməsi», «Kitabxananın Internet zalının genişləndirilməsi», «Kitabxanada Tədris Mərkəzinin yaradılması», «Regional məlumat-informasiya mərkəzlərinin yaradılması» və s. layihələr üzrə qrantlar almışdır.

Bütün bunlarla yanaşı, kitabxanada kadrların yetişdirilməsi məsələsinə də geniş yer ayrılıb, onların yeni texniki vərdişlərinin artırılması məsələlərinə diqqət verilmiş və xarici dil öyrənilməsi üçün kurslar təşkil olunmuşdur. Kitabxana həmçinin öz metodik mərkəz vəzifəsini həyata keçirərək Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsinə metodik köməklik etmək üçün kadr hazırlığına başlamışdır.

Kitabxananın yanında 2000-ci ildə Tədris Mərkəzi yaradılmış və kütləvi kitabxanaların işçiləri bu mərkəzdə öz ixtisaslarını artırmağa başlamışlar. Bir il müddətində Bakı və Sumqayıtın 35 kitabxanasından 214 nəfər kitabxanaçı həmin kursları bitirmişdir. Tədris Mərkəzi eyni zamanda respublikanın 8 rayonunda «Müasir kitabxanalar və onların vəzifələri» mövzusunda üçgünlük zona seminarı keçirmişdir.

Beləliklə, respublikamızın elm məbədgahı olan M.F.Axundov adına Milli Kitabxana müstəqillik illərində öz şərəfli işini müvəffəqiyyətlə davam etdirmiş, xalqımızın informasiya təminatına, mədəni inkişafına, intellektual yüksəlişinə, elminə, təhsilinə, tərbiyəsinə xidmət etmiş,

milli dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsində, milli ideologiyamızın formalaşmasında və təbliğində yaxından iştirak etmişdir.

Ölkə prezidenti İlham Əliyevin 20 aprel 2007-ci ildə imzaladığı «Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında» Sərəncamında göstərilir ki, «Azərbaycan kitabxanaları Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Xalqımızın yaratdığı qiymətli tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanması, bəşər mədəniyyətinin qazandığı nailiyyətlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətimizin intellektual-mədəni potensialının artırılmasında kitabxanalar əvəzsiz rol oynayır».

Həmin sərəncamda Milli Kitabxananın modernləşdirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi mühüm vəzifə kimi irəli sürülmüşdür. Bununla əlaqədar müasir dövrdə Milli Kitabxananın qarşısında duran əsas vəzifə Azərbaycanın informasiya cəmiyyətinə doğru inkişaf perspektivlərinə uyğun olaraq istifadəçilərin dünya informasiya resurslarından səmərəli istifadəsini təmin etmək, ölkə kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olması prosesində fəal iştirak etməkdən ibarətdir.

Əlbəttə, bütün bunlar Milli Kitabxananın kollektivi qarşısında mühüm vəzifələr qoyur. Fikrimcə, yaxın gələcəkdə Milli Kitabxananın fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən biri onun kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyaşünaslıq sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin optimallaşdırılmasından ibarət olmalıdır. Bu işin əsas istiqamətləri ölkədə informasiya cəmiyyətinin formalaşması şəraitində kitabxana-informasiya xidmətinin intensivləşdirilməsi, oxucuların müasir biblioqrafiya və informasiya biliklərinə yiyələnməsi, bu işdə kitabxananın iştirakının təkmilləşdirilməsi məsələləri ilə əlaqədar olmalıdır. Bütün bu problemlər Milli Kitabxana ilə BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin mütəxəssis və alimlərinin birgə tədqiqat mövzularının əsasını təşkil edə bilər. Eyni zamanda Milli Kitabxana və BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin müasir kitabxana-informasiya problemlərinə dair birgə elmi konfrans və seminarlarının təşkili də olduqca zəruridir.

Bu da təqdirəlayiqdir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2007-ci il noyabrın 17-də Bakı şəhərində keçirilən Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının konfransı və «Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası» əməkdaşlıq təşkilatının ümumi iclasının iştirakçılarına ünvanladığı məktubunda yazır: «Sizin tədbiriniz Azərbaycan Milli Kitabxanasının yaradılmasının 85 illik yubileyi ilə eyni vaxta təsadüf edir. Hər bir kitabsevərə qürur hissi bəxş edən bu tarix ölkələrimizin mədəni həyatında nəzərəçarpan hadisədir. Tarixən özünün yüksək kitab mədəniyyəti ilə tanınan və zəngin kitabxanaları ilə şöhrət tapan Azərbaycanda bu gün də kitabxanalar şəbəkəsinin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir».

Əlbəttə, 2008-ci il noyabrın 17-də M.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 85 illik yubileyinin təntənəli şəkildə keçirilməsi, yubiley tədbirlərində 18 ölkədən 27 qonağın iştirak etməsi müstəqil dövlətimizin Milli Kitabxananın inkişafına qayğısının təzahürü kimi

qiymətləndirilməlidir. Elə buna görə də Milli Kitabxananın yubileyi ölkəmizdə elmin, təhsilin, mədəniyyətin böyük bayramına çevrildi.

Şübhəsiz, bu məsələdə Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Naziri Əbülfəs Qarayevin xidmətlərini yüksək dəyərləndirməliyik. Çünki son zamanlar onun kitabxana işi sahəsində gördüyü işlər bu sahənin parlaq gələcəyinə ümid yaradır. Təsədüfi deyil ki, yubiley tədbirlərində iştirak edən bütün qonaqlar Milli Kitabxananın yubileyinin belə yüksək səviyyədə keçirildiyinə görə dövlətimizin başçısına və Mədəniyyət və Turizm Nazirinə xüsusi minnətdarlıq ifadə etdilər.

Bütün kitabxana ictimaiyyətinin ürəyindən olan belə bir məqamı da xatırlatmaq istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Milli Kitabxananın bir qrup əməkdaşına fəxri adların və medallar verilməsi haqqında xüsusi sərəncamlar imzalamışdır. Belə ki, həmin sərəncamlara əsasən Tahirov Kərim Məhəmməd oğlu, Məmmədov Fazil Həsənbala oğlu, Hacıyeva Mələkxanım Məmməd qızı, Əmrəhova Yaşar Mustafa qızı, Məmmədova Tamilla Rəhim qızı “Əməkdar Mədəniyyət İşçisi” fəxri adına layiq görülmüş, Ağayeva Fatma Həsən qızı, Bayramov Dəmir Əmrəh oğlu, Əsədova Bənövşə Ağamalı qızı, Həmidova Hərifət Mülki qızı “Tərəqqi” medalı ilə təltif olunmuşlar.

M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 85 illik yubileyi münasibətilə bu elm və mədəniyyət ocağının kollektivini, eləcə də mükafat və fəxri ad almış bütün əməkdaşları BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin professor-müəllim heyəti adından ürəkdən təbrik edir, onlara yeni-yeni uğurlar arzulayırıq!

*Mələkxanım HACIYEVA,
M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktor müavini,
Əməkdar mədəniyyət işçisi*

*Nadir İSMAYILOV,
BDU-nun Bibliografyaşünaslıq
kafedrasının müdiri əvəzi, dosent*

AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN BAYRAMI

Hər bir xalqın tarixində Milli Kitabxana müstəsna yer tutur. Milli Kitabxana millətin və dövlətin inkişafının çox mühüm atributlarından biridir. Milli Kitabxananın yubileyi həm elmin, təhsilin, həm də mədəniyyətin ən böyük bayramlarından hesab olunur. Elə buna görə də 17 noyabr 2008-ci ildə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 85 illik yubileyinə həsr olunmuş bir sıra təntənəli mərasimlərə start verildi.

Yubiley tədbirlərində 18 ölkədən 27 qonaq iştirak edirdi. Əvvəlcə qonaqlar Fəxri Xiyabanda ulu öndər Heydər Əliyevin məzarı önünə və Şəhidlər Xiyabanına əklil və gül dəstələri qoydular. Daha sonra qonaqlar Milli Kitabxanaya gələrək, kitabxana ilə yaxından tanış oldular.

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Naziri Əbülfəs Qarayevin və yubileyə dəvət almış qonaqların iştirakı ilə Milli Kitabxanada 8 adda sərginin – “Heydər Əliyev Milli Kitabxanamızda”, “Tariximizdən səhifələr”, “Azərbaycan xarici mətbuatda”, “Musiqi tariximizin “qızıl fondu”ndan”, “85 il xalqın xidmətində”, “Kitabxanamızın inciləri”, “Azərbaycanın kitab abidələri”, “Əməkdaşlarımızın yubiley töhfələri” sərgilərinin açılışı oldu. Qonaqlar sərgiləri böyük diqqətlə nəzərdən keçirdilər. Kitabxananın işçilərinin əl işlərindən ibarət “Əməkdaşlarımızın yubiley töhfələri” sərgisinin eksponatlarına isə qonaqlar xüsusi maraq göstərdilər.

Sonra Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Naziri Əbülfəs Qarayev Milli Kitabxananın 85 illik yubiley tədbirlərinə gəlmiş qonaqları qəbul etdi. Tədbirə gələnləri salamlayan nazir onların hər biri ilə yaxından tanış oldu. O, Milli Kitabxananın tarixində yubiley mərasiminin ilk dəfə belə təntənəli keçirildiyini, digər ölkələrdən bu qədər qonağın iştirak etdiyini xüsusi vurğuladı. Çıxışında qonaqlara Azərbaycanda son illər həyata keçirilən quruculuq işləri barədə məlumat verdi. Nazir kitabxanaçılıq sahəsində xüsusi xidmətləri olan, kitabxanaçı kadrların yetişməsində öz əməyini əsirgəməyən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, “Şöhrət” ordenli, Prezident təqaüdcüsü, Əməkdar elm xadimi, professor Abuzər Xələfova öz təşəkkürünü bildirdi.

Çıxış üçün söz alan Milli Kitabxananın Məsləhət Şurasının sədri, Yazıçılar Birliyinin katibi, xalq yazıçısı Çingiz Abdullayev qonaqları salamladıqdan sonra yubiley tədbirlərinin belə yüksək

səviyyədə keçirildiyi üçün mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayevə diqqət və qayğısına görə minnətdarlıq ifadə etdi.

Təhsil Nazirinin müavini İradə Hüseynova, Milli Məclisin iqtisadi siyasət daimi komissiyasının sədri, akademik Ziyad Səmədzadə, millət vəkili Elmira Axundova, Münüatür Kitab Muzeyinin direktoru Zərifə Salahova çıxış edərək son illər ərzində Milli Kitabxananın işində xeyli canlanma yarandığını və xalqımızın milli sərvəti olan Milli Kitabxanamıza belə qayğının təbii olduğunu qeyd etdilər, qonaqlara yubiley tədbirlərində iştirak etdiklərinə görə öz təşəkkürlərini bildirdilər.

“Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası” Qeyri-Kommersiya Əməkdaşlıq Təşkilatının (BAE) prezidenti, Belarus Milli Kitabxanasının direktoru Roman Motulski, Türkiyə Milli Kitabxanasının direktoru Tüncel Acar, Qazaxıstan Milli Akademiya Kitabxanasının baş direktoru Roza Berdiqaliyeva, Qırğızıstan Milli Kitabxanasının direktoru Jıldız Bakaşova öz çıxışlarında yubiley tədbirlərinin belə yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təşəkkürlərini bildirib, bu təcrübədən yararlanacaqlarını qeyd etdilər.

Milli Kitabxananın direktoru Kərim Tahirov qonaqlara yubiley tədbirlərində iştirak etdiklərinə görə öz minnətdarlığını bildirdi. Kitabxananın yubileyinin belə təntənəli şəkildə keçirilməsinə görə Azərbaycan dövlətinə, Mədəniyyət və Turizm Naziri Əbülfəs Qarayevə kitabxananın kollektivi adından təşəkkür etdi.

Tədbirlər silsiləsi Musiqili Komediya Teatrında Milli Kitabxananın 85 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimlə davam etdi. Rəsmi hissəsi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himninin səsləndirilməsi ilə başladı. Sonra “Salnamə” studiyasının lentə aldığı “Milli Kitabxana-85” adlı sənədli film nümayiş etdirildi. Tədbirin iştirakçıları və xarici qonaqlar filmi alqışlarla seyr etdilər.

Daha sonra tədbir iştirakçılarını Milli Kitabxananın direktoru Kərim Tahirov salamladı, bütün kitabxana ictimaiyyətini bu bayram münasibətilə ürəkdən təbrik etdi.

Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev geniş məruzə etdi. Nazir Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin yubiley iştirakçılarına, “Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının II konfransının və “Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası” Qeyri-Kommersiya Əməkdaşlıq təşkilatının 10-cu illik iclasının iştirakçılarına” təbrik məktubunu oxudu.

Sonra Milli Kitabxananın Məsləhət Şurasının sədri Çingiz Abdullayev çıxış edərək, bu bayramın təkcə Milli Kitabxananın əməkdaşlarının deyil, bütün ziyalıların, bütün oxucuların, bütün Azərbaycan xalqının bayramı olduğunu vurğuladı.

Tədbirə dəvət olunmuş xarici qonaqlar da Azərbaycan Milli Kitabxanasının yubileyi münasibətilə səmimi təbriklərini çatdırdılar.

Bakı Dövlət Universitetinin rektoru, millət vəkili, akademik Abel Məhərrəmovun Milli Kitabxanaya ünvanladığı təbrik məktubunu BDU-nun elmi işlər üzrə prorektoru, professor İsmayıl Əliyev oxudu. Professor İsmayıl Əliyev öz çıxışında ölkəmizdə kitabxana şəbəkələrinin, o

cümlədən Milli Kitabxananın kadr potensialının formalaşmasında universitetin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin professor-müəllim heyətinin, görkəmli kitabxanaşünas alim professor Abuzər Xələfovun, fakültənin dekanı professor Xəlil İsmayılovun xidmətlərindən danışdı.

Rəsmi hissə bitdikdən sonra tədbirin bədii hissəsi başlandı. Saat yarımliq konsert proqramında milli musiqimizdən və rəqslərdən nümunələr nümayiş olundu. Azərbaycan incəsənət ustalarının çıxışları, xüsusilə “Çobanlar” rəqsi və Əməkdar artist Azərinin ifasında “Yol ver Türkün bayrağına” mahnısı qonaqlar tərəfindən gurultulu alqışlarla qarşılandı.

Tədbirin sonunda kitabxananın direktoru Kərim Tahirov Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Milli Kitabxananın bir qrup əməkdaşına fəxri adların və medalların verilməsi barədə sərəncamlarını oxudu.

Sərəncamlara əsasən Tahirov Kərim Məhəmməd oğlu, Məmmədov Fazil Həsənbala oğlu, Hacıyeva Mələkxanım Məmməd qızı, Əmrahova Yaşar Mustafa qızı, Məmmədova Tamilla Rəhim qızı “Əməkdar Mədəniyyət İşçisi” fəxri adına layiq görülmüş, Ağayeva Fatma Həsən qızı, Bayramov Dəmir Əmrah oğlu, Əsədova Bənövşə Ağamalı qızı, Həmidova Hərifət Mülki qızı “Tərəqqi” medalı ilə təltif olunmuşlar.

Noyabrın 18-də günün birinci yarısında Milli Kitabxanada “Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası” Qeyri-Kommersiya Əməkdaşlıq Təşkilatının (BAE) 10-cu ümumi iclası keçirildi. 11 ölkənin nümayəndələrinin iştirak etdiyi bu tədbirin əsas məqsədi MDB ölkələrinin vahid elektron kitabxanasının və elektron kataloqunun yaradılmasıdır. BAE-yə daxil olan ölkələrin milli kitabxanalarında mədəniyyət, incəsənət və turizmlə bağlı məlumatlar toplaşdırılıb vahid informasiya mənbəyi kimi istifadə ediləcək. İclasda BAE-nin digər beynəlxalq kitabxana qurumları ilə əməkdaşlığı da müzakirə olundu.

Nahardan sonra Milli Kitabxanada Türkdilli ölkələrin milli kitabxana direktorlarının 2-ci konfransı keçirildi. Konfransda türkdilli ölkələrin vahid elektron kitabxanasının və elektron kataloqunun yaradılması məsələsi müzakirə olundu və qeyd edildi ki, bu sahədə əsas problemlərdən biri hələlik ortaq əlifbanın mövcud olmamasıdır.

Konfransda hər bir türkdilli ölkənin milli kitabxanasında türkdilli ölkələrin xüsusi güşəsinin yaradılması məsələsi qərara alındı və konfransda iştirak edən bütün milli kitabxanaların direktorlarından həmin guşələr üçün yeni ədəbiyyatın göndərilməsinə dəstək olmaları xahiş edildi.

Türkdilli ölkələrin milli kitabxanaları arasında təcrübə mübadiləsi aparmaq məqsədilə hər il 2-3 mütəxəssisin digər ölkələrin milli kitabxanalarına göndərilməsi qərara alındı.

Qasprinski adına Krım Tatar Kitabxanasına dəstək vermək üçün orada müvafiq tədbirlərin keçirilməsinə diqqəti artırmaq təklif olundu. Bu məqsədlə TÜRKSÖY-un genəl müdiri Düsen Kaseinov Qasprinski adına Krım Tatar Kitabxanasında beynəlxalq səviyyəli tədbirin keçirilməsinə TÜRKSÖY-un maliyyə dəstəyini elan etdi.

Tədbirin sonunda Türkdilli ölkələrin Milli Kitabxana Direktorlarının 3-cü konfransının Bişkekdə keçirilməsi qərara alındı.

KITABXANAŞÜNASLIQ

МОТУЛЬСКИЙ Р.С.

директор Национальной библиотеки Беларуси

доктор педагогических наук, профессор

Минск, Беларусь

НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА БЕЛАРУСИ: НОВЫЙ ЭТАП РАЗВИТИЯ

(к 85-летию Национальной библиотеки Беларуси)

К настоящему времени в Беларуси сформировалась библиотечная система, которая включает около 10 тыс. библиотек. Возглавляет систему библиотек страны Национальная библиотека Беларуси (НББ). Президентом страны А.Г. Лукашенко в 2002 г. принято решение о строительстве нового здания НББ. Его открытие состоялось 16 июня 2006 г. В соответствии с возложенной на нее миссией НББ создавалась и развивается как республиканский информационный и социокультурный центр. Располагая большим материально-техническим, информационным и кадровым потенциалом, НББ видит свою миссию в обеспечении беспрепятственного доступа жителей Беларуси к национальным и мировым информационным ресурсам, а также граждан зарубежных стран к информации о нашей стране.

В последнее десятилетие информация приобрела особое значение и стала определяться как важнейший стратегический ресурс развития общества. В Беларуси сформировалась система учреждений, производящих, обрабатывающих, хранящих и предоставляющих информационную продукцию. В первую очередь это учреждения науки и образования, редакционно-издательской сферы, книжной торговли, библиотеки, информационные службы и центры, архивы, музеи, средства массовой информации. Они выполняют свои специфические, присущие только им функции, работают с определенными массивами документов и рассчитаны на удовлетворение информационных потребностей общества.

Библиотека является одним из важнейших социальных институтов, обеспечивающих аккумуляцию, формирование и общественное использование информационных ресурсов. К настоящему времени в Беларуси сформировалась библиотечная система, которая включает около 10 тыс. публичных и специальных библиотек с совокупным объемом фонда в 250 млн. экз. Библиотечная сеть системы Министерства культуры Республики Беларусь является наиболее многочисленной и составляет 44,2% (4 215 библиотек) от общего количества библиотек Беларуси.

Наиболее крупными библиотеками страны являются Национальная библиотека (более

8,4 млн. экз.), Центральная научная библиотека Национальной академии наук Беларуси (более 3 млн. экз.), Республиканская научно-техническая библиотека (32 млн. экз.), Президентская библиотека Беларуси (более 1,5 млн. экз.), Республиканская научная медицинская библиотека (около 900 тыс. экз.), Белорусская сельскохозяйственная библиотека (500 тыс. экз.), Фундаментальная библиотека Белорусского государственного университета (свыше 2 млн. экз.), 6 областных универсальных научных библиотек (совокупный фонд – более 4,5 млн. экз.). Функции центра в области государственной регистрации произведений печати, создания источников национальной библиографии, формирования архива печати в республике выполняет Национальная книжная палата Беларуси. Кроме того, в стране функционирует ряд информационных центров и служб, которые генерируют информационные ресурсы. Это, в первую очередь, Национальный центр правовой информации, Центр интеллектуальной собственности и др.

Возглавляет систему библиотек страны Национальная библиотека Беларуси (НББ). Это главная универсальная научная библиотека страны, получившая в связи со строительством нового здания статус республиканского информационного и социокультурного центра, ведущее учреждение Беларуси в области библиотечного, библиографического, книговедческого, методического и координационного центра для библиотек страны. НББ – одна из основательниц международной профессиональной организации Некоммерческое Партнерство «Библиотечная Ассамблея Евразии», Белорусской библиотечной ассоциации (ББА), разработчик и исполнитель ряда международных и Национальных программ и проектов, организатор крупных международных научно-практических конференций, посвященных актуальным вопросам библиотечной деятельности.

1. История становления и развития

На протяжении 85 лет Национальная библиотека выполняет миссию хранительницы наследия белорусского народа, удовлетворяет информационные запросы общества на базе уникального фонда документов, отражающего достижения белорусов и других народов мира. Рождённая в самом начале двадцатых годов XX столетия, библиотека тесно связана с историей государства и сама стала страницей этой истории.

НББ основана в 1922 г. как Белорусская государственная и университетская библиотека и начала свою биографию почти одновременно с возникновением белорусской государственности. Исторические коллизии привели к тому, что на начало XX в. на территории Беларуси не было ни одной библиотеки, способной взять на себя функции центрального национального книгохранилища и библиографического центра.

Советом Народных Комиссаров Белорусской ССР 15 сентября 1922 г. было принято решение “Об учреждении Белорусской государственной библиотеки и обязательной регистрации всех произведений печати, выходящих в пределах ССРБ”. На библиотеку возлагались функции государственного книгохранилища, центра библиографической обработки документов и ведения сводного каталога библиотек Беларуси, издания библиографических материалов, научно-исследовательского учреждения в области библиотековедения, библиографоведения и книговедения, а также государственного центра регистрации печати и сохранения национальных документов. Признавая значимость этого события для развития библиотечного дела страны 15 сентября отмечается в Беларуси как общегосударственный День библиотек.

С момента основания библиотека располагались в приспособленном здании. Однако быстро растущие фонды и спрос на услуги вскоре привели к тому, что площадей стало совершенно недостаточно. В 1929 г. Правительством страны было принято решение о строительстве нового здания библиотеки. Архитектурный проект, автором которого стал один из ведущих белорусских архитекторов Г. Лавров, стал первым проектом такого рода на территории СССР, предназначенным специально для строительства библиотеки. Официальное открытие нового здания, ставшего на 70 лет лицом библиотеки, совпало с ее десятилетним юбилеем и состоялось 10 июля 1932 г. Выдержанное в конструктивистском стиле 20-х годов прошлого века, величественное и строгое, здание Национальной библиотеки Беларуси в 2003 г. внесено в Государственный список историко-культурных ценностей Республики Беларусь.

Тридцатые годы двадцатого века стали временем поступательного развития библиотеки, расширения ее фондов, обеспечения развития библиотечной сети страны. К 1941 г. фонд библиотеки достигал 2 млн экземпляров, которым пользовались 15 тыс. читателей. По размерам и ценности фондов библиотека вошла в число шести лучших библиотек СССР и двадцати лучших библиотек мира.

Внезапно начавшаяся Вторая мировая война привела к страшным разрушениям в Беларуси, которых не избежала и библиотека. Военные действия и оккупационный режим привели к тому, что 83% фондов оказались уничтожены и вывезены. Особо тяжелыми оказались потери фонда национальных документов, отделов старопечатной и редкой книги, белорусского отдела, фонды дореволюционной иностранной литературы.

В августе 1944 г., сразу после освобождения полуразрушенного Минска, начались работы по восстановлению фондов, ремонту пострадавшего здания библиотеки. В сложнейших условиях сотрудниками было собрано 323 тыс. экземпляров из прежнего фонда. И уже в ноябре 1944 г. библиотека открылась для посетителей. А к 1947 г. удалось совершить невозможное – фонд библиотеки достиг довоенного уровня в 2 млн экземпляров.

В это время в очередной раз остро встал вопрос о недостаточности материально-технической базы библиотеки. Ограниченные возможности здания не позволяли организовать полноценное обслуживание пользователей, число которых на начало 1950-х

превысило 20 тыс. Для развития библиотеки в 1962 г. был построен новый корпус, с вводом в эксплуатацию которого площади библиотеки увеличились более чем вдвое. В 1980-90-е годы библиотеке также были переданы дополнительные помещения для размещения библиотечных фондов.

Вопрос о расширении площадей библиотеки вновь обрел принципиальное значение в 1980-е годы. Обладая уникальным фондом, библиотека исчерпала возможности по его размещению и хранению. Книгохранилищ и читальных залов не хватало, фонды библиотеки были размещены в шести непригодных зданиях в разных частях Минска. Приходилось идти на такие непопулярные меры, как, к примеру, ограничение обслуживания студентов И-ЫИ курсов высших учебных заведений. Библиотеке срочно требовалась государственная помощь.

Тем не менее, библиотека выполняла задачу сохранения национальной памяти и обеспечивала широкий доступ к своим фондам. Функции и методы работы библиотеки совершенствовались вместе с развитием информационной инфраструктуры общества. Освоение современных технологий открыло новые возможности развития информационного общества. В этот период информатизация библиотеки являлась одной из приоритетных задач. Были автоматизированы практически все библиотечные процессы (учет, обработка, хранение, создание электронного каталога и т.д.). Уже с 1993 г. библиотека приступила к генерации собственных электронных информационных ресурсов, созданию проблемно-ориентированных баз данных.

После обретения в 1991 г. Республикой Беларусь суверенитета и государственной независимости Государственная библиотека БССР имени В.И.Ленина становится центральным звеном библиотечной системы страны. Перед библиотекой открылись новые перспективы. В мае 1992 г. постановлением Правительства Республики Беларусь Государственная библиотека БССР имени В.И. Ленина переименована в Национальную библиотеку Беларуси. Национальная библиотека была определена как уникальный многофункциональный библиотечный центр республики и провозглашалась "главной универсальной научной библиотекой, носителем общечеловеческих духовных ценностей, сокровищницей культурных достижений народа, его национальной памяти". Было определено место Национальной библиотеки в информационной системе республики и укреплен ее роль в структуре информационных услуг.

Однако все более остро ощущалась старая проблема библиотеки, связанная с нехваткой площадей для фондов, обслуживания читателей, служебных помещений. Выполнение столь широкого и многопланового круга задач национальной библиотеки становилось все более затруднительным. В этот период библиотека жила не только в условиях государственного переустройства, в новой экономической ситуации, но и в эпоху глобальных технологических преобразований. Поэтому внимание Президента Республики Беларусь и Правительства было обращено на строительство нового здания библиотеки.

2. Новое здание

Учитывая роль и важность информации в развитии современного общества и значение национальной библиотеки в информационном обеспечении общества, Президентом нашей страны А.Г. Лукашенко 7 марта 2002 г. было принято решение о строительстве нового здания Национальной библиотеки Беларуси. Строительство нового здания позволило пересмотреть концептуальные основы развития НББ. Постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 26.05.2005 г. № 555 была утверждена «Концепция создания республиканского информационного и социокультурного центра на базе строящегося здания государственного учреждения «Национальная библиотека Беларуси»».

В развитие «Концепции создания республиканского информационного и социокультурного центра на базе строящегося здания государственного учреждения «Национальная библиотека Беларуси»» библиотекой были разработаны «Концепция формирования информационных ресурсов Национальной библиотеки Беларуси», «Концепция организации библиотечно-информационного обслуживания пользователей Национальной библиотеки Беларуси», «Концепция создания социокультурного центра на базе строящегося здания Национальной библиотеки Беларуси», «Концепция художественного оформления Национальной библиотеки Беларуси» и программы их реализации. Эти документы определяют место НББ в развивающейся информационной инфраструктуре общества, ее нацеленность на решение стратегических задач использования информационно-технического потенциала в обеспечении устойчивого развития страны.

Строительство нового здания НББ началось 1 ноября 2002 г. Нормативный срок строительства – 72 месяца – был сокращен вдвое. Свой вклад в этот процесс внесли все области республики, юридические и физические лица. Открытие 16 июня 2006 г. нового здания стало одним из ярких событий в жизни НББ и культурной жизни республики.

Новое здание НББ размещено на главной магистрали Минска – проспекте Независимости - в красивой парковой зоне. Архитекторы проекта – Виноградов М.К. и Крамаренко В.В. – создали оригинальный архитектурно-художественный образ здания – бриллиант (ромбокубооктаэдр – высотное фондохранилище), который располагается на подставке-подиуме (стилобат – читательские и служебные помещения). В самом дорогом, что создала природа – бриллианте, мы храним самое дорогое, что создал человек – знания.

Окна читальных залов выходят на восток и юго-восток, что защищает помещения от перегрева и прямых солнечных лучей. Зеленый пояс, окружающий библиотеку, предохраняет помещения от шума, и создает комфортную атмосферу для посетителей. На территории, прилегающей к библиотеке, произрастает более тысячи плодовых и

декоративных деревьев. Зеленый ландшафт имеет свое продолжение во внутренних дворах библиотеки, куда обращены читальные залы.

Основные параметры здания:

- площадь застройки – 18 720 кв.м.
- площадь здания – 113 669 кв. м.,
- высота - 72 м.
- объем фондохранилища – 14 млн. экз.
- количество мест в читальных залах – 2 000 м.

Архитектурный образ получил дальнейшее развитие во внешнем и внутреннем оформлении библиотеки. Здание Национальной библиотеки Беларуси отличается не только качеством решения утилитарных задач, но и уникальное художественное оформление. С этой точки зрения можно выделить три отличительные черты проекта. В первую очередь – это единство технологического и эстетического образа, включающего внешний вид здания, интерьеры и ландшафт как единое целое. Во-вторых, органичный синтез архитектуры и изобразительного искусства. И, в-третьих, идейная основа художественно-декоративного оформления здания. В основе сюжетно-тематической идеи оформления библиотеки лежит два лейтмотива: развитие белорусской культуры и письменности в контексте мировой цивилизации, а также преемственность развития различных источников информации – от рукописных книг до электронных носителей.

Перед фасадом, ассиметрично к входу в здание, установлен памятник белорусскому первопечатнику Франциску Скорине. Памятник концентрирует, притягивает к себе внимание, являясь визуальным центром большого пространства. Зрительно связанный со зданием Национальной библиотеки, он стал своеобразным узлом, связывающим архитектурное сооружение с городской средой.

Памятник составляет композиционный ансамбль с входным порталом библиотеки. Монументальные плоскости входной зоны выполнены в виде страниц раскрытой книги. Художественные барельефы, закомпонированные на плоскостях, посвящены развитию мировой и славянской письменности. Тема дополняется элементами, символизирующими развитие человеческого знания о вселенной и бытии. Входной портал символически приглашает посетителей в мир знаний.

Помещения, предназначенные для обслуживания пользователей, расположены на первых 3-х этажах здания. Центральная часть стилобата внутри здания выполнена в виде внутреннего двора – атриума. По периметру на трех этажах стилобата атриум опоясывается кольцевыми коридорами. Именно здесь сконцентрированы основные зоны размещения художественных произведений.

В зоне атриума художественные акценты несут семь монументальных рельефных панно с росписью. Техника исполнения – темперная роспись по левкасу с восковой проработкой. Рельефная поверхность вызывает ассоциации с народной резьбой по дереву, ощущение

близости к древней самобытной культуре. Шесть росписей посвящены культуре и истории всех областей Беларуси: Брестской, Витебской, Гомельской, Гродненской, Минской, Могилевской. Седьмое панно воплощает образ столицы Беларуси – г. Минска.

Все панно имеют единую композиционную структуру, включающую три сюжетных блока. Конструктивными элементами первого блока являются символические арки, через которые просматриваются характерные для каждого белорусского региона пейзажи и архитектурные памятники. Второй сюжетный блок монументальных панно посвящен белорусским деятелям культуры и искусства. В каждой росписи отражено 5–6 выдающихся лиц, которые являлись уроженцами определенного региона либо были связаны с ним по роду своей деятельности. Каждую монументальную роспись венчают гербы городов областного значения. В панно используются мотивы национального орнамента, характерного для отдельных регионов.

Кольцевые коридоры, опоясывающие атриум на первых двух этажах стилобата, имеют по 33 межоконных пространства, в которых размещены художественные произведения, созданные специально для библиотеки. Таким образом, коридоры, призванные выполнять, прежде всего, функцию сообщения между помещениями, стали зонами рекреации.

Работы, представленные в экспозициях, не простое декорирование интерьеров здания. Это сложные пластические метафоры многовековой истории Беларуси, наполненные глубоким моральным смыслом. Это произведения, а не музейные экспонаты: их невозможно представить в хранилищах, поскольку они формируют вокруг себя особенную, эмоционально окрашенную среду, развивают основную идею в нескольких тематических направлениях. Так, экспозиция 1-го этажа объединяет работы, посвященные развитию культуры Беларуси с древнейших времен до наших дней. Экспозиция 2-го этажа формируется из художественных произведений, посвященных этнографии, фольклору, наиболее ярко отражающим национальную самобытность любого народа. Народные мелодии и песни лежат в истоках музыкальной культуры, сказки, легенды и сказания – национальной литературы, орнамент и иконопись – изобразительного искусства. Этот посыл лежит в основе сюжетного развития художественной идеи.

Третий этаж стилобата отведен под сменные экспозиции, которые также позволяют раскрыть многогранность современного белорусского изобразительного искусства. Оформление этой выставочной площадки ориентировано на создание нейтральной среды, позволяющей органично размещать художественные выставки различных стилей и форм.

Живописными полотнами и декоративно-прикладными работами декорированы читальные залы и зоны рекреации. Основной задачей оформления этих зон было создание психологического комфорта и условий для эмоциональной разгрузки читателей. Поэтому здесь преобладают пейзажи, выполненные в мягких, теплых тонах и работы декоративного характера.

На всех этапах художественного оформления здания Национальной библиотеки Беларуси шел поиск вариантов художественного воплощения мысли о том, что книга – это квинтэссенция знания, связующее звено между прошлым и настоящим, сохраняемая память будущего. Представляется, что цель достигнута: библиотека имеет индивидуальный образ, символизирующий непреходящую ценность знаний и особую миссию Национальной библиотеки в трансляции знаний, сохранении и развитии культуры.

Здание оснащено современными инженерными системами, и системами безопасности, объединенными в единый программно-технический комплекс. Жизнедеятельность здания обеспечивают более 20 инженерными системами, основными среди которых являются система холодного и горячего водоснабжения, отопления, вентиляции, кондиционирования, холодоснабжения, пылеудаления, электроснабжения, телефонной и компьютерной связи, телевидения и др. Все они объединены в единый комплекс и управляются с одного диспетчерского центра. Для обеспечения безопасности посетителей и персонала и сохранности книжного фонда и имущества здание НББ оборудовано рядом систем безопасности, в т.ч. системой охранной сигнализации, противопожарной безопасности, контроля и управления доступом, видеонаблюдения, противокражной системой и др.

Формирование информационных ресурсов и обслуживание пользователей осуществляется на базе комплекса информационно-технологических систем. КИТС – это совокупность технических, программных, лингвистических и организационно-технологических средств, направленных на обеспечение эффективного обслуживания пользователей. В состав КИТС входит 14 взаимосвязанных систем:

- Автоматизированная библиотечно-информационная система (АБИС);
 1. Интернет-портал;
 2. Система корпоративной каталогизации и ведения сводного электронного каталога (СЭК);
 3. Система формирования национальной базы данных авторитетных/нормативных записей;
 4. Система создания электронных копий документов;
 5. Система хранения документов;
 6. Система доставки документов;
 7. Система реставрации и консервации;
 8. Система редакционно-издательской деятельности;
 9. Система обеспечения работы пользователей с электронными, аудиовизуальными документами, микрофишами и микрофильмами;
 10. Автоматизированная система управления библиотечной деятельностью (АСУБД);
 11. Система администрирования и управления локальной вычислительной сетью (ЛВС);

12. Система обучения;
13. Система управления и контроля доступа (СКУД).

В решениях по технологическому обеспечению нового здания НББ предусмотрена возможность масштабирования и модульности информационно-технологических систем библиотеки, направленных на комплексную интегрированную автоматизацию всех библиотечно-информационных процессов.

Техническую основу КИТС составляют более 100 серверов, 1400 персональных компьютеров, выполненных в основном в виде тонких клиентов. Для обеспечения бесперебойной и надежной работы созданы основной и резервный серверные центры, которые значительно удалены друг от друга и работают автономно.

Все компьютеры НББ объединены в единую локальную сеть общей протяженностью более 150 км. НББ имеет две основные и одну резервную внешние оптоволоконные линии связи с пропускной способностью до 2-х Мегабит в сек. Доступ пользователей к национальным библиотечно-информационным ресурсам обеспечивается через узел компьютерной сети BASNET Национальной Академии наук Беларуси, а к мировым информационным ресурсам - через научную сеть GEANT.

КИТС работает с использованием стандартного и специализированного программного обеспечения. Как правило, работа всех подсистем КИТС базируется на стандартных программных продуктах, разработанных крупнейшими мировыми производителями. Стандартное программное обеспечение для Национальной библиотеки Беларуси отбиралось по множеству параметров и критериев. Для удобной работы с тонкими клиентами и некоторыми базами данных на большинство серверов был установлен Windows 2003 Server. На ключевые сервера для повышения надежности были установлены операционные системы HP Unix и Red Hat Linux.

Наиболее наукоемкой задачей в создании КИТС стала разработка технологии функционирования подсистем АБИС и ее взаимодействия со всеми системами КИТС, а также инженерными системами и системами безопасности. Для обеспечения функционирования АБИС было разработано специальное программное обеспечение, соответствующее требованиям и особенностям НББ. Данный программный продукт создан НПО «Агат-систем» на базе СУБД «ORACLE». АБИС НББ позволяет выполнять следующие функции:

14. комплектование, организация и обслуживание фондов;
15. каталогизация;
16. формирование и ведение БД авторитетных записей;
17. аналитико-библиографическая деятельность;
18. обслуживание пользователей;
19. сопровождение формата BELMARC, нормативно-справочной информации;
20. формирование отчетов;

21. подготовка печатной и издательской продукции и др.

Таким образом, комплексы инженерных, информационно-технологических систем и систем безопасности создают необходимые условия для организации работы по формированию информационных ресурсов и удовлетворению информационных и социокультурных потребностей пользователей.

3. Формирование информационных ресурсов

Качественное и оперативное формирование информационных ресурсов, соответствующее запросам современного информационного общества – главная стратегическая задача НББ. Информационные ресурсы НББ направлены на удовлетворение и формирование информационных потребностей различных категорий пользователей посредством предоставления различных видов документов и результатов их аналитико-синтетической переработки. НББ располагает наиболее полным и востребованным документным фондом в стране, который представляет собой исключительную историко-культурную ценность и является основой совокупного документного фонда страны. Сегодня фонд НББ насчитывает более 8 млн. 400 тыс. экз. Он универсален по содержанию, включает печатные издания, рукописи, микрокопии документов, электронные и другие материалы, созданные как в Беларуси, так и в различных странах мира более чем на 50 языках. НББ является центром депозитарного хранения материалов ООН, ЮНЕСКО, Совета Европы, ОБСЕ, Всемирного банка. Ежегодный прирост фондов НББ составляет в около 200 тыс. экз.

Электронные информационные ресурсы НББ представлены доступом более чем к 80 базам данных, приобретаемых и генерируемых НББ, а также коллекцией CD-Rom. Это полнотекстовая, реферативная, фактографическая, графическая, библиографическая информация, отражающая универсум человеческих знаний в целом, отдельные отрасли науки и практики: экономика, история, статистика, право, биология, география, охрана окружающей среды, техника, медицина и др. Среди них лучшие мировые базы данных: GALE, Ulrich, EBSCO, Cambridge Journals, East View, Globalbooksinprint, ProQuest, Oxford Reference, EMERALD, Интегрум, и др.

НББ не только располагает наиболее полными и востребованными информационными ресурсами, но и создает широкий спектр социально необходимой информации:

- формирует многоаспектный информационно-поисковый аппарат на документный фонд НББ;
- участвует в формировании информационно-поискового аппарата на совокупный документный фонд библиотек Беларуси;
- создает национальную базу данных авторитетных/нормативных записей;

- генерирует текущую и ретроспективную вторичную (фактографическую и библиографическую информацию);
- создает источники первичной информации (нормативно-регламентирующие, научные, научно-популярные, производственно-практические, справочные, рекламные и др.);
- осуществляет дигитализацию информации, представленной на различных материальных носителях, и формирует коллекции цифровой информации.

Информационно-поисковый аппарат НББ состоит как из традиционных каталогов и картотек, так и электронных БД. Карточные каталоги и картотеки включают: алфавитные каталоги (генеральный, читательский, отдельных структурных подразделений), систематический каталог, предметный каталог, систематическая картотека статей, топографическая картотека, картотека персоналий и др. Электронная часть поисковых систем НББ представлена электронным каталогом и рядом проблемно-ориентированных БД.

Основу электронного каталога составляют библиографические записи, полученные в результате конвертации баз данных из локального формата НББ в коммуникативный формат BELMARC и электронной обработки текущего документного потока в BELMARC, используя возможности новой АБИС. Стремясь как можно быстрее отразить весь фонд в электронном каталоге НББ, начиная с марта 2004, приступила к сканированию карточек Генерального служебного алфавитного каталога и созданию их графических образов. Сейчас завершается последний этап ретроконверсии карточных каталогов и к началу 2008 г. мы планируем получить ЭК, полностью отражающий весь фонд НББ.

Кроме поисковых систем, отражающих документы, хранящиеся в фонде НББ создает перспективную, текущую и ретроспективную вторичную информацию, направленную на удовлетворение информационных потребностей разных категорий пользователей. Так, с 2007 г. НББ приступила к формированию новой политематической база данных «Беларусь: от прошлого к современности». Главная цель ее создания – формирование информационно-поисковой системы белорусоведческих документов, отражающей текущий документный поток, а также ретроспективный массив социально значимых коллекций документов. Библиотека также генерирует такие БД как «История Беларуси», «Культура и искусство Беларуси», «Чернобыль». «Беларусь в лицах и событиях». «Электронный архив национальной периодики» «Электронная библиотека диссертаций, "НББ в прессе" и др.

Современные информационные технологии позволяют не только создавать качественно новую информационную продукцию, но и приступить к широкомасштабному переводу накопленной и зафиксированной человечеством на других материальных носителях информации в электронную форму, созданию принципиально нового вида кумуляции информационных ресурсов – электронной библиотеки. Электронная библиотека Национальной библиотеки Беларуси формируется как автоматизированная информационная система, состоящая из электронного хранилища информационных ресурсов с

соответствующим информационно-поисковым аппаратом, обеспечивающим поиск и удаленный доступ пользователей к указанным ресурсам. Формируемая электронная библиотека является частью национальной электронной библиотеки, которая с помощью корпоративных, национальных и международных сетей связи позволит объединить оцифрованные информационные ресурсы всех библиотек и других информационных центров Беларуси.

4. Библиотечно-информационное обслуживание пользователей

Статус НББ определяет цель библиотечно-информационного обслуживания – оперативное, полное и качественное удовлетворение информационных потребностей пользователей, обусловленных научной, производственной, учебной и другой деятельностью, основанное на новых информационных технологиях и сетевом взаимодействии с другими библиотеками и информационными центрами мира.

Основными задачи обслуживания пользователей являются:

- доступ к полной информации о собственных информационных ресурсах, ресурсах других библиотек и крупнейших информационных центров мира;
- доступность документов, находящихся в различных коллекциях и фондах без учета национальных границ;
- создание условий доступа к информации как для пользователей, непосредственно посещающих библиотеку, так и для удаленных пользователей.

В основе организации обслуживания лежит требование создать единое информационное пользовательское пространство НББ и обеспечить прозрачность системы библиотечно-информационного обслуживания, как для пользователей, так и для сотрудников НББ. В соответствии с данным требованием при проектировании системы обслуживания особое внимание было уделено эргономике, в частности созданию дружественной к пользователю комфортной информационно-насыщенной среды, установке оборудования, которое способствует углубленной индивидуальной работе читателя, и активному использованию многофункциональных зон.

В целях создания комфортных условий для работы читателей, пространство библиотеки условно разделено на 3 зоны различного уровня, каждая из которых призвана обеспечить выполнение информационных запросов различной сложности: зона предварительной информации, зона оперативной информации, зона обслуживания документами по запросам пользователей.

В зоне предварительной информации осуществляется запись читателей, первое знакомство с библиотекой, а также обучение читателей самостоятельному поиску документов с использованием автоматизированных средств. В центральной части входной группы библиотеки располагается зона оперативной информации, в задачи которой входит

предоставление сведений о наличии конкретного издания в библиотеке и обслуживание документами без предварительного заказа. Данная зона выполнена в виде атриума и охватывает два этажа. Она является одним из самых посещаемых мест в библиотеке.

Основная и самая значительная читательская зона – обслуживания документами по запросам читателей – охватывает 19 читальных залов, расположенных на 3-х этажах стилобата. Залы, расположенные на первом этаже, ориентированы на обслуживание массового читателя: общий читальный зал и зал специалистов с высшим образованием, залы периодических изданий, отдел межбиблиотечного абонементов и доставки документов. На втором этаже расположено восемь читальных залов, предназначенных для углубленной научной работы: зал белорусской литературы, зал диссертаций, научные читальные залы, зал докторов наук, зал правовой информации, зал документов международных организаций, зал новых поступлений, зал малотиражной литературы. На этом этаже находится также Интернет-центр. Третий этаж отведен под залы документов по искусству. Здесь же расположен зал рукописей, редких и старопечатных книг.

Архитектурно-планировочное решение здания позволило объединить большинство читальных залов в своеобразные комплексы, на территории которых располагаются близкие по профилю обслуживания залы, имеющие общий аванзал. В аванзалах размещены кафедры выдачи, стеллажи для хранения забронированных пользователями документов, а также закрытая часть подсобных фондов. С этой же целью ряд автоматизированных рабочих мест организован непосредственно в аванзалах. При необходимости провести быстрый поиск или заказ литературы, пользователь может не проходить в читальный зал.

В библиотеке созданы условия для одновременного обслуживания 2060 пользователей. Количество посадочных мест для каждого зала определялось еще на этапе проектирования исходя из профиля его обслуживания и потенциального потока пользователей. Самыми большими являются общий читальный зал и зал специалистов с высшим образованием – 411 и 375 рабочих мест соответственно. Каждое пятое рабочее место автоматизировано – к услугам пользователей 450 компьютеров и ряд периферийных многофункциональных устройств, позволяющих копировать и обрабатывать информацию. В целях обеспечения безопасности информации библиотека отказалась от использования полноценных рабочих станций: на рабочих местах пользователей установлены «тонкие» клиенты, работающие непосредственно через центральный сервер.

Корпоративное взаимодействие с библиотеками и информационными учреждениями по использованию информационных ресурсов обеспечит качественно новый уровень информационно-библиотечного обслуживания пользователей, соответствующий статусу Национальной библиотеки как главного информационного центра страны.

5. Социокультурная деятельность

Возведение нового здания открыло новые перспективы для развития НББ социокультурной деятельности. Для успешного развития данного направления в библиотеке были построены:

- конференц-зал на 550 мест;
- зал образовательных технологий;
- комплекс художественных галерей;
- музей книги;
- физкультурно-оздоровительный комплекс;
- обзорные площадки
- ресторан и кафе.

Наличие данных подразделений позволяет библиотеке проводить разноплановые мероприятия от крупных международных научных конференций и саммитов до традиционных выставок книг и картин. С момента открытия нового здания библиотеки проведено свыше 130 мероприятий, среди которых акции социокультурной тематики, встречи с научной и творческой интеллигенцией, мероприятия научно-теоретического и учебного направления (конференции, форумы, семинары и др.), концертно-зрелищные программы, художественные и книжные выставки, музыкально-художественные и литературные вечера, церемонии вручения премий и презентации книг, культурно-досуговые, информационно-познавательные, физкультурно-оздоровительные и спортивно-массовые мероприятия.

Ежегодно в рамках работы художественных галерей в библиотеке проводят свыше 10 художественных республиканских и международных выставок, фестивалей и вернисажей, среди которых «Посвящение Беларуси», «Арт-крок», Международный фестиваль пейзажа, посвященный В.К. Цвирке, «Homo estetikos», «Осознание мифа», «Человек и колесо», «Арт-крок — 2007» «Арт-мозаика» и другие. Новым аспектом деятельности галерейно-выставочного отдела является организация и проведение литературно-художественных вечеров с авторами-участниками художественных проектов.

В рамках социокультурного международного сотрудничества в библиотеке проходят Дни культуры народов, на которых экспонируются книжные, художественные и фотовыставки. В библиотеке проходили выставки таких стран, как Германии, Греции, Израиля, Казахстана, Китая, Литвы, России, Словакии, США, Франции, Чехии и других.

Уникальная архитектура, художественное оформление и оригинальные технологические решения привлекают в библиотеку множество белорусских и иностранных туристов. С момента открытия библиотеку посетили свыше 100 тыс. экскурсантов. Среди них ведущие политики, деятели науки и культуры. Наиболее привлекательным для экскурсионных групп является посещение обзорной площадки, которая располагается на 72-х метровой высоте в верхней части книгохранилища и предназначена для осмотра панорамы г. Минска и его

окрестностей. На закрытой части обзорной площадке функционирует художественная галерея «Паннорама», проводятся специально организованные мероприятия (вечера, праздники, творческие встречи, тематические лекции и др.), направленные на организацию корпоративного и семейного досуга.

Особенностью НББ является наличие в ее структуре Президент-центра в состав которого входят: офис Президента; Круглый и Овальный залы, для проведения саммитов и встреч на высшем уровне и международный пресс-центр. На базе данных структурных подразделений со времени открытия нового здания НББ был проведен ряд крупных мероприятий:

- саммит стран-участниц СНГ на уровне глав государств и глав правительств.
- заседание Межгосударственного совета ЕврАзЭС, сессии Совета коллективной безопасности ОДКБ,
- встреча Президента Республики Беларусь А.Г.Лукашенко с участниками Десятой сессии Международной Ассамблеи столиц и крупных городов,
- ряд встреч Президента Республики Беларусь А.Г.Лукашенко с белорусскими и зарубежными журналистами,
- семинар Национального собрания РБ и Парламентской ассамблеи ОБСЕ («Изучение возможностей для Республики Беларусь в рамках европейской политики соседства»).

Объединение в одном здании информационной, социокультурной и социополитической функций позволило создать уникальное учреждение – Национальную библиотеку Беларуси, деятельность которой направлена на формирование интеллектуального потенциала нашего общества на базе корпоративного использования имеющихся в республике информационных ресурсов, создание необходимых условий для интеграции Беларуси в единое мировое информационно-культурное пространство.

19.09.2007

АННОТАЦИЯ

На статью Мотульского Р.С., директора Национальной библиотеки Беларуси, доктора педагогических наук, профессора (Минск, Республика Беларусь)

«Национальная библиотека Беларуси: новый этап развития» (к 85-летию Национальной библиотеки Беларуси)

В статье, посвященной 85-летию Национальной библиотеки Беларуси, отмечается ее ведущая роль и место в современной инфраструктуре. Освещаются основные исторические этапы развития, современный период, строительство нового здания библиотеки. Раскрываются концептуальные основы ее развития как информационного и социокультурного центра страны в связи с приобретением нового здания и статуса.

Автор дает не только характеристику здания и комплекса информационно-технологических систем, но и отмечает особенности технологических процессов в новых условиях. Освещена стратегия развития библиотеки по основным направлениям деятельности: формированию информационных ресурсов, обслуживанию пользователей, социокультурной деятельности и т.д.

SUMMARY

Motulsky R., director of the National Library of Belarus, dr., prof.

“The National Library of Belarus: the new stage of development”

The article is dedicated to the 85-th anniversary of the National Library of Belarus. The leading role and the place of the Library in modern information structure are noted. There are the principal historical stages of development of the Library, the construction of the new building in the text. The conceptional foundations of the development of the Library as information and cultural centre of the country are discovered. The author gives characters of the new building, information and technology systems, technological peculiarities of the library processes. The strategy of development of the Library is projected.

Sahib RZAYEV
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti
Kamran MUXTAROV
Magistrant

KİTABXANA ETİKASI VƏ KİTABXANAÇI-OXUCU MÜNASİBƏTLƏRİ

Cəmiyyətin ictimai cəhətdən yenidən qurulması, respublikamızda müstəqilliyin bərqərar olması, respublikamızın iqtisadiyyatında, sosial-mədəni həyatında böyük dəyişikliyin baş verdiyi bir şəraitdə bəşəri sərvətlər sisteminin dərk edilərək qiymətləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirmək tələb olunur. Müasir şəraitdə cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar global vəzifələr belə bir vahid nöqtədə birləşir ki, bu da insanın qiymətləndirilməsi, insan hüquqlarına hörmət, insanlar arasında əxlaqi baxımdan yaxşı münasibət kimi məsələləri birləşdirir.

Nə qədər ki, cəmiyyət mədəniyyətin və təhsilin birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb etdiyini, etik əxlaqi normaların vacibliyini qəbul etmir, o heç vaxt yüksək mədəniyyətli və demokratik ola bilməz.

Etika-əxlaq haqqında təlimdir. Etika yunanca «ethos» sözündən olub, azərbaycanca adət, xarakter mənasını verir. Etika ictimai şüurun ən qədim formalarından biri olan əxlaqı, insanların mənəvi simasını, onların mənəviyyatının mahiyyətini öyrənməklə məşğul olur.

Etika məfhumu həm insanların davranış qaydalarını və əxlaq normalarını tənzim etmək mənasında, həm də mənəviyyatın nəzəriyyəsini öyrənmək, mənəvi prinsiplər haqqında təlim mənasında işlənir. Etik davranışlar cəmiyyətin tələbatından, insanların özlərini aparmaqda müəyyən qaydalara tabe olmaları tələbatından irəli gəlir. Etika öz tarixi boyu mənəviyyatın mənbəyi ilə, mənəvi baxışlar və hisslərlə, davranış qaydaları ilə, şər və xeyir kateqoriyaları ilə, bu kateqoriyaların meyarı ilə, mənəviyyata qiymət vermək və mənəvi cavabdehliklə, şəxsiyyətin mənəvi tərbiyəsi üsulu ilə məşğul olmuşdur.

İnsan cəmiyyətinin təşəkkül tapdığı ilk gündən adamlar, bir-birinə olan münasibətini tənzim etmək, birgəyaşayış qaydalarına riayət etmək üçün müəyyən adət və ənənələr yaradırdılar. İnsanlar özlərinin davranışlarında nəyin pis, nəyin yaxşı olduğunu, hansı hərəkətin bəyənilməyə və bəyənilməməyə layiq olduğunu xeyir və şər kateqoriyalarının köməyi ilə qiymətləndirirlər.

İnsan şüurunun inkişaf pilləsində əxlaq təlimi həmişə fəlsəfənin bir hissəsi kimi qələmə verilmişdir. Müxtəlif fəlsəfi görüşlər, müxtəlif əxlaqi nəzəriyyələri meydana atmışdır.

Fəlsəfi təlimlər tarixinin inkişafı göstərir ki, əxlaq təlimi etika-fəlsəfə ilə birgə inkişaf etmişdir.

Məsələn, qədim Çin filosofu Konfutsi (e.ə. 551-479) özünün fəlsəfi görüşlərində etik nəzəriyyəni daha da əsaslandırmaq istəmişdir. Konfutsi etikasının əsas mahiyyətini «Jen» (humanizm) təşkil etmişdir. Konfutsinin fikrincə humanizm elə mənəvi prinsipdir ki, cəmiyyətdə və ailədə insanlar arasındakı münasibəti müəyyənləşdirir, cəmiyyətdə qarşılıqlı hörmətə şərait yaradır. Konfutsi tələb edirdi ki, hər bir şəxs tutduğu mövqedən asılı olaraq özünü elə aparmalıdır ki, onun vəzifəsi və hərəkətləri arasında heç bir ziddiyyət baş verməsin.

Antik dövrün ən məşhur mütəfəkkirlərindən olan Aristotel öz ictimai görüşlərini «Etika» adlı kitabında şərh etmişdir. Aristotel etikasına görə, insanların mənəviyyatı imkan daxilində ictimai həyatın gerçəkliyinə çevrilir.

Demokritə görə yaxşı adam o şəxs deyil ki, yalnız pislik etməsin. O, gərək heç pislik barədə düşünməsin də. Pis iş görən adam hər şeydən əvvəl özü özündən utanmalıdır. Özgələrindən daha çox özündən utanmağı bacarmalıdır. Pis işlərdən qorxu üçün deyil, öz borcunu düzgün başa düşdüyü üçün çəkinməlidir (1, səh.11).

Nəticə olaraq onu deyək ki, Demokritə görə düzgün davranış yaxşı düşünməkdən, yaxşı danışmaqdan və yaxşı fəaliyyət göstərməkdən ibarətdir. Qeyd olunan bu üç cəhət isə müəllimlər və kitabxanaçılar üçün-yəni gündəlik fəaliyyətində insanlarla ünsiyyətdə (təmasda) olan, insan mənəviyyatına xidmət edən peşə sahibləri üçün daha çox vacibdir. Çünki, yalnız bu halda-yəni insanlarla ünsiyyət prosesində aşkar görünən həmin keyfiyyətlər ictimai əhəmiyyət kəsb edir.

Bu baxımdan görkəmli alman filosofu İmmanuel Kantın da etika barədə xüsusi müddəaları vardır ki, onun etika ilə əlaqədar üç müddəası kitabxana xidməti etikasına baxımından olduqca aktual səslənir. Belə ki, bu gün mütəxəssislərə yönəldilmiş etik tələblərin hazırlanmasında həmin tələblər əsas götürülə bilər: a) Xeyirxahlıq, b) Qanunlara əməl etməyə meyillilik və elə hərəkət etmək ki, fəaliyyətdə universallıq olmaqla bərabər, heç bir ziyanlı nəticəyə imkan verməmək, s) İnsanlara bilik vermək vəzifəsini daşımaq. İ.Kantın etika ilə əlaqədar irəli sürdüyü üçüncü müddəa sözün həqiqi mənasında sanki kitabxanaçılıq peşəsinin tələblərini, kitabxana xidmətinin məzmununu nəzərdə tutaraq söylənilmişdir. Bu fikirlər kitabxanaçıların peşə vəzifələri ilə əlaqədar fəaliyyətlərinin etik cəhətdən istiqamətləndiricisi kimi qəbul oluna bilər.

Kitabxanaçıların fəaliyyətinin tarixi təcrübəsini araşdırarkən məlum olur ki, oxuculara xidmət etikasına kitabxanaçıların, eləcə də kitabxanaşünasların həmişə ciddi əhəmiyyət verdiyi bir məsələ olmuşdur.

Bu günün kitabxanaçısının qarşısında oxuculara xidmət etikasının mühüm tələblərinə əməl etmək kimi bir vəzifə durur. Oxucunun mənəvi tələbatının tam dolğun, rahat və etik normalar çərçivəsində ödənilməsi kitabxanaçının böyük məharəti, pedaqoji ustalığı kimi qiymətləndirilməlidir. Məhz bu cəhətdən öz fəaliyyətində etik normalara ciddi əməl edən kitabxanaçı əməyi yüksək hörmətə və qiymətə layiq görülür.

Kitabxanaçı əməyinin intellektual məzmunu, xeyirxahlıq xarakteri professor A.Xələfovun fikirlərində də öz əksini tapmışdır. O, yazır: «Kitabxanaçı elə əsaslı keyfiyyətlərə malik olmalıdır ki, kitabxananın başqa elementləri ilə mürəkkəb, qarşılıqlı köməyi sayəsində oxucu ilə dinamik canlı əlaqələr yaratsın, kitabxananın fasiləsiz fəaliyyət göstərməsini təmin etsin...».

Kitabxanaların canlı orqanizm kimi qiymətləndirildiyi müasir zamanəmizdə doğrudan da kitabxanaçı cəmiyyətdə tutduğu mövqe, həyata keçirdiyi vəzifələr, insanlara göstərdiyi xeyirxahlıq baxımından kitabxananın döyünən ürəyidir. Bu ürək nə qədər sağlam, möhkəm olsa, ahəngdar işləsə, orqanizm o qədər müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərər, kitabxana işinin məzmununda böyük uğurlar baş verər (2, səh 282).

Əlbəttə, qeyd etdiyimiz sitatda kitabxanaçının fəaliyyəti haqlı olaraq xeyirxahlıq nümunəsi kimi izah olunur. Xeyirxahlıq isə kitabxana xidməti etikasının mühüm göstəricisi hesab edilir.

Rus xalqının tanınmış ziyalıları, görkəmli kitabxanaşünasları kitabxanaçı əməyinin etik tərəflərinə xüsusi əhəmiyyət vermişlər. Belə ki, hələ XVIII əsrin ortalarında F.Prokopoviç və İ.T.Tatişev kimi şəxsiyyətlər öz elmi əsərlərində kitabxana işinin etik məsələlərinə lazımi yer vermişlər. XIX əsrin əvvəllərində Peterburq Ümumi Kitabxanasının direktoru A.N. Olenin kitabxanaçıların qarşısında etik tələbləri yerinə yetirmək, xüsusilə «oxucuların şəxsiyyətini fərqləndirmədən» onlara hərtərəfli xidmət göstərmək, lazımi ədəbiyyatı tapmaqda kömək etmək vəzifəsini qoymuşdur. A.A.Krasovski isə kitabxanaçıya tövsiyə edirdi ki, kitabxanaçı oxucuları mehribanlıq hissi və qəlbə böyük hərarət hissi ilə öyrənərək, onların hər birinin xüsusiyyətlərini bilərək, ədəbiyyatın təbliğini formal deyil, mənəvi borc kimi hər bir oxucunun şəxsi inkişaf dərəcəsini nəzərə alaraq həyata keçirilməlidir.

Görkəmli yazıçı L.N.Tolstoy, kitabşünas N.A. Rubakin, K.N. Derinov, L.B.Xavkina kimi tanınmış kitabxanaşünaslar oxucularla işdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən mənəvi təsir məqsədinin həyata keçirilməsi ideyasını irəli sürmüşlər. XX əsrin əvvəllərində kitabxana işçiləri üçün dərsləklərdə oxuculara xidmət işi üzrə müfəssəl məsləhətlər verilmişdir ki, bu məsləhətlərin əksəriyyətində oxuculara xidmət etikası başlıca yer tutur. Göstərilir ki, kitab verilişi zamanı kitabxanaçı özünü bütünlüklə oxucunun sərəncamına vermiş olur. Kitabxanaçı nəvazişkar, səmimi və maraqlı həmsöhbətdir. Bu cür kitabxanaçıya oxucu qaraqabaq, qapalı, yorğun görkəmli və əsəbi kitabxanaçılara nisbətən daha çox müraciət edir.

Yuxarıda deyilənləri nəzərə alaraq müasir kitabxanaşünaslıqda kitabxana işçilərinin peşəkarlıq keyfiyyətlərinin öyrənilməsinə daha çox diqqət yetirilir. Kitabxana mütəxəssislərinin hazırlanma profilini müəyyənləşdirərək professor K.İ.Abramov qeyd edir ki, kitabxanaçılıq üzrə ali məktəblər mütəxəssis yetişdirərkən birinci növbədə onların oxucuya xidmət üçün hazırlanmasını planlaşdırmalıdır. Xidmət işində ciddi köməyə ehtiyacı olanlarla kitabxanaçının təması çox vacibdir. Bu isə kitabxanaçıdan həm mütəxəssis kimi, həm də ümumi elmi bilik baxımından ciddi hazırlıq tələb edilir (3, səh.4).

Əlbəttə, bu fikirlərdə böyük həqiqət vardır. Çünki, oxuculara xidmət etmək hüququna mənəvi cəhətdən malik olmaq üçün kitabxanaçıya birinci növbədə yüksək peşə keyfiyyətlərinə yiyələnmək vacibdir.

Müasir kitabxanaşünaslıqda kitabxana xidmətinin etik problemlərinin işlənilib hazırlanması kitabxanaçıların peşə xüsusiyyətlərini tərtib etməyi nəzərdə tutur. Bununla əlaqədar istehsalat amilləri ilə bərabər kitabxanaçı əməyinin şəxsi amilləri də nəzərdə tutulur. Eyni zamanda oxucuların və kitabxanaçıların fərdi xüsusiyyətləri, onların hər birinin təhsil və ixtisas biliklərinin, təcrübələrinin, maraqlarının, kitabxana mühiti qavrayışlarının xüsusiyyətləri nəzərə alınır.

Kitabxanaçı üçün diqqət funksiyası, kitabxanaya daxil olan informasiyanın qəbul edilməsinə, onun işlənilib hazırlanmasına özünü hazırlamaq səviyyəsi, ixtiyari diqqətini uzun müddət müəyyən fəaliyyət sahəsində saxlaya bilmək, eləcə də diqqətini bir fəaliyyət sahəsindən digərinə operativ

şəkildə yönəldə bilmək çox vacibdir. Kitabxanaçı təfəkkür keyfiyyətinə malik olmalı, hadisələri, faktları tənqidi baxımdan təhlil etmək qabiliyyətinə, geniş həcmli məlumatdan vacib olanı seçmək, problemin mahiyyətini tutmaq, ziddiyyətli informasiyadan nəticə çıxarmaq, operativ fəaliyyət göstərmək bacarığına malik olmalıdır.

Kitabxanaçıya özünün iradi keyfiyyətini: təlimat əsasında işləmək, göstərişləri yerinə yetirmək bacarığını sərbəst inkişaf etdirmək vacibdir. Kitabxanaçı üçün ünsiyyət yarada bilmək keyfiyyəti də çox vacibdir. Belə ki, işgüzar söhbət edə bilmək, öz fikrini həmsöhbətinə aydın izah etmək, oxucunun fərdi xüsusiyyətlərindən asılı olaraq söhbətin məqsədyönlü formasını, lazimi tonunu seçmək və s.

Peşənin emosional səviyyəsi də vacibdir: təmkinlilik, güzəştə getmək, xeyrxahlıq kitabxanaçılıq peşəsindəki cazibədar cəhətləri üzə çıxarmaq və s. kitabxanaçıya, öz fikrini dəqiq, ifadəli çatdırmaq, oxucunu maraqlandıran mövzuda söhbət apara bilmək, öz nöqteyi-nəzərini əsaslandırmaq bacarığı çox vacibdir.

Peşəkarlıq iş prosesində kitabxanaçının qarşılaşdığı çoxlu problemləri həll etməyə kömək edir. Bir sıra mütəxəssislər həyacan hissi ilə qeyd edirlər ki, oxucuların kütləvi kitabxanalara müraciətlərinin azalmasının səbəbini kitabxanaçı-oxucu münasibətlərindəki etik normalara riayət edilməməkdə axtarmaq lazımdır. Ona görə də müasir cəmiyyətdə kitabxanaların rolunun qiymətləndirilməsinə kitabxanaçılar və oxucular arasındakı etik münasibətlər prizmasından yanaşmaq tələb olunur. Bu baxımdan oxuculara xidmətin ənənəvi formalarına yeni təfəkkür tərzilə yanaşmaq, zamanın dövrün tələbinə uyğun yeni forma axtarmaq lazım gəlir (4, səh. 37).

Müasir dövrdə informasiya xidməti bir sıra oxucu qrupları ilə işdə ən üstün istiqamət hesab olunur. Bu sahədəki fəaliyyətin həcmi həm kəmiyyət baxımından, həm də ödənilən sorğuların mürəkkəbliyi baxımından daim genişlənir. Məlumatlandırmaq işi informasiya verməyin ən geniş yayılmış formalarından olub, kitabxanaçıdan yüksək peşə biliyi tələb edir.

Bu gün məlumatın verilməsi, informasiyanın seçilərək yayılması işi tamamilə avtomatlaşdırılmaya, kompüterdən istifadəyə yönəlməkdədir ki, belə olan şəraitdə oxucuya xidmət işini etik cəhətdən neytral fəaliyyət sahəsi kimi qiymətləndirənlər vardır ki, onlar bu sahədə yalnız kitabxanaçının peşəkarlığını əsas götürürlər. Lakin kitabxanada heç bir təkmil maşın ünsiyyətdən yaranan səmimiyyəti, hərarəti əvəz edə bilməz, oxucunun fərdi xüsusiyyətini nəzərə ala bilməz, oxucunun nəzərində kitabın yaratdığı kitabxana atmosferasını canlandırma bilməz.

Uzun müddətdən bəri rahat kompüter şəraitində işləyən bəzi xarici ölkə kitabxanaşünasları belə düşünürdülər ki, tələbatçının sorğusunu ödəyən kitabxanaçını soruşulan informasiyanın mahiyyəti və məqsədi maraqlandırmamalıdır. Onun yeganə vəzifəsi sorğunu operativ şəkildə ödəməkdən ibarətdir. Onların fikrincə bu işdə heç bir siyasət, heç bir din, heç bir əxlaq nəzərə alınmamalıdır.

Etika nöqteyi-nəzərdən kitabxanaçılarda mövcud olan imtiyazlı xidmət hallarına göz yummaq olmaz. Kitabxana xidməti kitabxanaya gələnlərin sosial vəziyyətindən, iş yerindən, tutduğu vəzifədən, yaşından, xarici görünüşündən asılı olmamalıdır. Əgər kitabxanaçı kitabxananın daimi

oxucusuna ilk dəfə gələn oxucuya nisbətən daha dəqiq yanaşsın, yaxud yaşlı oxucuya nisbətən uşaq oxucuya diqqətsizlik edirsə o, kitabxanaçılıq peşəsinin əxlaq kodeksini ciddi pozmuş olur.

Əgər hər hansı kitabxana öz imkanına müvafiq olaraq hər hansı bir xidmət formasından-məsələn alimlər üçün, işgüzar adamlar və yaxud dövlət xadimləri üçün xüsusi oxucu qrupu halında xidmət formasından istifadə edirsə, bu qrupa daxil olan bütün oxuculara bərabər səviyyədə, fərq qoymadan, hər birinin ləyaqətinə hörmətlə onlara operativ xidmət göstərməlidir.

Kitabxanalarda müəyyən oxucu kateqoriyalarına xüsusi diqqət yetirmək tələb olunur. Bunlar: əlillər və emiqrantlardır. Bu sahədə əlillər xüsusi diqqət tələb edir ki, kitabxanaçı sifariş verilmiş ədəbiyyatı seçməli və onu əlil oxucunun məşğul olduğu stola aparmalı olur. Bütün bu işlər kitabxanaçılar tərəfindən böyük nəzakətlə icra edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Sadiqov Q. «Etika». Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. B. 1971. 184 səh.
2. Xələfov A.A. «Kitabxanaşünaslığa giriş». Dərslük. 2 cildə. 1-ci cild. B. 2001, 400 səh.
3. Abramov K.İ. «Nujno korennoe obnovlenie». // Sovet. Bibliotekovedenie. 1991, N 2. səh. 3-8.
4. Rzayev S. «Oxuculara xidmət». Dərs vəsaiti. B. 2002, 64 səh.

Saxib Rzayev
Kamran Muxtarov

Библиотечная этика и отношения «библиотекарь-читатель»

РЕЗЮМЕ

В этой статье прокомментирована суть библиотечной этики в плоскости общих проблем этики, а также изложено практическое решение отношений «библиотекарь-читатель» в рамках этических норм.

Sahib Rzayev
Kamran Muxtarov

Library ethics and relationship between librarian and readers

SUMMARY

The article deals with the essence of the library ethics investigated on the basis of the general problems of the ethics and with this regard the relationship between librarian and the readers has been analysed.

Əli RÜSTƏMOV
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti
Xuraman AĞAYEVA
Laboratoriya müdiri

SƏNƏD (DOKUMENTUM) ANLAYIŞI, ONUN GENEZİSİ VƏ MAHIYYƏTİ

«Sənəd» anlayışı, kitabşünaslığın, kitabxanaşünaslığın, biblioqrafiyaşünaslığın, informatikanın, sənədşünaslığın və bir neçə digər elm sahəsinin mərkəzi, fundamental anlayışıdır. Bu anlayış real mövcud olan predmetlərin əlamətlərini ifadə edir. Onlar təcrübi fəaliyyətin əsas obyektləri olub, sənəd informasiyalarının hazırlanması, toplanması, analitik-sintetik emalı, axtarışı, yayılması və istifadəsi proseslərinin həyata keçirilməsinə xidmət edir.

«Sənəd» anlayışı ictimai fəaliyyətin bütün sahələrində geniş istifadə olunur. Demək olar ki, sənədlə bağlı olan hər bir bilik sahəsində «sənəd» anlayışının bir və ya bir neçə məna versiyası vardır. Bu da həmin sahənin sənədin müəyyən statusuna üstünlük verməsilə bağlıdır. Məsələn, sənəd anlayışı informatikada, kitabxanaşünaslıqda, biblioqrafiyaşünaslıqda, muzeyşünaslıqda, arxivşünaslıqda, kitabşünaslıqda, həmçinin bu sahələrin təcrübi fəaliyyət sferalarında (məsələn, kitabxana işi, muzey işi və s.) müxtəlif cəhətlərdən başa düşülür. Buradan da «sənəd» anlayışının çoxmənalı (polisemik) olması və buna görə də sənəd-kommunikasiya sferasında çalışan mütəxəssislərin ünsiyyətində və fikir mübadiləsində çətinlik yaratması real faktdır. «Sənəd» anlayışının ümumi mənasının təyini sosial informatikanın nəzəri problemlərindən biri kimi hələlik həll edilməmiş qalır.

Beynəlxalq miqyasda sənədin ən ümumi əlaməti sənəd-informasiya prosesində istifadə edilən yazılı informasiya vahidi kimi səciyyələndirilir. Bu ümumi əlamət beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən də qəbul edilmişdir. Bunlar İSO, SIFLA, WIPO, Beynəlxalq Sənədşünaslıq Federasiyası, Arxivlər üzrə Beynəlxalq Şura və digər belə təşkilatlardır. Məsələn, İSO-nun işləyib təsdiq etdiyi beynəlxalq standarta görə informasiya müxtəlif üsullarla hər hansı maddi daşıyıcıya (kağız, mikrofilm, disk və s.) yalnız hərflər və rəqəmlərlə deyil, təsvir, səs, elektromaqnit dalğası və s. formada yazıla bilər. Belə bir təyinat cəmiyyətdə informasiyanın ötürülməsi üçün istifadə edilən bütün maddi obyektləri (muzey, memarlıq obyektləri, suxur nümunələri və s. daxil olmaqla) sənəd anlayışına daxil edilir.

MDB ölkələri üçün qəbul edilmiş əlaqədar dövlətlərarası standartlarda (məs: QOST 7.1.2003, QOST 7.83.2001 və s.) (2) sənəd anlayışı 3 variantda mənalandırılır.

I. İnformasiya fəaliyyətində müəyyən vahid kimi baxılan yazılı informasiyalar.

II. Zaman və məkan etibarilə ötürülmək üçün insan əməyi ilə yaradılan və informasiya mühafizə edən maddi obyekt.

III. İnformasiyanı yazılı formada mühafizə edən, müəyyən qaydada tərtib olunmuş və mövcud qanunçuluq əsasında hüquqi əhəmiyyət kəsb edən maddi obyekt.

«Sənəd» anlayışının müxtəlif tərəfləri arasındakı münasibət iyerarxik prinsip əsasında, yəni bir anlayışın digərinə təbəçiliyi, daha məhdud anlayışın özündən daha geniş anlayışa daxil edilməsi yolu ilə qurulur. Anlayışın məzmununun mərhələlərlə məhdudlaşdırılması bu və ya digər sahələrdə praktiki fəaliyyətin məqsədilə izah edilir.

Deyilən birinci tərif normativ sənədsünaslığın bütün sahələrində, yəni informasiya və sənədsünaslığa aid olan soraq, tədris-metodiki və digər ədəbiyyat sahəsində istifadə edilə bilər. 2-ci deyilən tərif kitab nəşri və kitab yayımı sahəsində qəbul edilmişdir. Çünki burada maddi obyekt (sənəd) informasiya ilə əlaqələndirilir. Bu iki element olmadan sənəd ola bilməz. Burada insan əməyinin olması da vacib elementdir. Məsələn, genetik informasiya insan tərəfindən deyil, təbiət tərəfindən yaradıldığı üçün sənəd hesab edilə bilməz. Sənədin belə təyinatı əsas sənəd tipləri və növlərinin sənəd-kommunikasiya obyektini kimi konkretləşdirilməsinə, bu aspektdə kitabxanasünaslıq, biblioqrafiyasünaslıq və kitabşünaslıq və onlarla bağlı olan digər müştərək sahələrdə sənəd anlayışının məzmununa yanaşmağa imkan verir. Kitabxana, biblioqrafiya, kitab ticarəti və informasiya fəaliyyəti o sənədlərlə bağlıdır ki, onlar eyni zamanda iki funksiyayı yerinə yetirir. Bunlar informasiyanın (sənədin) mühafizəsi və zaman və məkan etibarilə verilməsidir (ötürülməsidir). İnformasiyanı zaman və məkan etibarilə əks etdirən çoxlu predmetlər də vardır. Məsələn, məişət predmetləri, reklam şitləri, binalar və s. Onlarda informasiyanın zaman və məkan etibarilə saxlanması və verilməsi funksiyası olsa da, bu funksiya ikinci dərəcəli xarakter daşıyır. Məsələn, televizorun hər hansı hissəsindəki yazı onun təyinatı və alıcılıq qabiliyyətini müəyyən etmir və ona da sənəd kimi baxmaq olmaz. Sənədin yuxarıda deyilən ikinci tərifini müəyyən sənəd fonduna daxil olmayan və cəmiyyətdə geniş yayılmaq funksiyasını daşımayan predmetləri sənəd anlayışına daxil etmir.

Yuxarıda deyilən təriflər sənədin aşağıdakı əlamətlərini müəyyən edir: 1) mənası, məzmunu olan informasiyanın mövcudluğu; 2) sənədin uzunmüddətli mühafizəsini və istifadəsini təmin edən sabit maddi formada olması; 3) funksional baxımdan informasiyanın zaman və məkan etibarilə verilməsi, yəni sənədin sosial kommunikasiya kanalları ilə istifadəsi.

Sənədin əsas, baş tərkib elementi informasiyadır, yəni kommunikasiya prosesində istifadə olunan müxtəlif məlumatlar, xəbərlər, biliklərdir. Sənəddə mühafizə edilən informasiyalar aşağıdakı spesifik xüsusiyyətlərə malikdir:

1) sənəd cəmiyyətdə istifadə edilmək üçün insan tərəfindən yaradılmış sosial informasiya daşıyıcısıdır;

2) sənəd insanın intellektual fəaliyyəti nəticəsində yaradılan semantik informasiyanı əks etdirməlidir. Müəyyən məzmunu (mənanı) malik olması sənədin fərqləndirici əlamətlərindən biridir. Sənəddə mənası olmayan informasiya ola bilməz.

3) sənəddə informasiya diskret xarakterə malikdir, yəni müəyyən an, vaxt üçün qurtarmış xarakterdədir. Kağız sənədlərdə diskretlik statik, daimi, bəzi elektron sənədlərdə isə dinamik, dövrü

xarakter daşıyır (məsələn: web-sənədlər) Hər hansı maddi daşıyıcıya (papirus, kağız, fotoplyonka və s.) fiksasiya edilmiş, yazılmış məlumat sənəd forması alır. Əksər sənədlər üçün məlumatlar bitkin, qurtarmış formadadır. Qurtarmamış bitkin olmayan, fragmentar məlumatlar tam sənəd ola bilməz. Öz müəllifinin (yazıçı, alim, rəssam) yaradıcılıq prosesini xarakterizə edən qurtarmamış ədəbi əsərlər, eskizlər, qeydlər (nabroski), qaralamalar bu baxımdan istisnalıq təşkil edir.

4) işarə təbiətinə malik olan istənilən obyekt kimi yazılı məlumat da kodlaşdırılmış mətdir. Kodlaşdırılmış mətnlərin mənasını ancaq işarə sisteminin kodlaşdırılma və kodaçma qaydalarını bilməklə başa düşmək olar. Məsələn, biz çox halda heroqlif işarələri ilə yazılmış mətnin məzmununu başa düşə bilmirik. Çünki bu işarələrin kodlaşdırılmış (yazılmış) işarə sistemini bilmirik.

Fiksasiya olunmuş, yazılmış məlumat işarə formasına malikdir. Çünki ancaq belə formada biliyi, emosiyayı, müəllifin müəyyən sahədə dünyagörüşünü verə və oxucu həmin işarə sistemini dekodirovka edərək müəyyən bilik əldə edə bilər. İşarə sisteminə malik olmaq istənilən sənədin vacib xassəsidir.

5) sənəd maddi daşıyıcıda insanın yaratdığı üsullarla qeyd edilən yazı, qrafika fotoqrafiya, səs yazısı və s. ibarət olan informasiyalardır.

6) sənəd substansionallıq, yəni stabil, sabit maddi obyekt formasına malikdir.

İnformasiya qeyri-sənəd, yəni maddi daşıyıcıya köçürülməmiş və maddi daşıyıcıya (kağız, disket, optik disk və s.) keçirilmiş formada, yəni zaman və məkan etibarilə mühafizə və verilmə (yayıma) üçün yaradıla bilər.

İnformasiyanın yazılması, mühafizəsi və verilməsi üçün xüsusi olaraq müəyyən edilmiş obyekt maddi daşıyıcı və ya informasiya daşıyıcısı adlanır. Maddi daşıyıcıdan ayrı sənəd ola bilməz.

Maddi obyektlərin funksiyaları onların spesifik maddi konstruksiyalarını (formalarını) əsaslandırır. Bunlar kitab, kitabça mikrofiş, maqnit diski, optik disk və s.-dir. Belə konstruksiya sənədlərin sosial kommunikasiya sistemində rahat yerdəyişməsinə, mühafizəsinə və istifadəsinə (oxumaq, baxmaq, dinləmək) imkanı verir.

Beləliklə, maddi obyekt o vaxt sənəd xassələri alır ki, maddi daşıyıcı ilə ona yazılmış, keçirilmiş informasiya vəhdət təşkili etsin. Sənədin belə ikili təbiəti onun sosial sistem kimi əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Deyilən xarakteristikaların biri olmadıqda vəhdət təmin edilmir və deməli sənəd yoxdur.

Sənəd sosial informasiyanın zaman və məkan etibarilə mühafizəsi və verilməsi (ötürülməsi) üçün yaradıldığından informasiya mənbəyi və sosial kommunikasiya vasitəsi hesab edilir.

«Sənəd» anlayışının ISO tərəfindən dəstəklənən digər bir interpretasiyası da vardır: «sənəd»-sənədlərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə sosial institutların (kitabxanaların, arxivlərin, muzeylərin, informasiya mərkəzlərinin və s.) qarşılıqlı anlaşmasını təmin edən vasitədir.

«Sənəd» anlayışı növ kateqoriyası üçün (dərc edilən, dərc edilməyən sənədlər, incəsənət əsərləri, kino-foto, fotosənədlər, elektron sənədlər və s.) cins anlayışı kimi başa düşülə bilər. Bu

baxımdan əlyazması, kitab, jurnal, qəzet, buklet, açıqca, çertyoj, xəritə, not, film, qramaplastinka, maqnit və optik disk və s. fərqləndirilir.

«Sənəd» barədə deyilən ümumiləşdirilmiş anlayışla yanaşı, ictimai fəaliyyət və elm sahələri baxımından onun spesifik və məhdud mənə daşıyan izahı (traktovkası) ola bilər. Məsələn, tarixi mənbəşünaslıq, diplomatika, hüquq elmləri və s. Bəzi mütəxəssislər bədii əsərləri, qədim dövrlərə dair yazılı abidələri sənəd hesab etmirlər. Digərləri isə hüquqi əhəmiyyət kəsb edən obyektləri sənəd hesab edir və s.

«Sənəd» terminin yaranması tarixi və təkamülü kifayət qədər öyrənilməmişdir. Bu məsələni tədqiq edən mütəxəssislərdən X.Arisi, Q.Q.Vorobyovu, M.A. Komarovu, Y.N.Stolyarovu, A.Suskanı və bir neçə digərlərini göstərmək olar. «Sənəd» terminin informasiya nəzəriyyəsi, «informatika» baxımından qismən izahına rus alimlərindən A.M.Mixaylovun, R.S.Qilyarevskinin, A.İ.Çornının, uzaq xarici ölkə mütəxəssislərindən Ə.Armsın, S.Faradeynin, A.Kentin, Ə.Qarfildin və bir neçə digər mütəxəssislərin əsərlərində rast gəlmək olar.

Beynəlxalq terminoloji yanaşma baxımından (dokument) «sənəd» sözü latın sözü olan «dokumentum» sözündən götürülmüşdür və hərfi mənasına görə nümunə, sübut, şahid deməkdir. Bu söz latın dilindəki «docere» «öyrətmək» fəliyəndir. Sözü tarixi kökü qədim hind-avropa dilindən götürülmüşdür və ilk əvvəllər nəyinsə ötürülməsi, qəbulu və alınması ilə bağlı olan açılmış əl jestini ifadə edirdi.

Digər versiyaya görə «dek» sözü «on» rəqəmini ifadə edir ki, bu da əllərdə cəmi açılmış on barmaq olduğunu göstərir. Tədriclə «dek» söz kökü «doceo» sözündən «doc» kökünə çevrilmişdir. «doceo» öyrədirəm mənasını verir. «doctor»-alim, «doktrina» təlim (uçenie) «dokumentum»-öyrətmək sözləri də buradan yaranmışdır. Bu mənada «sənəd» sözü Y.Sezar və Siseron tərəfindən istifadə edilmişdir. Sonralar «dokumentum» sözü hüquqi mənada «yazılı sübut», «rəsmi dövlət aktlarının kitablardan götürülmüş yazılı sübutu mənalarda XIX əsrin ortalarına qədərki dövrdə işlənmişdir. Bu söz latın dilindən bütün Avropa dillərinə keçmişdir.

Rus dilində «dokument» sözü I Pyotrün hakimiyyəti dövründə alman və polyak dillərindən keçmişdir. Həmin dövrdə «dokument» sözü «yazılı sübut», «yazılı təsdiq» mənasında işlənmişdir. XX əsrin əvvəllərində bu söz Rusiyada iki mənə ifadə etmişdir: 1) qanuni yolla tərtib edilmiş hər hansı hüququn (mülkiyyət, əmlak, sərbəst yaşayış) təsdiqinə xidmət edən, yaxud hər hansı öhdəliyi təsdiq edən (məsələn, müqavilə, səlām öhdəliyi, icarə və s.) istənilən kağız; 2) istənilən yazılı sübut, fakt

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində (C.4, Bakı, 1987, S.56)(1) «dokument» termini «sənəd» termini ilə ifadə edilir və onun ərəb dilli söz olduğu göstərilir. Bu termin ümumi formada belə izah edilir: «bir şeyi, fikri təsdiq, bir şeyə olan hüquqi sübut edən rəsmi kağız». Əlbəttə, kitabxanaşünaslıq, kitabşünaslıq və informatika elmlərində sənədə verilən tərif, həmin fənlərin obyekt və predmetinə uyğun olaraq bir qədər fərqlidir. Məsələn «İnformatika» çoxdilli izahlı terminlər lüğətində (3) sənədə belə tərif verilir: «İstənilən maddi informasiya daşıyıcısında mühafizə, yayılma və istifadə məqsədilə, yaradılan sosial informasiya daşıyıcısı».

Hüquqi sənədlərin miqdarının artımı XVII əsrin ikinci yarısında «diplomatika» adlı xüsusi elm sahəsinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu elmin adı yunan sözü olan «diploma» sözündən götürülmüşdür. Mənası vərəq, sənəd (üst-üstə qoyulmuş iki vərəq) deməkdir. Diplomatikada şəxsi sənədlər deyil, bütün ictimai və hüquqi xarakterli sənədlər öyrənilirdi. Diplomatiyanın yaradıcısı «Diplomatika bacarağına dair kitab» adlı ilk əsəri yazmış Jan Mobilyon hesab edilir.

Diplomatikada baza termini olan «dokument» müəyyən hüququn yaranmasını, sübutunu və yerinə yetirilməsini təsdiq edən istənilən yazılı mətn kimi izah edilir. Bu sahə baxımdan sənəd üç əsas funksiyadan birini yerinə yetirir: 1) yeni hüquqi qaydanın təsdiqi (akt, bağışlama, satış və s.); 2) məhkəmədə sübut vasitəsi (tərəflərin yazılı ifadələri) 3) bir şəxsdən digərinə müəyyən səlahiyyətin verilməsi (veksel, aksiya kuponu və s.)

XIX əsrin ikinci yarısından etibarən dünya ölkələrinin bəzi soraq nəşrlərində «dokument» terminindən törəyən bir neçə termin meydana gəlir. Məsələn, sənədcilik (təsdiq edilmiş səlahiyyət və sübut), sənədsünaslıq (sənəd haqqında elm) və s. Sonuncu deyilən termin məşhur isveçli alim Pol Otle tərəfindən elmi dilə daxil edilmişdir. Sənədsünaslığın nəzəriyyəsi tarixən ilk dəfə P.Otle və onun həmfikri A.Lafenton tərəfindən işlənmişdir. Onlar 1895-ci ildə Beynəlxalq Bibliografiya İnstitutu yaratmışlar. Bu institut 1931-ci ildə Beynəlxalq Sənədsünaslıq İnstitutu, 1938-ci ildə Sənədsünaslıq üzrə Beynəlxalq Federasiya adlandırılmışdır. Hazırda bu federasiya tətbiqi sənədsünaslıq və informatika sahəsində fəaliyyət göstərən aparıcı informasiya mərkəzlərini və kitabxanaları birləşdirən beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatıdır. Federasiya müxtəlif təsnifat və kodlaşdırma sisteminin yaradılması, sənədsünaslıqla tam və ya qismən bağlı olan elmi tədqiqatların koordinasiyası, bu sahədə beynəlxalq xarakterli standartların işlənməsi və s. problemlərlə məşğul olur. Bu təşkilat 1975-ci ildən paralel olaraq dörd dildə (ingilis, alman, fransız, rus) çox yüksək elmi və təcrübi dəyəri olan «Международный форум по информатике и документации» adlı aylıq jurnal nəşr edir.

P.Otle ilə bağlı olan fikrə qayıdaraq, qeyd etməliyik ki, o, ilk dəfə «kitab» anlayışının indiki geniş mənasına uyğun olan «dokument» terminini sənədsünaslıq ədəbiyyatına daxil etmişdir. Tarixən ilk dəfə onun «Sənəd haqqında traktat» adlı fundamental elmi əsəri çap edilmişdir ki, bununla da o, sənədsünaslıq elminin əsasını qoymuşdur. XX əsrin ortalarından sənədsünaslıq nisbi-müstəqil elm sahəsi, tətbiqi planda informatikanın və kitabçılıq işinin alt sahəsi, istiqaməti kimi formalaşmışdır.

P.Otle bütün sənəd məcmuunu üç sinfə ayırmışdır:

1) Biblioqrafik sənədlər, yəni ənənəvi olaraq əlyazmaları və çap əsərləri hesab edilən sənədlər. Onlar kitabçalar, monoqrafiyalar, oçerklər, traktatlar, rəhbər materialları, ensiklopediyalar, lüğətlər, dövrü və davam edən nəşrlərdir (jurnallar, qəzetlər, illiklər və s.).

Deyilənlərdən əlavə, biblioqrafik sənədlərə şəxsi xarakterli mətnlər (məktublar), rəsmi məlumatlar və uçot (qeydiyyat) kitabları (yaxud jurnalları), həmçinin asma nişanlar, şuarlar, biletlər və digər sənədlər aid edilmişdir. Təbii ki, bu təsnifat eyni zamanda müxtəlif istiqamətlər üzrə aparıldığına görə sənədlərin tip və növ bölgüsü qarışdırılmışdır.

2) Digər qrafiki sənədlər, yəni qeyri-mətni sənədlər: kartoqrafik, təsviri və not sənədləri. Təsviri sənədlərə aid edilmişdir: çap edilmiş təsvirləri (estamp, qrvyura, poçt açıqcaları) mühafizə edən ikonoqrafik sənədlər; proeksiya qurğuları vasitəsilə oxunan sənədlər (o cümlədən mikrosuratlar). Bu sinifdə xüsusi bir qrup təsviri lövhələr qrupu da verilmişdir. Məsələn, mis, dəmir və qızıl pullar, medallar, möhürlər (ştampellər) və s.

Qrafiki sənədlər P.Otle manuskrintləri-əlyazma kitablarına və inkunabullara, həmçinin qədim və müasir arxiv sənədlərinə aid etmişdir. Müəllifin təklif etdiyi birinci təsnifat cərgəsi müasir dövrdə də sənədlərin təsnifatı üçün dəyişməz qalmışdır.

3) Kitabı əvəz edən sənədlər: diskələr, fonoqramlar, kinofilmlər və bunlarla birlikdə radio verilişi (səsin yazılması və verilməsi), televiziya, o cümlədən telefotoqrafiya, radiotelefotoqrafiya.

Bu təsnifat cərgəsində «üçölçülü sənədlər» xüsusi yer tutur. Bunlara daxildir: təbii sənədlər(minerallar, bitkilər, heyvanlar) süni, insan tərəfindən yaradılan sənədlər (materiallar, məhsullar texniki obyektlər, həmçinin medallar, maketlər releflər.) Bunlara həmçinin elmi instrumentlər, didaktik materiallar, əyani vasitələr daxildir. Onlar içərisində üçölçülü incəsənət əsərləri, yəni memarlıq əsərləri və heykəllər də vardır.

Sonrakı dövrlərdə kitabxana, arxiv, muzey və informasiya mərkəzlərinin fondları baxımından deyil, sənəd anlayışına geniş mənada baxdıqda bu təsnifat istifadə edilmişdir.

P.Otlenin elmi ədəbiyyata daxil etdiyi «sənəd» anlayışına onun «Sənəd haqqında traktat» əsərində verdiyi mənalar bunlardır:

1) Zaman etibarilə informasiyanın verilməsi vasitəsi olmasından və ya maddi yazılma formasından asılı olmayaraq insan fikrinin, biliyinin ötürülməsi üçün informasiya mənbəyi sənəd hesab edilə bilər. Bu anlayış həm maddi obyektlərin məlumat daşıyıcılarını, həm də radio-televerilisləri, teatr tamaşalarını əhatə edir.

2)Hər hansı kolleksiya yaratmaq məqsədilə insan tərəfindən toplanan, fiksasiya olunmuş informasiyanı daşıyan maddi obyekt sənəd adlandırmaq olar. Buraya həm insan tərəfindən yaradılmış süni, həm də muzeylərdə yerləşən təbii, texniki predmetlər aiddir.

3) Qeyd edilməsi, yazılması üsulundan asılı olmayaraq informasiyanı zaman və məkan etibarilə mühafizə etmək, nümayiş etdirmək və ötürmək (vermək) üçün insanın yaratdığı maddi obyektlər sənəd tərkibinə daxildir. Buraya həm də işarələrlə ifadə edilmiş (yazılmış) informasiyalar, incəsənət əsərləri, fonoyazılar və filmlər (səsin və təsvirin maşın yazısı) daxildir.

«Traktat...» müəllifi dəfələrlə «sənəd» və «kitab» anlayışlarının sinonim anlayışlar olduğunu qeyd etmişdir. Kitabda «sənəd» anlayışının daha geniş mənə daşdığı da qeyd edilmişdir.

Beləliklə, P.Otle sənədsünaslığın nəzəri və təcrübi əsasını qoyan alim kimi dünya sənədçilik tarixinə düşmüşdür. O, nəinki «sənəd» anlayışını elmi dövriyyəyə daxil etmiş, həm də geniş planda onun məzmununu və əhatə miqyasını araşdırmışdır. P.Otle tarixən ilk dəfə əksər əlamətlərin məcmuu əsasında sənədlərin təsnifatını işləyib hazırlamağa cəhd etmişdir. Əlbəttə, müasir baxımdan bu təsnifat nöqsansız deyil. Bu isə təbiidir, çünki sənədin nomenklaturası, növ və tipləri

keyfiyyətə dəyişmiş və inkişaf etmişdir. Lakin sonrakı illərdə sənəd haqqında dünyəvi nəzəri tədqiqatlar P.Otlenin əsasını qoyduğu istiqamətlər üzrə inkişaf etdirilmişdir.

P.Otlenin konsepsiyasında sənədə sosial informasiya daşıyıcısı kimi baxılırdı. Lakin o dövrün soraq nəşrlərində «sənəd» anlayışına məhdud mənada baxış davam edirdi. Belə ki, «hüquqi sənəd» anlayışı ilə yanaşı «tarixi sənəd» (hər hansı dövr, şəxs və s.) barədə yazılı məlumat «haqq-hesab sənədi» (mülkiyyətin alınması və verilməsini təsdiq edən sənəd) və s. mövcud idi. «Sənəd» anlayışının ümumiləşdirilmiş tərifini verilməmişdir.

XX əsrin 50-ci illərindən başlayaraq rəsmi terminologiyada «sənəd» anlayışı dar (məhdud), geniş və ən geniş mənada izah edilmişdir.

Dar, məhdud mənə işgüzar sənədlərə, yazılı faktlara və tarixi mənbələrə aid edilmişdir.

Geniş mənada «sənəd» anlayışı XX əsrin 60-70-ci illərində daha çox yayılmışdır. Ümumi şəkildə bu anlayış «Böyük Sovet Ensiklopediyası»nda, ensiklopedik lüğətlərdə və 70-80-ci illərdə nəşr edilmiş «Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası»nda izah edilmişdir. Məsələn, «Böyük Sovet Ensiklopediyası»nda sənəd informasiyanın zaman və məkan etibarilə mühafizəsi və yayılmasını təmin edən maddi obyekt kimi mənalandırılmışdır. Buraya üçölçülü incəsənət əsərləri, yəni memarlıq və heykəltəraşlıq obyektləri də aid edilmişdir.

XX əsrin 90-cı illərindən sonrakı dövrdə kitabşünaslığa və informatikaya dair ədəbiyyatda «sənəd» anlayışı ən geniş mənada izah edilmişdir. Bu baxımdan informasiya daşıyan istənilən obyekt, yəni yazılı sənəddən, qramplastinkadan və kinofilmədən başlamış incəsənət əsərlərinə (memarlıq qurğuları, qrafika, rəsm əsərləri, heykəllər) qədər, mineral və tarixi tapıntılardan başlamış sənaye məmulatlarına (saat, avtomobil, tüfəng və s.) və digər əlaqədar obyektlər sənəd anlayışına aid edilmişdir. Bununla da sənəd anlayışının sərhədlərini müəyyənləşdirmək çətinliyi yaranmışdır.

Məhz buna görə də əvvəlcə kitabşünaslar, sonra informatiklər «informasiya» və «kommunikasiya» anlayışları ilə bağlı şəkildə sənəd anlayışını geniş mənada izah etməyə cəhd edirlər. «Sənəd» anlayışının dəqiqləşdirilməsində və inkişafında xüsusilə tarixi baxımdan Azərbaycan kitabşünas alimləri prof. B.V.Allahverdiyevin, prof. Ə.Mirəhmədovun, Mədəni-maarif texnikumunun müəllimi, elmlər namizədi İ.Zəkiyevin əhəmiyyətli xidmətləri vardır. Rus alimlərindən «İnформаüионаә теориә документа» adlı doktorluq dissertasiyası yazmış Q.Q.Vorobyovun, informatika sahəsində mütəxəssislər prof. R.S.Qilyarovskinin, A.İ.Mixaylovun, A.V.Sokolovun, kitabxanaşünas və biblioqrafiyaşünas alimlərin-O.P.Korşunovun, Y.N.Stolyarovun, kitabşünas alimlərdən professorlar B.V.Çernyakın, E.L.Nemirovskinin və bir sıra digər alimlərin, kitabxanaşünaslıq, kitabşünaslıq və informatika sahələrində aktual problemlərə dair əsərlərində «sənəd» anlayışına da qismən baxılmışdır.

İnformatika sahəsindəki mütəxəssislər ilk olaraq sənəd anlayışına geniş mənada baxmağın əleyhinə çıxmışlar və bu baxımdan iki vacib elementlə məhdudlaşdırmışlar: informasiyanın və maddi daşıyıcının mövcudluğu. Məsələn, 60-70-ci illər üçün informatika sahəsində ilk və ən aktual əsərlər olan «Osnovı informatiki», «İнформатика и соüиалüнаә коммуникаüиә» monoqrafik

tədqiqatlarında A.İ.Mixaylov, A.İ.Çyornı və R.S.Qilyarevski sənəd anlayışını belə izah etmişlər.: «sənəd-informasiyanın mühafizəsi, zaman və məkan etibarilə verilməsi üçün xüsusi olaraq yaradılmış maddi obyektidir» Bu tərif 60-80-ci illərdə SSRİ-nin elmi-texniki informasiya orqanlarının sürətli inkişafı ilə əlaqədar olaraq digər əlaqədar elm sahələrində də geniş yayılmışdır. Sənədin deyilən tərifə yaxın tərif 16487-83 nömrəli dövlət standartında (Deloproizvodstvo i arxivnoe delo) (Kargüzarlıq və arxiv işi) verilmişdir. Burada göstərilir: sənəd zaman və məkan etibarilə ötürülmək (verilmək) üçün insan tərəfindən yaradılmış informasiyanın maddi obyektə möhkəmləndirilməsidir.

XX əsrin 90-cı illərində bibliografiyaşünaslıq sahəsində O.P.Korşunov, informatika sahəsində A.V.Sokolov, kitabxanaşünaslıq sahəsində Y.N.Stolyarov eyni zamanda, paralel olaraq «sənəd» anlayışının məzmununu dəqiqləşdirməyə cəhd edərək onun maddi obyekt-sosial informasiya daşıyıcısı olduğunu göstərmişlər. Bir sıra kitabşünaslar (Məsələn, M.N. Kufayev, E.L.Nemirovski) «sənəd»in ümumiləşdirilmiş termin kimi qəbul edilməsinə lüzum görmürdülər və bu baxımdan «kitab» anlayışının işlədilməsini təklif edirdilər. Lakin çoxlu tip və növ informasiya daşıyıcılarının sürətlə artımı və sənəd kommunikasiya sistemində özlərinə yer tutması «kitab» anlayışı ümumiləşdirilmiş anlayış kimi terminoloji dolaşılıq yarada bilər. «Ədəbiyyat» terminini də burada nəzərə almaq lazımdır. «Sənəd» və «kitab» anlayışlarının münasibəti barədə diskussiyalar bu gün də davam edir.

Beləliklə, uzun tarixi inkişaf dövründə «sənəd» anlayışı daimi olaraq dəyişmişdir. İndi «sənəd» anlayışına ya geniş mənada, ya da hər hansı növ sənədə aid olan məhdud mənada baxılır. «Sənəd» anlayışını ifadə edərkən onun konkret olaraq hansı mənada işlənməsinə diqqət verilməlidir.**Ədəbiyyat**

1. *Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti.C.1.- Bakı, 1987.-520 s.*
2. *Bibliografiçeskoe opisanie dokumenta.-M.,2001.-76 s; QOST 7.1.2003.*
3. *Rüstəmov Ə.M., Hüseynov E.M. İnformatika: Azərbaycan, rus və ingilis dillərində izahlı terminlər lüğəti.-Bakı, 1996.-336 s.*

*Ali Rustamov,
Xuraman Aqayeva*

Генезис и сущность понятия «документ»

РЕЗЮМЕ

Описана историческая эволюция понятия «документ», обобщены и сравнены точки зрения ученых и исследователей в данной направлении, обоснована роль понятия в современной электронной коммуникации.

*Али Рустамов,
Хурман Агайева*

SUMMARY

The article describes importance of term of document from point of view of such kind of sciences as library science. The article also describes history of development of different form of the documents.

The concept of document, its genesis and essence importance.

SEYİD ƏZİM ŞİRVANININ BƏDİİ İRSİNDƏ MAARİFÇİLİK İDEYALARI

XIX əsr Azərbaycan poeziyasının ən qüdrətli nümayəndələrindən biri olan Seyid Əzim Şirvani (1835-1888) həm ədəbiyyat tariximizdə realist şair kimi şöhrət qazanmış, həm də maarif və mədəniyyət xadimi kimi tanınmışdır. Böyük şairin maarifçilik ruhunda yazdığı əxlaqi-tərbiyəvi mahiyyət daşıyan əsərləri uzun illərdən bəri gənc nəslin mənəvi cəhətdən yetkinləşməsində mühüm rol oynayır.

Şamaxı ruhanisi Seyid Məhəmmədin ailəsində dünyaya gələn Əzim atasını yeddi yaşında olarkən itirmiş, anası Səkinə xanım ilə birgə o zamanlar Dağıstanın Yaqsay kəndində ruhanilik edən ana babası Molla Hüseynin himayəsində yaşamışdı. Təxminən on bir il babasının yanında təlim-tərbiyə alan, ərəb və fars dillərini öyrənən Əzim Şamaxıya qayıtdıqdan sonra orta ruhani təhsil verən mədrəsədə oxuyur. Sonra Nəcəf, Bağdad və Şam (Dəməşq) şəhərlərinin ali ruhani mədrəsələrində təhsil alır. XIX əsrin 50-ci illərinin sonlarında Seyid Əzim ruhanilikdən əl çəkərək dünyəvi elmləri öyrənməyə çalışır, Şamaxı məhəllə məktəbində müəllimlik edir. Eyni zamanda öz satirik şeirlərində dini ehkamları kəskin tənqid atəşinə tutur. Bu səbəbdən dini dairələrdə «kafir» kimi tanınır, özünə çoxlu düşmən qazanır.

Seyid Əzim maarifçilik ideyalarını həyata keçirmək məqsədi ilə 1869-cu ildə Şamaxıda yeni tədris üsullu (üsuli-cədid) bir məktəb açaraq pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. Köhnə mollaxanalardan və məhəllə məktəblərindən fərqli olaraq XIX əsrin sonlarından yaranmağa başlayan üsuli-cədid məktəblərində dərslər ana dilində keçilir, tədris planına ümumtəhsil xarakterli fənlər, dünyəvi biliklər daxil edilirdi. Bu baxımdan Seyid Əzim də öz məktəbində uşaqlara türk (Azərbaycan) və fars dillərini tədris edir, bədii qiraət öyrədir, ədəbiyyat, tarix, coğrafiya, hesab fənlərindən, eləcə də rus dilindən məlumat verirdi.

Bununla bağlı məşhur ədəbiyyatşünas Firidun bəy Köçərli yazır: «Axirül-əmir Hacı Seyid Əzim öz vətəni Şamaxı şəhərinə müraciət edib burada bir məktəb binası qoymuşdur ki, onda türk, fars və rus dilləri təlim olunurdu. Və lakin o vaxtlarda təlim-tərbiyə məsələsi çox çətin əmərlərdən birisi hesab olunurdu. Çünki üsuli-cədid üzrə uşaqlara oxumaq və yazmaq öyrətmək layiqincə müntəzər olmamışdı və təlim işlərinə mübaşir olan əşxasın üsuli-cədid nədən ibarət olduğundan xəbəri yoxdu və köhnə qaydadan bir müəllim dışqarı çıxsaydı və təlim üçün təzə və yüngül bir cığır açsaydı, camaat ona rəğbət göstərməyib, nifrətlərini çox namərbut və kobud əda və hərəkətlər ilə izhar qıldılar» (4, 33).

Yeri gəlmişkən, Mirzə Ələkbər Sabir, Sultan Məcid Qənizadə kimi məşhur ədiblərimiz ilk təhsillərini o dövrün din xadimlərinin həqarətlə «kafir məktəbi» adlandırdıqları Seyid Əzimin həmin üsuli-cədid məktəbində almışlar.

Şairin müasiri, məşhur pedaqoq Həbibbəy Mahmudbəyov «Uzaq keçmişlərdən əski xatirələr»ində yazır ki, «məzkur məktəb Azərbaycan və farsı olmaq üzrə iki şöbədən ibarət idi». Onun sözlərinə görə, «məktəb müntəzəm və gözəl şəkllə girmiş, dərslərinin düzgün və müntəzəm getməsilə məktəb az zaman içində gərək mütəşəbbüslərin, gərək sairələrinin diqqətlərini cəlb ilə etibarlarını qazanmağa müvəffəq olmuşdu. Seyidin yaxın dostlarından beş-altı nəfər tərəfindən məktəbin ziyarət edilməyən günü yox idi. Gələnlər saatlarla son siniflərdə oturlarlar, Seyidin gözəl bir tərzi-tədris ilə verdiyi fars dərslərini dinləyər: cocuqların cəld və çapıq cavabları ilə maraqlanırdılar. Məktəb cocuqları arasında ən çox diqqəti cəlb edən zəki və cəld cocuq Sabir idi» (2, 173-174).

Azərbaycan məktəb tarixində ilk nümunəvi anadilli məktəb sayılan bu rəhsil ocağı təxminən 14 il fəaliyyət göstərmiş, mürtəcə ruhanilərin təzyiği, ağır maddi vəziyyət nəticəsində 1887-ci ildə bağlanmışdır.

1874-cü ildə Şamaxı şəhərində Bakı vilayəti ruhani məclisinin nəzarəti altında olan yarı mülki, yarı ruhani tipli bir məktəb açılır. Seyid Əzim də həmin məktəbə fars və türk (Azərbaycan) dilləri müəllimi təyin olunur. Lakin vəsait çatışmazlığı ucbatından məktəb bağlandığına görə o, buradan uzaqlaşır.

1875-ci ildə həmin məktəb Bakı qubernatoru, general-leytenant D.S.Staroselskinin icazəsi ilə yenidən fəaliyyətə başlayarkən Seyid Əzim təkrar buraya dəvət olunur, iki il sonra isə heç bir əmək haqqı almadan məktəbə rəhbərlik edir.

1877-ci il sentyabrın 1-də isə o, Şamaxı üçsinifli şəhər məktəbində türk (Azərbaycan) dili və şəriət dərsləri müəllimi təyin olunur. 1879-cu ildə «siyasi cəhətdən şübhəli müəllim» ittihamı ilə işdən çıxarılan Seyid Əzim Tiflisə şikayətə gedərək Qafqaz Maarif İdarəsi rəisinə günahsızlığını sübuta yetirir. Az sonra yenidən öz vəzifəsinə qaytarılır, ömrünün axırına qədər müəllimlik edir.

Seyid Əzim Tiflis səfəri zamanı yolüstü Gəncə şəhərinə dönür, dahi Nizami Gəncəvinin məqbərəsini ziyarət edir. Türbənin uçmasından təsirlənən şair bədahətən bu məşhur rübaisini yaradır:

Ey Şeyx Nizami, ey nizamı dağılan!

Ey Gəncədə izzü ehtişamı dağılan!

Olmuşmu sənidlə mən kimi aləmdə

Beyti, evi, məktəbi, kəlamı dağılan?

1887-ci ildə Şamaxıya gələn Minqreliya məktəbinin müəllimi A.Zaxarov Seyid Əzimlə tanış olmuş, bu görüşdən məmnun qalmışdı. O, Tiflisdə nəşr olunan «Sbornik materialov dlə opisaniə mestnostey i plemen Kavkaza» («Qafqaz əraziləri və xalqlarının təsvirinə dair materillər toplusu») məcmuəsinin 1890-cı il tarixli 9-cu buraxılışında bununla bağlı maraqlı bir məqalə dərc etdirmişdi. «Narodnoe obuçenie u kavkazskix tatar» («Qafqaz tatarları (*azərbaycanlıları* – **K.A.**) arasında xalq təhsili» adlanan həmin yazıda deyilirdi: «...Hacı S.Ə. 18 ildir ki, məktəbi idarə edir. Dağıstanda təhsil almışdır; fars, ərəb dillərini və bir neçə Dağıstan ləhcələrini bilir. O, birinci dərəcəli şair kimi

tanınmaqdadır. Onun bədii əsərlərindən «İlham dəqiqələri» adlı əsəri Təbrizdə nəşr edilmişdir. «Şirvan xanlığının tarixi» adlı bir əsər də yazmışdır ki, hələ indiyədək nəşr olunmamışdır. Onun məktəbində 33 şagird oxuyur; onlardan 12 nəfəri həftədə 15; 9 nəfəri 20; 12 nəfəri isə 25 qəpik verir ki, cəmi 6 manat 60 qəpik toplanır.

Hacı S.Ə. rus dilində oxuyub yazmağı bacarır; rus dilində çətin danışır, lakin yaxşı başa düşür, hətta rus ədəbiyyatı ilə maraqlanır. Puşkindən bir neçə şeir fars dilinə tərcümə etmişdir. Onun məktəbində işləyənlərə rus dili dəxi təlim edilir» (5, 408).

Müasirlərinin ustad şair kimi tanıdıqları Seyid Əzim Şamaxıda «Beytüs-Səfa» adlı ədəbi məclis təşkil etmişdi. Uzun illər bu məclisə başçılıq edən şair Qarabağdakı «Məclisi-üns» («Ülfət məclisi»), «Məclisi-fəramuşan» («Görüş məclisi»), Bakıdakı «Məcməüş-şüəra» («Şairlər məclisi») məclislərinin üzvləri ilə sıx əlaqə saxlayır, onlarla şeirləşir, «səramədi dövran» (dövran başına gələn), yəni ustad şair kimi öz məsləhətlərini verirdi.

Çar hökuməti maarif sahəsindəki xidmətlərini və qüsursuz işlədiyini nəzərə alaraq 1887-ci ildə Seyid Əzimi Stanislav lentinin üzərinə «Za userdie» («Səy göstərdiyinə görə») sözləri yazılmış gümüş medalla təltif edir. Lakin maddi ehtiyac içində yaşayan şair həmin mükafatı almaq üçün ona lazım olan 7 manat 50 qəpik məbləğində pulu tapa bilmir. Ona görə də layiq görüldüyü medalı almaq şairə ölümündən on gün öncə – 1888-ci il mayın 10-da nəsib olur. Öləndə isə 500 manata qədər borcu qalır...

Seyid Əzimin bədii irsi iki böyük külliyyatdan ibarətdir. Onlardan biri azərbaycanca, digəri isə farsca yazılmışdır. Üç hissədən ibarət olan Azərbaycan külliyyatını Şamaxılı cərrah Mirzə Həbib Məşədi Sadıq oğlu toplamış və 1892-ci ildə Təbrizdə çap etdirmişdir. Bu külliyyatın üçüncü hissəsini şairin oğlu Seyid Cəfər məşhur milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin vəsaiti hesabına 1896-cı ildə Təbrizdə yenidən çap etdirmişdir. Təxminən 10 min beyt olan fars külliyyatı isə 4 hissəyə bölünür. Bu külliyyatı da Mirzə Həbib toplamış və tərtib etmişdir.

Seyid Əzim Şirvaninin zəngin irsinə çoxsaylı bədii əsərləri, o cümlədən lirik şeirləri, təmsilləri, mənzum hekayələri, satiraları, eləcə də klassiklərdən tərcümə və iqtibasları, «Tarixi-Şirvannamə» əsəri (1887), türk (Azərbaycan), Osmanlı, rus və İran şairlərindən bəhs edən irihəcmli təzkirəsi (1885) və dərsliyi daxildir. Şirvan xanlığının tarixinə həsr etdiyi əsərin bir hissəsi Tiflisdə çıxan «İzvestiə Kavkazskoqo obhestva istorii i arxeoloqii» («Qafqaz Tarix və Arxeologiya Cəmiyyətinin xəbərləri») məcmuəsində rus dilində nəşr olunmuşdur. Bütün bunlar onun hərtərəfli yaradıcılığa malik bir sənətkar olduğunu təsdiqləyir.

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında qəzəl ustası kimi məşhurlaşmış Seyid Əzimin yaradıcılığında əxlaqi-tərbiyəvi əsərlər də mühüm yer tutur. Onun elm, məktəb, maarif, mədəniyyət, mətbuat, mütaliə, tərbiyə, mövzularında yazdığı şeirlər didaktik poeziyanın ən gözəl nümunələri sayılır. Dünyagörüşü baxımından maarifçi olan şair cəmiyyətin təkamül yolu ilə dəyişib gözəlləşəcəyinə inanır, bundan ötrü insanların mənəvi cəhətdən kamilləşməsinə vacib şərt sayırdı. Ona görə də o, özünün ictimai-pedaqoji və bədii fəaliyyətində elmin, maarifin, mədəniyyətin təbliğinə, bilikli, tərbiyəli vətəndaşların yetişdirilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi.

Pedaqoji fəaliyyəti zamanı ana dilində dərsliyə ciddi ehtiyac olduğunu gören Seyid Əzim bu məqsədlə uşaqlar üçün tərbiyəvi parçalar seçib toplamış, tərcümə etmiş, bir çoxunu isə özü yazmışdı. O, 1878-ci ildə həmin mətnləri bir yerə yığıb birinci və ikinci sinif şagirdləri üçün dərslük tərtib etmişdi. Həmin kitabı çap olunmaq üçün Qafqaz Maarif İdarəsinə təqdim etmiş, lakin onun nəşrinə icazə verilməmişdi. Ruhdan düşməyən maarifçi-pedaqoq ildən-ilə bu dərsliyi müəyyən əlavələrlə zənginləşdirmiş, bəzi ixtisar və dəyişikliklər etmişdi. Müəllifin «Müntəxəbat» adı ilə yenidən işləyib təkmilləşdirdiyi və müxtəlif illərdə nəşrə təqdim etdiyi bu dərslük rəsmi dövlət sənədlərində «Məcmuəyi-asari-Hacı Seyyid Əzim», «Şəriət kitabı», «Tacül-kütüb» («Kitabların tacı»), «Rəbiül-ətfal» («Balaların baharı») adlandırılmışdır. Bu mənbələrə isnad edən bəzi araşdırıcılar yanlış olaraq şairin bir neçə dərslük tərtib etməsi mülahizəsini söyləyirlər. Əslində isə həmin adların hamısı daha çox «Rəbiül-ətfal» kimi ilə məşhur olan eyni bir kitabla məxsusdur.

Firidun bəy Köçərli bu barədə belə yazır: «...təlimü tədris üçün və ətfalın təhzibi-əxlaqına səbəb olan kitablar türk lisanında bilmərrə yox idi. Bu qüsuru yox etmək üçün mərhum Seyid nəzmən və nəsrən türkcə xoşməzmun və ibrətamiz nəqlü hekayələr ana dilində tərtib edib öz şagirdlərinə oxudardı.

Mərhumun tərtib etdiyi kitabçadan bir nüsxəsi ki, öz dəst-xətti ilə yazılmışdır, sabiqdə müsəlman şöbəsinin inspektoru olan mütəvəffa Çernyayevskiyə (*əslən Şamaxıdan olan məşhur Azərbaycan dili müəllimi və metodisti – K.A.*) göndərmişdi. Haman hekayələrdən bir neçəsini Çernyayevski öz «Vətən dili» nam kitablarına salmışdır.

Mərhumun Çernyayevskiyə göndərdiyi məcmuə əlan bizdədir...

Məcmuə üç dəftərdən ibarətdir.

Əvvəlinci dəftərdə yazılıbdır: Şeyx Sədinin «Gülüstan» və «Bustan» kitablarından və bəzi hükəmanın əsərlərindən sadə və açıq türk dilinə tərcümə olunmuş nəsihətamiz hekayələr.

İkinci dəftər həmçinin bu qisim hekayələrdən və 51 öyüd və nəsihətlərdən əmələ gəlmişdir.

Üçüncü dəftərin mündəricatı nəzm ilə yazılmış əxlaqı ətvərə dair timsallardan ibarətdir.

Bunlardan əlavə bir para xırdaca məzhəkələr və gükməli hekayələr haman dəftərdə yazılıbdır ki, onların hissəsi və nəticəyi-kəlamı dürüst və səhih isə də, özləri təlim üçün yaramaz. Haman nəzmən yazılmış hekayələrin bir parası Ünsizadənin mətbəəsində çap olunmuş kitabda vardır.

Bu məzhəkələrdən və gülünc hekayələrdən başqa üçüncü dəftərdə mərhum şairin öz əli ilə bir neçə gözəl qəzəllər və aşura günü baş çapmaq barəsində Qudyal sakini kapitan «Hadi» təxəllüsə nəzm etdiyi cavab və bir para qitələr və rübaiyyat yazılmışdır» (6, 33-34).

Azərbaycan məktəb tarixində ilk mükəmməl tədris kitablarından olan «Rəbiül-ətfal» dərsliyindəki mənzum hekayə, öyüd, nəsihət və təmsillər müxtəlif tərbiyəvi əhvalatların təsvirindən ibarətdir. Onların bir qismini şair şəxsi həyat təcrübəsi və müşahidələri əsasında yazmış, digər qismini isə Şərq mənbələrindən, əsasən Nizaminin və Sədinin əsərlərindən təbdil və tərcümə etmişdir.

Dərslükdə verilmiş mətnləri Seyid Əzim mümkün qədər sadə və aydın dildə yazmağa çalışmışdır. Bu barədə o, kitabın dibacəsində belə yazır: «...bəzi mütəlibi-aliyələr ki, idrakı cəmi

bəni-növi-bəşərə lazımdır, alimiqdar olan müsənniflər (*dərslik yazanlar – K.A.*) bəzi kitablarda əlfazi-qəlizeyi-şədidə ilə bəyan ediblər, ətfali-dəbistanın zehni dərkindən aciz və qasirdir. Və müşəxxəs və məlumdur ki, bizim diyarın əhli hər nə elm ki, kəsb edərlər – əyyami-tüfuliyyətdə (*uşaqlıqda – K.A.*) kəsb edərlər. Fəlihəza, bu kitabı-müstətab ki, mərifətnameyi-müxtəsərdir, öz türki lisanımızda aşkar olan əlfaz və əshəl olan ibarətlər ilə cəbt və rəbt olundu ki, ali olan mətalibdən tüllabi-dəbistan bəhrəmənd və feyziyab olsunlar. Çünki hicrətin 1294-cü ilinin (*miladın 1878-ci ili – K.A.*) rəbiül-əvvəl ayında (*müsəlman qəməri ilinin üçüncü ayı – K.A.*) ibdida olundu «RƏBİÜL-ƏTFAL» ismi ilə müsəmma qıldım» (10, 365).

Seyid Əzimin ən böyük xidmətlərindən biri də ana dili proqramını tərtib etməsidir. Bu proqram 1886-cı il oktyabrın 16-da Qafqaz Tədris Dairəsinə göndərilmişdi (2, 175).

Ustad pedaqoq «Rəbiül-ətfal» dərsliyində topladığı əsərlər vasitəsilə gənc nəsələ mənəvi saflıq, daxili təmizlik, mənəli yaşayış, ayıq-sayıqlıq, vətən və xalq yolunda faydalı işlər görmək, doğruluq, mərdlik, dostluq və yoldaşlığa sədaqət, çalışqanlıq, əzilənlərə kömək, insanlarla yaxşı rəftar və s. kimi nəcib əxlaqi keyfiyyətlər aşılamağa çalışır.

Firidun bəy Köçərlinin dediyi kimi, «Seyid naləvü fəryad edib, müsəlmanların gün-gündən tənəzzül tapmasını, xarü zəlil olmasını, həlakətə düşməsinə, miləli-müxtəlifənin ayaqları altında payımal olmasını rüəsayi-millətə göstərüb onlardan tədbirü əlac istəyir:

Dadü fəryad, ey güruhi-izam,

Oldu zaye bu milləti-islam.

Günü gündən zəlilü xar oluruq,

Möhnətü qüssəyə düçar oluruq.

Bu pərişanlığın, bu fəlakətin, bu ənduhü qüssənin, bu mərəzi-möhləkin səbəbü illətini Seyid elmsizlikdə və nadanlıqda görüb, onun çarə və müalicəsini ancaq elmü bilikdə tapıb deyir:

Bu qədər dərd kim, olur hədis,

Ona biəlmlik olur bais.

Bir bələdir bu dərdi-nadani

Kim, onun elm olubdu dərmani» (6, 52-53).

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının görkəmli yaradıcılarından biri kimi şöhrət qazanmış, təlim-tərbiyə mövzusunda yazdığı əsərlərində yazıçı-pedaqoq kimi özünün məharətini göstərmiş Seyid Əzim Şirvaninin ədəbi irsinin mühüm hissəsini uşaq və gənclərin təlim-tərbiyəsinə həsr etdiyi əsərlər təşkil edir. «Qafqaz müsəlmanlarına xitab», «Təlim-tərbiyə haqqında», «Əkinçi» qəzetinə yardım üçün», «Həsən bəy Məlikov Zərdəbiyə», «Puşkinə heykəl qoyulması münasibətə» və s. şeirlərində o, bir maarifçi kimi feodal-patriarxal qayda-qanunların əleyhinə çıxmış, qabaqcıl ideyaların carçısı olmuşdur. Seyid Əzimin nəcib ideyalar tərbiyə edən əsərlərini məktəb şagirdləri

bir əsrdən artıqdır sevə-sevə oxuyub əzbərləyirlər. Şairin öz oğlu Mir Cəfərə müraciətlə yazdığı şeirlərdə təbliğ olunan fikirlər əslində bütün uşaqlar və gənclər üçün olduqca faydalıdır.

Şair «Alimlərə hörmət haqqında moizə» şeirində oğlu Mir Cəfərə müraciətlə yazır:

**Üləma haqqını riayət qıl,
Əhli-elmə həmişə hörmət qıl.
Demə bu kafər, ol müsəlmandır,
Hər kimin elmi var, o insandır.
...Elm bir nur, cəhl zülmətdir,
Cəhl düzəkdir, elm cənnətdir (9, 9).**

Xalqın maariflənməsində mətbuatın əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirən Seyid Əzim 1875-ci il iyulun 22-də Bakı şəhərində «Əkinçi» qəzetinin nəşrə başlamasını hədsiz sevinc hissi ilə qarşılayır. O, qəzetin nəşiri və redaktoru Həsən bəy Zərdabiyə xüsusi mənzum təbrik məktubu göndərir. Bu vaxtdan hər iki maarfpərvər bir-biri ilə tez-tez yazışıb sıx əlaqə saxlayırlar. Həsən bəylə dostluq ünsiyyəti Seyid Əzimin dünyagörüşünə və yaradıcılığına müsbət təsir göstərir.

Bir çox maarifçi şeirlərini «Əkinçi», sonralar isə «Ziya» və «Kəşkül» qəzetlərində dərc etdirmiş şair mətbuatı xalq arasında elm, bilik, mərifət, gözəllik yayan, qaranlıq mühitə işıq saçan, cahilləri qəflət yuxusundan oyatmağa səy göstərən faydalı bir vasitə sayırdı. Buna görə də Firidun bəy Köçərlinin yazdığı kimi, «...Həsən bəy Məlikov cənabları Bakıda nəşr qıldığı «Əkinçi» ruznaməsində Hacı Seyid Əzim sırf avamlıqda yaşayan və xabi-qəflətdə qeydsiz və rahat yatan millətimizi bu sayaq həyata, elmü mərifət təhsilinə dəvət eləyirdi» (4, 50).

Həsən bəy Zərdabinin maarifçilik təşəbbüslərini alqışlayan Seyid Əzim onu bilikli bir alim və xeyrixah insan kimi dəyərləndirirdi. Ona göndərdiyi mənzum məktublarda şair mətbuatın faydası haqqında danışır, insanların müasir mədəniyyətə yiyələnməsində qəzetin rolunu yüksək qiymətləndirirdi. O, qəzetdə yazılanları «tamam pul tələsi» hesab edən cahil adamları tənqid atəşinə tutur, öz müasirlərini «Əkinçi»nin nəşrinə kömək etməyə çağırırdı:

**Bəs «Əkinçi» cəlahımızdı bizim,
Nasehi-xoşməqalımızdı bizim.
Səy edin, ey güruhi-niksifat!
Etməsin ta bizim «Əkinçi» vəfat (10, 59).**

Şair «Qəzet nədir» adlı şeirində isə oxucuları «Əkinçi»nin məramnaməsi və demokratik ruhu ilə daha yaxından tanış edir:

**Qəzetin çoxdu xəlqə mənfəəti,
Nə bilir kim ki, yoxdu mərifəti.**

**...Nə qəzet, mayeyi-səadətdir,
Nə qəzet, eyni-elmi-hikmətdir (10, 56).**

«Əkinçi»də dərc etdirdiyi «Qafqaz müsəlmanlarına xitab» şeirində şair xalqın elmsizliyindən, müasir mədəniyyətdən geri qalmasından bəhs edir. Müsəlmanların maariflənməyə meyl göstərməməsindən acı-acı şikayətlənən, bunun səbəbini dayaz düşüncəli ruhanilərin asanlıqla yaydığı mövhumatda görən Seyid Əzim yazır:

**Hər vilayətdə var beş-on kəsəbə,
Əlli min seyyidü axund, tələbə.
Əlli dərviş, əlli mərsiyəxan,
Hamının sözləri tamam yalan...
Hamının fikri xəlqi soymaqdır,
Quru yerdə bu xəlqi qoymaqdır (4, 112).**

Daha sonra şair dərin bir qibtə hissi ilə başqa xalqların tərəqqi etmələrini, yelkən gəmisinin buxar gəmisinə çevrildiyini, indi isə göyə uçmağa, təyyarə icad etməyə tədbir görüldüyünü, avam müsəlmanların isə hələ də köhnə ata-baba yolundan ayrılmadığını təəssüflə dilə gətirir.

Bununla yanaşı, Seyid Əzim həmin şeirdə Şamaxıda o zamanlar rus dilində yeni rəsmi dövlət məktəbinin açılmasından, özünün bu məktəbdə müəllim kimi çalışmasından və elmin məziyyətlərindən də bəhs edir. O, elmi şəxsi var-dövlət sahibi, elmsiz şəxsi isə heyvan kimi dəyərləndirir:

**Bu nədəndir? Savadımız yoxdur,
Elmdə ictihadımız yoxdur...
... Bixəbər olmuşuq şəriətdən,
Başımız çıxmır elmi-hikmətdən...
...Zinəti-şəxs elmi-ədyandır,
Elmsiz şəxs misli-heyvandır (10, 119).**

Şeirin sonunda şair Qafqaz şeyxülislamını və müftisini xalq maarifinə əhəmiyyət verməyə, yeni məktəblər açmağa çağırır.

Oğlu Mir Cəfərə yazdığı bir məktubunda şair bu fikrini daha kəskin şəkildə ifadə edərək yazır: «Təvəqqe eləyirəm ki, yaxşı dolanasan, ananı incitməyəsən, yoldaşlarovu incitməyəsən, oxumağa səy eləyəsən:

**Ey oğul, bu dəlili-bişəkdir,
«Adəmi-bisəvad eşşəkdir» (10, 361).**

«Əkinçi»də çap etdirdiyi «Ey Həsən bəy, əmiri-alışan» misrası ilə başlayan məktubunda şair maarif və tərbiyə məsələsinə toxunur, köhnə məktəblərin quruluşunu, orada təlim olunan kitabları tənqid edir, yeni məktəb açmağın çətinliyindən, bunun üçün maddi vəsaitin olmadığından şikayətlənir. Dövlətlilərin maarif işinə yardım göstərəcəyindən ümidini üzən şair nicat yolunu Rusiyada ali təhsil alan Nəcəf bəy Vəzirov və Əsgər ağa Gorani kimi ziyalı gənclərdə görürdü.

Həsən bəyə yazdığı başqa bir şeirdə Seyid Əzim tərbiyə haqqında köhnə dini nəzəriyyələrin əleyhinə çıxır, insandakı fitri qabiliyyətlərin inkişafında tərbiyənin böyük rol oynadığını təsdiq edir. Şairin fikrincə, «naqabil» bir ağacı suyun, iqlimin təsiri sayəsində yetişdirmək mümkün olduğu kimi, insanı da tərbiyə yolu ilə kamilləşdirmək mümkündür:

**Filhəqiqət dirəxti-nakamil,
Tərbiyə feyzinə olur şamil.
Növi-insan deyil ağacdən kəm,
Qabili-tərbiyətdi hər adəm (10, 121).**

Şairin fikrincə, insan elm və tərbiyə sayəsində öz əxlaqını və ədəbini inkişaf etdirib yetkin səviyyəyə çata bilər. İnsanın səadətini mayasında tərbiyə dayanır. Tərbiyəsiz elmin isə faydası yoxdur:

**Elmsiz kimsənə hünərsizdir,
Elmi-bitərbiyətdən səmərsizdir.
Tərbiyətdən mayeyi-səadətdir,
Tərbiyətdən şəxsə malü dövlətdir (10, 121).**

O, maarifçilik ideyalarını, başqa əsərlərində də davam etdirmiş, elmin və təhsilin səmərəsini ardıcıl təbliğ etmiş, xalq maarifi, məktəb və tərbiyə məsələlərinin vacibliyini vurğulamışdır.

Seyid Əzim işsiz-gücsüz, boş-bekar gəzib-dolaşan, tüfeyli həyat tərzini keçirən adamları tənqid edir, onları ocaqda yanmaqdan başqa heç nəyə lazım olmayan quru odunla müqayisə edir. Şair cavanlara bir sənətə yiyələnməyi, bir peşə sahibi olmağı məsləhət görür. Çünki ulu babalarımız da demişlər ki, sənəti olmayan adam deyildir:

**Ey oğul, bil ki, adəmi bika
Xüşk olan bir odundu layiqi nar.
Bunu bizdən deyibdilər əqdəm,
Sənəti olmayan deyil adəm (9, 10).**

Sənətə yiyələnməyin sirrini isə şair bu misralarla ifadə edir:

**Puç olub getsə dövlətin zayə,
Genə sənətdir əldə sərmayə.
Elmdir əhli-sənətin hünəri,
Elmsiz sənətin nədir səməri? (9, 10).**

Şairin fikrincə, var-dövlət bir gün əldən çıxa bilər, lakin sənət heç vaxt itməz. İnsan əlindəki sərmayənin, yəni sənətin köməyi ilə yenə də var-dövlət sahibi olar.

Seyid Əzim əsl sənətə yiyələnmək üçün elmi əsas götürür. O deyir ki, yaxşı sənətkar olmaq üçün elmi olmaq lazımdır, çünki elmsiz sənət dəyərsiz bir şeydir.

Şair «Cəfər, ey qönçeyi-gülüstanım» misrası ilə başlayan şeirində öz övladına əhli-ürfan kimi yetişməyi, bunun üçün «hər lisanə rağib» olmağı, bütün elmləri öyrənməyi məsləhət görür:

**Demirəm rus, ya müsəlman ol,
Hər nə olsan get əhli-ürfan ol..
...Cəhd qıl neməti-təmamə yetiş,
Elm təhsil qıl, məqamə yetiş (8, 15-16).**

Seyid Əzim Şirvaninin bədii irsində sayı 125-ə çatan mənzum hekayələr də xüsusi yer tutur. O, bu əsərləri Nizaminin «Sirlər xəzinəsi», «İsgəndərnamə» («İqbalnamə»), Sədinin «Gülüstan», «Bustan», eləcə də xalq nağılları, rəvayət və əfsanələr əsasında yaratmışdır. Şair mənzum hekayələrində özünün humanist ideyalarını ifadə etmişdir.

Şair «Misir şahzadələri» adlı mənzum hekayəsində iki qardaşın həyat yolundan danışır. Qardaşlardan biri var-dövlət, o biri isə bilik toplayır:

**Birisi elmə oldu bəs talib,
Birisi dövlətə olub rağib.
Biri asudə idi rahat ilə,
Birisi var idi məşəqqət ilə (10, 518).**

Bir gün var-dövlət sahibi olan qardaş elmə yiyələnən qardaşına deyir: «Bu nə məşəqqətdi sən çəkirsən? Gedib təhsil alırsan, elmə yiyələnirsən. Axı elm öyrənməkdə sənənin məqsədin nədir? Axı kasıbçılıq içində qovrulursan». Bilik xəzinəsinə sahib olan qardaş isə ona cavab verir ki, xəzinəyə var-dövlət toplayan hökmdarlar xalqa dərd-qəm verən müstəbidlər, bilik toplayanlarsa elm yayan peyğəmbərlərdir:

**Mən ki bir payimal olan murəm,
Şükrələr kim, nə nişi-zənburəm (10, 518).**

Seyid Əzim bu günə qədər öz tərbiyəvi əhəmiyyətini itirməyən öyüd-nəsihətlərini mənzum hekayələrinin başlanğıcında və axırında verir, onları həmin əsərlərin məzmunu ilə əlaqələndirirdi. Maarifçi-pedaqoq öz oğlu Mir Cəfərə üz tutaraq onun timsalında zəmanə cavanlarına bu cür dəyərli nəsihətlər verirdi:

Aciz, qorxaq, axmaq və sadələvh olma, ağıllı və tədbirli ol.
Avam və nadan qalma, özünə sənət və elm qazan.
Ehtiyac içində olanlara və darda qalanlara kömək əlini uzat.
Fırıldaqcı və şər adamlardan uzaqlaş, yaxşı və nəcib adamlarla yoldaşlıq et, dostluqda və yoldaşlıqda möhkəm ol.
Heç kəsin pisliliyini istəmə, xeyirxah ol.
Hər bir işi gördükdə əvvəlcə yaxşı düşün, sonra o işə başla.
Qaşqabaqlı olma, şirindilli və gülərüzlü olmağı özünə adət elə.
Məclisdə ədəblə otur və ədəblə danış.
Sözü öz məqamında düşünərək söylə (8; 9; 10).

XIX əsr ədəbiyyatında Abbasqulu ağa Bakıxanov və Qasım bəy Zakirlə başlanan təmsil janrını Seyid Əzim davam etdirmiş və müasir tərbiyə ilə əlaqədar olaraq bir sıra təmsillər yazmışdır. Şair təmsillərdən bir hissəsini rus şairi Krılovdan, bir hissəsini isə məşhur «Kəlilə və Dimnə»dən tərcümə və iqtibas etmişdir.

Şairin orijinal təmsillərinin əsas məzmununu avamlıqla mübarizə, elm və sənətdə kamillik, birlik, xeyirxahlıq və s. kimi nəcib sifətlər təşkil edir. O, təsvir etdiyi əhvalatları müasir tərbiyə problemləri ilə əlaqələndirərək, uşaqlarda gözəl əxlaqi keyfiyyətlər yaratmaq məqsədi güdür.

«Eşşək və arılar» təmsilində elmin qədrini bilməyən cahil və qanmaz adamları tənqid edən müəllif bu qənaətə gəlir:

Seyyida, elmi açma nadanə
Kim, düşərsən cahanda nöqsanə.
Çəkmə kalayı-şeyri bazarə,
Gövhəri ərz elə xəridarə (8, 75).

Şair «Qaz və durna» təmsilində bir neçə sənət və elm ardınca gedən, hamısından avara qalan alim və peşə sahiblərini kəskin tənqid edərək, elmin, sənətin yalnız müəyyən bir sahəsində kamil olmaq fikrini irəli sürür:

Kişi bir sənəti bilər xalis,
Çoxuna meyl edən qalar naqis (8, 76).

Seyid Əzim maarifçi şeirlərinin, əxlaqi-didaktik əsərlərinin çoxunu satira ruhunda yazırdı. Şair satiralarında xalqın pulu hesabına Şərq ölkələrində təhsil alan, vaxtını eyş-işrətdə keçirən, vətəna qayıtdıqdan sonra bir-iki dini mərsiyə oxumaqla vəzifəsini bitmiş hesab edən müctəhid, abid, münəccim, qazi, molla və digər ruhanilərin riyakar simasını açıb göstərir.

Seyid Əzim Şirvani əsl pedaqoq kimi öz satirik əsərlərində də gəncləri haqqı nahaqqın ayağına verməməyə, ədalətli, doğrucul, hörmətçil, ağıllı olmağa çağırırdı. Yalançılığın insanı hörmətdən saldığını, düzgünlüyün isə həmişə onu hörmətə mindirdiyini söyləyən şair gəncliyi mərdlik və vətənpərvərliyə ruhlandırır. O, ata-ananın və müəllimin hörmətini gözləməyi bacarmağı da insanlıq üçün ən böyük məziyyətlərdən sayırdı.

Klassik rus ədəbiyyatının mütərəqqi rolunu və əhəmiyyətini düşünən Seyid Əzim Azərbaycan təzkirəçiləri arasında ilk dəfə olaraq rus ədəbiyyatına da müəyyən yer ayırmışdır. O, xüsusilə Puşkinin zəngin irsindən rəğbətlə bəhs etmiş, onu kamala çatmış ən yüksək bir şair, faydalı əsərlər müəllifi və yeni rus ədəbi dilinin mahir bilicisi, ustası kimi tərifləmişdir. Şair şeirlərinin birində oğluna xitabən öz dövrünün gənclərinə rus dilini öyrənməyi məsləhət görür:

Ey oğul, hər lisanə ol rağib,

Xassə ol rusi elminə talib.

Onlara ehtiyacımız çoxdur,

Bilməsək dil, əlacımız yoxdur (8, 17).

Seyid Əzimin rus dilini öyrənməyi təbliğ etməsi o dövr üçün mütərəqqi bir hadisə idi. O zaman Azərbaycanda hakim dairələr, ruhanilər rus dilinin, Rusiyadan ucqarlara keçən hər cür qabaqcıl ideyaların əleyhinə çıxırdılar. Elə buna görə də avam xalqa rusca oxumağı şəriətə qadağan edir, rus dilində kitab, qəzet, jurnal oxuyanları «kafir» adlandırırdılar.

Mütərəqqi ideyaların carçısı olan Seyid Əzim bu mühafizəkarların əleyhinə olaraq rus dilinin tədrisini, rus və Avropa mədəniyyətinin qabaqcıl nailiyyətlərindən istifadə etməyi günün ən vacib və zəruri məsələlərindən sayır və bu sahədə müasiri Həsən bəy Zərdabi ilə bərləşirdi (5, 141).

Yaradıcı insanın dünyadan cismani olaraq köçdüyünü, onun yaratdığı əsərlərin isə həmişəlik qaldığını ustalıqla ifadə edən Seyid Əzim ömrü boyu rolunu çox yüksək qiymətləndirmişdir. O, soydaşlarımızın maariflənməsinin qayğısına qalmış, doğma xalqın başqa millətlərdən mədəni səviyyə baxımından geridə qalması ilə heç cür razılaşa bilməmişdir. Şair istər öyüd və nəsihətlərində, istər mənzum məktub və hekayələrində, istərsə də satiralarında kitabı və mütaliəni, elmi və məktəbi təbliğ etmiş, xalqın nicat yolunu bu istiqamətdə görmüşdür.

Seyid Əzimin XIX əsrdə məktəb, elm, maarif, mədəniyyət, təhsillə bağlı söylədiyi fikirlərin çoxu bu gün də öz aktuallığını saxlamaqdadır. Şairin maarifçilik ovqatında yazdığı əxlaqi-didaktik şeirləri gənc nəslin vətənpərvərlik və qəhrəmanlıq ruhunda tərbiyə olunmasına həmişə faydalı təsir göstərmişdir. Buna görə də klassik sənətkarımızın zəngin ədəbi-bədii irsi müstəqil Azərbaycan

Respublikasında çağdaş dövrün tələbləri baxımından daha dərindən araşdırılmağa və öyrənilməyə layiqdir.

Məşhur alim Firidun Köçərli haqlı olaraq yazırdı: «Seyidin ümdə mətləbi və baş arzusu insaniyyət dərəcəsinə və bəşəriyyət mərtəbəsinə vasil olmaqdır. Bu xüsusda onun nəzəri və mərifəti o qədər vəsi və genişdir ki, ona tək azərbaycan şairi demək dürüst deyil, bəlkə ol dürri-yeganə ümumi-insaniyyət şairidir» (6, 46).

Ölməz şairin özü demişkən:

Sizlərə sərbəsər səlamım var!

Olmasa da özüm, kəlamım var!

Oxuyun şerimi, qılın yadım,

Şad olsun bu qəlbi nişadım...

Ədəbiyyat

1. *Bağirov Ə. S.Ə.Şirvani və məktəb.*–Bakı: Maarif, 1986.–168 s.
2. *Əhmədov H. Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi: Dərs vəsaiti.*–Bakı, 2001.–320 s.
3. *Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslük (H.1).*–Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2004.–328 s.
4. *Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı (C.2).*–Bakı: Elm, 1985.–460 s.
5. *Qasımzadə F. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: Dərslük.*–Bakı: Maarif, 1974.–488 s.
6. *Məmmədov A. Şamaxıda maarif və maarifçilik (XIX əsrin ortalarından mart 1918-ci ilə qədərki ədəbi mühit).*–Bakı: Maarif, 1987.–240 s.
7. *Namazov Q. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı: Dərslük.*–Bakı: Maarif, 1984.–332 s.
8. *Şirvani S.Ə. İbrət güzgüsü.*–Bakı: Gənclik, 1971.–132 s.
9. *Şirvani S.Ə. Təmsillər, mənzum hekayələr və öyüdlər.*–Bakı: Gənclik, 1979.–60 s.
10. *Şirvani S.Ə. Əsərləri (3 c.-də. C.2).*–Bakı: Azərb. EA Nəşriyyatı, 1969.–652 s.

Knyaz Aslan

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИЕ ИДЕИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ НАСЛЕДИИ СЕЙДА АЗИМ ШИРВАНИ

РЕЗЮМЕ

Крупнейшим представителем азербайджанской литературы второй половины XIX века был Сейд Азим Ширвани (1835-1888). Он преподавал в созданной им школе нового типа в городе Шамахи. Поэт часто выступал в периодической печати, в том числе на страницах газеты «Экинчи» («Пахарь») со стихами, направленными против фанатизма, лицемерия служителей культа, пропагандируя просветительские идеи.

Прогрессивный общественный деятель и поэт, он отличался широтой идейного кругозора, разносторонней образованностью.

В этой статье глубоко рассмотрены эти вопросы.

Knyaz Aslan

THE ENLIGHTENMENT IDEAS IN THE LITERARY HERITAGE OF SEYİD AZİM SHIRVANİ

SUMMARY

Seyid Azim Shirvani (1835-1888) is the famous Azerbaijan poet. He knows educationist and enlightener as poet. He had created new kind school in the Shamakhy. Seyid Azim was edifying in this school. Poet often get printed poems in the newspaper «Ekinchi» («Plougher»). Seyid Azim the book, school, educational, he was propagating the scientific reading.

Of the poet educational works have vital importance in the spiritual upbringing of the young family. Many of the thoughts told poet today's keep urgency.

Enlightenment ideas of the poet are analysed in this article widely.

BİBLİOQRAFİK TƏSVİR NƏZƏRİYYƏSİNİN İNKİŞAFI

Kataloqlaşdırma işi kitabxana kataloqlarının yaradılması və istifadəsini təmin edən proseslərin məcmularından ibarətdir. Kataloqlaşdırma işinə sənədlərin analitik-sintetik işlənməsi, kataloqların təşkili, tərtibi, redaktə və idarə edilməsi daxildir. [6, s.93]

Kataloqlaşdırma işinin əsas proseslərindən birini biblioqrafik təsvirlərin tərtib edilməsi, sənədlərin sistemləşdirilməsi və predmetləşdirilməsi təşkil edir.

Biblioqrafik təsvir–sənəd haqqında biblioqrafik məlumatların məcmusunu özündə əks etdirir. Biblioqrafik təsvir kataloqların təşkili prosesində formalaşan biblioqrafik yazının əsasını təşkil edir.

Biblioqrafik təsvirin tərtibi metodikası uzun bir yol keçmişdir. Təsvirin tərtibi və kataloqlardan istifadə qaydaları həmişə kitabxanaşünasları düşündürmüşdür. Odur ki, qədim zamanlardan indiyə qədər kitabxana kataloqları yaranmış, təsvirlər müəyyən qaydalar üzrə qruplaşdırılmış və kataloqların müxtəlif növləri meydana gəlmişdir.

Kitabxana kataloqlarının tarixi qədim dövrə malikdir. Kitab təsvirinə ehtiyac yazılı əsərlərin bir yerə toplanması ilə meydana gəlmişdir.

Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin banisi, tarix elmləri doktoru, professor A.Xələfovun əsərlərində göstərilir ki, dünya mədəniyyəti tarixçiləri ilk kitabxanaların Şumerlərdə və Assuriyada yaranması, formalaşması, kitabxana fondlarının təşkili, məlumat sisteminin yaranması və oxuculara xidmət işinin tam bir elmi sistemin mövcud olması haqqında fikirlər vardır. Belə bir fakt diqqəti cəlb edir ki, bəşər mədəniyyətinin beşiyi olan Şumerlərdə gil lövhələrdən ibarət kitabxanalar meydana gəlmişdir. Burada ilk kitabxana kataloqlarının yaranması da fikrimizi bir daha təsdiq edir. [4, s.21]

Bizim dövrə qədər sağlam qalmış kataloqlardan biri bizim e.ə. 2000-ci ildə Şumer gil lövhəciyində əsərlərin aşkara çıxarılmış siyahısıdır. Ölçüsü kibrit qutusu boyda olan bu lövhəciyin bir üzündə 62, digər üzündə isə 68 bədii əsərin siyahısı verilmişdir.

1852-ci ildə Dəclə çayı sahilində keçmiş Nineva şəhərinin yaxınlığında Assuriya çarı Aşurbanipalın (VII əsr b.e.ə.) kitabxanası tapılmışdır. Kitabxanada 100 mindən artıq gil lövhələr saxlanmış və lövhələrin üzərində bəzi biblioqrafik məlumatlar verilmişdir.

1906-cı ildə Ankara yaxınlığında aparılan qazıntılar zamanı (XV-XII əsr b.e.ə.) Xett çarlarına məxsus kitabxanaların qalıqları tapılmışdır.

Antik dövr kataloqları haqqında bizə olduqca az məlumat çatmışdır. Ədəbiyyatlardan məlumdur ki, Yunanıstan və Romada həm şəxsi, həm də geniş ictimaiyyətin istifadə edə bilməsi

üçün kitabxanalar olmuşdur. Bunların içərisində İskəndəriyyə və Perqam kitabxanaları daha məşhur olmuşdur.

Alimlərin məlumatlarına görə b.e.ə. III əsrdə yaranan İskəndəriyyə kitabxanasında 400 mindən 700 minə qədər kitab olmuşdur. Bu kitabxanada o dövrün tanınmış alimi hesab edilən şair və bibliograf Kallimax (310-240) çalışmışdır. Kallimax bizə gəlib çatmayan “Bütün bilik sahələrində şöhrət qazananların və 120 kitab yazanların cədvəli”ni tərtib etmişdir.

Roma kitabxanasının kataloqları haqqında da bəzi məlumatlar vardır. Bizim eranın I əsrində yaşayan alim Kvintiliant kütləvi kitabxanaların kataloqları haqqında müəyyən məlumatlar verməyə çalışmışdır.

Orta əsrlərdə də bəzi kataloqlar təşkil edilmişdir. XV əsrdə Avropanın bir sıra ölkələrində elm, mədəniyyət, ədəbiyyat inkişaf edir. Kitab fondunun artması ilə əlaqədar olaraq kitabxana kataloqlarının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac duyulur. Kataloqların təşkili ilə bərabər onların tərtibinə dair nəzəri fikirlər də yaranır. 1560-cı ildə alim Florian Treflerin “Müxtəlif göstəricilərin tərtibi metodikası” əsəri meydana gəlir. Treflerin fikrinə görə kitabxanada 5 kataloq olmalıdır: [2, s.45]

1.Əlifba kataloqu.

2.Sistemli kataloq.

3.Predmet kataloqu.

4.Sistemli kataloqdan istifadə üçün əlifba-predmet göstəricisi.

5.Köhnəlmiş, öz əhəmiyyətini itirmiş kitabların kataloqu.

XVII-XIII əsrlərdə elmin, kitab nəşrinin daha da inkişafı Qərbi Avropa kitabxanalarının kitab fondunun artımına təsir edir.

1627-ci ildə (ikinci dəfə 1643-cü ildə) Parisdə fransız təbiətşünası, kitabxanaşünası və publisisti Q.Node tərəfindən “Kitabxanaların təşkili üçün məsləhətlər” adlı kitabı çap edilir. O, kitabxanada əlifba və sistemli kataloqların olmasını tövsiyə edirdi. [2, s.45]

Qərbi Avropada kitab təsviri və əlifba kataloqunun tərtibi nəzəriyyəsi Britaniya muzeyi kitabxanasının kataloqunun tərtibi ilə əlaqədar ingilis kitabxanaçılarının irəli sürdükləri əsərlərində növbəti inkişafını tapdı. Bu sahədə kitabxananın direktoru A.Panissinin (1797-1879) xüsusi xidmətləri olmuşdur. A.Panissi kitabxananın çap kataloqunun birinci cildinə “Britaniya muzeyinin çap kitabları kataloqunun tərtibi üsulları” (1841) adı altında təlimat daxil etmişdir. Təlimatda kitab təsvirinin prinsipləri tamamilə əlifba kataloqunun vəzifəsinə tabe edilmişdi. A.Panissi hazırki dövrə qədər əsas sayılan iki məsələni: 1) kitabxanada müəyyən bir kitabın olduğunu göstərməyə; 2) müəyyən müəllifin bütün əsərlərinin və tərcümələrinin bir sərlovhə altında verilməsini daha dəqiq ifadə etməyə müvəffəq oldu. Bu təlimatda ilk dəfə olaraq bəzi nəşrlərin (kollektiv müəllifli) adları altında təsviri prinsiplərini işləyib hazırlamışdır.

XIX əsrin II yarısında xarici ölkələrdə kitab təsvirinin əsas prinsiplərinin inkişafı sahəsində Ç.Djoyt, Ç.Ketter, K.Dzyasko, L.Delil və digər şəxslərin böyük rolu olmuşdur. Görkəmli Amerika kitabxanaşünası Ç.Ketter (1837-1903) kitab təsviri nəzəriyyəsində əvəzedilməz iz qoyub getmişdir.

1876-cı ildə Ç.Ketter tərəfindən 4 nəşrdən ibarət “Lüğət kataloqunun tərtibi qaydaları” [2, s.47] adlı vəsait çap edilmişdir. Bu nəşrlərdə Ç.Ketter təsvirin prinsiplərini müəyyənləşdirərək aşağıdakı qənaətə gəlmişdir: 1)kitabların müəllif üzrə tərtib edilməsi; 2)əgər müəllifi məlum deyilsə, onda sərlövhənin ilk sözü altında təsvir edilməsi. Bundan əlavə Ç.Ketter kollektiv müəllifli nəşrlərin təsviri metodikasını işləmiş, idarə və müəssisə nəşrlərinin təsviri üçün təsvirin başlığının formasını müəyyənləşdirməyə çalışmışdır.

XX əsrin əvvəllərində kitab təsviri nəzəriyyəsi sahəsində daha bir addım irəli atılmışdır. Bu dövrdə yaranan təlimatlar içərisində ingilis-amerika və prussiya təlimatları xüsusi yer tutur. 1908-ci ildə amerika və ingilis kitabxanaşünaslarının birgə səyi nəticəsində “Müəllif və sərlövhələrin kataloqunun tərtibi qaydaları” [1, s.35] adlı təlimat dərc edilir.

İngilis-amerika təlimatı–Amerika, Avropa və Asiya ölkələrində geniş yayılmışdır. Bu təlimat əsasında bir sıra milli təsvir qaydaları işlənib hazırlanmışdır.

Təlimat bəzi üstün cəhətlərə malik idi. Burada kollektiv müəllifli nəşrlərin müəllif üzrə təsvirinə yer verilməsi, müəllifsiz kitabların sərlövhəsinə görə, bəzi nəşrlərin təsviri üçün (konstitusiya, qanun, nizamnamə) forma başlığının müəyyən edilməsi və s. məsləhətlər təlimatın üstün cəhətləri kimi qeyd olunurdu.

Kitab təsviri və nəzəriyyəsinə təsir göstərən ikinci bir təlimat Prussiya təlimatı adlanır. Bu təlimat 1909-cu ildə “Prussiya kitabxanalarının əlifba kataloqları üçün təlimat” [1, s.36] adı ilə nəşr edilmiş və bir sıra Avropa ölkələrində (Avstraliya, Danimarka, Norvec, Polşa, Çexoslovakiya, İsveç, İsveçrə) geniş tətbiq edilmişdir.

Qərbi Avropada olduğu kimi Rusiyada da kitabxana kataloqları erkən meydana gəlmişdir. Bu dövrdə əsasən kataloqlar kitabların rəflərdə düzülüşünə əsasən tərtib edilirdi. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, qədim rus kitabxanalarının kataloqları haqqında məlumat olduqca azdır.

Qədim kataloqlar haqqında danışarkən X əsrdə yaranmış və 1073-cü ildə Çerniqov knyazı Yaroslaviç üçün üzü köçürülmüş rus monastr kitabxanasının kitab siyahısının adını qeyd etmək olar.

XV-XVI əsrlərdə Moskva dövlətinin yaranması ilə əlaqədar olaraq iqtisadiyyat, mədəniyyət inkişaf edir və eləcə də kitabların sayı artır. Monastrlarda və zadəganların evində kitabxanalar yaranır. 1494-cü ildə baş rahib Slutski Troitsk monastr kitabxanasının kitab siyahısı öz dövrü üçün məşhur hesab edilirdi.

XVII əsrdə çarların və din xadimlərinin də iri kitabxanaları olmuşdur. Bir sıra mənbələrdə qeyd olunur ki, çar İvan Qroznının, Aleksey Mixayloviçin böyük kitabxanaları olmuşdur. Çar kitabxanalarında dini kitablardan əlavə dünyəvi kitablar da toplanırdı.

XVIII əsrin ortalarında Rusiyada Elmlər Akademiyası kitabxanası tərəfindən nəşr olunmuş çap kataloqlarının adını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu kataloqlardan biri 1742-ci ildə nəşr edilmişdir. Burada rus və latın dilində 15562 kitab və əlyazma əsərlərin adı verilmişdir. Bundan sonra isə “İmperator kitabxanasında toplanan rus çap kitabları” adlı ikinci bir kataloq nəşr edilir. Burada 727 rus çap və əlyazma kitablarının adı verilmişdir.

Elmlər Akademiyası kitabxanasının kataloqlarının təşkili XIX əsrin təsvir nəzəriyyəsi və təcrübəsinə öz müsbət keyfiyyəti ilə təsir etmişdir.

XIX əsrin I yarısında ölkənin iri kitabxanaları kataloqlaşdırma ilə məşğul olmuşlar. Bu Peterburq Ümumi kitabxanasının yaradılması ilə əlaqədar olan Rusiya kataloqunun tərtib edilməsinə aiddir.

Peterburq Ümumi kitabxanası Rusiyada ilk milli kitabxana idi. 250 min fonda malik olan kitabxananın qarşısında yaxşı kataloq tərtib etmək vəzifəsi qoyulmuşdur. Xüsusilə kataloqlaşdırma işi 1808-ci ildən kitabxananın baş direktor müavini, sonra isə direktoru A.N.Olenin təyin edildiyi zaman intensiv inkişaf etməyə başladı. O, təsnifat sxemini, kitab təsviri və kataloq tərtib etmək qaydasını yaratmışdır. Bu qayda 1809-cu ildə [2, s.62] “Sankt-Peterburq imperator kitabxanası üçün yeni bibliografik qaydanın təcrübəsi” adı altında dərc edilmişdir. “Qaydalar”ın kitab təsviri nəzəriyyəsində böyük əhəmiyyəti olmuşdur.

Kataloqlaşdırma sahəsində Moskva universitetinin kitabxanasında da bir sıra işlər görülmüşdür. Kitabxananın direktoru professor F.Reyss oxucuların tələbini daha yaxşı ödəmək məqsədilə kitabxanada iki növ kataloqun (əlifba, sistemli) tərtib edilməsi fikrini irəli sürmüşdür.

XIX əsrin II yarısında Rusiyada kitab təsviri nəzəriyyəsi sahəsində, təsvirin əsas prinsiplərinin təkmilləşdirilməsində görkəmli alimər, yazıçılar, incəsənət xadimləri, kitabxanaşünas və bibliograflar: yazıçı V.F.Odoyevcki, akademik A.F.Bıçkov, bibliograf V.İ.Mejov, kitabxanaşünas V.İ.Sobolşikov, tənqidçi, alim, publisist V.V.Stasov və başqaları çalışmışlar.

Kataloqlaşdırma sahəsində görkəmli kitabxanaşünas və bibliograf E.İ.Şamurinin də rolunu xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Onun üç dəfə nəşr edilmiş “Əlifba kataloqu” adlı kitabının yeni təsvir metodlarının tətbiqində böyük rolu olmuşdur.

1936-cı ildə Rusiyada kitab təsviri nəzəriyyəsi və kataloqlaşdırma təcrübəsinə təşkilinin vacibliyi qeyd edilir. Bu dövrdən etibarən kitab təsviri nəzəriyyəsinə bir daha diqqət yetirilərək 1949-1970-ci illər arasında “Kitabxana kataloqları üçün çap əsərlərinin vahid təsvir qaydaları” adlı 8 cildə ibarət vəsait çap edilir. Qaydalarda kollektiv müəllifli əsərlərin təsviri metodikası, təsvirin quruluşu, ünsürlərin tətbiqi və digər məsələlər ətrafı işıqlandırılmışdır.

“Vahid təsvir qaydaları”nın capı ilə yanaşı Rusiya mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən 1959-cu ildə “Vilayət, ölkə və respublika kitabxanalarının kataloq və kartotekaları haqqında təlimat”, 1960-cı ildə “Kütləvi kitabxanaların kataloq və kartotekaları haqqına təlimat” cap edilir. [2, s.40]

1965-ci ildə kataloqlaşdırma tarixində mühüm hadisə baş verərək konfrans keçirilmişdir. Burada iş təcrübəsi haqqında fikir mübadilələri aparılmış, kataloqlaşdırma işinin nöqsanlarının aradan qaldırılması yolları göstərilmişdir. Konfransda həmçinin kitabxana işinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması məsələləri də müzakirə edilmişdir.

Konfransda Rusiyada kitabxana işinin əsas istiqamətləri və inkişaf yollarını müəyyənləşdirmək üçün nəticələr çıxarılmışdır. Əsas nəticə də ondan ibarət olmuşdur ki, vahid təsvir qaydaları əsasında dövlət standartlarının (QOST) nəşri təmin edilsin.

Bibliografik təsvirin inkişafı tarixindən danışdıqda xarici ölkələrdə və Rusiyada kitabların təsviri haqqında müəyyən dərəcədə məlumat verildi. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, dünyanın ən qədim xalqlarından biri olan Azərbaycan xalqının da çox qədim kitab və kitabxana tarixi vardır. Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin ilk tədqiqatçısı professor A.Xələfovun əsərlərində bu haqda ətraflı məlumat verilmişdir.

Eramızdan əvvəl Atropatendə (cənubi Azərbaycan) mədəniyyət xeyli inkişaf etmiş, yazı və kitabçılıq genişlənmişdir. IX–X əsrlərdə Azərbaycanda Bərdə, Gəncə, Şamaxı, Naxçıvan, Təbriz, Marağa kimi mədəniyyət mərkəzləri olan şəhərlər var idi. Şəhərlərdə mədrəsələr yaranmışdı və onların yanında kitabxanalar var idi. Bu dövrdə məscidlər və onların kitabxanaları yaranır. Şəxsi kitabxanaların da sayı artır. [3, s.10]

Orta əsrlərdə Azərbaycanda kitabxana işi əsasən üç istiqamətdə inkişaf edirdi: 1) saray kitabxanaları; 2) məscid kitabxanaları; 3) şairlərin, alimlərin, filosofların şəxsi kitabxanaları.

Tarixi mənbələrdən məlumdur ki, XI əsrdə Gəncədə zəngin saray kitabxanası olmuşdur. Bərdədə əlyazmalar saxlanan kitablar var imiş. Böyük şairimiz Nizaminin əsərlərində bu haqda məlumat verilmişdir. Şübhəsiz ki, Gəncədə olan qiymətli kitablar və zəngin kitabxanalardan şairlər müvəffəqiyyətlə istifadə etmişlər.

XII əsrin II yarısında Şirvanşahlar sarayında saray kitabxanasının olması məlumdur. Sözsüz ki, burada kitabların düzülüşündə müəyyən qaydalardan istifadə edilmişdir.

XI – XII əsrlərdə saray, məscid və mədrəsə kitabxanaları ilə yanaşı Azərbaycanın şair və alimlərinin (Nizami, Xaqani, Xətib Təbrizi, Qətran Təbrizi və b.) şəxsi kitabxanaları olmuşdur.

XII əsrdən başlayaraq Azərbaycan dilinin əhəmiyyəti artır, milli ədəbiyyat çoxalır. XIII əsrin əvvəllərində Azərbaycanda təbiətşünaslıq elmləri (riyaziyyat, tibb, astronomiya və s.) inkişaf edir. Böyük Azərbaycan alimi Nəsirəddin Tusinin rəhbərliyi ilə Marağa rəsədxanası 1961-ci ildə tikilib başa çatır. [3, s.20]

Rəsədxananın yanında 400.000 kitab fondu olan kitabxana tikilir. Rəsədxananın kitabxanasında bütün Şərqi ölkələrindən ən qiymətli kitablar toplanır. Kitabxanada kitabı toplayıb saxlamaqla yanaşı kitabın üzünün köçürülməsi çoxalması sahəsində də mühüm işlər aparılmışdır. Şübhəsiz ki, 400.000 kitabın saxlanması və onlardan oxucuların istifadəsi üçün müəyyən qaydalar olmuşdur. Aydın ki, elmi qaydalar olmadan bu cür böyük elmi kitabxananı idarə etmək mümkün olmazdı. Tarixi mənbələrdə qeyd edilir ki, kitabxananın işinə N.Tusi özü rəhbərlik etmişdi. Çox təəssüf ki, kitabxananın fondu, oxuculara xidməti və digər fəaliyyəti haqqında əlimizdə geniş məlumat yoxdur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Marağa rəsədxanasının kitabxanası Azərbaycanda tarixi dəqiq məlum olan ilk elmi kitabxanadır. Fondun zənginliyinə görə Şərqi ən böyük kitabxanalardan biri olmuşdur.

XIII əsrdə görkəmli tarixçi Rəşidəddin Fəzlullahın (1248-1318) qiymətli kitabxanası yaradılmışdı. Bu kitabxana Şərqi ən böyük və ən nadir kitabxanalarından biri olmuşdur. Kitabxanada 60.000 çox kitab və əlyazması toplanmışdı. Rəşidəddin kitab fondunun qorunub

saxlanmasına xüsusi diqqət yetirmiş və öz kitabxanasında olan kitabların siyahısını tərtib etdirmişdir.

Orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisində məscidlərdə dini kitablardan ibarət kitabxanalar təşkil edilirdi.

XVI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda Səfəvilər dövlətinin başında görkəmli sərkərdə və dövlət xadimi Şah İsmayıl Xətai dururdu. Şah İsmayıl özü şair idi. Hakimiyyətinin ilk illərində o, kitabxanaların təşkil edilməsinə xüsusi diqqət yetirməyə başlamışdı. Sarayda kitabxana üçün ən yaxşı otaqlar ayırmış, avadanlıqla təchiz edilməsinə xeyli vəsait sərf etmişdi. [3, s.40]

Orta əsr kitabxanalarının tarixindən bəhs olunan məqalələrdə qeyd edilir ki, saray kitabxanaları 3 şöbədən ibarət olmuşdur: 1-ci şöbə kitab saxlanan yer, burada kitablar xüsusi qaydalara görə düzülüb saxlanırdı; 2-ci şöbə- kitabın üzünü köcürən, onu gözəl rəsmlərlə bəzəyən sənətkarlara məxsus emalatxana idi; 3-cü şöbə-kitabı cildləyən emalatxana olmuşdur.

Şah İsmayıl hakimiyyəti dövründə yaranmış kitabxanalardan biri də Şeyx Səfi məqbərəsinin kitabxanası olmuşdur. Tarixi mənbələrdən məlum olur ki, Şah İsmayıl hakimiyyətə gəldikdən sonra Ərdəbil şəhərində babası Şeyx Səfinin şərəfinə məqbərə tikdirmiş, onun kitabxanasını yaratmış və işğal etdiyi şəhərlərdən əldə etdiyi qiymətli kitabları bu kitabxanaya göndərmişdi.

Şeyx Səfi məqbərəsinin kitabxanası Şərqi ən zəngin kitabxanalarından biri olmuş və XVI əsrin əvvəllərindən XIX əsrin 20-ci illərinədək, yəni 3 əsr müddətində fəaliyyət göstərmişdir. Sonralar bu kitabxana rusların hiyləsiylə Tiflisə gətirilir və oradan Peterburqa İmperator kitabxanasına aparılır. Kitablardan bir çoxu indi də orada saxlanılmaqdadır.

Beləliklə, təsvirin inkişafı nəzəriyyəsinə diqqət yetirdikdə məlum olur ki, hələ qədim zamanlarda xarici ölkələrdə, Rusiyada və Azərbaycanda kitabxanalar olmuş və bu kitabxanalarda kitablar müəyyən qaydalara əsasən kataloqlarda əks olunmuşlar.

Hazırda biblioqrafik təsvirlər müəyyən standartlar üzrə təsvir edilir. Müasir dövrdə dünyanın müxtəlif ölkələrində biblioqrafik təsvirə dair 3 standart tətbiq edilir: biblioqrafik təsvirin Beynəlxalq standartı (İSBD), kataloqlaşdırmanın İngilis-Amerika qaydaları (AASR 2) və maşınla oxunan kataloqların müxtəlif MARK formatları. [6, s.41] Həmin təsvir qaydaları haqqında əvvəlki məqalələrdə ətraflı bəhs edilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. *Библиотечные каталоги: Учебник / Под. ред. Г.Чижковой. – 2-ое изд. – М.: Книга, 1977. – 310 с.*

2, *Фирсов Г.Г. Книгописание и организация алфавитного каталога: Учебник. – М.: Книга, 1971. – 222 с.*

3. *Хələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən.- B., 1986. – 50 s.*

4. *Kitabxanaşünaslıq: (Kitabxana kataloqları): Dərs vəsaiti/ A.A. Xələfovun red.ilə. – B.: BDU nəşr-ti, 1996. – 210 s.*

5. Mustafayeva S.M. Sənədlərin bibliografik təsvirində müasir təsvir qaydalarının tətbiqi // *Kitابخанаşünaslıq və bibliografiya*. – 2007. – № 1. – s. 40 – 45.

6. Справочник библиотекаря. – Изд. 2-ое. - / Науч.ред. А.Н.Ванеев, В.А.Мишкина. – спб.: *Профессия*, 2002. – 448 с.

Развитие теории библиографического описания

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена одной из актуальных проблем. Здесь особое внимание уделяется развитию теории зарубежного библиографического описания, а также вкратке говорится о развитии теории отечественного библиографического описания.

В заключении, рассказывая о применении современных правил в библиографическом описании, автор ссылается на предыдущие статьи.

Sanubar Mustafayeva

Development of the Bibliographic Description Theory

RESUME

This article is devoted to the one of actual problem. The development of the bibliographic description theory of the foreign countries is paid specially attention to and short information about development of the bibliographic description theory is given in the article.

Therefore author dealing with employment of modern rules in the bibliographic description bases on former articles.

SOSIAL-İQTİSADI DƏYİŞİKLİKLƏRİN İNFORMASIYA TƏMİNATINDA KİTABXANALARIN ROLU

Bu gün bəşər tarixi özünün elə bir mərhələsinə qədəm qoymuşdur ki, “Berlin divarı” kimi dəmir pərdələr, sərhədlər, insan hüquqları demokratik idarəetmə və azad bazar iqtisadiyyatı kimi müasir tufanların qarşısında tab gətirmir. Kütləvi zorakılıq, işgəncə, sosial-siyasi hüquqsuzluq kimi antiinsani təzahürləri Nuhun gəmisini belə xilas edə bilmir. Dünyanın müxtəlif guşələri arasında məsafəni qısaldan sürətli xəbərləşmə - İnternet şəbəkəsi müxtəlif irqli, cinsli insanların ünsiyyətini asanlaşdırır, onlara yaşadıkları cəmiyyətin digərləri ilə müqayisə etmək imkanı verir. Ünsiyyət və yaxın təmas qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq və tərəfdaşlığın başlanğıcını qoyur.¹

Bütün bunlar, əlbəttə, bəşəriyyətin əzəli arzusunu – yaşadığı planetdə bənzər cəmiyyət quruculuğunu unudurmur. Qarşısına “vətəndaş”, “azad” və s. kimi sözlərin artırıldığı müasir ictimai-siyasi quruluş antik dövrdən başlayaraq uzun bir yol keçmişdir və bu yolun sonu hələ də görünmür.

Müasir dövrdə vətəndaş cəmiyyətini mümkün edən amil azad və bərabər hüquqlu vətəndaşların, müstəqil, təmsilçi fərdin, özəl təbəqənin mövcudluğudur. Çünki vətəndaş cəmiyyəti əsas etibarilə elə bir mühitdir ki, orada konkret şəxs –ehtiyaclarına, şıltaqlıqlarına və fiziki ehtiyaclarına tabe olan fərd – bu məqsədlərə nail olmağa çalışır. Bu o səhnədir ki, orada bir özəl şəxs öz məqsədlərini gerçəkləşdirmək istəyir. Vətəndaş cəmiyyəti o səhnədir ki, orada Hegelin təbirincə azad, taleyini özü müəyyənləşdirən fərd öz ehtiyaclarının və şəxsi müstəqilliyinin əvəzinin ödənilməsi üçün iddialarını irəli sürür.²

Beləliklə, vətəndaş cəmiyyətində qarşılıqlı münasibət, şəxsi fərdlər kimi daxil olan sosial iştirakçıları fərqləndirə biləcək dərəcədə seçilən ictimai mühitdir. Özəl sfera olmayan yerdə, ictimai sfera yoxdur. Çünki onlardan hər birinin məna kəsb etməsi üçün mütləq dialektik vəhdətdə mövcud olmalıdır.

Global informasiyalaşdırılmış vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdığı müasir şəraitdə tərbiyədə, təhsildə dünyagörüşün, vətəndaşlıq hissinin yaranmasında mənəviyyatın, milli ənənələrin qorunub saxlanmasında kitabxanaların rolu getdikcə artır. Ümumiyyətlə, kitabxanaların tarixinə nəzər saldıqda, orada toplanan materiallarda dünyada meydana çıxan mütərəqqi ideyaların inkişaf prosesi və onların tədricən tam həyata keçirilməsi kimi meyillər diqqəti cəlb edir³. Burada hər iki tərəf siyasi, iqtisadi, intellektual tarixlə və ayrı-ayrı görkəmli şəxsiyyətlərlə sıx bağlıdır. Bu baxımdan kitabxanalar tarixi dövrlərə uyğun olaraq müxtəlif tiplərə ayrılır. Yəni, onlar antik, xristian, orta əsr, intibah dövrü kitabxanaları kimi adlanır.

IV əsrdə mövcud olan antik kitabxana Platon və Aristotelin məktəblərinin dinləyicilərinə xidmət edən elmi və fəlsəfi kitabların toplandığı yerdə formalaşmışdır. Antik kitabxanalarda oxu zalı, təntənəli hadisələri qeyd etmək üçün gözəl bəzədilmiş geniş otaq və kitab fondu üçün xüsusi sahələr var idi. Kitabxana, eyni zamanda, həm tədqiqat aparmağa, həm də şənəlməyə xidmət edirdi. Bu model sonralar Şərqdən Qərbə doğru sirayət etmiş, bu tip kitabxanalar əvvəl şəxsi, sonralar isə kütləvi kitabxanalarda öz əksini tapmışdır.

İlk böyük xristian kitabxanası yepiskop Noli tərəfindən təşkil edilmiş və orada yunan, latın və xristian ədəbiyyatından ibarət üç hissəli tədris prosesləri və dini xidmətlər həyata keçirilmişdir.

Orta əsr kitabxanaları isə əvvəl kilsə, sonra isə monastır kitabxanası kimi fəaliyyət göstərmişdir. Burada yunan, latın mətnlərinin surətləri və Şərqdən gətirilmiş 600-ə qədər əlyazmaları toplanırdı.

XIII əsrdən saray kitabxanaları, XIV əsrdən isə şəhər kitabxanaları yaranmağa başlanmışdır.

İntibah dövrü kitabxanaları özünün kütləvilik xarakteri ilə seçilirdi. Burada antik, xristian, orta əsr dövrlərinin tədqiqatları toplanır, elmi-mədəni, bədii-estetik məqsədlərə xidmət edirdi.

XV əsrin ortalarında kitab nəşrinin meydana çıxması kitabxanalara çox böyük təsir göstərdi. Kitabxanaların fondu gözlənilməz dərəcədə artdı.

XIX əsrdən kitabxanalar sahəsində yeni konsepsiya yarandı: kitabxanalar dövlət tərəfindən himayə edilməli, ona uyğun hüquqi sənədlər hazırlanmalı, nəşrlər milli kitabxanalarda toplanmalıdır. Beləliklə, XIX əsr kitabxana tarixində dövlət kitabxanalarının təşkil edilməsilə yadda qaldı. Müasir dövrün kitabxanaları nəinki fondlarının tərkibinə görə, həm də müxtəlif ölkələrin kitabxanaları ilə əməkdaşlığına görə beynəlxalq aspektdə inkişaf edir. Müasir kitabxana elmi axtarışların və ümumi mədəniyyətin alətinə çevrilir. O, dövrün sosial tendensiyalarına daha çox məruz qalır və cəmiyyətin geniş kütləsinin maarifləndirilməsinə, həyatın müxtəlif sferasında qloballaşdırma proseslərinə xidmət edir.

2000-ci ilin 22 iyulunda “Böyük səkkizlik” ölkələrinin liderləri tərəfindən “Qlobal informasiya cəmiyyətinin Okinaviya xartiyası” qəbul edilmişdir³. Burada göstərilir ki, XXI əsrdə cəmiyyətin formalaşmasına təsir göstərən ən vacib amillərdən biri informasiya-kommunikasiya texnologiyalarıdır. Onların inqilabi təsiri insanların həyat tərzinə, onların iş və təhsillərinə, həmçinin hökumət ilə vətəndaş cəmiyyətinin qarşılıqlı münasibətində özünü göstərir. Sənəddə təsdiq edilmişdir ki, bu prosesdə istisnasız olaraq bütün insanlar qlobal informasiya cəmiyyətinin üstünlüklərindən istifadə etmək imkanına malik olmalıdır. Bütün bunlara necə nail olmalı? Bu imkanların realizəsinə kim köməklik göstərəcəkdir? Bu kimi suallar öz cavabını aparıcı mütəxəssislərdən və dövlət məmurlarından gözləyir.

Bu problem bütün dünya birliyi, o cümlədən Azərbaycan Respublikası üçün də xüsusilə aktualdır. Hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının qarşıya qoyduğu sosial-iqtisadi inkişaf proqramları tələb edir ki, respublikanın bütün iqtisadiyyatı intensiv surətdə inkişaf etsin. Bu isə öz növbəsində müxtəlif idarə və təşkilatlar, biznes sahəsi müəssisələri, bələdiyyələr və s. tərəfindən müxtəlif elm sahələrinə aid informasiya sorğularının mütəşəkkil surətdə artmasına

gətirib çıxarır. Ona görə respublika iqtisadiyyatının inkişafına lazımi informasiya xidməti göstərmək üçün aktuallaşdırılmış bilik bazaları əsasında cəmiyyətdə mövcud olan təhsil sistemi, idarəetmə və istehsal mexanizmi innovasiya yolu ilə köklü şəkildə dəyişdirilməlidir. Eyni zamanda açıq informasiya məkanı yaradılmalıdır. Belə ki, dövlətdən və inzibati-ərazi bölgüdən asılı olmayaraq hər bir şəxs dünya informasiya məkanında sistemləşdirilmiş bilik bazalarından sərbəst və operativ istifadə edə bilsin. Bu baxımdan biliklərin idarə edilməsi xüsusi diqqət mərkəzində olmalıdır.

Biliklərin idarə edilməsi yeni biliklərin formalaşması və yaranması üçün informasiya mühitinin yaradılması, mövcud biliklərin aşkar edilməsi və alınması proseslərinin özündə birləşdirilməsi deməkdir. Yəni, biliklərin idarə edilməsi gizli biliklərin aşkarlanması kimi mürəkkəb proseslərin idarə edilməsi kimi başa düşülməlidir.

Biliklərin idarə edilməsi kitabxana-biblioqrafiya işçiləri üçün perspektiv texnologiyadır. Kitabxanaçılar sənədlərdə mövcud olan bilikləri toplayır, istifadəyə verir və mühafizə edir. Onlar bilik saxlayıcılarını təşkil və idarə edir, lazımi informasiyanın axtarışı ilə məşğul olur. Şəxsi bilik və bacarıqlarından istifadə edərək yeni professional bilikləri yaradır.

Informasiyaları qiymətləndirmək, analiz və sintez etmək kimi bacarıqları imkan verir ki, oxuculara daha keyfiyyətli xidmət göstərsin. Bu cəhətlərinə görə bir sıra xarici ölkə mütəxəssisləri bilik cəmiyyətində kitabxanaçıların liderliyi məsələsini diqqətə çatdırırlar. 1998-ci ildən bu mövzu Kitabxana Assosiasiyalarının Beynəlxalq Federasiyasının (İFLA) sessiyalarında da özünəməxsus yer tutmuşdur¹. Öz ixtisas biliklərini idarə etmək üçün kitabxana işçilərinə lazım olan yeni funksiyalara aşağıdakılar daxildir:

1. gizli biliklərin aşkar edilməsi;
2. biliklərin idarə edilməsi üçün infrastrukturların yaradılması;
3. təşkilat daxilində açıq və gizli biliklərin identifikasiyası;
4. biliklərin aktuallığının müəyyən edilməsi;
5. bütövlükdə öz müəssisəsinin və sahəsinin intellektual kapitalının idarə edilməsi və s.

Bu funksiyaların həyata keçirilməsinə isə aşağıdakılar stimül verir:

1. Kitabxanaların nüfuzunu yeni texnika və texnologiyaların tətbiqi və işçilərin daim dəyişməkdə olan şəraitlə uyğunlaşması;
2. Kitabxanaçıların, mütəxəssislərin informasiya tələbatlarının operativ yerinə yetirmək üçün müəssisənin intellektual kapitalının formalaşdırılması;
3. Kitabxanalarda biliklərin qarşılıqlı istifadəsi və mühafizəsi;
4. Əməkdaşların biliklərinin durmadan artırılması və s.

Qloballaşdırılmış cəmiyyətdə dövlətin, hər bir şəxsin hökm və iradəsi, fikir və düşüncəsi inzibati-amirlik üsullarına deyil, mövcud bilik resurslarına, kollektiv fikir və düşüncə tərzinə, kollektiv qərarların qəbul edilməsinə əsaslanmalıdır. Bu, informasiyanın biliyə çevrilərək bütün fəaliyyət sferasında istifadəsidir. Biliyin emalı bir tərəfdən cəmiyyətin tarixi inkişaf müddətində toplanmış informasiya ehtiyatlarının intellektual təhlili və sintezinə, digər tərəfdən, cari

informasiyaların intellektuallaşdırma səviyyəsinin daha da artmasına əsaslanmalıdır. Yüksək intellektual biliyin mənimsənilməsi nəticəsində dərin ixtisas biliyinə və optimal qərar qəbuletmə keyfiyyətlərinə malik olan təbii intellektlər yetişdirilir və onlar ilk növbədə enerji, maddə və əmək tutumu az olan yeni dizaynlı və keyfiyyətli məhsul istehsal edirlər.

Sosial baxımdan informasiya cəmiyyəti vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması zəminində yaradılır. Vətəndaş cəmiyyəti şəxsiyyətin hüquq və azadlığının, sərbəst düşüncə tərzinin, bütün növ informasiyalardan açıq istifadə imtiyazının, vətəndaş həmrəyliyinin bərqərar olduğu bir cəmiyyətdir⁴. Əbəs deyil ki, aparıcı Avropa dövlətləri vətəndaş cəmiyyətini müəyyən qədər formalaşdırdıqdan sonra informasiyalaşdırılmış cəmiyyətə keçirlər. MDB ölkələrində hər iki proses paralel şəkildə, lakin ləng həyata keçirilir.

Bütün fəaliyyət sahələrinin informasiyalaşdırılmasına hərtərəfli kömək göstərmək informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin kitabxanalara sosial sifarişinin baş xəttini təşkil edir. Bu mürəkkəb problemin həlli kitabxanaların ilkin mərhələdə informasiya resurs mərkəzləri kimi formalaşdırılması problemini qarşıya qoyur. İnformasiya resurs mərkəzləri indiki kitabxanalardan onunla fərqlənir ki, burada sənəd informasiyaları yüksək texnologiyalar əsasında toplanır, onların intellektual emalı, mühafizəsi və operativ milli və dünya informasiya məkanında yayılması təşkil edilir. İnformasiya resurs mərkəzlərinin formalaşdırılması isə bir neçə mərhələdən ibarətdir⁵. İlkin mərhələdə beynəlxalq təcrübələri əsas götürərək, milli çərçivədə sənədləşdirilmiş informasiya məkanının subyektləri (kitabxanalar, arxivlər, nəşriyyatlar, biblioqrafik idarələr, informasiya mərkəzləri və s.) üçün vahid hüquqi və maliyyə mexanizmi, normativ-texniki sənədlər sistemi (məsələn, standartlar, normalar, təlimatlar) qarşılıqlı şəkildə uyğunlaşdırılmış metod, vasitə və texnologiyalar işlənib hazırlanır. Bu baza əsasında ayrı-ayrı kitabxanalar üçün avtonom avtomatlaşdırılmış sistemlər, ilk növbədə maşınla oxunan elektron kataloq, məlumat bazası, elektron kitabxanalar yaradılır.

İkinci mərhələdə sənədləşdirilmiş informasiya məkanının bütün subyektlərinin qüvvələri əlaqələndirilir, lokal kompüter şəbəkələrinin serverləri bazasında, müasir kompüter və telerabitə texnologiyalarının geniş tətbiqi əsasında idarələrarası (məsələn, kooperativ şəbəkə) və milli əhatəli informasiya şəbəkəsi təşkil edilir. Bu mərhələdə informasiyanın şəbəkə emalı metodları, vasitələri və texnologiyaları, mübadilə protokolları və sənədlərin elektron göndərişi və s. proseslər reallaşdırılır və informasiya mübadiləsində maliyyə məsələləri həll edilir.

Üçüncü mərhələdə intellektual informasiya texnologiyalarının və sistemlərinin dünyəvi miqyasda nailiyyətləri öyrənilir və bu əsasda vahid milli konsepsiya və proqram hazırlanır. Konsepsiya və proqram əsasında milli informasiya məkanının hüquqi subyektlərinin fəaliyyət sahələri və ya həmin sahələrin problem istiqamətləri üzrə cari və retroinformasiyalardan aktual biliklərin aşkarlanmasının-formalaşdırılmasının və təqdimatının təcrübi metodları, vasitələri və texnologiyaları işlənir. Bu əsasda ekspert sistemləri və bilik bazaları⁶ yaradılır və vahid dinamik əlaqədə inteqrasiya edilir. Məhz kitabxana, özündə humanitar mənəvi başlanğıcla bilik və informasiyanın yayılmasının aktiv funksiyasını birləşdirən daimi sosial institut kimi bu missiyanı

yerinə yetirə bilər. Kitabxana Assosiasiyaları və Müəssisələrinin Beynəlxalq Federasiyası (İFLA) informasiya cəmiyyəti üzrə Ümumdünya Sammitinin növbəti toplantısına hazırlıq çərçivəsində bu fikirləri ictimai şüurda təsdiq etdirməyə çalışaraq 2001-ci ilin 3-5 noyabrında Cenevrədə “Kitabxana-informasiya cəmiyyətinin ürəyidir” adlı konfrans keçirdi⁷. İFLA belə hesab edir ki, dünyada mövcud olan kitabxana şəbəkəsi daha çox hazırlıqlı və ona görə də daha əhəmiyyətli infrastrukturadır və informasiyalaşdırma proseslərini daha yüksək səviyyədə intensivləşdirməyi bacarır.

İnformasiyalaşdırma siyasətinin milli əsasının yaradılması üçün kitabxanaların inkişafı dövlət səviyyəsində həll edilməlidir. Yaradılan informasiya cəmiyyətində kitabxanalar öz daimi yerini tapmalıdır. Xüsusən qlobal informasiya cəmiyyətinin yaradıldığı indiki şəraitdə elmin, biliklərin cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrinə çatdırılmasında kitabxanalar həlledici rol oynayır. Bütün iqtisadi sahələrin inkişafında innovasiya yolu aparıcı yer tutduğu kimi, kitabxanaların fəaliyyətində də belə inkişafa geniş imkanlar yaranmalıdır.

İnnovasiya fəaliyyəti müasir dünyanın inkişafının vacib faktorlarından biridir. Bu onunla əlaqədardır ki, qlobal miqyasda sənayeləşmiş cəmiyyət informasiya cəmiyyətinə keçid dövrünü yaşayır. İnnovasiya prosesləri həmçinin müxtəlif reform və yenidənqurma zamanı daha çox aktivləşir ki, bu da bizim müasir cəmiyyətimiz üçün çox xarakterikdir. Bunun nəticəsində bir tərəfdən yeni tələblər, digər tərəfdən isə onların yerinə yetirilməsi üçün yeni şəraitlər meydana gəlir, İnnovasiya prosesi kitabxanaların fəaliyyətinə də daxil olmuş, onun gələcək inkişafının istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir.

Kitabxanalarda innovasiya fəaliyyəti elə bir prosesdir ki, o, kitabxanaların müasir dövrün tələblərinə cavab verə biləcək keyfiyyət dəyişikliklərinə nail olsun. Bununla belə, bu dəyişikliklər, yeniliklər öz sistemliyi və vahidliyi ilə başqa innovasiya proseslərindən fərqlənir. Odur ki, geniş miqyaslı və keyfiyyətə kompleks yeniliklərin həyata keçirilməsi üçün kitabxanalarda innovasiya fəaliyyətinin inkişaf problemləri tədqiq edilməlidir. Müasir dövr üçün belə tədqiqat üç istiqamətdə yerinə yetirilməlidir:

1. Kitabxanaların innovasiya inkişafının nəzəri-metodoloji əsasları;
2. İnnovasiya proseslərinin idarə edilməsi;
3. Kitabxanaların innovasiya inkişafı üçün şərait və maddi-texniki baza.

Bu istiqamətlər geniş miqyasda tədqiq edilmədiyindən onlar haqqında qısa xülasə verilməsi yerinə düşərdi. Yəni, kitabxanaların innovasiya inkişafı proqnozlaşdırılmış innovasiya proseslərinin səbəb-nəticə hesabı ilə əlaqələndirən bazaya əsaslanmalıdır.

Kitabxana kimi mürəkkəb bir sistemdə innovasiya proseslərinin nəzəri-metodoloji əsaslarının işlənilib hazırlanmasında elmin qabaqcıl nailiyyətlərindən istifadə edərək kitabxana işinin keyfiyyətinə güclü təkan verilməlidir. Bu baxımdan kitabxana işinin müxtəlif istiqamətlərində innovasiya proseslərinin inkişaf yolları müəyyənləşdirilməlidir. Odur ki, kitabxana fəaliyyətindəki dəyişiklikləri öyrənərkən və ona proqnoz verərkən milli ənənələrə diqqət yetirilməlidir. Təsadüfi

deyil ki, kitabxanaşünas alim A.İ.Priqojin tərəfindən⁸ belə bir termin –“ənənələr- innovasiyalar” termini irəli sürülmüşdür.

Hal-hazırda bütün kitabxanalarda ənənələrlə innovasiyanın qarşılıqlı əlaqəsi ideologiyanın tərkib hissəsidir. Bu hər şeydən əvvəl siyasi, iqtisadi və mədəni proseslərin qloballaşması ilə əlaqədardır ki, o da öz növbəsində cavab reaksiyası ilə, yəni özünün tarixi-etnoqrafik maraqlarının daha çox qorunması ilə cavab verir. Hal-hazırda innovasiya prosesləri qəbul edilmiş metodikaya uyğun olaraq bir-birini tamamlayan iki formada təşkil edilir.

Birinci forma ondan ibarətdir ki, innovasiya prosesində zehni əmək praktik fəaliyyət normalarına çevrilsin. Yəni, proqnoz xarakterli nəzəri biliklər irəli sürülsün. Bu zaman tədqiqat xarakterli işlər təcrübədən keçirilərək kitabxana fəaliyyətinə tətbiq edilir.

İnnovasiya proseslərinin ikinci forması kitabxanaların təşəbbüsü ilə həyata keçirilir. Praktiki cəhətdən müsbət hesab edilən iş növləri sonradan nəzəriyyəyə çevrilərək bütün kitabxanalarda tətbiq edilir (məsələn, standart, metodiki təlimat və s.). bütün bunlar innovasiya proseslərinin idarə edilməsinə gətirib çıxarır.

İnnovasiya proseslərini idarə etmək üçün kitabxana innovasiyalarına təsir göstərən xarici faktorlar da analiz edilməlidir. Bu faktorlara aşağıdakılar daxildir:

1. İnformasiya ehtiyatlarının həcmnin sürətlə artmasına gətirib çıxaran iqtisadiyyatın, siyasətin, mədəniyyətin qloballaşması;
2. Dünya informasiya məkanından qeyri məhdud formada istifadə etmək imkanının yaranması;
3. Milli mədəniyyətin qloballaşma prosesləri nəticəsində çox çətinliklə qorunub saxlanması;
4. İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasının perspektivləri;
5. Demokratikləşmə, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması;
6. Maarif, iqtisadiyyat, idarəetmə sistemlərində reformalar və s.

Hal-hazırda kitabxanaların innovasiya prosesləri üzrə inkişafını kompleks layihələr yaratmaq prinsipi ilə qurmaq lazımdır. Bu zaman müəyyən etmək lazımdır ki, nələr modernləşdirilməli, hansı məqsədlər üçün yollar necə müəyyənləşdirilməlidir. Bu zaman dünya miqyasında tətbiq edilən layihələr və respublikanın dövlət proqramı layihələri nəzərə alınmaqla innovasiya prosesləri tətbiq edilməlidir.

Hal-hazırda bütün kitabxanalarda innovasiya prosesləri çox sürətlə tətbiq edilir. Odur ki, bu proseslər də çox operativ sürətdə idarə edilməlidir.

Kitabxanaların innovasiya inkişafı üçün şərait və texniki baza da əsas yer tutur. Innovasiya strategiyasının inkişafı üçün əsas şərt kitabxana sahəsində müxtəlif texnologiyaların mənimsənilməsidir. Bunların içərisindən informasiya, multimedia, sosial, humanitar və idarəçilik şərtlərini ilkin şəraitə aid etmək olar. Kitabxana sahəsində bunların bir qismi həyata keçirilməkdədir. Tədricən müxtəlif funksiyalı texnologiyalar innovasiyanın inkişafının vacib

ehtiyatlarına çevrilir. Bütün bunlar kitabxanaların real imicinin formalaşmasına, nüfuzunun artmasına, ictimaiyyət tərəfindən müsbət qəbul edilməsinə gətirib çıxarır.

Ədəbiyyat

1. *Seonghee Kim. The roles of knowledge professionals for knowledge Management:(Glektronnyy resurs) / Kim Seonghee.- Rejim dostupa: URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/042-115> e. Him.*
2. *Развитие библиотек - основа национальной информационной политики // Библиотечное дело. - 2004. - № 4. - С.6-14.*
3. *Фриден Пьер. Библиотека как вместительница разума // Библиотечное дело. -2005. - №3.- С.2-7.*
4. *Шрайберг Я.Л. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей.- М., 2000.- 129 с.*
5. *Rüstəmov Ə.M., Rzayeva S.R. Azərbaycanca kitabxanaların informasiyalaşdırılması: problemlər və vəzifələr // AMEA MEK. Elmi Əsərlər (Kitabxanaşünaslıq, kitabşünaslıq, ədəbiyyatşünaslıq). – Bakı, 2004. – Bur 5. – S.84-104.*
6. *Rüstəmov Ə.M. İnformatika (kitabxanaşünaslıq informatikası) : dərslik.- Bakı, 2002.- 552 s.*
7. *Seliqman A. Vətəndaş cəmiyyəti ideyası.- Bakı, 2005.- 240 s.*
8. *Инновационное развитие библиотек: концептуальный подход // Библиотековедение.- 2004.- № 2.- С. 28-30.*

Шафаг Исламова

Роль библиотек в информационном обеспечении социально-экономических преобразований

РЕЗЮМЕ

В статье освещены роль библиотек в информационном обеспечении социально-экономических преобразований. Также раскрываются развития библиотек в различных периодах, о новых функциях библиотечных работников при управлении своими профессиональными знаниями, об инновациях деятельности библиотек, их направлениях и характерных факторах влияющих инновационные процессы.

Shafag Islamova

The role of libraries in informative provision of social-economic reforms

SUMMARY

The article cover role of libraries in informative provision of social-economic reforms. Also shows development of libraries during different periods: about new functions of library workers in management of their professional knowledges, about innovation in libraries activity. Their direction and characteristic factors which influence to innovational process.

R. PİRVERDİYEVA,

Y. PİRƏLİYEVA

Azərbaycan Dövlət Respublika

Elmi Tibb Kitabxanası

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT RESPUBLİKA ELMİ TİBB
KİTABXANASINDA OXUCULARLA İŞİN SPESİFİK
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Müasir dövrdə mütaliə etmək sadəcə xoş istirahət, təhsil almaq, elmi tədqiqat işini aparmaq, intellektual səviyyəni artırmaq və s. bu kimi məhəfumları aşaraq hər bir kəsin həyat tərzinə çevrilmişdir. İnformasiya əsrində bu məsələ daha qabarıq şəkildə özünü göstərməkdədir. İnsanlarda təbii olaraq daim yeni, aktual informasiyanı operativ şəkildə əldə etmək tələbatı yaranmışdır.

İdarə olunan informasiya cəmiyyətinin əvəzinə, informasiyanın sərbəst yayıldığı - internet cəmiyyət meydana gəlir (9, s.336). İnformasiya axını çox böyük bir sürətlə inkişaf edir, informasiya massivləri artaraq çox böyük bir həcmə çatmaqdadır. Əgər bu gün bəşəriyyətin malik olduğu informasiya ehtiyatlarının həcmi vizuallaşdırsaq, bu zaman onların həcmi 37 mlrd DVD-disk və ya yerdən günəşə qədər 12 sütun kitabdan ibarət olar (8,s.10)

Belə bir dövrdə oxucularla işin qurulmasında da bir çox yeni xüsusiyyətlər meydana gəlir. Oxucu mütaliəsinə rəhbərlik etmək, onu düzgün istiqamətdə qurmaq, bəzən hətta oxucu sorğusunu dəqiqləşdirmək kimi məsələlər qarşıda durur. Mütaliənin mahiyyətini açaraq onu belə xarakterizə etmək olar: mütaliə hər hansı bir mətnə verilmiş məlumatı əxz etməyə yönəlmiş kommunikasiya - əlaqə fəaliyyətidir (5,s.40).

Müasir mütaliə və onun təşkili, mütaliənin genişləndirilməsi hər bir dövlətin elminin, təhsilinin, iqtisadiyyatının yüksəldilməsi, onun dünya miqyasında öz mövqeyini tapmasına bilavasitə və bilvasitə xidmət edir.

Kitabxana «susan biliklərdən» informasiya istehsal edilməsi üçün, bu informasiyanın konkret predmet sahələrində inkişaf meyillərini aşkar edən intellektual gücləndiricilərə çevrilmişdir (5, s.380).

Kitabxanaçı ixtisası xüsusi bir ixtisasdır. Onun işinin mahiyyəti kitab və oxucu ilə işdən ibarətdir ki, onların da hər ikisi çox mürəkkəbdir. Kitablarda öz quruluş, məzmun, format və s., oxucu işə maraqlı, tələbat, düşüncə tərzini, xarakter və s. baxımdan rəngarəngdir. Kitabxanaçı onlar arasında əlaqələndirici, təmsilçi kimi çıxış edir. Akademik D.S. Lixaçov deyirdi ki, kitabxanaçı tək-cə alimin köməkçisi deyil, o bir deyil bir neçə mövzu üzrə çoxlu sayda kitabların üzərində işləyərək kitabxanaya gələn hər bir kəsə kömək edir (7, s.58). Tibbi ədəbiyyat işə çox mürəkkəb sistemdir. Bu nəşrlərin əsas mahiyyətini xəstəliklərin praktik müalicəsi, tibb elmi biliklərlə yanaşı,

həm də insanların sağlamlıqlarının qorunmasına və möhkəmləndirilməsinə yönəldilmiş tədbirlər təşkil edir. Belə monoqrafiyalar, məlumat kitabçaları və vəsaitlər həkimlər, orta səhiyyə işçilərinə ünvanlanmışdır (2, s.83). Kitabxanaçıdan bütün bu rəngarəng və son dərəcə mürəkkəb nəşrlər sistemindən xəbərdar olmaq tələb olunur.

Müasir yüksək tempdə inkişaf edən və mürəkkəbləşən bir dövrdə kitabxanaçıdan bu dəyişkən şəraitə adaptasiya olmaq tələb olunur. Bu isə ondan öz peşəkar biliyini artırmağı, onu təkmilləşdirməyi və təhlil etməyi tələb edir. Kitabxanaçılar kitabxanadan istifadə etmək üçün oxucular üçün əlverişli şəraitin yaranmasına xidmət etməlidirlər (7, s.60). Oxucularla iş məsələsinin düzgün həlli hər bir kitabxanaçı və bütün kitabxananın uğurlu fəaliyyətinin əsasını təşkil edir.

Tibb kitabxanalarında da oxucularla iş həmin prinsip üzərində qurulur. Lakin bu oxucu kütləsinin bir çox xarakterik xüsusiyyətlərini də nəzərə almaq lazımdır. Həkimdən təkcə bilik tələb olunmur. O xəstə ilə ünsiyyət qurmağı bacarmalıdır. Belə bir kəlam var: «Həkimlə hər görüş xəstəyə yüngüllük gətirmirsə, o həkim deyil» (5, s.5).

Xəstə ilə bağlı qərarın qəbul olunması beyin mövcud variantları müqayisə edərək ən uğurlu variant üzərində dayanır. Adi bir xəstənin müalicəsi zamanı həkim «lehinə» və «əleyhinə» yüzlərlə variantı nəzərdən keçirməli olur. Bu isə xüsusi elmi hazırlıq tələb edir.

Bu baxımdan həkimlik çox ağır və məsuliyyətli sənətdir. Həyatı gündəlik yorğunluq, düşünmək, müşahidə etmək, yuxusuzluq, narahatlıq, psixoloji və fiziki gərginliklə keçən həkim mürəkkəb cərrahi əməliyyatları aparmalı, xəstələrin vəziyyəti ilə daim tanış olmalı, onlarla ünsiyyət qurmaldır. Belə bir ağır iş rejimində işləyən bu peşə sahibləri mütləq öz ixtisasları ilə bağlı yenilikləri izləməli, biliklərini artırmalı və təkmilləşdirməlidirlər.

Ona görə də həkim - oxucular çox mürəkkəb bir kontingentdir. Onların hər biri özünə xüsusi diqqət tələb edir, hətta bu diqqəti görmədikdə narazı qalır, bunu kitabxana işində bir qüsur, kitabxanaçının ixtisas səviyyəsinin aşağı olması kimi qəbul edirlər. Belə oxucularla mütaliənin təşkili də bir qədər mürəkkəb bir prosesdir. Kitabxanaçı həkim - oxucu üçün həm də dost, həmsöhbət, hətta həmkar olmağı da bacarmalıdır. Kitablara ünsiyyət, ədəbiyyatın qavranılma formaları psixoloji, fizioloji, pedoqoji bir məsələdir. Öz oxucusu ilə düzgün ünsiyyəti qura bilən kitabxanaçı elmin bu sahələri üzrə də müəyyən biliyə malik olmalıdır.

Elmi faktlar ancaq təkrarən yenidən əldə edildikdən sonra öz varlığını bürüzə verməyə başlayır. Elmi axtarışlarda irəliləmək üçün əvvəlcə artıq əldə edilmiş nəticələri yenidən işləmək lazımdır. Maraqlıdır ki, eyni bir problemə həsr olunmuş elmi məqalələr – dil əlamətlərinə, coğrafiyasına və s. görə müxtəlif nəşriyyatlar üzrə səpələnir (4, s.340).

Əgər hər hansı alim - mütəxəssis üçün «orta» vəziyyəti götürsək məlum olur ki, hər il ixtisası üzrə dərc olunan ədəbiyyatı oxumaq üçün ona gündə səkkiz saat mütaliə etməklə təqribən 1000 il lazımdır. Lakin Q.M. Dobrov qeyd edir ki, məlumatın həqiqi həcmi minimumdan iki tərtib azdır (4,s. 338).

AzDRETK- nın vahid oxucu bileti üzrə 97 nəfər oxucu, 3541 oxucu gəlişi, 21405 kitab verilişi qeydə alınmışdır. Müxtəlif sorğularla müraciət edən oxucu sorğusuna cəmi 17 rədd cavabı gəlmişdir ki, onların səbəbləri dərhal müəyyənləşdirilmişdir (1, s.7). Bu müddət ərzində ona həmin mövzu ilə başqa ədəbiyyat təklif edilmiş, yeni alınan ədəbiyyatla tanış edilmişdir. Kitabxanaçı həkim - oxucu üçün vaxt ən qiymətli amil olduğunu yaxşı dərk etməlidir. Yüksək temp ilə inkişaf edən həyatımızda hər bir dəqiqənin öz dəyəri vardır.

Kitabxanaçının qarşısında duran bir vəzifə oxucunun mövzusunun dəqiqləşdirmək və həmin mövzu üzrə nəşr oluna biləcək əsərlərə düzgün istiqamətlənərək, daha dəqiq, dar çərçivədə axtarış aparısına kömək etməkdir. Yalnız bu zaman oxucu öz maraq dirəsinə və ya tələbatına maksimum uyğun gələn materialları əldə edə bilər. Bu baxımdan onunla işləyən kitabxanaçı fondada olan ədəbiyyatın xüsusiyyətini yaxşı bilməlidir. Təbii ki, bir kitabxanaçı bir kitabxana fondunda olan minlərlə nəşrləri oxuya və dövrü mətbuatı dəqiqlikə izləyə bilməz. Lakin o, daim nəşrlərin xarakteristikası, əhatə etdiyi əsas mövzunu tədqiq etməlidir ki, bəzən buna ayrıca vaxt ayırmaq belə lazım gəlmir. Kitabxana ilə bağlı hər bir iş prosesində (komplektləşdirmə, ədəbiyyatın elmi işlənməsi, xidmətin təşkili, fondun təşkili, yoxlanması, mühafizəsi və s.) kitabxanaçının mütəxəssisə təqdim edəcəyi yeni ədəbiyyatla müntəzəm təmasda olur və deməli onu ümumi kontekstdə öyrənə bilər.

AzDRETK - da oxucu marağını, onu bu gün daha çox narahat edən məsələləri daha dərinləndirən tədqiq etmək üçün oxucu anketləri tətbiq edilməyə başlanmışdır.

Bu anketlərin təhlili zamanı həkim - oxucuları narahat edən bir çox məsələlər aydın olmuşdur. «Kataloq və kartoteka sistemindən sərbəst istifadə edə bilərsinizmi» sualına oxucuların 40%- bəli, 60%- xeyr cavabı vermişlər. İnkara cavab bildirən oxucular kitabxanaçı ilə işləmək arzusunda olduğunu da bildirmişdər. Anketi dolduran oxuculardan 20%- tələbə, 80%- praktiki və elmi fəaliyyətdə olan həkimlərdir. Əfsus ki, onların içərisində fasiləsiz şəxsi təhsillə məşğul olanlar çox azdır.

Oxuculardan «öz arzularınızı bildirin» təklifinə 90% nəfəri yeni ədəbiyyatın çox olması və iş müddətinin uzadılması ilə bağlı istəklərini bildirmişlər. Bu anketlərdən heç bir əməkdaşdan şikayət, narazılıq və s. bildirilməmişdir. Bunun səbəbi əməkdaşlarımızın həqiqətən də oxucularla nəzakətli və səbrlə davranmasıdır. Bu məsələ ilə hər şöbə daxilində təlim - tərbiyə işləri aparılarkən rəhbərlik xüsusilə məşğul olur.

Kitabxanaçıların qarşısında duran daha bir məsələ tibbə dair ümumi terminləri, anlayışları bilmək, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən tibb və səhiyyə ocaqlarını tanımaq, tibbə dair respublikamızda çıxan dövrü nəşrlərdən, tibb və elmlə bağlı çıxan hər bir qərardan xəbərbar olmaqdır.

Göründüyü kimi tibb kitabxanasında oxucularla iş bir qədər mürəkkəb olsa da, çox maraqlı və rəngarəngdir. Oxucularla daha çox ünsiyyətdə olan şöbələrin (oxuculara xidmət, elmi işləmə və kataloqlaşdırma, bibliografya şöbələri) əməkdaşları bu işin öhdəsindən gəlməyə çalışırlar. Gənc kadrlarla bu istiqamətdə xüsusi işlər də aparılır. Onlar üçün kitabxana daxilində müxtəlif

məşğələlər, məsələn, ədəbiyyatın təsviri, ədəbiyyatın UOT və KBT üzrə indeksasiyası, fondun quruluşu və təyinatı, ümumi tibbi terminlərlə tanışlıq və s. keçirilir. Bütün bu tədbirlər oxucuların sistemli və ardıcıl müəllimlərini təmin etmək, bu sahədə oxuculara dəstək olmaqdır.

Ədəbiyyat

1. *Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının 2007- ci üzrə hesabatı*
2. *Məmmədov M. Tibb ədəbiyyatının çeşidləri // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya.- 2003.- №1.- s.79-83*
3. *Mirzəcanzadə A.X., Müslümov Q.F., Hüseynov X.M. Həkimlik və təbabət haqqında etüdlər.- Bakı, 2005.- 223 s.*
4. *Mirzəcanzadə A.X. İxtisasa giriş.- Bakı: BDU - nun nəşriyyatı, 1990- 345 s.*
5. *Openkov M. Kitabxanalar və qeyri- aşkar biliyin idarə edilməsi / Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində.- 2006.- s. 375- 380*
6. *Rzayev S. Müəllimin funksiyaları və insana təsir mexanizmi // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya.- 2008.- №1.- s. 40-51*
7. *Пашин А.И. Основные черты профессии // Научные и технические библиотеки.- 2007.- №я.- с.54-60*
8. *Шрайбер Я.Л. Роль библиотек в обеспечении доступа к информации и знаниям в информационном веке // Научные и технические библиотеки, 2008, №1, с. 7-44*
9. *Эйдман И. Прорыв в будущее. Социология. Интернет- общество.М.: ОГИ, 2007, 380 с.*

Р.Пирвердиева

Й.Пиралиева

Специфические особенности работы с читателями в Азербайджанской Государственной Научной Медицинской Библиотеке

РЕЗЮМЕ

В статье изложены некоторые особенности состояния современного информационного общества. Основное внимание уделено на работе с читателями, по организации их чтения. На примере АзГРНМБ приведены некоторые специфические особенности врачей- читателей, их интересов и запросов. В статье даны сведения о читательских анкетах, изложены меры для повышения качества работы с читателями- медицинских работников в АзГРНМБ.

R.Pirverdieva

Y.Piralieva

The specific features of work with readers in Azerbaijan State Republic

Scientific Medical Library

SUMMARY

It were described some specific features of condition of information society. There was at the canter of attention of work with readers, organization there reading. At example of AzSRSML it were described specific features of doctor- readers, there interests, requests in the article. There were given the information about readers dossier and the measures for rising the quality of work with readers- health workers.

ELMİ KİTABXANALARDA ELEKTRON KATALOQLARIN TƏŞKİLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Müasir cəmiyyətdə gedən qlobal proseslər ictimai həyatın bütün sahələrinə təsir göstərir. Bu prosesi fərqləndirən əsas cəhət cəmiyyətin yaşaması üçün informasiyanın fundamental faktora çevrilməsidir. Əgər əvvəllər cəmiyyətin həyatı və yaşaması əsasən maddi istehsaldan asılı idisə, indi müxtəlif növ informasiyaları istifadə etmədən mümkün deyildir. Hazırda informasiya faktoru maddi amil kimi qiymət kəsb edir. Maddi istehsalın özü isə getdikcə informasiya emalı sənayesindən asılı vəziyyətə düşür. İnformasiyaya ictimai tələbat da dəyişir və onun Nəticəsi kimi kitabxana işində də əsaslı informasiyalar, texnoloji çevrilişlər getdikcə sürətlənir. Kitabxana işi getdikcə daha yüksək səmərəli informasiya vasitələri, metodları və texnologiyaları ilə silahlanmış və informasiya emalı sənayesinin güclü və əsaslı sahələrindən birinə çevrilir.

Azərbaycan Respublikasında əsaslı sosial- iqtisadi və siyasi dəyişikliklər, müxtəlif yönümlü dövlət proqramlarında yeni informasiya texnologiyalarının prioritet inkişaf istiqamətinin müəyyənləşdirilməsi ölkədə kitabxanaların vəziyyətini müsbət Nəticələrə doğru dəyişir, onların funksiya və vəzifələrini genişləndirir.

Müasir kitabxana həm ənənəvi həm də qeyri-ənənəvi altsistemlərdən ibarət olan mürəkkəb informasiya sistemidir. Yeni informasiya sistemləri içərisində elektron kataloq vacib yer tutur və onun yaradılması kitabxana işinin avtomatlaşdırılmasının prioritet istiqaməti hesab edilir. Məhz elektron kataloq əlaqədar kitabxananın nəinki yerli oxucularına, həm də uzaq məsafədə yerləşən istifadəçilərə kitabxana- informasiya xidməti göstərmək imkanına malikdir.

Elektron kataloq Kataloqlaşdırıcı və biblioqraf əməyini avtomatlaşdırır ki, bu da kitabxananın maliyyə ehtiyatlarına qənaət etməyə şərait yaradır. Nəticədə həm də kitabxananın kadr ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilmiş olur. Elektron kataloq ənənəvi kataloqdan fərqli olaraq təkcə biblioqrafik məlumatları deyil, digər elektron informasiyaları sistemli şəkildə özündə saxlayır, onların operativ və on-line axtarışını təmin edir.

Elektron kataloq vasitəsilə kitabxana fondunu əks etdirən biblioqrafik informasiya daha ehtiyatlı qorunur. Elektron kataloqun mühüm üstünlüyündən biri də avtoritet yazılardan istifadəni təmin etməsidir. Bunun Nəticəsində oxucuların öz sorğusuna müsbət cavab almaq ehtimalı xeyli artmış olur. [1,s.21]

Müasir dövrdə respublikamızda müxtəlif tipli kitabxanalar fəaliyyət göstərir ki, onlardan biri də elmi kitabxanalardır. Bu kitabxanalar elm, mədəniyyət və xalq təsərrüfatının bütün sahələrində xidmət etmək, yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasına köməklik göstərmək, hərtərəfli hazırlığa, yüksək professional səviyyəyə malik oxucuların elmi-tədqiqat, təsərrüfat və istehsalat sorğularını ödəmək, cəmiyyətin informasiya tələbatına cavab vermək üçün təşkil edilir.

Elmi kitabxanalar bütün oxucuların tələb və sorğularına cavab verməli olduğundan onların fəaliyyətində oxuculara xidmət işinin təşkilində yüksək peşəkarlıq, elmi səriştəlilik, pedaqoci ustalığı və oxucuların tərbiyyə prosesində yaxından iştirak edə bilmək bəjarığı ön plana çəkilir.[2]

Bütün bunlarla yanaşı elmi kitabxanalar artıq oxuculara xidmətdə müasir dövrün tələblərinə cavab verən elektron kataloqdan da istifadə etməyə başlamışlar. Belə kitabxanalara misal olaraq AMEA mərkəzi Elmi Kitabxanasını və Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasını göstərə bilərik.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası 2002-ci ildən etibarən elektron kataloqun yaradılması sahəsində işlərə başlamışdır. İlk dəfə kitabxanada Rusiyanın «Biblioteka S-5» proqramının əsasında yeni «Kitabxana 1.0» sistemi yaradılmışdır. Bu proqram vasitəsilə faktiki olaraq kitabxanada gedən bütün prosesləri avtomatlaşdırmaq mümkün idi. Proqram UNIMARC formatı əsasında işlənmişdi. Lakin sonralar kitabxanalararası abonement üçün vacib olan inteqrasiyalılığın çatışmaması problemi üzə çıxdı, bu isə o demək idi ki, bu proqramla yalnız kitabxanaya gələn oxuculara xidmət etmək mümkün idi. Bu problemləri nəzərə alaraq 2005-ci ildən Mərkəzi Elmi Kitabxananın rəhbərliyi QPNTB-nin «İRBİS-64» Avtomatlaşdırılmış – kitabxana-informasiya sistemini (AKİS) almışdır. «İRBİS-64» AKİS-in proqram təminatı «Delphi» və «Paskal» proqramlaşdırma dilində yazılıb. UNIX, LINUX, Machintosh, Oracle kimi sistemlərin tələblərinə cavab verir. Əsas olaraq Windows əməliyyat sistemində işləyə bilməsi üçün proqram təminatı buna uyğunlaşdırılıb.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloquna hələlik yalnız jəri və qismən retrospektiv ədəbiyyat daxil edilir. Kitablardan bir qayda olaraq yazıldıqları dildə elektron kataloqda öz əksini tapır. Daha dəqiq desək Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloquna təsvirlər 7 dildədir. (Azərbaycan, rus, ingilis, fransız, fars, ərəb və türk). Proqram təminatı UTF-8 kodlaşmasını dəstəklədiyi üçün burada fars və ərəb şriflləri ilə bərabər heroqliflərlə (çin və yapon dillərində də təsvir mümkündür) də maneəsiz işləmə – təsviryaratma mexanizmi mövjudur.[2]

Elektron kataloqa daxil edilən hər bir ədəbiyyat Kataloqlaşdırıcı Avtomatlaşdırılmış İşçi Yerinin (Aİ – 4) bloklarında bazalara uyğun bölünür – Bu bazalar aşağıdakılardır :

1. Nadir nəşrlər bazası ;
2. Azərbaycan dövlətçiliyinin və Heydər Əliyev kitabxanasınının bazası;
3. Cari ədəbiyyat bazası
4. Azərbaycanşünaslıq bazası

Bundan başqa elmlər üzrə məlumat bazasınının yaradılması işi də davam etdirilir.

Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının «Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat laboratoriyası yarandığı gündən (1994-jü il) kitabxananın elektron kataloqununun yaradılması istiqamətində işlərə başlamışdır. Qısa müddət ərzində Respublikada ilk dəfə Milli Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya sistemi « Kitabxana 1.0» sonra isə onun təkmilləşdirilmiş «Kitabxana 1.1» versiyası yaradılmışdır. Bu AKİS-lər QOST 7.1-84 standartı əsasında hazırlanan biblioqrafik məlumat bazasına əsaslandığından, kitabxananın müasir

problemlərini o jümlədən , beynəlxalq biblioqrafik məlumat mübadiləsini təmin etmədiyi üçün 2003-cü ildən etibarən BDU-nin elektron kataloqunun yaradılmasında uzun müddət tətbiq olunan «MARC-Sql» AKİS-i ilə işlənməyə başlandı. Proqram biblioqrafik məlumat bazasının UNIMARC və USMARC formatlarında hazırlanmasını təmin edir ki, bu da Elmi Kitabxanada biblioqrafik məlumat mübadiləsini həyata keçirməyə imkan verir.[3]

Lakin sonralar Elmi Kitabxananın elektron kataloqunun yaradılmasında yeni AKİS-dən istifadə edilməsi qərara alındı.

Elektron kataloqun məlumat bazası əsasən UNIMARC formatında hazırlanan, oxucuların biblioqrafik informasiya tələbatını ödəmək üçün nəzərdə tutulan və bir dəfə təyin edilən, sonra kitabxanalar və oxucular tərəfindən eyni zamanda istifadə oluna bilən biblioqrafik yazılar toplusundan təşkil olunmuşdur.

Elmi Kitabxananın elektron kataloquna ədəbiyyat üç dildə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində daxil edilir. Elektron kataloqdan istifadə etmək istəyən istifadəçilər iki dildə Azərbaycan və rus dilində axtarış apara bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Xələfov A. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: Dərslik/ A. Xələfov, A. Qurbanov. B., 2007.- 199 s.
2. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının 2003-2007-ci il hesabatları.
3. BDU-nun Elmi Kitabxanasının 2002-2007-ci il hesabatları.

Рубаба Рустамова

Организационные особенности электронного каталогов научной библиотеке

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы организации электронного каталога, его воздействия на эффективность деятельности библиотек НАНА и БГУ.

Rubaba Rustamova

The peculiarities of organization of the electron catalogue in the scientific libraries

SUMMARY

This article is devoted to the problems of organization of the electron catalogue and its influence on the efficiency of activity held in the scientific libraries of ANAS and BSU.

MÜASİR İNFORMASIYALAŞDIRMA CƏMİYYƏTİNDƏ ELEKTRON KATALOQUN TƏTBİQİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolunda inamla irəliləyən müstəqil Azərbaycan Respublikasında mühüm iqtisadi islahatların həyata keçirildiyi bir şəraitdə kitabxanaların işinin yaxşılaşdırılması, kitab fondunun zənginləşdirilməsi, müasir dövrün tələblərinə cavab verən soraq-bibliografiya aparatının, xüsusilə elektron kataloqlarının yaradılması mühüm vəzifələrdən biri kimi qarşıda durur. Azərbaycan kitabxanalarının dünya internet sisteminə qoşulması, inkişaf etmiş ölkələrin kitabxanaları ilə əlaqələr yaratması təqdirəlayiq hadisə kimi qiymətləndirilməlidir. Xarici ölkə kitabxanalarının kitab fondlarından istifadə imkanının qazanılması, oxucu sorğularının ödənilməsi bazar münasibətləri sistemində kitabxanaların rolunun müəyyənləşdirilməsini daha da aktualaşdırır. Bununla əlaqədar müasir şəraitdə mütəxəssis oxuculara kitabxana xidmətinin yeni tələblərə uyğun təşkil edilməsinə, kitabxana işinin avtomatlaşdırılmasına, elektron kataloqların yaradılmasına ciddi ehtiyac hiss edilməkdədir.

XXI əsrin informasiya texnologiyalarının xarakterik inkişaf istiqamətləri içərisində müxtəlif növlü, tipli və məzmunlu sənədləri mühafizə edən elektron informasiya daşıyıcılarının hazırlanması, sistemləşdirilməsi, mühafizəsi və şəbəkə rejimində uzaq məsafədən istifadəsi vacib yer tutur. Bütün bu istiqamətlər kompleks şəkildə elektron kitabxanaların yaradılmasında və elektron kitabxana-informasiya təminatının təşkilində ifadə olunur. Ənənəvi kitabxanalar kitabxanalararası abonoment, ölkədaxili və beynəlxalq kitab mübadiləsi və bir neçə fərdi xidmət formaları baxımından həmişə açıq və şəbəkə sənəd-informasiya sistemi olmuşdur. Elektron kitabxanalar isə müxtəlif sosial qurumlar, o cümlədən ənənəvi kitabxanalar tərəfindən yaradılan və şəbəkə xidməti imkanlarını xeyli dərəcədə genişləndirən supraçıq informasiya sistemləridir. Onlar tarixən mövcud olan şəbəkə kitabxana-informasiya xidmətinin yeni metod, vasitə və texnologiyalar baxımından məntiqi davamıdır.

Elektron kitabxanaların yaradılması üstünlükləri onunla izah edilir ki, istifadəçi müəyyən kitabxanaya gəlmədən, istənilən coğrafi ərazidə yerləşməsindən asılı olmayaraq həmin kitabxananın elektron resurslarından birbaşa istifadə edə bilər. Çap əsərlərini istənilən yerdə oxumaq daha əlverişli və rahatdır. Lakin onların geniş coğrafi məkanda axtarışı, tapılması və əldə edilməsi xeyli vaxt tələb edir. Elektron kitabxana vasitəsilə ən qiymətli və nadir nüsxəli ədəbiyyatdan istifadə etmək mümkün olur. Ən əsası isə elektron kitabxanalar həmişə açıq olur, ənənəvi kitabxanalardan fərqli olaraq oxucuya «əldədir», «istifadə üçün yararsızdır», «yoxdur» cavabı verilmir.

Şübhəsiz, bütün bu üstünlüklər elektron kitabxananın ənənəvi kitabxanadan daha etibarlı olması demək deyil. Belə ki, kompüter sisteminin işi dayandıqda, şəbəkədə rabitə xətti ləng və etibarsız işlədikdə, virus yayıldıqda və s. elektron kitabxanada ciddi problemlər yarana bilər. Bu baxımdan zəngin informasiya resurslarına malik olan kitabxanalar eyni zamanda informasiya bazarının əksər komponentlərinə sahiblik hüququnu da özündə saxlayır.

Elektron kataloqların təşkili sahəsində elektron kataloqlar informasiya sisteminin növ müxtəlifliyindən biri kimi kitabxanalararası avtomatlaşdırılmış əlaqələrin yaradılmasında və istifadəsində mühüm rol oynayır. Elektron kataloqların internetdə tətbiqi nəticəsində tələbatçı təkcə bibliografik informasiyanı istənilən vaxtda, istənilən yerdən almaqla kifayətlənmir, eyni zamanda müxtəlif kitabxanalarda mövcud olan külli miqdarda qiymətli nəşrlərlə tanış olur.

Hazırda kitabxanalar bəşəriyyətin mədəni, elmi irsinin qoruyucusu, ən əsası dünya informasiya məkanı ilə birbaşa əlaqə yarada biləcək mərkəz rolunu oynamaqdadır. Yeni tipli cəmiyyət olan informasiyalaşdırılmış vətəndaş cəmiyyəti gələcək kitabxanaları yalnız müxtəlif növ çap məhsulların saxlayıcısı kimi yox, həm də avtomatlaşdırılmış xidmət komponentlərini özündə cəmləşdirməklə oxuculara lokal və On line (uzaq məsafədən) rejimdə xidmət göstərə bilən informasiya müəssisəsi kimi görmək istəyir.

Məlumdur ki, kitabxana kataloqu hər bir kitabxananın ədəbiyyat fondunun məzmununu açır və oxuculara xidmət prosesində bələdçilik edir. Oxuculara xidmət və kitabxananın digər bütün fəaliyyəti məhz onun üzərində qurulur. Müasir dövrdə informasiyanın sürətlə artması və köhnəlməsi oxuculara operativ və coğrafi uzaqlıqdan asılı olmayaraq xidmət göstərilməsini diqtə etdiyindən ənənəvi kitabxana kataloqlarını bu gün elektron kataloqları əvəz edir.

Elektron kataloq oxuculara şəbəkə vasitəsilə kitabxananın ədəbiyyat fondunun tərkibi ilə tanış olmağı, öz sorğularına operativ və kitabxanaçı bibliografın köməkliyi olmadan uzaq məsafədən cavab almağı, ədəbiyyatı uzaq məsafədən sifariş verməyi təmin edir. Elektron kataloq kitabxana fondunun real uçotunu, oxucuların statistikasını, maraq dairəsinin müəyyən edilməsinə, kitabın hərəkətinin izlənməsinə, ədəbiyyat fondunun oxucu sorğusuna uyğun komplektləşdirilməsinə və yeniləşdirilməsinə, oxuculara müasir səviyyədə On line olaraq xidmət təşkil etməyə imkan verir.

Elektron kataloq həm də kataloqlaşdırıcı və bibliograf əməyini avtomatlaşdırmaqla kitabxananın kadr və maliyyə ehtiyatlarından səmərəli istifadəsini təmin edir. Bu isə Azərbaycan kitabxanaları üçün önəmli amillərdən biridir. Digər tərəfdən elektron kataloq kitabxanaçı kadrlardan müasir kitabxana-informasiya texnologiyalarını bilməyi tələb etdiyindən, kitabxanaçıların intellektual səviyyələrinin yüksəldilməsi üçün stimül yaradır.

Elektron kataloqun ənənəvi kitabxana kataloqundan əsas üstünlüklərindən biri oxucu sorğusunun daha dolğun yerinə yetirilməsidir. Bu gün rəqəmli texnologiyanın inkişafı kağız üzərindəki informasiyanın elektron formaya çevrilməsinə imkan verdiyindən elektron kataloqdan istifadə edən oxucu On line olaraq öz tələbatına uyğun ədəbiyyatın kitabxanada mövcudluğu haqqında bibliografik məlumat almaqla yanaşı, onun elektron versiyasını da əldə edə bilər.

Elektron kataloq kitabxananın fondu haqqında biblioqrafik informasiyanın daha etibarlı qorunmasını təmin edir. Belə ki, ənənəvi kataloqda kataloq kartoçkalarının məhv olması ilə həmin ədəbiyyat haqqında informasiya itirilmiş olur. İtirilmiş informasiyanın bərpası üçün onun aşkar edilməsindən asılı olaraq əlavə vaxt və maliyyə resursları tələb olunur. Xüsusilə çoxmilyonlu fonda malik olan kitabxanalarda bu proses çox çətindir. Elektron kataloqun tətbiqi isə kitabxana fondunun real uçotuna nail olmağı mümkün etdiyindən, həmçinin ədəbiyyatı vaxtında qaytarmayan, onu itirən, xəsarət yetirən «intizamsız» oxucularla effektiv mübarizə aparmağa imkan yaradır.

Elektron kataloqun təşkili bu gün bütün dünyada tətbiq olunan və müasir kitabxana-informasiya texnologiyasının əsasını təşkil edən UNIMARC formatı əsasında həyata keçirilir. Maşınla oxunan UNIMARC formatı biblioqrafik yazıların kodlaşmış formada hazırlanmasını təmin edir. Bu isə elektron kataloqun əsas funksiyasının yerinə yetirilməsində, oxucu sorğusunun işlənməsi nəticəsində bir qiymətli nəticələrin əldə edilməsini təmin edir. Kodlaşmış informasiya həmçinin informasiyanın daxil olması zamanı baş verə biləcək orfoqrafik səhvlərin aradan qaldırılmasına imkan verir. Bunun nəticəsində isə oxucu sorğusunun yerinə yetirilmə imkanını qat-qat artır.

UNIMARC formatı daha geniş təsvir ünsürlərinə malik olduğundan elektron kataloq istifadəçilərə ənənəvi kataloqdan fərqli olaraq daha geniş axtarış imkanları verir. Bunun nəticəsində oxucu sorğusu operativ və dəqiq yerinə yetirilir. Bununla da yeni xidmət üsulları formalaşır ki, bu da kitabxananın imicini artırmaqla onun oxucu kontingentinin və oxucuların davamiyyətinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Elektron kataloqlar dünya kitabxanalarının internet vasitəsilə yayılan əsas informasiya mənbəyidir. Elektron kataloq olmadan kitabxanada kompüter əsasında tətbiq edilən bütün işlərin xarakteri dar məna daşıyacaqdır. Elektron kataloqa malik olan kitabxana öz fondunu daha geniş şəkildə əks etdirə bilər, geniş oxucu-tələbatçıların nəzərinə çatdırıla bilər, bütünlükdə kitabxana sisteminin ümumi səviyyəsinə və keyfiyyətinə fəal təsir göstərə bilər. Qeyd etmək yerinə düşər ki, elektron kataloqları dünya miqyasında təkcə bir kitabxana daxilində axtarışı məhdudlaşdırmır. Oxucu-tələbatçı eyni zamanda ona lazım olan informasiyanın axtarışını digər kitabxanalarla əlaqəli şəkildə apara bilər, istədiyi materialı əldə edə, mütləq dolğunluğu yaradar. Buna görə də respublikamızda elektron kataloqlarının yaradılmasına mühüm ehtiyac duyulur. Daha doğrusu, ənənəvi kataloqlarla yanaşı elektron kataloqlarının təşkil edilməli, onun vahid sistemi yaradılmalı, formalaşdırılmalı, bütün ərazi, hətta bütünlükdə ölkə kitabxanalarının fondlarını əhatə etməli və onları internetə təqdim etməlidir.

Kitabxana şəbəkələrində elektron ehtiyatlarının kataloqlaşdırma problemləri daha mürəkkəb xarakter daşıyır. Elektron ehtiyatlarının təkcə əldə edilməsi, yerləşdirilməsi, internetə verilməsi deyil, həm də bütün informasiyanın həcminə görə kataloqlaşdırılmasını nəzərə almaq lazımdır. Bunsuz bütün sənəd-informasiya ehtiyatlarının kataloqlaşdırılması mümkün deyildir. Bu da bir sıra sənədlərin işlənmə və istifadəmə məhdudluğuna səbəb olur. Buna görə də elektron informasiya

kütləsini düzgün müəyyənləşdirəcək iki cəhəti: elektron ehtiyatlarının kataloqunun yaradılması və internetə verilən kataloq ehtiyatlarının təşkilini xüsusi nəzərə almaq lazımdır.

Burada ABŞ, Almaniya, Rusiya və digər ölkə kitabxanalarının təcrübəsi xeyli diqqəti cəlb edir. Rusiyada elektron kitabxanaların yaradılması istiqamətində bir neçə milli və regional layihə və proqram işlənmiş və onların bəziləri təcrübədə reallaşdırılmışdır. Onlardan Rusiya dövlət məqsədli elmi-texniki proqramını, elm və təhsil sahəsində «Ali məktəblər və elmlər üçün milli kompüter telekommunikasiya şəbəkəsinin yaradılması» proqramını, Rusiya Mədəniyyət Nazirliyinin «Rusiya mədəniyyəti (2001-2005) federal proqramının «elektron kitabxanalar» altproqramını misal göstərmək olar.

Azərbaycanda ilk dəfə olaraq elektron kataloqun yaradılması Bakı Dövlət Universitetində Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru, professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə “Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi” elmi tədqiqat laboratoriyasında həyata keçirilmişdir. Laboratoriyanın əməkdaşları qısa müddət ərzində dövrü mətbuat, xarici, rus və Azərbaycan dilində olan ədəbiyyat fondunun, nadir kitablar və dissertasiya fondunun elektron bazasının yaradılması işinə başlamışlar. Hazırda BDU-nun Elmi Kitabxanası bir çox ölkələrin kitabxanaları ilə müqayisə ediləcək dərəcədə inkişaf etməkdədir. Bu təcrübədən Azərbaycanın digər kitabxanalarının da yararlanması məqsəduyğun olar.

Onu da qeyd etmək ki, bu sahədə bəzi iri kitabxanalar, o cümlədən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, Respublika Prezidenti İşlər İdarəsinin Kitabxanası, MEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Respublika Elmi Texniki Kitabxanası, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası və başqaları müəyyən işlər görmüşlər. Bu kitabxanaların internetə qoşulması böyük nailiyyətdir və elektron kataloqların yaradılıb təkmilləşdirilməsinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

Bununla belə, ölkəmizdə hələ də elektron kataloqların geniş şəkildə təşkil olunmaması onun tətbiqi imkanlarını xeyli çətinləşdirir. Halbuki respublika kitabxanalarında elektron kataloqların tətbiqi soraq-informasiya prosesini səmərələşdirər, ən qiymətli sənədlərin əldə edilməsini və tələbatçılara çatdırılmasını sürətləndirər.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş (Dərslük. H.3)*. –B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003.–314 s.

2. Xələfov A.A., Курбанов А.И. *Проблемы компьютеризации библиотек Азербайджана // Библиотечное дело: Материалы конференции*. – М., 2000.–С. 36-37.

3. Лавренова, О.А. *Электронные каталоги: тенденции и практика Российской государственной библиотеки // Науч. и тех. б-ки.–2000.–№2.–С.29-35.*

4. Мотрененко, И.Л. *Традиционные и электронные каталоги: дифференцированный подход // Библиография.–2001.–№2.–С.59-67.*

5. Кузмин Е.И. Библиотеки и федеральная программа «Культура России» (2001- 2005)
// Науч. и тех. б-ки.– 2001.–№1.–47-63.

ОРУДЖ ГУЛИЕВ

***Роль применения электронных каталогов
в современном информационном обществе***

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы состояние и организация электронных каталогов в системе библиотечного фонда. Здесь же выявлена их роль в обслуживании широких кругов читателей-пользователей документально-информационной базы библиотек с помощью интернета с разными библиотеками стран мира и внутри страны.

Oruj QULIYEV

***In the society of modern to inform
electron catalogue importance of the application***

SUMMARY

In the article role of the electron creation of the electron catalogue have been investigated in the Azerbaijan Republic in libraries. Importance of the electron catalogue have been investigated in paying in the modern society informed of the surveys reader.

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ RESPUBLİKA ELMİ TİBB
KİTABXANASINDA OXUCULARA KİTABXANA-İFORMASIYA XİDMƏTİNİN
TƏŞKİLİ**

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəmləndiyi, sosial – iqtisadi inkişafın yeni mərhələyə qədəm qoyduğu bir zamanda səhiyyə və tibb sahəsinin də dünya standartlarına uyğun olaraq formalaşması və təkmilləşməsi günümüzün aktual tələbindəndir.

Məlumdur ki, «informativləşdirmə-informasiya ehtiyatlarının formalaşdırılması, təqdim edilməsi, istifadə olunması əsasında dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarə orqanlarının, təşkilatı, hüquqi və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün vətəndaşların informasiya tələbatlarının və bu sahədəki hüquqlarının təmin edilməsində optimal şəraitin yaradılması üçün təşkilati, sosial-iqtisadi və elmi-texniki prosesdir». (1)

Artıq müasir informasiya cəmiyyətində kitabxanaların kommunikasiya sistemində rolu və əhəmiyyəti o qədər artmışdır ki, kitabxanasız cəmiyyətin informasiya tələbatını ödəmək mümkün deyildir. Kitabxanalar cəmiyyətdə elmin və mədəniyyətin inkişafında, təhsil və tərbiyənin yüksəldilməsində, həmçinin insanların informasiya təminatında mühüm sosial institut kimi yaxından iştirak etməklə ən çox istifadə olunan müəssisəyə çevrilmişdir. (2. s.10)

Müstəqillik illərində Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının oxucu kontingentinin kitabxanaya cəlb olunması istiqamətində, onlara informasiya xidmətinin yaxşılaşdırılması üçün bir sıra təqdirəlayiq işlər görülmüşdür.

Nəzərə almaq lazımdır ki, kitabxana 2005-ci ildə yeni binaya köçürülməsi onun fəaliyyətinə əsaslı şəkildə təsir etmişdir.

Azərbaycanın informasiya məkanında mühüm yer tutan RETK xidmət şöbəsi böyük oxu zalı (48 oxucu yeri), ona bitişik növbətçi otağı, kiçik oxu zalı (18 oxucu yeri), son 10 ili əhatə edən dövrü nəşrlər fondu, fəal fond və qeydiyyat otağından ibarətdir. (3)

Təkcə belə bir faktı qeyd etmək olar ki, 2005-ci ildə xidmət şöbəsinə 3429 nəfər oxucu gəlmişdir, 20.647 nüsxə ədəbiyyat verilişi qeydə alınmışdır. (3)

RETK-da xidmət şöbəsinin vəzifələrindən biri də nəzarət talonlarının uçotunun aparılması, nəzarət talonların yazılması, onların inventar nömrəsi üzrə düzülüşü, inventar kitabı ilə yoxlaması, talonların əlifba kataloqu üzrə yoxlamasıdır.

Göstərilən il ərzində rədd cavabları ilə iş aparılmışdır. Cəmi 51 rədd cavabı (57 nüsxə) olmuşdur. Rədd cavablarının təhlili aşağıdakı proseslərdən ibarət olmuşdur: Kataloq üzrə ədəbiyyat sifarişinin yoxlanılması, inventar kitabı üzrə, KAA və köhnə borclar üzrə yoxlama, təkrarən rəfdə yoxlama.

Şöbə tərəfindən son 10 ildə alınan dövrü nəşrlər və fəal fond, eləcə də soraq- informasiya fondu ilə iş aparılmışdır. Fonda daxil olan yeni dövrü nəşrlər və ədəbiyyatın qəbulu və qeydiyyatı aparılır. İl ərzində müntəzəm olaraq xidmət şöbəsinə həvalə edilmiş fondun düzülüşü və yoxlanması həyata keçirilir. 2005 –ci il tarixinə olan son məlumata əsasən fəal fondda 3525 nüsxə kitab var. Onlardan Azərbaycan dilində-365 nüsxə, rus dilində- 3160 nüsxədir. Jurnalların ümumi sayı 5950 nüsxədir. Onlardan 847 nüsxə Azərbaycan dilində, 5103 nüsxə rus dilindədir.

Məlumdur ki, oxuculara informasiya xidmətində sərgilər mühüm rol oynayır. Kitab sərgisi üçün nəzərdə tutulan vitrinlər köçərkən köhnə binada qaldığı və yeni vitrinin ilin sonlarında quraşdırıldığı üçün çox az sayda kitab sərgisi təşkil edilmişdir. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. H. Əliyevin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş daimi sərgi;
2. Əməkdar elm xadimi, Kitabxanaşünas alim A.A. Xələfovun 75 ilik yubileyi ilə əlaqədar sərgi. (3)
- 3.Vərəmə dair ədəbiyyat-19 mənbə
- 4.Benjamin Franklin-5 mənbə
- 5.Bağırsaq xəstəliklərinin profilaktikası üzrə ədəbiyyat - 12 mənbə
- 6.AİDS bəşəriyyətin təhlükəsi üzrə ədəbiyyat - 10 mənbə
- 7.Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatlarının materialları –20 mənbə

Həkimlərə informasiya xidmətinin təşkilində Xarici ədəbiyyat şöbəsi də mühüm rol oynayır. 2005-ci il də bu şöbənin 110 nəfər oxucusu olmuşdur. Onlardan: elmi işçilər-30, həkimlər-26 nəfər, tələbələr- 54 olmuşlar. Oxucuların içərisində 1 nəfər xarici vətəndaş da olmuşdur. Şöbənin oxucuları tibbi ədəbiyyatla yanaşı Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının materiallarına da böyük maraq göstərmişlər. Şöbənin əməkdaşları Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatlarının materiallarından ibarət ayrıca bir fond yaratmış, onun texniki və elmi işlənməsi ilə məşğul olmuşlar. Bu şöbədə ənənəvi kitabxana xidməti ilə yanaşı oxucular üçün bəzi materialların tərcüməsi ilə də məşğul olmuşlar. Oxucuların sifarişi ilə kitabxana əməkdaşları hissə-hissə tərcümələr etmiş, oxuculara yardımçı olmuşlar. Hər il orta hesabla 4 belə tərcümə işi hazırlanıb, oxuculara təhvil verilir.

RETK-da oxuculara daha bir informasiya xidməti forması: yaxın və uzaq məsafədən elektron resurlarından istifadənin təşkili həyata keçirilir.. Kitabxananın kompüter zalı vasitəsilə oxucular İNTERNET resurslarından istifadə etmək imkanı əldə etmişlər. Burada çalışan peşəkar əməkdaşlar onlara adi axtarış saytları ilə yanaşı, xüsusi tibb saytlarından istifadə edilməsində də köməkçi olmuşlar. Bu da oxucuların sorğularının tam və operativ ödənilməsinə şərait yaratmışdır. Bundan əlavə kompüter zalında bu ildən daha bir yeni informasiya xidməti, yəni disklərdən (CD) istifadənin təşkili təmin edilmişdir. Son illər fondun komplektləşdirilməsində CD-lər az yer tutmur. Hazırda 45 ədəd CD toplanmışdır. CD-lərdən istifadənin əlverişliyini təmin etmək məqsədilə onların kartotekası da yaradılmışdır.

RETK-nın KAA vasitəsilə oxuculara informasiya xidməti bu il xeyli fəallaşmış, oxucu gəlişi və kitab verilişi ilə əlaqədar göstəricilər artmışdır. 60 nəfər oxucuya il boyu hər tərəfli xidmət göstərilmişdir. Kitab verilişinin sayı 3665 nüsxədən ibarət olmuşdur. Əsasən yeni jurnallara və

kitablara tələbat artmaqdadır. Respublikanın bir sıra başqa kitabxanaları, məsələn: BDU- nun elmi kitabxanası, AMEA- nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Axundov adına Milli Kitabxana ilə sıx əlaqələr qurulmuşdur.

Son illər RETK-da oxuculara biblioqrafik xidmətdə də xeyli irəliləyişlər baş vermişdir. Bu baxımdan biblioqrafiya şöbəsində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Yalnız 2005-ci ildə 39 biblioqrafik arayış hazırlanıb, sifarişçilərə çatdırılmışdır. Bu arayışlarda 1290 müxtəlif mənbə toplanıb, sistemləşdirilib oxucuların istifadəsinə verilmişdir. Ənənəvi informasiya daşıyıcıları ilə yanaşı, əməkdaşlar uzaq və yaxın məsafəli elektron informasiya resurslarından, yəni İNTERNET- dən və yeni yaradılan CD fondundan istifadə etmişlər. Daha iri miqyaslı axtarışlar əsasən bu mövzular üzrə aparılmışdır: «Osteomielit xəstəliyi zamanı dispanserlərin təşkili», «Angionevrologiya və beyinin işemik pozuntuları», «Hipertonik xəstələrin qeyri-medikamentoz müalicəsi» «Son illər Azərbaycanda infeksiya xəstəlikləri», «QİÇS (AİDS)» və s. Bir çox təcrübəli həkimlərə onların əsərlərinin, məqalələrinin siyahısından ibarət arayışlar hazırlanıb sifarişçilərə çatdırılmışdır. (3)

Oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili biblioqrafiya, xidmət, kataloqlaşdırma şöbələrinin fəaliyyət dairəsinə daxildir. Xüsusilə elmi iş yazan aspirantlar, dissertantlarla daha dərindən iş aparılır, kitabxananın soraq-axtarış aparatından, soraq-informasiya fondundan düzgün istifadə etmək bilikləri aşılanır.

Biblioqrafiya şöbəsinin tərkibinə ölkəşünaslıq bölməsi də daxildir. Bu bölmə alimlərimizin tibb üzrə rus və Azərbaycan dillərində dərc olunan əsərlərinin elmi işlənməsi, təsvir edilməsi, işlənmiş kartoçkaların ölkəşünaslıq əlifba və sistemli kataloquna əlavə olunması ilə məşğul olur. Yalnız Milli tibb ədəbiyyatı ilə məşğul olan, eləcə də sorğusunda milli ədəbiyyat yer tutan oxuculara adətən bu bölmənin əməkdaşı yardım göstərir. Bölmənin “Vətən təbabəti” kataloqu son illər xeyli zənginləşmişdir.

Kitabxanada 2005-ci ildə bir çox tədbirlər də keçirilmişdir. Mart ayında vərəmə həsr olunmuş «Mütəxəssis günü» uğurlu olmuşdur. Bir çox tibb ocaqlarından həkimlər, elmi işçilər tədbirə dəvət olunmuşlar və həvəslə iştirak etmişlər. Tədbirdə Ağciyər Xəstəlikləri ETİ-nin rəhbər işçiləri və əməkdaşları da iştirak etmişlər. Maraqlı məruzələr dinlənilmiş, vərəmlə bağlı film nümayiş etdirilmiş, vərəmə dair fondada olun ən yeni kitabların şifahi icmalısı keçirilmişdir.

Kitabxanada ABŞ ictimai xadimi, alim B. Franklinin yubileyinə həsr edilmiş tədbir keçirilmişdir. (3) Tədbirdə kitabxananın əməkdaşları ilə yanaşı müxtəlif qonaqlar da iştirak etmişlər. Tədbir zamanı alimə həsr edilmiş müxtəlif səpkili məruzələr dinlənilmiş, iştirakçıların diqqətinə B. Franklinə həsr edilmiş kitab sərgisi çatdırıldı.

Ağciyər Xəstəlikləri ETİ- nin əməkdaşları ilə dəyirmi masa informasiya xidməti baxımından diqqəti cəlb edir. Dəyirmi masada kitabxananın institutda aparılan elmi tədqiqat işlərinə cəlb olunması, kitabxana-informasiya resurslarından düzgün istifadə etmək və s. məsələləri müzakirə olundu, müştərək işlərin aparılması ilə əlaqədar qərarlar qəbul olundu.

Kitabxananın kütləvi tədbirlərindən danışarkən görkəmli kitabxanaşünas alim A.A.Xələfovun 75 illiyinə həsr edilmiş yubiley mərasimini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Mərasimdə kitabxananın əməkdaşları ilə yanaşı BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin professor-müəllim heyəti, Respublika Elmi Texniki Kitabxananın və Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanasının rəhbərləri və əməkdaşları iştirak etmişlər. Tədbirdə yubilyarın həyat və

yaradıcılığı ilə bağlı məsələlərlə yanaşı müasir kitabxanaşünaslıq elminin problemləri, Azərbaycan kitabxanalarının müasir vəziyyəti haqqında da geniş çıxışlar dinlənilmişdir.

2005-cı il oktyabr ayında Azərbaycan Travmatoloqlar Assosiasiyasının nümayəndələri ilə də dəyirmi masa keçirildi. Dəyirmi masada kitabxananın informasiya- bibliografik resursları müzakirə olundu, travmatologiya elminin inkişafı üçün aparılan tədqiqat işlərində kitabxananın resurslarından istifadə edilməsi məsələlərinə baxıldı, bir sıra qərarlar qəbul olundu.

2005- cı il noyabr ayında «Biblioteçnoye delo» (Kitabxana işi) adlı yeni alınan ixtisas jurnalının təqdimat mərasimi keçirildi. Burada əməkdaşlar tərəfindən jurnalda dərc olunan müxtəlif məqalələrə şifahi icmallar dinləndi.

Oxuculara xidmət müasir səviyyəli informasiya texnologiyası əsasında aparılır. Burada İnternet vasitəsilə müxtəlif verilənlər bazasına girişi təmin edən iki müxtəlif kompüter zalı fəaliyyət göstərir.

Kitabxana respublikamızın digər kitabxanalarından fərqli olaraq Kitabxanalararası abonementin (KAA) təşkili sahəsində olduqca qabaqcıl iş üsullarından istifadə etməklə respublikanın elmi-tədqiqat institutlarına, xəstəxanalara, poliklinikalara, EA-nın institutarına, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kitabxanalarına, ali məktəb kitabxanalarına və şəhərin başqa kitabxanalarına əsasən kənd rayonlarında yaşayan 600-ə yaxın həkimə və tibb işçilərinə xidmət edir. 2005-ci ildə KAA vasitəsilə xidmət göstərilən istifadəçilərin tərkibi aşağıdakı kimi:

Həkimlər -180,

tələbələr- 110,

başqaları-70 olmuşdur. (3)

Qeyd etmək istərdim ki, RETK sahəvi elmi kitabxana olaraq səhiyyə sahəsində çalışan mütəxəssislərə, elmi işçilərə xidmət edir. Bu işin təşkili ilk növbədə MTB möhkəm olmasından asılıdır. Belə ki, mövcud vəziyyətdə RETK-nın maddi-texniki bazası imkan verir ki, səhiyyə sistemi üzrə informasiya tələbatçıları informasiya xidməti ilə əhatə olunsun.

Beləliklə, müstəqillik illərində öz fəaliyyətini təkmilləşdirən Respublika Elmi Tibb Kitabxanası səhiyyə sahəsində çalışan mütəxəssislərin peşə səviyyəsinin yüksəldilməsinin informasiya təminatını modernləşdirərək tədricən dünya standartlarına uyğunlaşdırır.

Ədəbiyyat

1. İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu// Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu.-1998.-№6.-s.1215

1. Xələfov A.A. İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasında kitabxanaların vəzifələri//Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi, nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.-B.: 2005.-№2.-s.10.

3. Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının 2000-2005-ci illər hesabatları.

Вафа Гаджиева

***Организация библиотечно-информационного обслуживания читателей в
Республиканской Научной-Медицинской библиотеке в годы независимости***

РЕЗЮМЕ

В статье излагается особенности организации библиотечно-информационного обслуживания читателей. Особое внимание отведено вопросам модернизации информационного обслуживания специалистов на базе внедрения новой информационной технологии.

Vafa Hajiyeva

***Organization of information service of readers in Azerbaijan state republic science medical
library in independence years***

SUMMARY

It was accounted the specific features of organization of information service of readers. It was at the center of attention the matters about madernization of service specialists on base of inculcation new information technologies

MÜTALİƏ MƏDƏNİYYƏTİ VƏ FASILƏSİZ TƏHSİL SİSTEMİ

Azərbaycan Respublikasının öz müstəqilliyini elan etməsi xalqımızın qarşısında mühüm vəzifələr qoymuşdur. Yeni nəslin formalaşması, şəxsiyyətin ahəngdar inkişafı müasir dövrün ən aktual məsələlərindən biri kimi diqqət mərkəzindədir. Bu istiqamətdə inkişafımıza kömək etməkdə bəşər cəmiyyətinin sənəd yaddaşı olan kitabxanalar aparıcı rol oynamalı, öz informasiya potensialından oxucuların məqsədyönlü şəkildə istifadə etmələrinə hərtərəfli kömək göstərməlidir. Bu gün cəmiyyət həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, özündə milli və ümumbəşəri bilikləri əks etdirən, çap əsərləri və digər məlumat daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, xalqın sənəd yaddaşını formalaşdıran kitabxana müəssisələri də özünün əsaslı dəyişikliklər dövrünü yaşayır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxanaların yeni iqtisadi mexanizmə uyğunlaşması ən aktual problemlərdən biri kimi meydana çıxır. Müasir dövrdə geniş oxucu kütlələrinin dünyagörüşünün düzgün istiqamətləndirilməsi, təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi, mütaliə üçün kitabın seçilməsi, oxunmuş materialın mənimsənilməsi, bir sözlə, mütaliə mədəniyyəti vərdişlərinə yiyələnməsi üçün kitabxanaların fəaliyyətinin fasiləsizliyi təmin olunmalıdır.

Fasiləsiz təhsil sistemində kitabxanaların əsas xidməti müxtəlif yaş qruplarında olan geniş oxucu kütlələrini, o cümlədən ayrı-ayrı peşə sahiblərini yüksək səviyyədə kitab və digər məlumat mənbələri ilə təmin etməkdən ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Amerika kitabxanaşünasları fasiləsiz təhsil sistemini yaşlılar üçün kütləvi kitabxana xidmətinin əsası kimi qiymətləndirirlər. Bu məsələyə belə baxış dərin sosial köklərə əsaslanır ki, bu da cəmiyyətin həyatındakı müxtəlif dəyişikliklərlə bağlıdır. Fasiləsiz təhsil anlayışı ilə yanaşı xüsusi bir anlayış – şəxsi təhsil anlayışı da geniş yayılmışdır. Bu anlayışın özündə müntəzəmlik və ardıcılıq ideyası əks olunmuşdur. Bunun məqsədi insanın əmək fəaliyyəti və ictimai fəaliyyətindən asılı olaraq tələbat hiss olunan biliklər ehtiyatı toplamaq və onu yeniləşdirmək, zənginləşdirməkdir. Şəxsi təhsil mütaliənin fasiləsiz təhsilə kömək edən mürəkkəb formasıdır (5, 61).

Şəxsi təhsil eyni zamanda biliklərə yiyələnməyin əsas yollarından biridir. O, ictimai həyatın inkişafı ilə yanaşı gedir. Müasir həyatın hadisələrində şüurlu və fəal iştirak etmək bilavasitə şəxsi təhsillə mümkündür. Şəxsi təhsil elmi nailiyyətlərin geniş xalq kütlələrinin sərvətinə çevrilməsinə kömək edir. Lakin kitabxana işinin düzgün və geniş təşkili olmadan şəxsi təhsil işi inkişaf edə bilməz.

Məlumdur ki, insan «formal» təhsillə həyatının yalnız birinci 10-15 ilini bağlı olur, sonra isə əlavə bilik almaq üçün sərbəst, şəxsi və ya əlavə təhsilin mühümlüyü ortaya çıxır. Bu proses isə az və ya çox dərəcədə alternativ olaraq, fasiləsiz təhsil anlayışını, yəni daimi, həyati ömürlük təhsili – şəxsi təhsili, sərbəst bilik almağı yaradır (10, 25).

Fasiləsiz təhsil deyərkən müxtəlif növ tədris müəssisələri, həmçinin şəxsi təhsil yolu ilə bilik, bacarıq və vərdişlərin əldə olunması və təkmilləşməsi üzrə sistemli, məqsədyönlü fəaliyyət nəzərdə tutulur. Fasiləsiz təhsil sistemi geniş anlayışdır. Buraya məktəbəqədər tərbiyə müəssisələri, əyani ümumtəhsil məktəbləri, müxtəlif texniki peşə məktəbləri, əyani və qiyabi orta ixtisas və ali məktəbləri, aspirantura, institutlar, fakültələr, ixtisasartırma kursları və əhalinin bilik əldə etməsinin digər formaları və növləri aid edilir. Bu təhsil ömür boyu davam edən proses kimi cəmiyyətin istehsal qüvvələrinin inkişafına səbəb olur, həmçinin şəxsiyyətin öz tələbatlarına, onun hərtərəfli, harmonik inkişafına uyğun gəlir.

Pedaqoji mətbuatda fasiləsiz təhsilə adətən baza təhsilinin sadə davamı, böyüklərin bütün şüurlu həyatı boyu təhsil və şəxsi təhsillə əhatə olunması kimi baxılır. Fasiləsiz təhsili yüksələn xətt boyunca (sadə bilik, bacarıq və vərdişlərin öyrənilməsindən başlayaraq daha mürəkkəb bilik, bacarıq və vərdişlərin öyrənilməsinə doğru) inkişaf edən proses kimi, başqa sözlə, xüsusi təhsillə şəxsi təhsilin əlaqəli ixtisas fəaliyyətinin ardıcıl növbələşdirilməsi kimi xarakterizə etmək olar.

Bütün inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi respublikamızda da insanların müəyyən ixtisas və peşələrə yiyələnməsi üçün ali və orta ixtisas məktəblərinin bütöv şəbəkəsi fəaliyyət göstərir. Amma nəinki ümumtəhsil, hətta ali və orta ixtisas məktəblərinin tədris programında nəzərdə tutulan biliklər belə insanın həyata fəal müdaxiləsi üçün kifayət deyildir. Heç bir ali məktəb mütəxəssisə müəyyən ixtisas üzrə, müasir həyatın tələbi həcmində məlumat və biliklər məcmuunu verə bilmir. Ona görə də zamanın tələbinə uyğun şəkildə rəsmi təhsillə şəxsi təhsilin mütləqi paralel getməlidir. «Şəxsi təhsil» dedikdə oxucunun hər hansı bir fənni kitab üzərində işləmək yolu ilə öyrənməsi və bilik əldə etməsi nəzərdə tutulur. Təhsilin bu forması təkcə öz ümumi biliyini artırmaq istəyənləri deyil, orta və ali savadlı mütəxəssisləri, ümumiyyətlə, bütün ziyalıları əhatə etməlidir. Şəxsi təhsilin əsas məqsədi yeganə, ayrılmaz həyatı – bizi əhatə edən və daim inkişafda olan həyatı öyrənməkdir (10, 27).

Bilik xatirinə və həyatı başa düşmə naminə onların hamısını birlikdə, bütövlükdə öyrənmək lazımdır. Elmin və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi bir şəraitdə bilik ehtiyatının daimi, müntəzəm şəkildə zənginləşdirilməsində əhaliyə konkret kömək göstərilməsi kitabxana prosesinin mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edir. Oxucuların şəxsi təhsil tələbatlarını ödəməyi bacarmaq da kitabxanaların əsas vəzifələrindəndir.

Şəxsi təhsilin təhsil müəssisələrindən kənarında, müstəqil iş prosesində əldə edilən ən çox yayılmış üsulu mütləqiədir. Kitabxanalar yalnız şəxsi təhsilə maraq göstərən oxucuları deyil, həmçinin bütün oxucuları şəxsi təhsilə cəlb etməlidir. Çünki kitabxana işinin düzgün və geniş təşkili olmadan şəxsi təhsil işi inkişaf edə bilməz. Şəxsi təhsil elmi nailiyyətlərin geniş xalq kütlələrinin sərəvətinə çevrilməsinə kömək edir. Müasir həyatın hadisələrində şüurlu və fəal şəkildə iştirak etmək yalnız şəxsi təhsillə mümkündür. Cəmiyyət üzvlərinin mədəni səviyyəsi yüksəldikcə hər kəsin biliyə tələbatı artır. Elmin, mədəniyyətin, xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində çalışan, müxtəlif təhsil səviyyəsinə malik olan şəxslər peşə biliklərini kamilləşdirir, siyasi cəhətdən savadlı və mədəni olmağa cəhd edirlər. Bu baxımdan hər bir oxucu qrupu şəxsi təhsilə meyl edir və özünə

lazım olan məlumatı və ədəbiyyatı ilk növbədə kitabxanalardan alır. Şəxsi təhsillə məşğul olanlar üçün kitablar, qəzetlər, jurnallar bilik mənbəyi olmuş və olaraq də qalır. Şəxsi təhsil və şəxsi təhsil mütaliəsinin məqsədi müxtəlif ola bilər: elmi, ictimai-siyasi, ümummədəni biliklərin əldə edilməsi və s. Şəxsi təhsilin məqsədi - bizi əhatə edən və daim inkişafda olan həyatı öyrənməkdir. Təsadüfi deyil ki, professor A.Vladislavlev şəxsi təhsil və şəxsi təhsil mütaliəsini fasiləsiz təhsilin əsas komponentlərinə aid etmişdir.

Fasiləsiz təhsil konsepsiyasına görə bütün insanlar, bütün yaş dövrlərində əldə etdikləri bilik və bacarıqları dərinləşdirməli, genişləndirməli, yeniləşdirməli, daim öz dünyagörüşünü inkişaf etdirməli, ixtisaslarını təkmilləşdirməlidirlər. Çünki bunlar fasiləsiz təhsilin əsas məqsədidir.

Fasiləsiz təhsil sistemində təhsil müəssisələri və digər ictimai və dövlət institutları fəaliyyət göstərirlər. Onlar isə bilavasitə təhsil təyinatlı olmayıb, bilavasitə, yəni dolay yolla əhalinin təhsili ilə məşğul olurlar. Ümumiyyətlə, cəmiyyəti üç əhali qrupuna ayırırlar ki, bunlar da aşağıdakılar hesab olunur:

1. İctimai istehsalata potensial faydası olan nəsil (bağca yaşlılar, şagirdlər, tələbələr);
2. Hazırda ictimai istehsalatda iştirak edən nəsil (işləyən əhali);
3. Keçmişdə işləyən əhali (təqaüdcülər) (12, 8).

Əhalinin bu üç qrupuna müvafiq olaraq fasiləsiz təhsilin təşkili formaları məktəbəqədər, məktəb və məktəbdən sonrakı mərhələlərə bölünür. Qeyd etmək lazımdır ki, birinci və ikinci qrupun bütün formalarının əsas vəzifəsi insanı sonrakı – fasiləsiz təhsilə hazırlamaqdan ibarətdir.

Fasiləsiz təhsilin təşkilinin birinci mərhələsində – məktəbəqədər dövrdə uşaq ilkin tərbiyəni evdə alır. Fasiləsiz təhsilin bu mərhələsində ikinci əsas forma – məktəbəqədər müəssisələr, əsasən uşaq bağçalarıdır. Uşaqlar məktəbə gedənə qədər birinci sinif şagirdlərinə lazım olan müəyyən bilik səviyyəsinə uşaq bağçalarında malik olurlar. Bu mərhələnin fasiləsiz təhsil formalarına elmi-kütləvi ədəbiyyat, kino, radio, televiziya, teatr, didaktik oyunlar da daxildir.

Fasiləsiz təhsilin ikinci mərhələsi məktəb dövrüdür. Uşaqlar bu mərhələyə 7 yaşında daxil olur, orta, orta ixtisas və ali təhsil almaqla onu bitirirlər. Bu dövrdə fasiləsiz təhsilin əsas elementi ümumtəhsil məktəbidir. Bu dövr onunla xarakterizə olunur ki, yetişməkdə olan nəsil ümumi və ilkin ixtisas təhsili əldə edir. Bu zaman təhsil alanlar, təhsil proqramlarından başqa öz ixtisas maraqlarını digər məktəbdənkənar müəssisələrdə – kitabxanalarda, muzeylərdə və s. də inkişaf etdirirlər.

Fasiləsiz təhsilin üçüncü mərhələsi məktəbdən sonrakı dövr – fasiləsiz təhsil konsepsiyası böyüklərin təhsilini əhalinin fasiləsiz intellektual inkişafı sisteminin vacib hissəsi kimi nəzərdən keçirir. Böyüklərin fasiləsiz təhsili üç istiqamətdə təşkil olunur:

1. Orta, orta ixtisas, ali təhsilli xalq təsərrüfatı mütəxəssislərinə ixtisaslarının artırılmasında, elmi-texniki tərəqqi, elm, texnika, texnologiya, istehsalatın təşkili və idarə olunmasındakı dəyişikliklər fasiləsiz təhsili tələb edir;

2. Fasiləsiz təhsilin ikinci istiqaməti ixtisasın artırılması ilə yanaşı, yeni ixtisasların öyrənilməsi, elmin yeni aspektlərinin öyrənilməsidir. Bu, praktikumlar, kurslar, seminarlar, təhsil-istehsalat kombinatları və s. tərəfindən həyata keçirilir;

3. Böyüklərin təhsilinin üçüncü istiqaməti zəhmətkeşlərin ideya-siyasi səviyyəsinin mədəniyyətinin, ümumi təhsil səviyyəsinin yüksəlməsidir. Bu, digər istiqamətlər içərisində ən vacibidir.

Hər bir vətəndaşın öz ümümtəhsil, ixtisas, mədəni səviyyəsini yüksəltməsi yalnız ictimai inkişafın müasir mərhələsinin deyil, həmçinin insanların öz maraqlarından irəli gəlir.

Fasiləsiz təhsil sisteminin geniş inkişaf etdiyi Amerikada aparılan tədqiqatlar göstərir ki, böyüklər (yaşlılar) sinif məşğələlərindən qaçaraq, sərbəst şəxsi təhsilə daha çox meyl edirlər. Onların şəxsi təhsilinə əməli kömək göstərmək üçün bütün kitabxanaçılar da hazır olmalıdırlar. Müxtəlif qrup oxucuların şəxsi təhsilini təşkil edərkən onların təhsil səviyyəsini və şəxsi təhsil mütaliəsinə hazırlıq dərəcəsini nəzərə alarkən kitabxana informasiya axtarışı vərdişlərinə malik olmağa gömək edir, səmərəli mütaliə sistemini, oxunmuş materialı dərk etmək qabiliyyətini inkişaf etdirir, kitabdan öyrəndiklərini təcrübədə tətbiq etməyə kömək edir. Kitabxanalar ixtisas səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə, biliklərin peşə fəaliyyətində tətbiqi ilə, sistemli biliklərin əldə edilməsi ilə bağlı olan təhsil və şəxsi təhsil funksiyasını inkişaf etdirməlidirlər. Onun əsasında fasiləsiz təhsili həyata keçirmək mümkündür (2).

Bu baxımdan mütaliə mühüm elmi-nəzəri problemdir və onu həyata keçirmək üçün xüsusi müəssisələr sisteminin yaradılmasına və inkişafına ictimai tələbat meydana çıxmışdır. Bu müəssisələr içərisində kütləvi mütaliənin əsas təşkilatçılarına çevrilmiş və şəxsi təhsilin əsas bazası sayılan kitabxanalar xüsusi və aparıcı yer tutur. Təsadüfi deyil ki, hələ XX əsrin əvvəllərində təhsil sistemi ilə yanaşı həm də tədris müəssisələrində kitabxana şöbələri yaradılırdı. Kütləvi kitabxanalar o dövrdə savadsızlığı aradan götürməklə bir növ mədəni çevriliş etmişdilər. Həmin təcrübə, yəni təhsillə bağlı məsələlərdə kitabxana təcrübəsi bu gün də öz aktuallığını saxlamaqdadır.

Ədəbiyyat

1. Ağayev M., Məmmədov K. *Şagirdlərin tərbiyəsində birgə iş: məktəb, ailə və cəmiyyət* // *Azərbaycan müəllimi*.-1997.-2 sent.

2. Айзенберг А.Я. *Самообразование: История, теория и современные проблемы*.-М.-Высшая школа,1986.-с.95.

3. Xələfov A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 his.-də)*.-H.1-2.-B., 2001.-400 s.

4. *Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu* // *Kitabxanaşünaslıq və bibliografya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal* / BDU.-B., 1999.-№1.-S.11-12.

5. Xələfov Ə.T. *Mütaliə mədəniyyəti* // *Mədəni-maarif işi*. -1983.- №3. – s. 16-28.

6. *Воспитание культуры чтения: Методические рекомендации*. -М., 1973. –33 с.

7. Осипова И. Библиотека и образование: К постановке проблемы // *Библиотекосведение*. -1999. -№1 -С. 22-28.

8. Примаковский А.П. О культуре чтения: Методы самостоятельной работы с книгой в свете науч. организации умств. труда.- М.: Книга, 1969. –158 с.

9. Проблемы непрерывного образования взрослых: Сб. науч.тр. -Л., 1979. -77 с.

Халида Алиева

Культура чтения и система непрерывного образования

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются культура чтения и система непрерывного образования в современном информатизированном обществе.

Здесь характеризованы место библиотек их перспективные направление.

Halida Aliyeva

Reading culture and system of continuous education

SUMMARY

In the article is analysed in the society of modern informationreading culture and system of continuous education.

Place of the libraries have been defined their perspective development here.

**BAZAR İQTİSADİYYATI ŞƏRAİTİNDƏ KİTABXANAÇILIQ
FƏALİYYƏTİNDƏ İQTİSADİ AMİLLƏRİN
FORMALAŞMASI**

İctimai-siyasi hadisələrin sürətlə inkişaf etdiyi hazırki şəraitdə cəmiyyətin bütün sahələrində iqtisadi amillərin təsiri güclənir. Buna da əsas səbəb müstəqil Azərbaycan Respublikasının bazar iqtisadiyyatına keçməsidir. Bazar iqtisadiyyatı isə cəmiyyətdə iqtisadi proseslərin idarə edilməsinin azad və demokratik üsulu olub bütün istehsal və qeyri-istehsal sahələrini əhatə edir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində cəmiyyətin bütün üzvləri iqtisadiyyatın bərabərhüquqlu subyektlərinə çevrilirlər. Bu baxımdan kitabxanalar da cəmiyyətdə baş verən iqtisadi proseslərdən kənar qalmayıb həmin proseslərlə bilavasitə əlaqəli şəkildə inkişaf edir.

Məlum olduğu kimi kitabxanaçılıq fəaliyyəti heç vaxt cəmiyyətdə baş verən mühüm iqtisadi proseslərdən kənar qalmamış, cəmiyyətin iqtisadi siyasətində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri kitabxana işinin təşkilində, onun məzmununa, hər bir kitabxana prosesinə ayrılıqda əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, xarici ölkə kitabxanalarına ayrılan maliyyə vəsaitləri həmişə yüksək olmaqla, kitabxanaların sosial funksiyalarına uyğunlaşdırılır. Bu da cəmiyyətdə kitabxana işinin səmərəliliyini, o cümlədən, iqtisadi səmərəliliyini optimal dərəcəyə çatdırılmasına stimül yaradır.

Müasir dövrdə cəmiyyətdə bazar iqtisadiyyatı münasibətlərinin formalaşması kitabxanaçılıq fəaliyyətində və xüsusən onun idarə edilməsində iqtisadi amillərin güclənməsinə səbəb olmuşdur.

Elmi-texniki tərəqqinin sürətlənməsi, kitabxanaların təsərrüfatçılıq və kommersiya fəaliyyətinin güclənməsi, kitabxanaçılıq fəaliyyətinin komponentləri sırasında iqtisadi fəaliyyətin formalaşması, kitabxana işinin idarə olunmasında sosial-iqtisadi amillərin güclənməsi, kitabxana işində işgüzarlıq ünsürlərinin meydana gəlməsi, kitabxana işinin cəmiyyətdə yalnız mədəni, mənəvi fəaliyyət sahəsi kimi deyil, eyni zamanda iqtisadi fəaliyyət sahəsi kimi öyrənilib qiymətləndirilməsi meyllərini gücləndirmişdir.

Hal-hazırda kitabxanaların öhdəsində olan əsas və dövriyyə fondları, əmək və maddi ehtiyatlar, maliyyə vəsaiti, texniki vəsaitlər, bina avadanlığı, onların biznes fəaliyyəti, xüsusən marketinq fəaliyyəti, eləcə də beynəlxalq təşkilatlarla kitab mübadiləsi sahəsində kommersiya əməliyyatları kitabxana işində iqtisadi amillərin çox güclü olduğunu sübut edən faktlardır.

Məlum olduğu kimi hal-hazırda inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi strukturunda, başqa sözlə desək biznes strukturunda informasiya infrastrukturunu formalaşmış və iqtisadiyyatın ən yönümlü komponentinə çevrilmiş və informasiya infrastrukturunun öz seqmentləri inkişaf etmişdir ki, bunların içərisində sənəd informasiyası sistemi olduqca əhəmiyyətli yer tutur ki, bu da müasir dövrdə kitabxanaçılıq fəaliyyətinin məhəng daşını təşkil edir. Həmçinin qeyd edilməlidir ki, cəmiyyətdə baş verən kitabxana proseslərində mədəni, mənəvi, təhsil, tərbiyə ünsürləri ilə yanaşı iqtisadi ünsürlər də təzahür edir və bu ünsürlər kitabxanaların sosial ünsürlərinin həyata keçirilməsinə çox mühüm təsir göstərir.

Hazırda kitabxanalar öz fəaliyyətində istehsal və qeyri-istehsal fondları, əmək ehtiyatları, maddi və maliyyə ehtiyatları kimi təsərrüfat ünsürlərindən istifadə edərək cəmiyyətin iqtisadi həyatına cəlb edilir və onun inkişafına təsir göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxana işində iqtisadi amillər iki istiqamətdə təzahür edir:

1. Mühüm kitabxana proseslərinin iqtisadi amilləri. Bu istiqaməti şərti olaraq kitabxana daxili iqtisadi amillər adlandırmaq olar. Buraya ayrı-ayrı kitabxana prosesləri və əməliyyatlarının iqtisadi baxımdan qiymətləndirilməsi, kitabxanaların maddi, informasiya, əmək ehtiyatlarının səmərəli istifadəsinin iqtisadi təhlili, kitabxanalarda əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi, onların iqtisadi fəaliyyəti, başqa sözlə desək marketing fəaliyyəti və s. kitabxana daxili iqtisadi təhlil və qiymətləndirmə metodlarının tətbiqi daxildir.

2. Kitabxana işinin cəmiyyətdə iqtisadi səmərəliliyi. Başqa sözlə desək cəmiyyətin iqtisadi potensialının inkişafında, elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolu vardır.

İkinci istiqamətlə əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, bu amilin yəni kitabxanaların cəmiyyətin iqtisadi potensialına təsirini konkret müəyyən edib hər hansı bir rəqəm, formula və ya hesablama aparmaq mümkün deyil. Lakin o da məlum faktdır ki, cəmiyyətdə əhaliyə kitabxana xidmətinin çox mühüm bir tərkib hissəsini sənaye və aqrar istehsalat kompleksinə kitabxana xidməti təşkil edir ki, bu da öz sonlu nəticəsini istehsalatının nəticələrində görür. Bundan əlavə etmə, kadr hazırlığına kitabxana xidmətinin də nəticələri cəmiyyətin iqtisadi potensialına öz təsirini göstərir.

Məlumdur ki, kitabxanalar oxucuların mənəviyyatına, onların intellektual səviyyəsinə təsir göstərməklə onların fəaliyyətinə yaradıcılıq ünsürlərinin inkişafına, amillərin, mütəxəssislərin və s. informasiya tələbatçıların zehni və fiziki əmək potensialının zənginləşməsinə, bu potensialdan ictimai həyatda və istehsalatda daha səmərəli istifadə edilməsinə çox mühüm təsir göstərir. Bunlar inkar edilməz faktlardır. Lakin buna baxmayaraq kitabxana işinin cəmiyyətdə iqtisadi səmərəliliyini konkret əks etdirən meyarlar və ümümləşdirilmiş indeks hələ formalaşdırılmamışdır. Odur ki, kitabxana işinin iqtisadiyyatı dedikdə müasir dövrdə kitabxana daxili iqtisadiyyat, kitabxananın fəaliyyətində meydana çıxan iqtisadi amillər, konkret bir kitabxana və ya kitabxana sisteminin fəaliyyətinin iqtisadi səmərəliliyi, ayrı-ayrı kitabxana texnoloji prosesləri və əməliyyatlarının iqtisadi baxımdan hesablanması və qiymətləndirilməsi, kitabxanalarda əmək məhsuldarlığının təhlili, kitabxanaların maliyyələşdirilməsi, onların marketing fəaliyyəti, kitabxanaçı əməyinin stimullaşdırılması və s.

nəzərdə tutulmalıdır. Nəticə olaraq qeyd edilməlidir ki, cəmiyyətin iqtisadi quruluşunun obyektiv qanunauyğunluqlarını öyrənən iqtisadiyyat elminin konkret iqtisadiyyat problemlərinə həsr edilmiş tədqiqatları və tövsiyələri son zamanlar kitabxanaşünaslıqda da tətbiq edilməkdədir. Bu hər şeydən əvvəl, kitabxana işinin keyfiyyətə yeni mərhələyə daxil olması, bu işin daha da mürəkkəbləşməsi, həmçinin kitabxana işinin keyfiyyət göstəriciləri təhlil edilərkən iqtisadi göstəricilərin keyfiyyət göstəricilərinin əsas amili kimi qiymətləndirilməsi ilə əlaqədardır.

Ədəbiyyat

1. Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük-B.:BDU-nəşriyyatı, 2001.-450s.*
2. Abbasov H. *Bazar münasibətlərində iqtisadi təhlil.-B.,1993.-245s.*
3. Kazımov R. *Kitabxana işinin iqtisadiyyatı.-B.,2004.-87s.*
4. Kazımov R. *Kitabxana işinin iqtisadiyyatı səmərəliliyi// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya.-Elmi-nəzəri, metodiki,təcrübijurnal–B.,1999,- № s.49-57*

Самира Рустамова

Формирование экономических факторов библиотечной деятельности в условиях рыночной экономики

РЕЗЮМЕ

В научной статье освящены роль и задачи библиотек в условиях рыночной экономики. Рассмотрены так же вопросы формирования и развития экономических факторов в библиотеках.

Samira Rustamova

Formation of Business Factors of Library Activity in the conditions of Market Economy.

SUMMARY

In the scientific article the role and problem of libraries in the conditions of market economy are consecrated. Are considered also questions of formation and development of business factors in libraries.

BİBLİOQRAFİYASÜNASLIQ

RAİFƏ VƏZİROVA

Bibliografiyaşünaslıq kafed rasının baş müəllimi

XURAMAN AĞAYEVA

Laboratoriya müdiri

RESPUBLİKA ELMİ-PEDAQOJİ KİTABXANASININ BİBLİOQRAFİK FƏALİYYƏTİ MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra yetişməkdə olan nəslin milli zəmin, ümumbəşəri dəyərlər əsasında tərbiyəsi məsələsi günün ən önəmli problemlərindən biri olmuşdur. Bugünkü gənclik dərini biliyə, bacarığa, yüksək mədəniyyətə, məsuliyyət hissinə, demokratik dünyagörüşünə malik olmalı, Azərbaycanda demokratik dövlət qurmaq yolunda ciddi çalışmalıdır.

Ölkəmizdə kitabxanaların inkişafı Azərbaycan dövlətinin davamlı inkişafının mühüm strateji istiqamətlərdən birini təşkil edir. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin Sərəncamı bunu bir daha sübut edir(2). Bununla əlaqədar ölkənin sosial-iqtisadi, elmi mədəni və mənəvi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi Təhsil Nazirliyi Kitabxanalarında da informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi mühüm vəzifə kimi meydana çıxır. Mahiyyətə dinamik və daim yeniləşən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi bu gün ölkəmizdə fəaliyyət göstərən 10 mindən artıq kitabxananın elektron informasiya resurs mərkəzlərinə çevrilməsi vəzifəsini gündəmə gətirmiş və bu problemin həllini aktuallaşdırmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin «Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında» 20 aprel 2007-ci il sərəncamı kitabxana işi sahəsində mövcud olan geriliyi aradan qaldırmaq və bu sahənin inkişafını təmin etmək məqsədini daşıyır (1). Sərəncamın 3-cü bəndində deyilir: «Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə və müasir informasiya texnologiyaları ilə təchizatına dair tədbirlər planı hazırlayıb iki ay müddətində Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim etsin» (1).

“Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı 2004-2008-ci illər», «Azərbaycan Respublikası ümumtəhsil məktəblərinin informasiya-kommunikasiya

texnologiyaları ilə təminatı Proqramı (2005-2007-ci illər)” və s. sənədlərdə də kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafı və modernləşdirilməsi əsas tutulmuşdur.

Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra kitabxanaların, xüsusilə Təhsil Nazirliyi kitabxana sisteminin maddi-texniki bazası zənginləşmişdir. Heydər Əliyev fondunun prezidenti, millət vəkili, maarifpərvər ziyalımız Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə yeni məktəb binalarının sürətli tikintisi və əsaslı təmiri məktəb quruculuğu işində yeni mərhələ hesab olunmalıdır. Məktəb kitabxanalarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, iş şəraitinin yaxşılaşdırılması yeni məktəb binalarının inşasından çox asılıdır. Son illərdə ölkəmizdə 1300-dən artıq yeni məktəb binasının tikilib istifadəyə verilməsi məktəb kitabxanalarının vəziyyətini xeyli yaxşılaşdırmışdır.

Hazırda hətta ucqar kəndlərdə belə dünya standartlarına cavab verən yeni məktəblər tikilib istifadəyə verilir. Əlbəttə, bu bütün Təhsil Nazirliyi kitabxanalarının inkişafına güclü təkan verir, istifadəçilərin bibliografik informasiya təminatını yaxşılaşdırır, kitabxanalarının mütəmadi olaraq yeni kitabları əldə etməsi, xüsusilə dərslik və tədris ədəbiyyatını toplaması, kompüter texnikası və avadanlıqları ilə təchiz edilməsi bibliografik-informasiya tələbatının ödənilməsinə şərait yaradır.

Müasir dövrdə kitabxana-informasiya tələbatı əvvəlki illərdə olduğundan çox ciddi şəkildə fərqlənir. Birinci ona görə ki, indi onları əhatə edən informasiya daşıyıcıları və vasitələri əsaslı sürətdə dəyişmiş, yeni informasiya texnologiyaları yaradılmışdır. Tələbatçıların böyük əksəriyyəti İNTERNET sistemlərindən çox məharətlə istifadə etməklə öz bilik və bacarıqlarını daha da zənginləşdirirlər. Müasir dövrün oxucuları informasiya yeniliklərini öyrənməyə daha çox təşəbbüs göstərən tələbatçı qurupu hesab olunur. Belə olan halda məktəb kitabxanalarında İNTERNET sistemlərinin yaradılması, onların kitabxana sistemlərinə qoşulması və yeni kitabxana proqramlarından istifadə etməklə informasiya əldə etmək imkanları yaradılmalıdır.

1983-cü ildə yaranmış Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası müstəqillik illərində bu istiqamətdə və pedaqoji elmlərin bibliografik informasiya təminatında mühüm işlər görür. Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının çap etdiyi cari, retrospektiv və tövsiyə göstəriciləri pedaqoji bibliografik vəsaitlər sistemində mühüm yer tutur. Pedaqogika və təhsil sahəsi mütəxəssislərinin bibliografik informasiya təminatında, onlara bu sahədə cari bibliografik informasiyanın çatdırılmasında REPK-nın «Xalq maarifi. Pedaqogika. Pedaqoji elmlər» seriyası ilə nəşr etdiyi vəsaitlərin böyük əhəmiyyəti var. Kitabxananın "Elmi informasiya və bibliografiya şöbəsi" 1983-cü ildən başlayaraq müntəzəm olaraq "Yeni kitablar. Xalq maarifi. Pedaqogika. Pedaqoji elmlər"(4) adlı kitabları əks etdirən cari elmi-köməkçi bibliografik vəsait nəşr edir. 1992-ci ilə qədər həmin vəsaitin 24 buraxılışı, "Xalq maarifi. Pedaqogika, Pedaqoji elmlər" adlı qəzet və jurnalları əks etdirən cari, elmi-köməkçi bibliografik vəsaitin (5) isə 7 buraxılışı çap olunmuşdur. «Xalq maarifi. Pedaqogika. Pedaqoji elmlər: illik məlumat bibliografik göstərici» adlı retrospektiv bibliografik vəsaitin (6) 3 sayı çapdan çıxmışdır. "Xalq maarifi, Pedaqogika, Pedaqoji elmlər: Qəzet və jurnal məqalələri" adlı illik retrospektiv bibliografik göstəricinin isə cəmi 1 sayı çapdan çıxmışdır. 1992-ci ildən vəsaitin nəşri iqtisadi çətinliyə görə dayanmışdır. Müstəqillik illərində

Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının «Xalq maarifi pedaqogika. Pedaqoji elmlər» seriyası ilə çap etdirdiyi cari elmi-köməkçi və retrospektiv göstəricilər həm tarixilik, həm də kitabxananın soraq-bibliografiya aparatının və zəngin fondunun məzmunu və dinamik inkişafı haqqında məlumat vermək baxımından əhəmiyyətlidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu göstəricilərin əksəriyyəti 1991-1992-ci ildə nəşr olunmuşdur.

REPK-nın bibliografik fəaliyyətində Azərbaycan maarifinin, təhsilinin və elminin inkişafında müstəsna xidmətləri olan şəxsiyyətlərdən Mehdi Mehdizadə, Əhməd Seyidov, Rəfiqə Mustafayeva və başqaları haqqında göstəricilərin nəşri xüsusi yer tutur.

2007-ci ildən IRBIS-64 «Kitabxanaların avtomatlaşdırılmış Sistem»nin nümayiş versiyası əsasında kitabxananın elektron kataloqu yaradılmağa başlamışdır. Yeni ədəbiyyat elektron kataloqa daxil olduqdan sonra fonda verilir. Fondun retromassiv hissəsinin də elektron kataloqa daxil edilməyə başlanmışdır. Kitabxanada 3 dildə (Azərbaycan, rus və ingilis) 595 sözdən ibarət «Kitabxana-bibliografiya terminləri lüğəti» (2008) hazırlanmışdır. Bütün bunlar kitabxananın pedaqoji elmlərin bibliografik informasiya təminatında mühüm rolu olduğunu göstərir.

Müstəqillik illərində Əhməd Seyidov, Əliheydər Həşimov, Mehdi Mehdizadə, Xəlil Fətəliyev, Hüseyn Əhmədov, Yəhya Kərimov, Əjdər Ağayev, Şəmistan Mikayılov, Əkbər Bayramov, Vidadi Xəlilov, Nurəddin Kazımov, Zahid Qaralov, Rəfiqə Mustafayeva və başqa görkəmli pedaqoqlara həsr olunmuş şəxsi elmi-köməkçi bibliografik göstəricilərin hazırlanması mühüm nailiyyətdir.

Hazırda Azərbaycan kitabxanalarında böyük həcmdə informasiya resursları toplanmışdır. Sosial-iqtisadi yüksəlişinin tələblərinə uyğun olaraq kitabxana-bibliografiya ehtiyatlarının formalaşdırılması və istifadəsinin intensivləşdirilməsi problemi xüsusi aktualıq kəsb edir. Buna görə də nəhəng informasiya ehtiyatlarına malik olan Təhsil Nazirliyi kitabxana sisteminin bibliografik informasiya ehtiyatlarının istifadəsinin və inkişaf tendensiyasının, onun bibliografik məlumat bazasının yaradılması texnologiyasının araşdırılması böyük əhəmiyyətə malikdir.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, müstəqillik illərində Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının, M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın, Azərbaycan MEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının bibliografik resurslarının Azərbaycanın bibliografik ehtiyatları sistemində özünəməxsus yeri vardır və bu kitabxanalar pedaqoji elmlərin bibliografik informasiya təminatında mühüm işlər görür.

İnformasiya texnologiyaları əsri kimi qəbul olunmuş XXI əsrdə Azərbaycanda vahid bibliografik məlumat bazasının yaradılmasının vaxtı çatmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, hər hansı bir kitabxanada bibliografik məlumat bazası bir dəfə yaradılır, öz bazasında həmişəlik olaraq bibliografik resursları qoruyub saxlayır və mühafizə edir. Bibliografik məlumat bazası tək kitabxana üçün deyil, bütün sənəd kommunikasiyaları sistemi üçün əvəzolunmaz bir informasiya mənbəyidir. Bu mənbə vasitəsilə təkcə pedaqoji elmlər üzrə ədəbiyyat haqqında deyil, bütün elm sahələri üzrə çap olunmuş sənədlər haqqında dolğun informasiya əldə etmək olar. Fonda yeni daxil olan mənbələr, fonddan istifadəyə verilən mənbələr, bir sözlə sənəd kütləsi və axını haqqında dəqiq informasiya bibliografik məlumat bazasında öz əksini tapır.

Kitabxanaların bibliografik məlumat bazasının yaradılması həm çap məhsullarının uçotunu və statistikasını müəyyənləşdirməyə, həm də bu resursların gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılmasına, onun İnternetdə yerləşdirilməsinə, milli resurslarımızın dünya resurslarına inteqrasiya olunmasına imkan verəcək. Bu bazanın tərkibində pedaqoji elmlər üzrə ədəbiyyatın əhatə olunması vacibdir.

İctimai inkişafın vacib şərtlərindən biri olan sənəd-informasiya təminatı sistemi və bibliografik informasiya təminatı daim təkmilləşir. Bu təkmilləşmə zamanı həmin sahənin mütəxəssisləri insan təfəkkürünün yaratdığı ən yaxşı üsul və metodları yaradıcılıqla əxz edir və bibliografik fəaliyyətin bütün istiqamətlərinə tətbiq edirlər. Belə bir şəraitdə intellektual fəaliyyətə yardım edən yeni informasiya texnologiyaları və metodları kibernetikanın, informatikanın, sistemlər nəzəriyyəsinin nailiyyətlərinin öyrənilməsi, onların metod və üsullarına yaradıcı şəkildə kitabxana işinə, bibliografik fəaliyyətə və digər qohum sahələrə tətbiqi vəziyyətdən çıxış yoludur.

Müstəqillik illərində Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının strukturunda dəyişikliklər aparılmış, bir sıra mühüm işlər görülmüşdür. Kitabxanada «Yeni informasiya texnologiyaları» şöbəsi yaradılmışdır. Kitabxana İnternet şəbəkəsinə qoşulmuş, özünün Veb sahifəsini açmışdır (www.repk.azdata.org). IRBIS-64 «Kitabxanaların Avtomatlaşdırılmış Sistemi»nin nümayiş versiyasında elektron kataloqun əsası qoyulmuşdur. Şöbədə elektron informasiya daşıyıcıları toplanmışdır. Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası 2002-ci ildən məlumat bazası yaratmağa başlamışdır. Baza müntəzəm olaraq təkmilləşir, sistemə daxil olan kitabxanaların dinamikası diqqət mərkəzində olur. Kitabxana yaradılmış məlumat bazası əsasında «Təhsil Nazirliyi sistemindəki ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının fəaliyyəti» adlı X cilddən ibarət məlumat kitabı hazırlamışdır. Burada respublikamızın 10 zonası və bu zonaların hətta ən ucqar ərazidə yerləşən hər bir məktəb kitabxanası haqqında da informasiya almaq olar. Bu cür vəsaitin hazırlanması istifadəçilərə bibliografik informasiya xidmətinin göstərilməsində mühüm rol oynayır.

Beləliklə, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası və başqa sahəvi kitabxanalar mövcud çətinliklərə baxmayaraq, müasir dövrdə öz işini zamanın tələbləri səviyyəsinə uyğun qurmağa və fəaliyyətini bu istiqamətdə genişləndirməyə daim səy göstərir, bütün istifadəçilərin, o cümlədən pedaqoji elmlərin bibliografik informasiya təminatını operativ yerinə yetirmək üçün bütün vasitələrdən istifadə edirlər. Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə pedaqoji elmlərin bibliografik informasiya təminatında bir sıra işlər görülmüşdür. Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanasının bu sahədə bibliografik fəaliyyəti təqdirəlayiqdir.

REPK Təhsil Nazirliyi aparatının əməkdaşlarına, təhsil işçilərinə, tələbə və şagirdlərə, kitabxananın digər oxucularına bibliografik-informasiya xidməti göstərir, informasiyanın çatdırılmasında müxtəlif formalardan istifadə edir, mütəxəssislərin sorğularını operativ ödəyir, məlumat günləri, mütəxəssis günləri, bibliografik icmal, tematik sərgilər təşkil edir, cari və retrospektiv ədəbiyyatın göstəricilərini tərtib edir, dövrü nəşrlərin kartotekasını yaradır, təhsil, pedaqogika, pedaqoji elmlərə dair göstəricilər, görkəmli pedaqoqların şəxsi göstəricilərini hazırlayır, Təhsil Nazirliyi kitabxana sistemində metodik yardım göstərir.

Ümumiyyətlə götürdükdə isə Təhsil Nazirliyi kitabxana sisteminin fəaliyyətində bir sıra nöqsanlar vardır. Bu həm maddi texniki baza ilə təminatda, həm də kadrların yerləşdirilməsində özünü göstərir. Bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün bir sıra işlər görmək lazımdır: heç olmazsa dövlət hesabına təhsil alan məzunların təyinat üzrə yerləşdirilməsi; məktəb kitabxanaçılarının təkmilləşdirmə kurslarında bilik və təcrübələrini artırma bilmək praktikasının bərpa edilməsi; məktəb kitabxanalarının yerli icra hakimiyyəti orqanlarının tabeçiliyindən alınıb payon təhsil şöbəsinə verilməsi; rayon təhsil şöbələrində ali-ixtisas təhsilli kadrlardan kitabxanaçı-metodist vəzifəsinin bərpa edilməsi; məktəb kitabxanaçılarının direktorunu şuranın üzvlüyünə daxil edilməsi və kitabxananın problemlərinin məktəbin ümumi planına salınması; məktəb kitabxanalarının yeni informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və kitabxanalararası elektron şəbəkənin yaradılması və vahid mərkəzdə birləşdirilməsi; elektron kataloqun yaradılması üçün dövlət səviyyəsində standartlar və format qəbul edilməsi məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi; kitabxanalarının kiril əlifbası ilə çap olunmuş istifadəyə yararsız ədəbiyyatdan təmizlənməsi; kitabxanaçıların profil üzrə ali və orta ixtisas təhsilli olmasına diqqətin artırılması, kitabxanaçıların yeni informasiya və kompüter texnologiyalarından istifadə vərdişlərinə yiyələnmələri üçün təlim mərkəzlərinin təşkil edilməsi və s. kimi tədbirlərin görülməsi Təhsil Nazirliyi kitabxana sistemində işin günün tələbləri baxımından qurulmasına şərait yarada bilər.

Pedaqoji sahənin bibliografik informasiya təminatının bu dövrün tələblərinə cavab verən və beynəlxalq standartlara uyğun səviyyəyə qaldırılması üçün çox iş görmək lazımdır. XXI əsrin informasiya texnologiyaları əsri olduğunu artıq hamımız yaxşı bilirik və dərk edirik. İnformasiya mərkəzi olan kitabxanaların nə qədər müasir texnologiyalarla təminatının vacib olduğu hamımız üçün dərk olunmuş bir həqiqətdir.

Artıq Azərbaycanda milli bibliografik ehtiyatları əhatə edən toplu elektron kataloqların yaradılması gündəliyə gətirilməlidir. Məlumdur ki, dünyanın bir çox ölkələrində artıq xeyli vaxtdır ki, OPAC (on-layn ictimai müəssər kataloqlaşdırma) metodu tətbiq edilir. OPAC milli, bir sıra hallarda isə beynəlxalq sahədə toplu elektron kataloqların yaradılması üzrə səyləri birləşdirməyə, az bir zamanda böyük miqdarda sənəd informasiya ehtiyatlarını elektron bibliografik mənbələrdə əks etdirməyə imkan verir. Azərbaycanda hamının üzünə açıq olan milli səviyyəli OPAC yaradılsa, bu, digər elm və fəaliyyət sahələri kimi pedaqogika və təhsil sisteminin də bibliografik informasiya təminatında keyfiyyətcə yeni bir mərhələ olar. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycanda ümumiyyətlə kitabxanaların sayı və onların fondu baxımından təhsil müəssisələrinin kitabxanaları aparıcı mövqeyə malikdir, onda həmin elektron bibliografik resursların yaradılmasında təhsil müəssisələrinin kitabxanalarının böyük potensial imkanlarının olduğu aydınlaşar. OPAC-ın yaradılması həm də bütün pillələrdə təhsil alan şagird və tələbələrə, təhsil işçilərinə, onların informasiya tələbatına müvafiq olan sənədləri nəinki öz kitabxanalarının fondunda, eləcə də digər kitabxanaların fondunda axtarış tapmağa imkan verərdi.

Təhsil və pedaqoji elmlərin bibliografik təminatında belə bir əhəmiyyətli vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün bir sıra təşkilati, texniki, metodiki və maliyyə məsələləri həll edilməlidir.

Sənədlərin elektron biblioqrafik təsviri üzrə mükəmməl standart tərtib edilməli, onun tətbiqi və təbliği üçün tədbirlər həyata keçirilməli, təhsil müəssisələrinin kitabxanaları vahid informasiya kommunikasiya şəbəkəsinə qoşulmalı, onlar lazımi avadanlıq və proqram təminatı ilə təchiz edilməlidirlər.

Təhsil sistemində mövcud olan bütün kitabxanaların əlaqədar mütəxəssisləri xüsusi kurs keçərək bu texnologiyaların tətbiq edilməsini mənimsəməlidirlər. Eyni zamanda istifadəçilərə (şagirdlərə, tələbələrə, müəllimlərə, təhsil sistemində çalışan digər mütəxəssislərə) elektron biblioqrafik resurslardan istifadə üsulları öyrədilməlidir.

Azərbaycanda pedaqoji elmlərin və təhsil sahəsinin biblioqrafik informasiya təminatında daha sürətli irəliləyişə nail olmağın digər bir yolu Azərbaycana coğrafi, iqtisadi, tarixi baxımdan yaxın olan ümumi insiyyət dilindən istifadə edən ölkələrdə yaradılmış elektron biblioqrafik ehtiyatların əldə edilməsi, respublikamızdakı tələbatçıların istifadəsinə verilməsidir.

Məlumdur ki, Azərbaycanın təhsil müəssisələrinin kitabxanalarının fondunun əksəriyyətini Azərbaycanda, Rusiya Federasiyasında və digər MDB ölkələrində rus dilində çap edilmiş kitablar, dərc edilmiş jurnallar və digər dövri mətbuat təşkil edir. Rusiya Federasiyasında biblioqrafik ehtiyatların elektron formata keçirilməsi sahəsində xeyli iş görülmüş və zəngin təcrübə əldə edilmişdir. Buna görə də pedaqoji elmlər və təhsil sahəsində elektron biblioqrafik ehtiyatların inkişafına təkan vermək məqsədilə Rusiya Federasiyası, Ukrayna və digər MDB ölkələrindən rus dilində olan dərslik, dərs vəsaiti, tədris vəsaitlərini əks etdirən ədəbiyyatın elektron biblioqrafik təsvirləri alınaraq Azərbaycanda bunun üçün yaradılmış avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sisteminin verilənlər bazasına daxil edilməlidir. Sonrakı mərhələdə tədricən respublikanın təhsil müəssisələrindən və Elmi Pedaqoji Kitabxanadan həmin sistemə giriş imkanı yaradılmalıdır. Bu işlə paralel olaraq təhsil və pedaqogika sahəsində Azərbaycanda nəşr edilmiş kitablar, dərc edilmiş məqalələr, müdafiə edilmiş dissertasiyaların elektron biblioqrafik təsviri yaradılaraq həmin sistemdə yerləşdirilməli, bununla da ölkəmizdə təhsil və pedaqogika sahəsində biblioqrafik təminatın keyfiyyətə yeni səviyyədə inkişafı üçün təməl yaradılmalıdır.

Ümid etmək olar ki, təklif edilmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi respublikamızda pedaqoji elmlər və təhsil üzrə cəmiyyətin biblioqrafik informasiyaya olan tələbatının daha dolğun, keyfiyyətə daha yüksək səviyyədə ödənilməsinə imkan yaratmaqla ölkəmizdə təhsilin, elmin, sosial inkişafının sürətləndirilməsinə güclü təkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // «Azərbaycan» qəz., 2007.-21 aprel.

2. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Sərəncamı // Respublika.-7 oktyabr, 2008.

3. Əliyev Z.H. Ümumi biblioqrafiyaşünaslıq: Dərs vəsaiti. -B.BUN,2001-143 s.

4. *Xalq maarifi. Pedagogika. Pedaqoji elmlər: İllik məlumat bibliografik göstərici. 1983-cü il. I bur. / Tərt. ed.: E.Ə.Əliyeva, R.T.Əliyeva; red.: Z.Ə.Zülalova, X.D.Ağayeva; Bur. məs.: H.A.Musayev; REPK.- Bakı, 1984.- 93 s.*

5. *Xalq maarifi. Pedagogika. Pedaqoji elmlər: Qəzet və jurnal məqalələri: İllik məlumat bibliografik göstərici. 1985-ci il. I bur. / Tərt. ed.: S.H.Manafova, T.D.Məmmədova; red.: S.H.Zeynalova; REPK. -Bakı, 1990.- 96 s.*

6. *Xalq maarifi. Pedagogika. Pedaqoji elmlər (Qəzet və jurnal məqalələri): Cari bibliografik göstərici. 1986-cı il. Bur. I-IV / Tərt. ed.: T.Məmmədova; red.: S.Zeynalova; REPK. - Bakı: AzETETII, 1990.- 83 s.*

Xuraman Ağaeva

***Библиографическая деятельность Республиканской Научно-Педагогической Библиотеки на современном этапе
РЕЗЮМЕ***

В статье раскрыта библиографическая деятельность Республиканской Научно-Педагогической библиотеки на современной этапе. Изучены библиографически-информационные ресурсы и проанализированы библиографические указатели изданные этой библиотекой

Raifa Vezirova

Xuraman Ağaeva

SUMMARY

The given article describes contemporary bibliografuc activity of the Republican Scienetefic Pedagogical Library. Was also analised informational and bibliographical resources bibliographhic inedexec edited bu thic library.

AZƏRBAYCANA DAİR MATERİALLAR TÜRK VƏ İRAN BİBLİOQRAFİK MƏNBƏLƏRİNDƏ

Dünya bibliografiyası müasir dövrdə getdikcə artan beynəlxalq əməkdaşlıq şəraitində inkişaf edir ki, buna da bir sıra amillər təsir göstərir. Bu, ilk növbədə dövlətlər və xalqlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin artmasına təsir edən yeni sosial-iqtisadi, mədəni və elmi-texniki münasibətlərin yaranması, o cümlədən daxili və xarici faktorların fəaliyyəti ilə izah olunur. İkinci tərəfdən elm, texnika və iqtisadiyyatın inkişafı, bu sahələrə dünya nailiyyətlərinin tətbiqi, informasiyanı mühüm vasitəyə çevirir.

Elə vahid informasiya sistemi yaradılır ki, o, bəşəriyyət tərəfindən toplanmış və istifadəçiyə zəruri olan bütün informasiyaların əldə edilməsini təmin etmiş olsun.

«Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 33-cü maddəsi (1) məhz kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığa həsr olunmuşdur. Burada qeyd olunur ki, kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr əsasında həyata keçirilir. Bu, bibliografiya sahəsindəki beynəlxalq əməkdaşlığa da şamil edilir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik qazanaraq demokratik, hüquqi dövlət quruculuğunu həyata keçirməsi başqa ölkələrlə əməkdaşlığı yeni müstəvidə qurmağa, onu yeni məzmununda, yeni keyfiyyətdə inkişaf etdirməyə şərait yaratmışdır. Beynəlxalq əlaqələrin daha intensiv inkişaf etdirildiyi ölkələrdən biri Türkiyə Cumhuriyyətidir.

Türkiyədə ilk mətbəə 1727-ci ildə yaradılmış və kitab çapına başlanmışdır. Lakin buna baxmayaraq bibliografiya işi çox zəif inkişaf etmişdir. Yalnız 1934-cü ildə Türkiyənin Böyük Millət Məclisi «məcburi nüsxə haqqında» qanun qəbul etdikdən sonra bibliografiyanın inkişafında müəyyən dönüş yaranmış oldu. Müasir dövrdə ölkədə həm cari, həm də retrospektiv milli bibliografik vəsaitlər sistemi formalaşmış, eyni zamanda müxtəlif elm sahələrinə dair fundamental göstəricilər çap edilmişdir.

XX əsrin 80-90-cı illərində keçmiş sovetlər ittifaqının dağılması, ölkəmizdə gedən sosial-iqtisadi dəyişikliklər, eyni zamanda Qarabağ hadisələri, Azərbaycanın informasiya blokadasında olması dost, qonşu dövlətdə Azərbaycanla bağlı bir sıra bibliografik göstəricilərin yaranmasına səbəb olmuşdur.

1992-ci ildə Ankarada Türkiyə Dövlət Arxivi tərəfindən «Türkiyə dışındakı türklər» (Türkiyə xaricindəki türklər) adlı göstərici çap olunur (4). İki cildlik bu fundamental göstərici adından

da göründüyü kimi, Türkiyədən kənarında olan türk dilli dövlətlər haqqında Türkiyə Dövlət Arxivində saxlanılan əsərlər haqqında biblioqrafik məlumatları əks etdirir.

Biblioqrafik göstəriciyə «Ön söz» Türkiyənin görkəmli ictimai xadimi, o dövrdə ölkənin baş naziri olmuş Süleyman Dəmirəl tərəfindən yazılmışdır. S.Dəmirəl qeyd edir ki, dövlətimiz və millətimiz azadlıqlarına yeni qovuşan orta qədəni bağılıqları olan Türk cumhuriyyətləri və digər türk xalqları, o cümlədən xaricdə yaşayan soydaşlarımızla münasibətlərin inkişaf etdirilməsinə böyük önəm verir. Bu məqsədlə bütün görülen işlərə kömək etmək, hazırlanan layihələri işıqlandırmaq və türk dünyasının müxtəlif sahələrdə tanınması üçün ediləcək elmi araşdırmaları təşkil etmək, Türkiyədən xaricdə yaşayan türklər haqqında Dövlət arxivində mövcud olan mənbələr haqqında biblioqrafik məlumat hazırlayıb çap etdirmək böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Türkiyə Dövlət arxivinin baş müdiri İsmət Binark göstəriciyə giriş məqaləsi yazmış və göstərmişdir ki, bu biblioqrafik vəsaitdə xaricdə olan Türk dilli dövlətlər və xalqlar haqqında siyasi, tarixi, ədəbi, mədəni, iqtisadi və digər mövzularda kitab, məqalə və təbliğ olunmaq üçün türkcə və xarici dillərdə çap olunmuş mənbələr haqqında biblioqrafik informasiya verilmişdir.

Bundan sonra «Biblioqrafiya haqqında açıqlama» başlığı altında göstəricinin quruluşu haqqında məlumat verilir. 10818 sənəd haqqında biblioqrafik məlumatı əks etdirən bu göstərici iki hissədən ibarətdir:

- I. Kitab, məqalə, tezis və digər sənədlər haqqında məlumat verən əsas hissə,
- II. Köməkçi aparat kimi tərtib olunmuş «Müəlliflərin əlifba göstəricisi»

Birinci hissədə türk xalqlarının yaşadıkları coğrafi bölgələr nəzərə alınaraq qruplaşma aparılmış, bölmələrin verilməsində həmin yer adlarının əlifba prinsipinə riayət edilmişdir. Məsələn,

- Altay-Sibir türkləri
- Qərb türkləri
- Şərqi avropa türkləri
- Türküstan türkləri və s.

Bu bölmələr də daxilə yarım bölmələrə ayrılmışlar. Məsələn, «Qərb türkləri» bölməsi daxilə aşağıdakı yarım bölmələrə ayrılır:

- Ahiska (mesket)
- Azərbaycan
- Balkanlar
- Bolqarıstan
- Rumınyaya

- Yuqoslaviya və s.

Bölmə və yarım bölmələrin daxilində bibliografik təsvirlərin düzülüşündə müəlliflərin soyadlarının əlifbası və ya müəllifsiz əsərlərin sərlövhələrinin əlifbası əsas götürülmüşdür.

Kiril əlifbası ilə çap olunmuş əsərlərin bibliografik təsviri latın transkripsiyası ilə verilmişdir.

Bibliografik vəsaitdə tətbiq olunmuş kitab, məqalə və tezislərin bibliografik təsvir qaydaları nümunələrlə birlikdə ayrıca başlıq altında izah edilmiş, ixtisarlarnı siyahısı göstərilmişdir.

İstifadə olunmuş mənbələrin siyahısı göstərilmiş və bunların hamısı əlifba prinsipi əsasında düzülüşdür.

Göstəricidəki bölmələrin və yarım bölmələrin siyahısı da ayrıca verilmiş daha sonra isə həm birinci, həm də ikinci cildlərin mündəricatı ayrı-ayrılıqda göstərilmişdir.

Bibliografik vəsaitin əsas hissəsində əvvəlcə «Türkiyə xaricindəki türklər» başlığı altında əsas mənbələr göstərilmiş, daha sonra «Yer üzündə Türk topluluqları siyahısı»na uyğun olaraq ölkələr, bölgələr üzrə qruplaşma aparılmış və bunların hər birinin daxilindəki bibliografik yazılar aşağıdakı bölmələr daxilində əks olunmuşdur.

Mürasit əsərləri; Almanaxlar; Ensiklopediyalar (bibliografiyalar, indeks və kataloqlar; bibliografik materiallar; el kitabları; Kartoqrafik materiallar və s.); əsas mövzular; Arxeologiya; Texnika, Coğrafiya; Dilçilik; Din; Ədəbiyyat və s.

Hər bölmə və yarım bölmənin adı həm türk, həm də ingilis dillərində verilmişdir.

Bibliografik göstəricinin birinci cildinin 189-321-ci səhifələri Azərbaycanla bağlı sənədləri əhatə edir. Burada 1227 adda əsər haqqında bibliografik məlumat əks olunmuşdur ki, bunlar da yuxarıda qeyd etdiyimiz bölmə və yarım bölmələr daxilində qruplaşdırılmışdır.

Göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə «Müəlliflərin əlifba göstəricisi» köməkçi aparatı tərtib olunmuşdur.

Zəngin məlumat-metodiki aparata malik olan bu retrospektiv bibliografik göstərici Türkiyədən kənarında mövcud olan Türk dilli dövlətlər və xalqlar haqqında bibliografik məlumat verən yeganə və mühüm bibliografik monoqrafiyadır.

1992-ci ildə Ankarada bilavasitə Azərbaycanla bağlı daha bir göstərici çap olunur (2). Cari bibliografik informasiya funksiyasını yerinə yetirən bu iki cildlik göstərici 1992-ci ilin yanvar-iyun aylarında, yəni altı ay ərzində Qarabağla əlaqədar ölkədə türk və başqa dillərdə çap olunmuş mənbələr haqqında bibliografik məlumat verir.

Göstəricinin birinci cildi 1992-ci ilin yanvar-aprel, ikinci cildi isə may-iyun aylarında çap olunmuş məqalələri, tezisləri əhatə edir. Onun əvvəlində giriş məqaləsi verilmiş və burada göstəricinin əhəmiyyəti açıqlanmışdır. Daha sonra məqalələri qeydə alınmış qəzet və jurnalların siyahısı göstərilmişdir.

Hər bir cild iki bölməyə ayrılmışdır:

I. Məqalələr; II. Tezislər, xəbərlər.

Bölmələr daxilində biblioqrafik təsvirlərin düzülüşündə əlifba prinsipi əsas götürülmüşdür.

Bütünlükdə 1713 adda materialı əhatə edən bu göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə ikinci cildin sonunda köməkçi aparat kimi «Müəlliflərin əlifba göstəricisi» tərtib olunmuşdur. Bu köməkçi aparat hər iki cildi əhatə edir.

Belə bir göstəricinin çap olunması respublikamızda baş verən proseslərə, xüsusilə Qarabağ hadisələrinə necə böyük diqqət yetirildiyini daha aydın açıb göstərmiş olur.

1994-cü ildə İran İslam Respublikasının Milli Kitabxanası tərəfindən «İranda mövcud olan çap edilmiş Azərbaycan türkcəsindəki sənədlərin biblioqrafiyası(Daş başma üsulundan 1370-ci ilə kimi)» adlı göstərici çap olunur (3).

Gənc tədqiqatçı və biblioqraf Nuşin Musəvi tərəfindən tərtib olunmuş bu göstərici qeyd edildiyi kimi, daş başma üsulundan 1992-ci ilə kimi İranda və xaricdə, o cümlədən Şimali Azərbaycanda nəşr edilmiş, lakin İranda saxlanılan əsərləri əhatə edir.

248 səhifədən ibarət olan bu göstərici 1500 nüsxə tirajla nəşr edilmiş və burada 934 adda sənəd haqqında biblioqrafik məlumat əks olunmuşdur.

Retrospektiv xarakterli bu göstəricinin əvvəlində Azərbaycan dilindəki ədəbiyyat haqqında İran mütəxəssislərinin müxtəlif baxışları şərh olunmuş, daha sonra müqəddimədə biblioqrafik vəsaitin əhəmiyyəti, quruluşu, ondan istifadə qaydaları və digər bu kimi məsələlər öz əksini tapmışdır. Göstəricidə istifadə olunmuş ixtisarların siyahısı da ayrıca verilmişdir.

Göstəricinin əsas hissəsi dövrü nəşrləri əhatə edən «Külliyyat» adlı bölmə ilə başlayır ki, bu da iki yarım bölmədən ibarətdir: Qəzetlər; Məcəllələr (jurnallar).

Biblioqrafik təsvirdə dövrü nəşrin adı, nəşr ili, dövrüliyi, istiqaməti (məsələn, ədəbi, sosial və s.) nəşr yeri, nəşri və digər məlumatlar əks olunmuşdur. Hər yarım bölmə daxilində biblioqrafik yazılar müvafiq əlifba prinsipi əsasında düzülmüşdür. Göstəricidə 27 adda qəzet və 15 jurnal haqqında məlumat verilir ki, bunlardan «Azərbaycan», «Arı», «Tuti», «Fəryad» və digər qəzetləri, «Şəfaq», «Günəş», «Yol» və s. jurnalları göstərmək olar. Sonrakı hissə kitabları əhatə edir. Burada kitablar İran Milli biblioqrafiyasında tətbiq olunan onluq təsnifat əsasında (Milli xüsusiyyətlər nəzərə alınaraq bu təsnifatda bəzi dəyişikliklər edilmişdir) qruplaşdırılmışdır. Həmin bölmələr aşağıdakılardır: Ümumi məzmunlu kitablar; «Fəlsəfə»; «Din»; «Sosial elmlər»; «Dilçilik»; «Təbiətşünaslıq»; «Texnika»; «İncəsənət»; «Ədəbiyyat»; «Tarix və coğrafiya». «Dilçilik və ədəbiyyat» bölmələri yarımbölmələrə ayrılmışdır.

Vəsaitdə 892 adda kitab haqqında biblioqrafik məlumat verilmişdir. Biblioqrafik təsvirdə müəllif göstərilmiş (əgər müəllifli əsərdirsə), daha sonra əsərin sərlövhəsi, sərlövhəyə dair məlumatlar (o cümlədən əsərin janrı), nəşr yeri, nəşriyyat və ya nəşir, nəşr ili, səhifələrin miqdarı, qiyməti verilmişdir. Hər bir biblioqrafik təsvir kitabla dair qısa məlumat annotasiyası ilə müşayiət olunur. Kitabın hansı kitabxanada olduğu biblioqrafik təsvirin yanında kodla (siqla) göstərilmiş və bu kodların siyahısı göstəricidə ayrıca açıqlanmışdır. Biblioqrafik vəsaitin tərtibində nəinki dövlət kitabxanalarının, hətta şəxsi kitabxanaların fondundan da istifadə olunmuşdur.

Bibliografik vəsait «Fihrist» adlanan yardımçı göstəricilər bölməsi ilə tamamlanır. Burada göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə 7 adda köməkçi göstərici verilmişdir. Bunlardan «Mənbələrin əlifba göstəricisi»ni, «Müəlliflərin əlifba göstəricisi»ni, «Şəxslərin adlar göstəricisi»ni və başq. göstərmək olar.

Gördüyümüz kimi, bu bibliografik göstəricilər mövcud sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə kömək göstərməklə yanaşı, Azərbaycanla bağlı müvafiq sorğuların yerinə yetirilməsində də böyük əhəmiyyət kəsb edirlər.

Ədəbiyyat

1. *Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu: 29 dekabr 1998-ci il //Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya. -1999. –№1. –S.16.*
2. *Qarabağ olayları: Bibliografik göstərici. –Ankara, 1992.*
3. *İranda mövcud olan və çap edilmiş Azərbaycan türkcəsindəki sənədlərin bibliografiyası. /Tərt. ed.: Nuşin Musəvi – Tehran, 1994. -248 s. (fars dilində).*
4. *Türkiyə dışındaki türklər bibliyoqrafiyası: - 2 ciltde: C.1-2.- Ankara, 1992.- 1379 s.*

Gямза Гаджиева

Библиографические указатели изданные в Турции и Иране отражающие материалы связанные с Азербайджаном

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы указатели –«Туркийе дышындаки турклер библиографийасы», «Гарабаь олайлары»- изданные в Турции 1992 году, а так же указатель изданный в 1994 году Иранской национальной библиотекой и охватывающий книги и периодические издания на азербайджанском языке.

Qamza Hadjieva

The materials about Azerbaijan on Turkish and Iranian bibliographic sources

SUMMARY

Given article describes several Iranian and Turkish bibliographic indexes where information on history culture of Azerbaijan were reflected. A special attention was paid to bibliographic indexes of modern period.

**NAXÇIVANA HƏSR OLUNMUŞ ENSİKLOPEDIYA ƏN MÜHÜM
BİBLİOQRAFİK İNFORMASIYA MƏNBƏYİDİR**

Müstəqillik şəraitində dövlətimiz və xalqımız, alimlərimiz, ziyalılarımız, bütün qəbildən olan mütəxəssislərimiz qarşısında duran ən mühüm vəzifə müasir Azərbaycan cəmiyyətini informasiyalaşdırmaqdır (7).

Azərbaycan elmində islahatların aparılması ilə bağlı Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamında deyilir: «Milli müstəqillik dövrü xalqımıza məxsus mədəni-mənəvi dəyərlərlə bağlı olan istiqamətdə bir çox məsələlərin yenidən, azərbaycançılıq məfkurəsi mövqeyindən işıqlandırılmasını aktuallaşdırmışdır» (1).

Bu sahədə kitabxanalarımızın üzərinə böyük məsuliyyətli işlər düşür. Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamında deyildiyi kimi «Azərbaycan kitabxanaları Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Xalqımızın yaratdığı qiymətli tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanması, bəşər mədəniyyətinin qazandığı nailiyyətlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətimizin intellektual-mənəvi potensialının artırılmasında kitabxanalarımız əvəzsiz rol oynayır» (2).

Elmi əsasla təşkil olunmuş soraq bibliografiya apartı kitabxananın bütün bibliografik fəaliyyətinin zəruri əsasıdır. Soraq bibliografiya apartının əsas hissələrindən birini soraq və bibliografik nəşrlər fondu təşkil edir.

Soraq və bibliografik nəşrlər fondu iki hissədən ibarətdir: 1)Aktiv fond; 2) Passiv fond (4, 5, 6).

Soraq və bibliografik nəşrlər fondunun aktiv hissəsi daimi olaraq yeni nəşrlərin daxil olması ilə kompleksləşdirilir. Fondun passiv hissəsi isə köhnəlmiş nəşrlərin yenisi ilə əvəz olunması ilə formalaşdırılır. Soraq bibliografiya fondunun çox da genişlənməsinə yol verməməklə yanaşı onun aktiv hissəsinin optimal səviyyəsini elə saxlamaq lazımdır ki, məlumat tələbatçıları və oxucu sorğusunu təmin də bilsin. Bu məsələ soraq bibliografiya fondunun qarşısındakı əsas vəzifədir. Soraq və bibliografik nəşrlər fondunun birinci qrupundakı sənədlər əsas və direktiv xarakterli materiallar adlanır. Bura Milli Şuranın iclas və sessiyaları, dövlət sənədinin əsas mövzu məcmuələri, Azərbaycan Respublikasının qərarlarının məcmuəsi daxil edilir. Fondun ikinci hissəsini təşkil edən məlumat materialları öz tipinə, mövzusunə, xarakterinə görə olduqca müxtəlifdir. Bura ensiklopediyalar və ensiklopedik lüğətlər, ümumi və xüsusi məlumat materialları və lüğətlər ünvan kitabları, təqvimlər daxildir.

«Ensiklopediya» yunan sözü olub «biliklər dairəsi» deməkdir. Ensiklopediya bütün elm və əməli fəaliyyət sahələrinə dair sistemli və yığcam məlumat verən elmi nəşrdir (3, S.69). Ensiklopediyalar və ensiklopedik lüğətlər xaraktercə universal və sahəvi olurlar. Universal ensiklopediyalar bütün elm sahələrinin həm nəzəri, həm də təcrübi fəaliyyəti haqqında əsas məlumatları ümumiləşdirmiş, qısa məqalə şəklində əks etdirilən sistemli qaydada düzölmüş məlumat nəşridir. Ensiklopediyada məqalələr, arayış, xülasə izahlı şəkildə verilə bilər. Arayış və xülasə şəklində məqalələrdə çoxlu miqdarda məndaxili və məndənkənar ədəbiyyat siyahısı verilir ki, bunlar da məqalənin mövzusu ilə əlaqədar olur. Beləliklə də ensiklopediyada çoxlu miqdarda bibliografik məlumatlar verilir ki, bunlardan da faktoqrafik sorğuların yerinə yetirilməsində deyil, həm də bibliografik axtarış aparılmasında da istifadə olunur.

Belə mühüm bibliografik informasiya mənbələrindən biri də «Naxçıvan ensiklopediyası»dır. «Naxçıvan ensiklopediyası» ən qədim dövrlərdən əzəli Azərbaycan torpağı olan Naxçıvan diyarının tarixindən, təbiətindən, görkəmli şəxsiyyətlərindən bəhs edən universal elmi nəşrdir. «Naxçıvan ensiklopediyası» 2002-ci ildə «Elm» nəşriyyatında çapdan çıxmışdır. 596 səhifədən ibarət bu nəşr 10000 nüsxə tirajla çap olunmuşdur (8).

Ölkəmizin ictimai-siyasi və mədəni həyatında mühüm hadisə olan «Naxçıvan ensiklopediyası» 10 cildlik «Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası»ndan sonra respublikada işıq üzü görən ilk fundamental ensiklopediyadır. Bu nəşr ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin «Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının tədbirlər planı haqqında» 1999-cu il 12 fevral tarixli sərəncamına əsasən, Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətinin nəzdində yaradılmış «Naxçıvan ensiklopediyası» qurumu tərəfindən nəşrə hazırlanmış və İstanbulda yüksək poliqrafik səviyyədə nəfis şəkildə çap edilmişdir.

Ensiklopediyanın sözlüyü dövlətimizin, o cümlədən, Naxçıvan MR-nin elmi və ictimai təşkilatlarında geniş müzakirə olunmuş, onun daha da təkmilləşdirilməsi üçün verilən təklif, qeyd və tövsiyələr nəzərə alınmışdır.

Azərbaycanın qədim və zəngin mədəniyyəti çoxəsrlik dövlətçilik ənənələri olan Naxçıvan diyarı mürəkkəb və çətin inkişaf yolu keçmişdir. Naxçıvan dünya sivilizasiyasına dəyərli töhfələr vermişdir. Ana vətənimizin ayrılmaz bir parçası olan Naxçıvanda insan yaşayışı neçə min illərlə tarixə malik olmaqla bərabər, bu qədim diyar dünyada sivilizasiyanın, mədəniyyətin başlanğıc yerlərindən biri kimi qəbul olunur. Zaman-zaman bu torpağa məkrli niyyətlərin, yad iddiaların çox olması da, ilk növbədə, bu mənbədən «qaynaqlanıb». Azərbaycanın, eləcə də bizlərə yaxın-uzaq olan ölkələrin nüfuzlu alimlərinin birgə apardıqları çoxşaxəli tədqiqatlar da bu həqiqəti bir daha təsdiqləyib. Son illər Naxçıvan tarixinin tədqiqi, öyrənilməsi və təbliği istiqamətində görülən işlər daha da çoxalıb. Bununla bağlı muxtar respublika Ali Məclisi sədrinin imzaladığı bir çox sərəncamları misal göstərmək olar. Məsələn, «Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması və pasportlaşdırılması işinin təşkili haqqında» sərəncamın icrası ilə əlaqədar region ərazisində 1134 abidə qeydə alınıb ki, onların da 652-si ilk dəfə aşkara çıxarılıb.

«Naxçıvan ensiklopediyası» ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin bu sözləri ilə başlayır: «Azərbaycanın qədim və zəngin tarixə, mədəniyyətə və çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrinə malik olan Naxçıvan diyarı mürəkkəb və çətin inkişaf yolu keçmişdir. Orta əsrlərdə Şərqi elmlər, mədəniyyət, ticarət və sənətkarlıq mərkəzlərindən biri kimi şöhrət qazanmış Naxçıvan dünya sivilizasiyasına dəyərli töhfələr vermişdir. Naxçıvanlıların öz fədakarlığı, işgüzarlığı hesabına Naxçıvan yaşayır, inkişaf edir, Naxçıvanda quruculuq prosesləri gedir» (8).

Ensiklopediyanın Elmi Redaksiya Şurasının sədri M.K.Kərimov, sədr müavini C.B.Quliyev, A.A.Abbasov, S.Y.Babayev, T.A.Babayev, B.Ə.Budaqov, T.Ə.Bünyadov, İ.H.Əliyev, V.H.Əliyev, V.C.Hacıyev, M.Ə.Məmmədov, Ş.M.Muradov, M.S.Nemətova, B.Ə.Nəbiyev, V.Z.Piriyev, M.İ.Rüstəmov, N.M.Vəlixanlı, İ.Ö.Vəliyev, H.S.Zeynalovdan ibarətdir.

Redaksiya heyətinə C.Ə.Əliyev, A.A.Əlizadə, İ.Ə.Həbibbəyli, M.K.Kərimov, C.B.Quliyev, R.Ə.Mehdiyev, A.A.Nadirov və V.Y.Talibov daxildir.«Naxçıvan ensiklopediyası» C.B.Quliyevin redaktorluğu ilə T.A.Babayev, A.S.Bağirov, K.Y.Muxtarov, M.B.Orucov, N.Ə.Rzayeva, İ.S.Süleymanov tərəfindən hazırlanmışdır.

Naxçıvan ensiklopediyası muxtar respublikanın təbiətindən, tarixindən, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatından sistemli şəkildə bəhs edən elmi nəşrdir. Burada muxtar respublikaya həsr olunmuş kompleks məqalədən əlavə, diyarın bütün inzibati rayonları, fiziki-coğrafi obyektləri, şəhər və kəndləri, geoloji quruluşu, yeraltı və yerüstü təbii sərvətləri haqqında məqalələr verilmişdir.

Tarixə dair məqalələrdə ən qədim dövrlərdə Naxçıvan MR ərazisindəki arxeoloji mədəniyyətlərdən, qədim və orta əsr dövlətlərindən, tarixi vilayətlərdən, mühüm təyüklü hadisələrdən, müharibələrdən və onları başa çatdıran müqavilələrdən ensiklopedik prinsiplərə uyğun bəhs edilir. Əzəli Azərbaycan torpağı olan Naxçıvan diyarının qədimdən müasir dövrümüzdək ancaq elmə əsaslanan tarixi verilmişdir.

Muxtar respublikanın iqtisadi-coğrafi rayonları, mühüm sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri haqqında məqalələr diyarın iqtisadiyyatının bugünkü vəziyyəti, inkişaf potensialı və perspektivləri haqqında tam və aydın təsvir yaradır.

Ensiklopediyada Naxçıvanın elm, təhsil, mədəniyyət, memarlıq, ədəbiyyat və incəsənətinin inkişafına həsr olunmuş məqalələr, onun ən qədim dövrlərdən bu günə qədər keçdiyi çətin və şərəfli tərəqqi yolunu göstərməklə yanaşı, bu diyarın nəinki Azərbaycan, həm də bütün Yaxın Şərqi sivilizasiyasının beşiklərindən olduğunu təsdiq edir.

«Naxçıvan ensiklopediyası»nda bu qədim diyarın tarix boyu xalqımıza, Vətənimizə bəxş etdiyi görkəmli şəxsiyyətlərdən – dövlət, ictimai və siyasi xadimlərin, sərkərdələrin, xalq hərb və əmək qəhrəmanlarının, alim və mütəfəkkirlərin, şair, yazıçı, memar, rəssam, musiqiçi, aktyor və digər adamlarının həyat və fəaliyyətindən, yaradıcılığından bəhs edən çoxsaylı tərcümeyi-hal məqalələri verilmişdir. Elmi redaksiya şurasının təsdiq etdiyi prinsiplər əsasında ensiklopediyada həmçinin, Azərbaycan Respublikasının, istisna hallarda isə həm də, tək-cə Naxçıvan MR-in fəxri adlarına layiq görülmüş digər tanınmış şəxslər haqqında da məqalələr daxil edilmişdir.

Dünya və Azərbaycan ensiklopedik ədəbiyyat nəşri təcrübəsi əsasında yaradılmış bu əsərin materiallarının hızarlanmasında ölkəmizin, o cümlədən Naxçıvanın görkəmli alim və mütəxəssisləri, dövlət və ictimai təşkilatları yaxından iştirak etmişlər.

Nəşrdəki faktlar, rəqəmlər və cədvəllər son illərin statistik məlumatları əsasında verilmişdir.

Ensiklopediyada 3 minə yaxın məqalə dərc edilmiş, 408 portret, 765 rəngli, 55 ağ-qara şəkil, 18 rəngli xəritə-sxem və 1 ağ-qara məndaxili xəritə, şərti işarələr və ixtisarlar verilmişdir.

Ensiklopediyada məqalələr əlifba sırası ilə düzülüb və qara şriftlə yazılmışdır. Əgər qara şriftlə verilmiş məqalə adından sonra seyrək yazılmış başqa söz varsa, deməli, həmin söz məqalə adının sinonimidir. Tərcümeyi-hal məqalələrində soyadı, adı və atasının adından sonra şəxsin doğulduğu və ya öldüyü yer mötərizədə yazılmışdır. Şəxsin doğulduğu və ya öldüyü il məlum olmayanda bu sual işarəsi ilə göstərilir.

Rəngli illüstrasiyalar və xəritələr məndən uzaq düşdükdə, onların səhifəsi məqalənin sonunda göstərilir. Ensiklopediyada lazımi məlumatı asan tapmaq üçün müraciət qaydasından istifadə edilir. Müraciət məqaləsinin adı kursivlə yığılır və ya «bax» yazılan söz ayrıca məqalə kimi verilir. Qənaət məqsədilə ixtisarlardan istifadə olunur. Bədii, elmi və s. əsərin nəşri, mükafat və elmi dərəcələrin verilmə tarixi mötərizədə rəqəmlərlə göstərilmişdir.

Cildə gedən rəngli xəritələrin siyahısı aşağıdakı kimi verilmişdir: Azərbaycan Respublikası (inzibati), Azərbaycan Respublikası, Naxçıvan Muxtar Respublikası, Naxçıvan Muxtar Respublikası-fiziki (səh. 38-39), Babək rayonu, Culfa rayonu (səh. 57-58), Azərbaycan xanlıqları, Azərbaycan Respublikası – 1920 (səh. 356-357), Naxçıvan Muxtar Respublikası – geoloji xəritə seysmik sxemlə birlikdə, faydalı qazıntılar (səh. 368-369), iqlim xəritəsi, torpaq xəritəsi (səh. 368-369), bitki örtüyü, heyvanlar aləmi (səh. 378-379), Ordubad rayonu, Sədərək rayonu (səh. 456-457), Şahbuz rayonu, Şərur rayonu (səh. 536-537), şərti işarələr, ixtisarlar.

Cildə qəbul edilmiş əsas ixtisarlara nümunə olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

ABŞ-Amerika Birləşmiş Ştatları

MDB – Müstəqil Dövlətlər Birliyi

SES – Su elektrik stansiyası

Ş.t.q. – Şəhər tipli qəsəbə (8, S.596)

Ensiklopediya «Abbasabad qalası» məqaləsi ilə başlayır və Zülfüqarlı Cümşüd İsmayıl oğluna həsr olunmuş məqalə ilə bitir.

Ensiklopediyada bu qədim diyarın yetirməsi, xalqımızın dahi oğlu, dünya şöhrətli siyasətçi və dövlət xadimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ümummilli lideri Heydər Əliyev haqqında irihəcmli və zəngin illüstrasiyalı məqalə diqqəti cəlb edir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev haqqında «Naxçıvan ensiklopediyası»nın 136-141-ci səhifələrində geniş məlumat verilmiş, yeri gəldikcə onun müdrik kəlamları, həyat və fəaliyyətinin müxtəlif məqamlarını əks etdirən fotosəkillər əks olunmuşdur (8).

Burada muxtar respublikaya həsr olunmuş kompleks məqalədən əlavə, diyarın bütün inzibati rayonları, fiziki-coğrafi obyektləri, şəhər və kəndləri, geoloji quruluşu, yeraltı və yerüstü təbii sərvətləri haqqında məqalələr verilmişdir.

Ensiklopediyada Naxçıvan MR ərazisindəki arxeoloji abidələrdən qədim və orta əsr dövlətlərindən bəhs olunur, bu diyarın nəinki Azərbaycan, həm də bütün Yaxın Şərq sivilizasiyasının beşiyi olduğu təsdiq edilir. Muxtar respublikada elm, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və incəsənətin inkişafı, habelə iqtisadi-coğrafi rayonları, mühüm sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri haqqında məqalələr diyarın bugünkü iqtisadi-mədəni durumu, inkişaf potensialı və perspektivləri barədə tam təsəvvür yaradır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ensiklopediyada 570 nəfər görkəmli şəxsiyyətlər haqqında informasiya verilmişdir ki, oxucuların faktoqrafik sorğularının ödənilməsində ən mühüm vasitədir. Eyni zamanda ensiklopediyada ərəb alimi və bibliografı haqqında da zəruri məlumat əldə etmək mümkündür. Belə ki, İbn əl-Fuvati – Kamaləddin Əbu-l-Fəzl Əbdürrəzzaq ibn Əhməd ibn Məhəmməd (1244-1326) – ərəb alimi və bibliografıdır. 10 il (1270-1280) Nəsirəddin Tusi tərəfindən yaradılmış Marağa kitabxanasının xazini (mühafizi) olmuşdur. Kitabxanada Hülaku xanın (1256-65) göstərişi ilə bir çox ölkələrdən toplanmış və elmin müxtəlif sahələrinə aid ərəb, fars, suriya və s. dillərdə 400.000 əlyazması mühafizə olunurdu. İbn əl-Fuvati kitabxananın zəngin materialları əsasında 50 cildə ibarət əsər yazmış, lakin onun «Təlxis məcmə əl-adab fi müəcəm əl-əlqab» adlı cüzi bir hissəsi dövrümüzədək gəlib çatmışdır. Lüğət xarakterli bu hissədə Naxçıvanın bir sıra görkəmli elm, mədəniyyət və dövlət xadimləri – Səncər ibn Abdulla Naxçıvaninin övladları, Fəxrəddin Naxçıvani, Naxçıvan hakimi İmadəddin əl-Qəzvini və b. barədə müfəssəl məlumat verilir.

Azərbaycanın elmi potensialına Naxçıvan diyarının töhfəsi böyükdür. Ölkənin elmi idarə və ali təhsil müəssisələrində, habelə onun hüduqlarından kənarında Naxçıvan torpağının yetirməsi olan yüzlərlə alim çalışmış və çalışır. Onlardan bir çoxu ən yüksək elmi dərəcə və adlara, dövlət mükafatlarına və fəxri adlara, dövlət mükafatlarına və fəxri adlara layiq görülmüşdür. Akademiklər Y.Məmmədəliyev, H.Şahaxtinski, Ş.Məmmədov, H.Əliyev, M.Abutalıbov, M.C.Cəfərov, İ.İbrahimov, H.Abdullayev, Z.Əliyeva, R.Rəhimov, T.Şahaxtinski, Cəlal Əliyev, M.Məmədyarov, S.Məmmədova, Ə.Mahmudov, A.Nadirov, F.Maqsudov, M.Rüstəmov, M.Şahaxtinski, E.Salayev, N.Seyidov, R.Rzayev, M.Kərimov, Cəmil Əliyev, Ə.Abbasov, habelə Azərbaycan Milli EA-nın müxbir üzvləri C.Zülfüqarlı, B.Axundov, A.Zamanov, H.Məmmədəliyev, K.Kərimov, A.Əliyev, Y.Seyidov, Q.Mədətov, M.Hüseynov, Y.Məmmədov, M.Rəhimov, Y.Rüstəmov, T.Qurbanov, Ə.Səfərli, V.Məmmədəliyev, İ.Həbibbəyli, A.Abbasov, S.Məmmədəliyeva, Q.Kəlbəliyev, S.Kərimov, Ə.Quliyev, A.Hacıyev, professorlar Əziz Şərif, Ə.Sultanlı, M.H.Təhmasib, M.M.Qasımov və b.-nin elmin inkişafında mühüm xidmətləri var. Y.Məmmədəliyev, H.Abdullayev, E.Salayev və F.Maqsudov müxtəlif illərdə Azərbaycan Milli EA-nın prezidenti olmuşlar. 2001-ci ildən Milli EA-nın prezidenti M.Kərimovdur.

Mətbuat, nəşriyyat, televiziya və radio verilişləri haqqında ensiklopediyada ətraflı informasiya əldə etmək mümkündür. Naxçıvan MR-də ilk mətbuat orqanı muxtar respublika Ali Məclisinin və Nazirlər Kabinetinin orqanı olan «Şərq qapısı» qəzetidir (1921; ilk adları «Cavanlar həyatı» (1921, noyabr-dekabr) və «Füqərə səsi» (1922, yanvar-mart); 1980-90-cı illərdə isə «Sovet Naxçıvanı» və «Sovetskaya Naxçıvan» adları ilə Azərbaycan və rus dillərində çıxmışdır). 1996-cı ildən Naxçıvan Şəhər İcra hakimiyyətinin «Nuh yurdu» qəzeti nəşr edilir. XX əsrin 30-cu illərindən muxtar respublikada yaradılmış inzibati rayonlarda da müvafiq Rayon İcra Hakimiyyətlərinin orqanı olan «Şərurun səsi» (Şərur), «El həyatı» (Ordubad), «Şərqi səhəri» (Babək), «Arazın səsi» (Culfa), «Oğuz səsi» (Şahbuz), «Oğuz yurdu» (Sədərək) qəzetləri çıxır. Muxtar respublika mətbuatı diyarın ictimai-siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni həyatını işıqlandırır, onun tərəqqisində əhəmiyyətli rol oynayır.

Ensiklopediyada M.S.Ordubadi adına Naxçıvan Respublika Kitabxanası (1930), Naxçıvan MR Uşaq Kitabxanası (1960), «Naxçıvan» jurnalı (1998) və s. haqqında informasiya əldə etmək mümkündür.

«Naxçıvan ensiklopediyası»nın nəşri çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ensiklopediyalar bibliografik xidmət zamanı oxucuların faktoqrafik sorğularının ödənilməsində mühüm vasitədir. Digər regionlarımıza həsr olunmuş belə ensiklopediyaların nəşr olunması çox yaxşı olardı. Eyni zamanda geniş oxucu kütləsinin istifadə edə bilməsi üçün müxtəlif dillərdə hazırlanması onun informasiya potensialını daha da artırmış olar.

Ədəbiyyat

1. *Azərbaycan elmində islahatların aparılması ilə bağlı Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // Azərbaycan. – 2008.-11 aprel. – S.1.*
2. *Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan. – 2007. – 21 aprel.*
3. *Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. – C.4. – B., S.69*
4. *Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика: Учебник. – М.: Книжная Палата, 1990. – 256с.*
5. *Əliyev Z. Azərbaycan bibliografiyasının tarixi. – B., 2007. – 185s.*
6. *Əliyev Z. Ümumi bibliografiyaşünaslıq. – B., 2001. – 145s.*
7. *Xələfov A. İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin xüsusiyyətləri və problemləri // Respublika. – 2002. – 17 aprel.*
8. *«Naxçıvan ensiklopediyası» / Red. heyəti C.Ə.Əliyev, A.A.Əlizadə, İ.Ə.Həbibbəyli. – B.: Elm. – 2002. – 596s.*

***Энциклопедия посвященная Нахичевану очень важный библиографический
информационный источник***

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о публикации «Нахичеванской энциклопедии» который является важным явлением в социально-политической и культурной жизни нашей страны, а также о значении универсальной научной издания в котором рассказывается об истории, о природе, о знаменитых личностей этого края. Отмечается что, такие энциклопедии важное средство в выполнении фактографических запросов читателей во время библиографического обслуживания.

Solmaz Sadigova

***The encyclopedia which devoted to nakhchivan is most important bibliographic information
source***

SUMMARY

In article is argued about publication of “Encyclopedia of Nakhchivan” which is the event in socio-political and cultural life of our country, and about importance of the universal scientific publication where speaking about history of this land, its nature and famous persons. Here noted that such encyclopedias are important mean in fact graphic inquiring of readers during bibliographic service.

**GEOLOGİYA ELMİ ÜZRƏ SƏNƏD - İNFORMASIYA TƏLƏBATI VƏ
HƏMİN TƏLƏBATIN ÖDƏNİLMƏSİNDƏ BİBLİOQRAFİK VƏSAİTLƏRİN
ƏHƏMİYYƏTİ**

(I məqalə)

Bibliografik informasiyanın strukturunu və xassələrini, bu informasiyanın yaradılması və tələbatçılara çatdırılması proseslərini öyrənən elm olmaqla bibliografyaşünaslıq nəinki bu proseslərə ümumilikdə yanaşır, həm də ayrı-ayrı elm və fəaliyyət sahələrinin informasiya tələbatını, həmin tələbatın öyrənilməsi problemlərini tədqiq edir. Həmin nöqteyi-nəzərdən təbiətşünaslıq elmləri kompleksi və bu kompleksin aparıcı elmlərindən biri olan geologiyanın bibliografik vəsaitlərlə təminatı probleminin tədqiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Məlumdur ki, müasir bibliografyaşünaslığın obyekt baxımından bir sıra sahələri vardır. Bu baxımdan geologiyanın bibliografiyası xüsusi bibliografyaşünaslığın bir sıra sahələri ilə sıx bağlılığa malikdir. Bunlara misal olaraq dövlət bibliografiyası, elmi-köməkçi bibliografiya, tövsiyə bibliografiyası, universal bibliografiya, bibliografiyalaşdırma və bibliografik xidməti göstərmək mümkündür. Həqiqətən də dövlət bibliografiyası mənbələrində digər elm sahələri kimi geologiyaya dair kitablar və məsələlər də əks olunur, xüsusi bibliografiyanın bölmələri olan elmi-köməkçi və tövsiyə bibliografiyası isə geologiyanın bibliografiyası üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Söhbət bizim respublikamızdan gedəndə, bu əhəmiyyət ilk növbədə geologiya elminin Azərbaycan elmində tutduğu əlahiddə mövqedən irəli gəlir. Həqiqətən də, təbiət elmləri kompleksində digər bir elm göstərmək mümkün deyildir ki, Azərbaycanın iqtisadi, elmi-texniki inkişafı üçün geologiya qədər əhəmiyyəti olsun. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda geologiyanın daha çox inkişaf etmiş sahəsi ölkənin ən qiymətli xammalı, yeraltı sərvəti olan neftin geologiyasıdır. Həm də Azərbaycanda geologiya sahəsində tədqiqatların miqyası, bu sahədə işlərin intensivliyi həmişə eyni bərabərdə olmamışdır. Həmin inkişafın ilk dalğası keçən əsrin sonuna təsadüf edir. O zaman Rusiya imperiyasında kapitalizmin inkişafı və iqtisadi dirçəliş sürtkü yağları və yanacaq istehsalı üçün qiymətli xammal olan neftin hasilatını artırmağı tələb edirdi. Buna oxşar canlanma Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonrakı 15 il ərzində, Böyük Vətən Müharibəsi illərində və əllinci illərin əvvəllərində müşahidə edilmişdir.

Azərbaycanda geologiya elminin, xüsusən də neft geologiyasının son və çox güclü inkişaf dövrü respublikamızın yenidən öz dövlət müstəqilliyini bərpa etməsindən sonrakı dövrə təsadüf edir. Durgunluq dövründən miras qalmış iqtisadi çətinliklər, müharibənin vurduğu maddi ziyan respublikamızı neft sərvətindən daha geniş miqyasda istifadə etmək barədə qərar qəbul etməyə vadar etdi. Heç də təsadüfi deyildir ki, Respublika Prezidenti İlham Əliyev cənabları vaxtı ilə

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının İqtisadi məsələlər və inkişaf komitəsinin Bakıda keçirilən iclasında çıxış edərkən qeyd etmişdi ki, “indi və gələcəkdə neft və qaz Azərbaycanın ən başlıca gəlir mənbəyi, iqtisadiyyatın inkişaf elementi olacaqdır”(3).

Azərbaycanın müqəddəratı ilə bağlı belə vəzifələrin həlli isə geologiya, xüsusən də neft geologiyası üzrə geniş tədqiqatlar aparılmadan mümkün deyildir.

Bir təbiət elmi kimi geologiyanın özünün də inkişafı bir sıra şərtlərlə bağlıdır. Bunlardan ən əsasları maliyyə və maddi-texniki təchizat və hazırlıqlı kadrların olması və həm ilkin sənədlərlə, həm də bibliografik informasiya ilə təminatın təşkilidir.

Bu səbəbdən də respublikamızda geologiya elminin, xüsusən də həmin elm üzrə respublikada aparıcı elmi-tədqiqat müəssisəsi olan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Geologiya İnstitutunun əməkdaşlarının bibliografik təminatı bu təminatın ən operativ növü olan cari bibliografik mənbələr vasitəsi ilə təminat xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan elminin dünyə orbitinə çıxmasında təbiətşünaslıq elmləri böyük rolu olmuşdur. Həmin elmlərdən geologiya elmi xüsusi mövqeyə malikdir. Təbiət elmləri içərisində ən qədim tarixə malik olan bu elm əslində özü də bir elmlər kompleksi olub Yer qabığını və onun daha dərin qatlarını, Yer qabığının tərkibini, quruluşunu, hərəkətini, onun inkişaf tarixini, faydalı qazıntıların yerləşməsi qanunauyğunluqlarını öyrənir (1). Geologiyanın üç əsas istiqaməti – təsviri geologiya, dinamik geologiya və tarixi geologiya – fərqləndirilir. Həmin istiqamətlərdən geoloji elmlər kompleksinə daxil olan mineralogiya, petroqrafiya, litologiya, kristalloqrafiya, tektonika, seysmologiya, stratiqrafiya, dəniz geologiyası və s. elmləri göstərmək mümkündür.

Geologiya elmi Azərbaycanda da çox erkən zamandan – orta əsrlərdən inkişaf etməyə başlamışdır. Buna səbəb ölkəmizin ərazisinin mürəkkəb geoloji relyefi, zəngin faydalı qazıntıları və sənayenin, sənətkarlığın inkişafı nəticəsində yeraltı sərvətləri öyrənmək zərurəti olmuşdur. Orta əsr Azərbaycan alimləri Ömər Aləmin, Həmdullah Qəzvininin tədqiqatları öz dövrlərinə görə çox qabaqcıl elmi səviyyəyə malik idi.

Azərbaycanda müasir elmi mənada geoloji tədqiqatların başlanması XIX əsrin sonuna təsadüf edir. O zaman Rusiyada kapitalizmin inkişafı, sənayeləşmə, neftə və digər yeraltı sərvətlərə kəskin ehtiyac yaratdı. Nəticədə Azərbaycanın yeraltı sərvətlərinin, ilk növbədə neft yataqlarının intensiv öyrənilməsinə başlandı. Lakin ölkəmizdə geologiya sahəsində tədqiqatların prinsipə yeni mərhələsi XX əsrin 20-30-cu illərinə təsadüf edir. Bu ən əvvəl, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, 1923-cü ildə Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbü Cəmiyyətinin yaradılması və 1930-cu ildə SSRİ EA Azərbaycan Filialının Geologiya İnstitutunun təsis edilməsi olmuşdur ki, indi həmin institut Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının aparıcı institutlarından biridir. Ötən yetmiş il ərzində MEA-nın Geologiya İnstitutunda neft və qaz geologiyası, filizlərin geologiyası, Yer qabığı və üst mantiyanın quruluşunun modelləşdirilməsi, faydalı qazıntıların yeni proqnoz metodlarının işlənməsi, fanerzoy dövrünün stratiqrafiyası və faunası, çökmə və vulkanik çökmə formasiyaları və onların formalaşması qanunauyğunluqları kimi istiqamətlərdə nailiyyətlər qazanılmışdır. Hal-hazırda İnstitutda petrologiya və metallogeniya, filiz yataqlarının geokimyası və mineralogiyası,

regional geologiya və tektonika, neft və qaz geologiyası şöbələri, palçıq vulkanizmi, paleontologiya və stratiqrafiya, elmi nailiyyətlərin təsərrüfata tətbiqi bölmələri var. İnstitutun nəzdində həm də H.Zərdabi adına Təbiyyat Tarixi muzeyi və Geoloji muzey də fəaliyyət göstərir.

Biz bilirik ki, Azərbaycanda geologiya sahəsində elmi potensial təkcə Milli Elmlər Akademiyasının Geologiya İnstitutu ilə məhdudlaşmır. Bu institutdan başqa Akademiya sistemində uzun zaman Dərin Neft və Qaz Yataqlarının Nəzəri Problemləri İnstitutu fəaliyyət göstərmişdir. Akademiyadan kənardakı elmi müəssisə və kollektivlərə gəldikdə isə Respublika Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsini, Ekologiya Təbii Ehtiyatlar Nazirliyini, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin geoloji bölmələrini və həmin şirkətin tabeliyində olan Azərbaycan Elmi-Tədqiqat və Layihə Neft İnstitutunu, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Geofizika İnstitutunu, eləcə də, BDU-nun geologiya fakültəsini və Azərbaycan Neft Akademiyasının geologiya üzrə müvafiq kafedralarını göstərmək lazımdır.

Azərbaycanda geoloji tədqiqat müəssisələrinin flaqmanı olan Milli Elmlər Akademiyasının Geologiya İnstitutunda və digər elmi-tədqiqat müəssisə və bölmələrində, elmi-pedaqoji kollektivlərdə çoxsaylı mütəxəssislər ordusu çalışır. Təbiidir ki, həmin kollektivlər və ayrı-ayrı mütəxəssislər öz peşə vəzifələrini yerinə yetirərkən ən müxtəlif informasiyaya tələbat meydana gəlir. Əgər həmin informasiya tələbatını sənəd vasitəsi ilə ödəmək olarsa və tələbatçı belə bir imkandan xəbərdardırsa, bu zaman həmin tələbat sənəd-informasiya tələbatı müstəvisindən biblioqrafik informasiya tələbatı müstəvisinə keçir. Beləliklə, biblioqrafik informasiya (biblioqrafik tələbatlar) sənəd tələbatlarından meydana çıxır, məzmun baxımından onunla eyniyyət təşkil edir, onun ödənilməsinə xidmət yönəlmişdir və sənəd tələbatının sadəcə xüsusi, biblioqrafik formada təzahüründən ibarətdir(5).

İnformasiya tələbatı, eləcə də biblioqrafik informasiya tələbatı öz təbiətinə görə obyektiv bir hadisədir və ayrı-ayrı fərdlərin arzularından az asılıdır. Bu tələbatın təzahürü yeni biliklər əldə edilməsi zərurətindən doğur ki, bunsuz da müasir elmin, o cümlədən, geologiyanın qarşısında duran vəzifələrin həll edilməsi qeyri-mümkündür.

Mütəxəssis geoloqlar sənəd vasitəsi ilə əks olunan informasiyanı, o cümlədən biblioqrafik informasiyanı həm formal, həm də qeyri-formal (şəxsi ünsiyyət) kanalları vasitəsi əldə edirlər.

Müşahidələr göstərir ki, tələbatçı öz informasiya ehtiyacını ilk növbədə qeyri-formal kanallarla ödəməyə çalışır. Bunun üçün o, iş yoldaşlarına müraciət edir. Əgər həmin yolla informasiya əldə etmək mümkün olmazsa, mütəxəssis formal kanallara – bilavasitə informasiya xidməti ilə məşğul olan struktur bölməsinə (müəssisənin elmi kitabxanasına, elmi-texniki informasiya şöbəsinə, patent şöbəsinə) müraciət edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Milli Elmlər Akademiyasının Geologiya İnstitutunda həmin bölmələrin hamısı mövcuddur. Mütəxəssisin sorğusu o zaman meydana çıxır ki, mütəxəssis bu və ya digər məsələnin həlli üçün əlavə biliklərə ehtiyacı olduğunu dərk etsin. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bir çox hallarda sorğu mütəxəssisin informasiya tələbatını tam əks etdirmir. Bu vəziyyət biblioqraf tərəfindən nəzərə alınmalı və real tələbatın üzə çıxarılması üçün mütəxəssislə söhbət vasitəsilə sorğu dəqiqləşdirilməlidir.

Məlumdur ki, biblioqrafik fəaliyyətin optimal təşkili üçün onun hər iki əsas elementi – həm sənədlər, həm də informasiya tələbatçıları dərindən təhlil edilməlidir.

Söhbət geologiyanın biblioqrafik təminatından gedərkən müasir kitabxana işində və biblioqrafik fəaliyyətdə məlum olan sənədlər və onun konkret tipi olan nəşrlərin (çap əsərlərinin) bir çox növləri çox geniş təmsil olunmuşdur (4). Məlum standartda öz əksini tapmış elmi nəşrlər, monoqrafiyalar, dissertasiyaların avtoreferatları, elmi konfranslarda edilmiş məruzələrin tezisləri, elmi əsərlər məcmuələri, elmi kütləvi nəşrlər, tədris nəşrləri, dərsliklər, soraq nəşrləri, lüğətlər geologiya üzrə də mövcuddur və geologiyanın biblioqrafiyasının obyektini təşkil edir. Azərbaycanda Geologiya İnstitutunun və digər elmi kollektivlərin elmi yaradıcılığının məhsulu olan kitablar, monoqrafiyalar, məqalələr məcmuələri, Azərbaycan MEA Xəbərlərinin “Yer haqqında elmlər” seriyası, tədris ədəbiyyatı və s. nəşr növləri həmin obyektə daxildir.

Biblioqrafik fəaliyyətin obyektinə olmaq etibarını ilə geologiya üzrə informasiya tələbatçılarına gəldikdə isə bunları iki böyük qrupa ayırmaq olar: kollektiv və fərdi. Kollektiv tələbatçılara aid olan müəssisələr, elmi kollektivlər barədə bir qədər əvvəl bəhs etmişdik. Fərdi tələbatçılar qismində isə həmin kollektivlərin ayrı-ayrı üzvləri, ayrı-ayrı mütəxəssislər götürülə bilər.

Bir çox digər sahələrdə olduğu kimi, geologiya elmi üzrə də informasiya tələbatı zamana görə rəvan deyil. Belə tələbat həmin elmin intensiv inkişaf etdiyi halda, daha güclü olur ki, bu da tədqiqatların intensivliyi ilə əlaqədardır. Son belə yüksəliş XX əsrin son onilliyinə təsadüf edir. Bu zaman respublikamız öz dövlət müstəqilliyini yenidən bərpa etməsi və öz təbii sərvətlərinə, o cümlədən yeraltı sərvətlərinə sərəncam vermə hüququnu qaytardıqdan sonra geologiya sahəsində tədqiqatlar daha da güclənmişdir. Xüsusən də respublikanın karbohidrogen (neft, qaz və kondensat) ehtiyatlarından ölkənin iqtisadi inkişafı üçün ilkin amil kimi istifadə etmək planları və bu məqsədlə dünyanın aparıcı neft şirkətlərinin bu işə cəlb edilməsi neft və qaz geologiyası sahəsində seysmologiya, hidrogeologiya, palçıq vulkanizmi geologiyası və digər geoloji elmlər üzrə tədqiqatların genişlənməsinə səbəb olmuşdur. Son on ildə Azərbaycanda bir sıra elmi tədbirlər keçirilmiş, onlarla kitab çıxmış, çox sayda məqalələr dərc edilmişdir. Bu onu göstərir ki, Azərbaycanda geologiya üzrə informasiya sahədaxili əlamətə görə qeyri-bərabərdir və zaman-zaman dəyişir. Ola bilsin ki, bir müddət sonra Azərbaycanda geologiyanın digər sahələri daha sürətlə inkişaf edəcəkdir. Biblioqraflar elmdaxili mövzu prioritetlərini nəzərdə saxlamalı və öz işlərini ona uyğun qurmalıdır.

Məlumdur ki, geologiya elmi bir sıra digər fəaliyyət sahələri üçün elmi baza, nəzəri və praktiki material mənbəyi rolunu oynayır. Həmin sahələrdən dağ-mədən işi, meliorasiya, irriqasiya və hidrotexnika, ətraf mühitin mühafizəsi, inşaat işi üçün geoloji biliklərin müstəsna rolu vardır. Buna görə də həmin sahələrin müəssisə və təşkilatları geoloqlara müraciət edərək onlarla təsərrüfat hesablı müqavilələr bağlayırlar. Geoloq alimlər isə verilən tapşırıqlar əsasında tədqiqatlar aparır və nəticələri sifarişçi təşkilata təhvil verirlər. Bundan əlavə, bir sıra mövzular elmi-tədqiqat planlarına ali idarəetmə orqanlarının, məsələn, Respublika Nazirlər Kabinetinin göstərişi ilə daxil edilir və konkret olaraq respublika əhəmiyyətli problemlərin həlli ilə əlaqədardır. Belə problemlərə misal

olaraq nəcib metal və polimetal filiz yataqlarının geoloji kəşfiyyatı və qiymətləndirilməsi üzrə tədqiqatları göstərmək mümkündür. Bu cür tədqiqatlar da əlbəttə ki, əvvəl qabaqcadan sənəd-informasiya və biblioqrafik təminat sahəsində hazırlıq işləri aparılmadan mümkün deyildir.

Geologiya elmi digər elm sahələrindən təcrid edilmiş şəkildə inkişaf edə bilməz. Geoloq alimlərin informasiya tələbatında elmlərarası inteqrasiya get-gedə daha artıq dərəcədə nəzərə çarpır. Elmi metodların qarşılıqlı mübadiləsi baxımından geologiyanın ən çox əlaqədə olduğu elmlərdən kimya, fizika, coğrafiya və kosmik tədqiqatları, astronomiyani, botanika, riyaziyyat, torpaqşünaslıq və s. elm sahələrini göstərmək mümkündür. Geoloqlar həmin elmlərə dair ədəbiyyatı, referativ və biblioqrafik mənbələri diqqətlə izləyir və onlara böyük maraq göstərirlər.

Məsələn, radiologiya və radiokimya metodları respublikamızın geoloqları tərəfindən neft quyularından çıxan neft və lay sularının öyrənilməsinə tətbiq edilir. Nəticədə geoloqlar yerin təkində radioaktiv elementlərin yayılması barədə biliklər əldə edirlər ki, bu da neft geologiyası üçün həm nəzəri, həm də praktik əhəmiyyət kəsb edir. Alınan nəticələr ilə ekoloji baxımdan təhlil edilməklə mədən ərazilərində radioaktivliyin yayılması, onun təbiətə, ətraf mühitə yaratdığı təhlükənin dərəcəsi və bu ziyanın aradan götürülməsi yolları barədə qiymətli nəticələr əldə edilir.

Geologiya üzrə informasiya tələbatının daha bir səciyyəvi cəhəti vardır. Bu da həmin elm üzrə informasiyanın köhnəlmə dövrünün bir çox digər təbiət elmləri, məsələn, fizika və ya kimya ilə müqayisədə daha böyük olmasıdır. Başqa sözlə, geologiya üzrə elmi informasiya daha yavaş köhnəlir. Bu da həmin elm sahəsi üzrə elmi fakt və nəticələrin uzunömürlülyünə dəlalət edir. Məsələn, müşahidələr təsdiq edir ki, kimya elmi üzrə sənəd informasiya axtarışının zaman dərinliyi 10-20 ilə, bəzi yeni sahələr üzrə isə 4-5 ilə kifayətlənə bilər. Geologiyada isə belə axtarışın orta zaman əhatəsi 40-50 il, bəzən isə daha böyük dövrüdür. Məsələn, Azərbaycanda faydalı qazıntılar və neft geologiyası üzrə sənəd-informasiya təminatında akademik İ.A.Qubkinin XX əsrin 20-30-cu illərində yazmış olduğu əsərlər hələ də öz elmi əhəmiyyətini itirməmişdir. Geoloqlar tərəfindən özlərindən əvvəlki tədqiqatlara və kəşflərin müxtəlif nəşrlərdə böyük zaman müddətində dərc olunmuş materiallara müraciət etməklə geniş istifadə edilməsi bu mütəxəssislərin onlara lazım olan ədəbiyyatın retrospektiv axtarışında maraqlı olmalarını şərtləndirir. Geologiya üzrə informasiya təminatında və onun öyrənilməsində belə bir xüsusiyyət də nəzərə alınmalıdır ki, bu sahədə elmi faktların əldə edilməsi çox çətin başa gəlir. Məsələn, dənizdə bir geoloji kəşfiyyat quyusunun qazılmasına on milyardlarla manat vəsait tələb olunur. Bu səbəbdən də geologiya üzrə elmi informasiya kütləsinin toplanması digər elmlərlə müqayisədə xeyli aşağı sürətə malikdir. Məhz buna görə də, geologiya üçün böyük zaman intervalında retrospektiv biblioqrafik informasiya tələbat olması xarakterik cəhətdir.

Geologiya üzrə sənəd informasiya tələbatının səciyyəvi cəhətlərindən biri də bu informasiya tələbatının tərkib xarakteristikasıdır. Artıq təsdiq olunmuş faktıdır ki, geoloqlar bir sıra digər təbiət elmləri ilə müqayisədə (məsələn, fiziklərlə müqayisədə) kitablara, monoqrafiyalara daha çox müraciət edirlər. Bu da geologiya üzrə ədəbiyyatın yuxarıda qeyd etdiyimiz daha yavaş köhnəlməsi

əlamətindən irəli gəlir. Geoloqların ümumi sənəd-informasiya tələbatında dövrü nəşrlərdəki məlumatın xüsusi çəkisi fizikadakına nisbətən daha azdır.

Geologiya üzrə sənəd-informasiya tələbatına təsir edən amillərdən biri mütəxəssisin, şöbənin geologiya elminin hansı istiqaməti ilə məşğul olmasıdır. Məsələn, nəzəri geologiya və ya paleontologiya üzrə tədqiqat aparən şöbə və ya mütəxəssis daha tez-tez monoqrafiyalara, geoloji informasiyanın EHM-lə təhlili sahəsində mütəxəssis isə daha çox cari elmi nəşrlərə, referativ jurnallara müraciət edəcəkdir. Fəaliyyəti bilavasitə istehsalatla əlaqədar olan geoloq üçün isə istehsalat ədəbiyyatı, soruq nəşrləri, istehsalat üzrə jurnallar, texniki şərtlər, standartlar daha çox müraciət edilən mənbələrdir. Mühəndis geologiyası ilə məşğul olan mütəxəssislərin informasiya tələbatında elmi-texniki jurnallar, vətən patentləri, xarici patentlər daha çox yer tutur.

Ədəbiyyat

1. *Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. On cildə. C.6. – B., 1982. – 608 s.*
2. Əliyev Z.H. *Bibliografik vəsaitlər sənəd axını və kütləsini integral şəkildə əks etdirən bibliografik informasiya mənbələridir // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi- nəzəri və təcrübi jurnal. -2005. -№2. -S.97-109*
3. *İqtisadiyyat və neft (Heydər Əliyevin yeni neft strategiyasının reallaşmasında İlham Əliyevin xidmətləri). – B., 2004. - 234 s.*
4. . *ГОСТ 7.60-2003. Издания. Основные виды, термины и определения. – М., 2003. -60 с.*
5. *Кориунов О.П. Библиографоведение: Общий курс: Учебник .-М.: Книжная палата, 1990.-232 с.*

Алийусиф Маммадов

Документально-информационные потребности по геологии и значение библиографических пособий в их удовлетворении

(Статья первая)

РЕЗЮМЕ

В Азербайджане среди естественных наук геологическая наука занимает особое место. Осуществление широкомасштабных социально-экономических проектов напрямую зависит от освоении природных- в первую очередь углеводородных- ресурсов и именно геологические исследования дают теоретический и фактический материал для этой работы. В статье рассмотрены особенности документально-информационных потребностей специалистов этой отрасли и раскрыто значение библиографических пособий в их удовлетворении.

Aliyusif Mammadov

***Documentary- information Requirements on Geology Science and
Importance of the Bibliographic Tools for its Satisfaction***

(First article)

SUMMARY

Among natural sciences the geological science takes a special place in Azerbaijan . Realisation of this large-scale social and economic projects directly depends from expluataion of natural - first of all hydrocarbonic - resources and geological researches gives a theoretical and actual material for this activity. In the article features of documentary-information requirements of experts of this branch are considered and value of bibliographic tools in their satisfaction is analised.

İRADƏ BAYRAMOVA

Bibliografyaşünaslıq kafedrasının

müəllimi

YENİ BİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİ

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında bibliografik fəaliyyətin inkişaf istiqamətləri, bibliografik mənbələrin yaradılması texnologiyası ayrı-ayrı alimlərin yaradıcılığında xüsusi tədqiqat obyektinə hesab olunur (1,2,3,4,5,6).

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası ölkəmizin informasiya məkanında mühüm yer tutur. Kitabxananın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri də, elmin, texnikanın, iqtisadiyyatın inkişaf etməsi ilə əlaqədar cəmiyyət üzvlərinin informasiya tələbatını ödəməkdən ibarətdir. Bu baxımdan kitabxananın müxtəlif məqsəd və oxucu istiqamətli bibliografik göstəricilər nəşr etməsi diqqətləyəlidir.

Belə bibliografik göstəricilərdən biri də 2007-ci ildə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası tərəfindən “Nurlar” nəşriyyatında çapdan çıxmış “Teymur Əhmədov” bibliografik məlumat toplusudur (7). 224 səhifədən ibarət olan şəxsi bibliografik göstərici İsmət Səfərov tərəfindən tərtib olunmuşdur. Bibliografik göstəricinin redaktoru filologiya elmləri namizədi Nərgiz Rüstəmlidir.

Bu bibliografik məlumat kitabı milli ədəbi mühitimizin görkəmli nümayəndəsi, tanınmış ədəbiyyatşünas alim, publisist, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami adına ədəbiyyat İnstitutunun Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri, Rusiya Təbiət Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Teymur Əkbər oğlu Əhmədovun həyatı, yaradıcılığı, ədəbi-ictimai fikrin inkişafındakı rolunu hərtərəfli əhatə etdiyinə görə qiymətli vəsait hesab olunur. Alimin geniş elmi potensialı, Respublikamızda, eləcə də ondan kənar böyük elmi nüfuzu, onun bir alim kimi Azərbaycanın görkəmli elm xadimləri sırasında çox önəmli yerlərdən birini tutması bibliografik məlumat toplusu ilə tanışlıq zamanı daha çox diqqəti cəlb edir.

Bibliografik məlumat toplusundan aydın olur ki, göstərici ilk dəfə 2005-ci ildə 184 səhifə həcmində çap olunmuşdur. Göstəricinin ilk variantı alimin yaradıcılığını və haqqında yazılmış məqalələrin 2005-ci ilə qədərki dövrünü əhatə edir. Daha əhatəli ən yeni materialları özündə əks etdirən bibliografik göstəriciyə ehtiyac yaranmışdı. Ona görə də bu bibliografik göstəricinin yenidən işlənərək çap olunması təqdirəlayiq hadisə kimi qiymətləndirilməlidir.

Bibliografik məlumat toplusu sahə oxucuları üçün nəzərdə tutulmuşdur. Göstəricini vəsaitdə verilmiş materialların tərtibatına görə şərti olaraq iki hissəyə bölmək olar:

1. Bioqrafik hissə; 2. Bibliografik hissə;

Göstərici “Tərtibçidən” adlı bölmə ilə Azərbaycan və rus dillərində qısa məlumat verilməklə başlayır.

“Həyatı, elmi-publisistik və ictimai fəaliyyətinin əsas tarixləri” adlı bölmədə alimin həyatı və yaradıcılığının əsas tarixləri xronoloji ardıcılıqla həm azərbaycan, həm də rus dillərində verilmişdir.

“Teymur Əhmədov” bibliografik məlumat toplusunda alimin ilk qələm təcrübəsindən başlayaraq, (1954-2007-ci illər) indiyə kimi bu bütün yaradıcılıq yolu bibliografik baxımdan əks olunmuş onun əsərləri, məqalələri və haqqında yazılmış bütün materiallar xronoloji ardıcılıqla təqdim olunmuşdur.

Akademik Bəkir Nəbiyevin “Görkəmli ədəbiyyatşünas alim”, şair, ədəbiyyatşünas-alim Qasım Qasımzadənin “İztirablı-bəhrəli ömür”, filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayevin “Zəhmətkeş alim, xeyirxah insan” adlı məqalələrində, Teymur Əhmədov, həm bir alim kimi, həm də qəlbi Vətən məhəbbəti ilə dolu olan əsl vətəndaş kimi gözlərimiz önündə canlanır (7.S.24-54).

“Elm və Mədəniyyət Xadimləri Teymur Əhmədov haqqında” adlı bölmədə görkəmli alimlər, yazıçılar, şairlər Teymur Əhmədov haqqında çox dəyərli fikirlər söyləmiş, onun şərəfli ömür yolunu, ictimai-siyasi fəaliyyətini, elmi potensialını çox yüksək qiymətləndirmişlər (7.S.55-73).

Akademik Mirzə İbrahimov, akademik Firudin Köçərli, akademik Məmməd Cəfər Cəfərov, şair Mirvarid Dilbazi, xalq yazıçısı Qılman İlkin və başqalarının söyləmiş olduqları fikirlər göstəricidə öz əksini tapmışdır. Burada Teymur Əhmədovun yüksək intellekti, güclü məntiqi, geniş erudisiyası haqqında yazıçı əlibala Hacızadənin təbirincə desək, bu zəhmətkeş “qələm fəhləsi”nin yuxusuz gecələri, əzablı axtarışları haqqında ətraflı məlumat ala bilərik.

Bibliografik məlumat toplusunun II hissəsi 9 bölmədən ibarətdir.

I bölmə “Kitabları” adlanır. Bu bölmədən aydın olur ki, alimin ilk kitabı 1960-cı ildə işıq üzü görmüşdür. Bu bölmədə alimin 1960-2006-cı illərdə yazdığı 44 kitabın bibliografik təsviri verilmişdir. Bu kitablar xronoloji qaydada təsvir olunaraq, onların bəzilərinə qısa, yığcam annatasiyalar yazılmışdır.

Teymur Əhmədovun yaradıcılığında görkəmli ictimai-siyasi xadim “Nəriman Nərimanov” mövzusu xüsusi yer tutur-desək yanlışdır. Çünki T.Əhmədov “Nəriman Nərimanovun dramaturgiyası” mövzusunda namizədlik, “Nəriman Nərimanovun yaradıcılıq yolu” mövzusunda isə doktorluq dissertasiyalarını uğurla müdafiə edərək alimlik dərəcəsinə yüksəlmişdir. Nəriman Nərimanov haqqında cəmiyyətdə formalaşmış yanlış təsəvvürləri əsl ziyalı, alim təəssübkeşliyi ilə alt-üst edən, ona layiq olduğu qiymətin verilməsinə nail olan alim, o vaxtkı Sovet hakimiyyəti illərində çox əziyyətlər hesabına bu məsuliyyətli işin öhdəsindən layiqincə gəlmişdir, (7.S.74-83).

Görkəmli alim, akademik Bəkir Nəbiyevin dediyi kimi Nəriman Nərimanova “məhtəşəm elmi abidə” ucaltmışdır!

“Nəriman Nərimanov: Azərbaycanın görkəmli adamları” kitabının tərcümə olunaraq rus, ingilis, alman, fransız, ərəb dillərində çap edilməsi də göstəricidə öz əksini tapmışdır (7.S.76).

2001-ci ildə çap olunmuş “Erməni xəyanəti və ya Andranik Ozanyanın qanlı əməlləri” adlı kitabının 2006-cı ildə Təbrizdə Azərbaycan dilində dərc olunması da təsvir olunmuşdur. (7.S.82). Kitabda zəngin arxiv materiallarından, dövrü mətbuat mənbələrindən istifadə edərək üzdənirəq

qonşularımızın əsl simasını, xalqımıza qarşı həyata keçirdikləri soyqırım siyasətini ustalıqla açıb göstərən alimin çoxillik axtarırlarının bəhrəsi özünü göstərmişdir. Bu kitab Türkiyədə də maraqla qarşılınmış, türk mətbuatı kitabı hissə-hissə dərc etmişdir. İstanbulda çıxan “Kuvayi milliyyə” jurnalında nəşr olunan kitab bu günkü prizmadan baxanda çox aktual mövzunu əks etdirdiyindən dəfələrlə müxtəlif dillərdə çap olunmuşdur. (7.S.170).

Teymur Əhmədov 2006-cı ildə Səməd Vurğunun 100 illik yubileyi münasibəti ilə “Səməd Vurğun” adlı kitab yazmışdır. Burada “Azərbaycan poeziyasının korifeyi” adlı material da verilmişdir. Bunlar da göstəricidə geniş şəkildə əks olunmuşdur.

II bölmə “Elmi, ədəbi-tənqidi, publisistik əsərləri” adlanır. 1954-2007-ci illərdə müxtəlif dövri mətbuat səhifələrində nəşr olunan 293 əsərin bibliografik təsviri verilməklə, onların bəziləri haqqında qısa anasizyalar verilməsi, onun konkret oxucu kütləsi tərəfindən istifadəsinə maraqla oyanmaqla yanaşı bu mənbələrin müəyyən qədər məzmununun açılmasına da xidmət edir.

Ədəbiyyatşünas alimin püxtələşmiş qələmindən çıxan, daha sanballı, geniş mövzuları əhatə edən əsərlərini, öz dövrünə uyğun olaraq, zamanın nəbzini tutmaq baxımından yüksək qiymətləndirmək lazımdır. Bu baxımdan Nəriman Nərimanov, Səməd Vurğun, Mir Cəlal Paşayev, Mirzə İbrahimov, Xəlil Rza və başqaları haqqında yazılmış əsərləri diqqəti cəlb edir.

Bibliografik məlumat toplusu ilə tanışlıq göstərir ki, Teymur Əhmədovun yaradıcılığında Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı mövzusu da xüsusi yer tutur. 1988-ci ildə Balaş Azər oğlu, əbülfəzl Hüseyini (Həsərət), Fəthi Xoşginabi, Hökumə Billuri, Mədinə Gülgün, Söhrab Tahir və s. haqqında yazmış olduğu əsərlərində bunu görə bilərik.

Alimin “Heydər əliyev və mətbuat” adlı məqaləsinin Heydər əliyevin müsahibələri, bəyanatları, müracitələri, çıxışları və təbrikləri toplanmış 4 cildlik eyni adlı kitablardan bəhs olunduğunu da göstərmək olar (7.S.84-123).

III bölmə “Bədii əsərləri” adlanır ki, alimin 1956-cı ildən 2005-ci ilə qədər yazmış olduğu 12 bədii əsərinin bibliografik təsviri öz əksini tapmışdır. Burada alimin şerləri, hekayələri, bayatıları, oçerkləri yer almışdır.

IV bölmə “Tərtib etdiyi əsərlər” adlanır. Bu bölmədə 1973-2007-ci illəri əhatə edən 27 əsərin bibliografik təsviri verilmişdir.

“Nəriman Nərimanov”, “Süleyman Rüstəm”, “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası”, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı müntəxəbatı”, “Mir Cəlal”, “Heydər əliyev”, “Heydər əliyev və mətbuat” 4 cildlə “Azərbaycan Respublikası regionlarını sosial-iqtisadi inkişafı. Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)” “Prezident İlham əliyev”, “Heydər əliyev və mədəniyyət” 2 cildlə və s. kitablarının xronoloji ardıcılıqla verilməsi alimin yaradıcılığının bu istiqaməti haqqında dolğun təsəvvür yaradır (7.S.126-132).

V bölmə “Redakte etdiyi əsərlər” adlanır ki, burada Teymur Əhmədovun 1970-2007-ci illərdə redakte etdiyi 54 əsərin bibliografik təsviri verilmişdir.

VI bölmə “Elmi rəhbərliyi ilə yazılmış dissertasiyalar”. VII bölmə “Rəsmi opponetlik etdiyi dissertasiyalar” adlanır. Burada alimin 1977-2006-cı ilə qədər rəhbərlik etdiyi 14 dissertasiyanın,

1984-2006-cı illərdə isə rəsmi opponəntlik etdiyi 13 dissertasiyanın bibliografik təsvirinin verilməsini görürük.

VIII bölmə “Rəy verdiyi kitablar” adlanır. Bu bölmədə alimin 2002-2006-cı illərdə 4 kitaba rəy verməsi təsvir olunub.

Bibliografik məlumat toplusundan da göründüyü kimi burada görkəmli alimin cəmi 461 əsərinin bibliografik təsviri verilmişdir.

IX bölmə “Elmi-ictimai və publisistik fəaliyyəti haqqında ədəbiyyat” adlanır. 1957-2007-ci illərdə alim haqqında yazılmış 314 əsərin bibliografik təsviri verilməklə toplanmış bütün mənbələr burada öz əksini tapmışdır. Teymur Əhmədov haqqında Kamal Talıbzadənin “Zəngin həyat səhifələri”, Budaq Budaqovun “Çətin yolun yolçusu”, Qulu Xəlilovun “Xalq üçün yanan ürək”, Nihad Hacızadənin “Zəhmətlə qanadlanan ömür” və s. əsərlərdə alim haqqında geniş məlumat verilir. (7.S.145-202).

Teymur Əhmədov” bibliografik məlumat toplusundan istifadəni asanlaşdırmaq üçün kitabın sonunda verilmiş “əsərlərinin əlifba göstəricisi”, “Haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi” köməkçi aparatlarından istifadə olunmuşdur. Köməkçi aparatdan istifadə etməklə, xronoloji qaydada verilmiş mənbələrin əlifba sırası ilə tez və asan tapılmasına nail olmaq mümkündür.

Ümumiyyətlə, göstərici görkəmli alim haqqında geniş məlumat tutumu, yaradıcılığının hərtərəfli tədqiq edilməsi və araşdırılması baxımından, onun ictimai, elmi fəaliyyətini dəyərləndirmək üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır.

Yüksək poliqrafik tərtibatla, nəfis şəkildə çap olunmuş kitab alimin 53 illik elmi fəaliyyətinin araşdırılması baxımından çox qiymətli vəsaitdir.

Teymur Əhmədov milli mətbuatımızın inkişafında xüsusi xidmətləri olan elm fədaisi kimi diqqətdən kənarda qalmamışdır. Dövlətimiz alimin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmiş, onu bir çox mükafatlarla, medallarla təltif etmişdir.

Hazırda ömrünün 78-ci baharını yaşayan Teymur Əhmədov, milli mətbuatımızın inkişafı üçün, gənc kadrların yetişməsi üçün yorulmadan çalışır. Respublikamızın hər yerində onun yüzlərlə yətiməsi var. Alimə yaşadığı bu şərəfli ömür yolunda və yaradıcılığında can sağlığı arzulayırıq!

Ədəbiyyat

1. Əliyev Z.N. *Ümumi bibliografiyaşünaslıq: Dərs vəsaiti*. -B.: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2001. -145 s.

2. Əsgərli əlizadə: *Görkəmli ədəbiyyatşünas alimlə bağlı yaddaş sözü*.//*Elm.*-2006.-31 yanvar.

3. Xələfov A.A. *İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasında kitabxanaların vəzifələri*.//*Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və metodiki jurnal.*-2005. '2.-s 5-17.

4. İsmayılov N.İ.: *Azərbaycan bibliografiyasının bibliografiyası: (bibliografik vəsaitlərin göstəricisi)*. -Bakı: Mütərcim, 2003. -112 s.

5. İsmayılov N.İ.: *Yeni bibliografik məlumat kitabı*.// *Azərbaycan.*-2007.-3 fevral

6. Şükürov Ağahüseyn: *Bibliografik məlumat toplusu*//*Elm.*-2006.31 yanvar

7. Teymur Əhmədov: *Bibliografik məlumat oplusu* / Tərtibçi; İsmət Səfərov; Redaktoru: *filologiya elmləri namizədi Nərgiz Rüstəmli*. - Bakı: Nurlar, 2007. - 224 s.

İrada Bayramova

Новый библиографический указатель

РЕЗЮМЕ

В статье анализирован персональный библиографический указатель посвященный известному литературоведу Теймур Ахмедову. Значение этого указателя, его структура, также методика составления были изучены на уровне современного библиографоведения

İrada Bayramova

New bibliographic reference.

SUMMARY

In the paper there is given analysis of a private bibliographic reference dedicated to the outstanding scientist literary critic Teymur Ahmadov. It is importance, structure and methods of it's marking are studied on the level of modern bibliography science.

**MİR CƏLAL PAŞAYEV İRSİNİ ƏKS ETDİRƏN ŞƏXSİ
BİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİLƏRİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ**

Görkəmli nasir, ədəbiyyatşünas-alim, pedaqoq Mir Cəlal Paşayev müasir Azərbaycan ədəbiyyatının bünövrəsini qoyanlardan biri olmuşdur. O, Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı və məzmunca zənginləşməsində mühüm rol oynayıb. Xalq yaradıcılığı ilə klassik bədii irsin qabaqcıl ənənələrinin vəhdətini yeni formada yaşadan və ədəbiyyata yeni ruh gətirmiş yazıçı kimi tanınan, Universitetimizin Filologiya fakültəsinin qurucularından biri kimi tarixə düşən Mir Cəlal Paşayev, eyni zamanda görkəmli tədqiqatçı-alim olub.

Mir Cəlal Əli oğlu Paşayev 1908-ci il aprel ayının 26-da Cənubi Azərbaycanın Əndəbil kəndində anadan olmuşdur. Onun uşaqlığı və ilk təhsil illəri Gəncədə keçmiş, 1928-ci ildə Pedaqoji texnikumu bitirdikdən sonra Gəncədə və Gədəbəydə müəllimlik etmişdir. 1930-cu ildən etibarən Kazan şəhərində Şərq Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat şöbəsinə daxil olmuşdur. Daha sonra Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasında oxumuşdur. 1936-cı ildən ömrünün sonunadək Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasında müəllimlik etmiş, sonralar professor və kafedra müdiri vəzifələrinə qədər yüksəlmişdir. Dövlətimiz Mir Cəlalin xidmətlərini layiqincə qiymətləndirmiş və onu «Şərəf nişanı» (iki dəfə), «Oktyabr inqilabı», «Qırmızı Əmək Bayrağı» ordenləri və «Əmək igidliyinə görə» (iki dəfə), «Qafqazın müdafiəsinə görə», «1941- 45-ci illərdə Böyük vətən müharibəsində fədakar əməyinə görə», «Qabaqcıl maarif xadimi» medalları ilə təltif etmişdir. 1969-cu ildə ədibə «Əməkdar elm xadimi» adı verilmişdir [3].

Mir Cəlal yaradıcılığa XX yüzilliyin 20-30-cu illərindən başlamışdır. 1926-30-cu illərdə «Yeni fikir» qəzetində, «Qızıl Gəncə», «İlk addımlar» və «Hücum» adlı məcmuələrdə özünün ilk qələm təcrübələrini və tərcümə əsərlərini çap etdirmişdir. Dövri mətbuatda çıxan ilk qələm təcrübəsi «Dinsizlər ittifaqı nasıl çalışmalıdır» adlı ədəbi-tənqidi məqaləsidir. Məqalə 1926-cı ildə «Yeni fikir» qəzetində dərc olunmuşdur.

İlk tərcümə əsəri isə Mayakovskidən tərcümə etdiyi «Zərbəçi marşı» şeridir. Şeir 1930-cu ildə «Gənc işçi» qəzetində dərc olunmuşdur. Bu, onun mərkəzi mətbuatda işıq üzü görən ilk yazısı idi.

Mir Cəlal, əsasən, hekayə ustasıdır. Sovet dövrü ədəbiyyatında hekayə janrının inkişafında onun böyük xidmətləri olmuşdur. 1930-cu ildə özünün «Həkim Cinayətov» adlı ilk hekayəsini yazmışdır. Ümumilikdə, 500-ə yaxın hekayəsində köhnəliklə yeniliyin mübarizəsi, inkişafımıza mane olanların tənqidi, təmiz insani hisslər – vətənpərvərlik, övlad məhəbbəti, ata və analıq mehri-ülfəti kimi motivlərin təsviri ön plana çəkilir.

Mir Cəlalin ilk kitabı isə 1932-cı ildə işıq üzü görmüş «Sağlam yollarda» adlı oçerklər toplusudur. İlk romanı «Dirilən adam» 1935-ci ildə çap olunmuşdur. 1939-cu ildə tarixi-inqilabi

mövzuda ilk romanını «Bir gəncin manifesti»ni yazır. Bundan başqa «Açıq Kitab»(1941), «Yaşlılar»(1947), «Təzə şəhər»(1951), «Yolumuz hayandır»(1958) adlı romanları da çap olunmuşdur. Ədibin bu romanlarının əsas səciyyəvi xüsusiyyəti Mir Cəlalın mətləbi konkret, yığcam, bədii formada, dinamik süjet daxilində ifadə edə bilmək məharətidir.

O, ədəbi tənqid və ədəbiyyatşünaslıq sahəsinə gəldiyi zamandan etibarən sənət və ədəbiyyatın ən çox nəzəri problemləri ilə məşğul olmuş, adi məqalə və resenziyalarda belə konseptual problemlər qaldıraraq onu elmi ümumiləşdirmələr əsasında həll etməyə səy göstərmişdir. Onun Azərbaycan filologiyasının inkişafında böyük xidmətləri olmuşdur. 1940-cı ildə «Füzulinin poetik xüsusiyyətləri» adlı namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmiş, sonralar bu mövzunu dönə-dönə işləyərək təkmilləşdirmiş və geniş əhatəli monoqrafiyaya çevirmişdir. Hazırda «Füzuli sənətkarlığı» adı ilə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının kapital əsəri kimi şöhrət qazanmışdır.

1947-ci ildə isə «Azərbaycanda ədəbi məktəblər(1905-1917)» adlı doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmiş və filologiya elmləri doktoru adını almışdır.

Mir Cəlal Paşayev ədəbi aləmdə atdığı inamlı addımlardan sənətin şöhrətli zirvəsinə qədər keçdiyi çətin və şərəfli ömrünün əlli ili ərzində zəngin ədəbi irs yaratmışdır. Ədibin fəaliyyəti çoxcəhətli olmuşdur. Nasir, müəllim, ədəbiyyatşünas, tənqidçi, publisist, ictimai xadim Mir Cəlal Paşayevin irsi-yəni həm öz qələmindən çıxmış, həm də həyatı və yaradıcılığı haqqında yazılmış əsərlərin sayı 1500-dən artıqdır. Belə bir zəngin irsin biblioqrafik cəhətdən tədqiq olunub öyrənilməsi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının inkişafında onun rolunun müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi baxımından çox aktualdır. Bu sahədə artıq bir sıra işlər görülmüşdür. Onun irsini əks etdirən kifayət qədər biblioqrafik mənbə mövcuddur. Buraya həm ümumi xarakterli, həm də xüsusi biblioqrafik mənbələr daxildir. Bu məqalədə yalnız şəxsi biblioqrafik göstəricilərdən danışılacaqdır. Belə ki, artıq bu günə qədər Mir Cəlal haqqında 3 adda şəxsi biblioqrafik göstərici çap olunub.

Bunlardan birincisi 1968-ci ildə ədibin 60 illik yubileyi münasibətilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Əsaslı Kitabxanası tərəfindən tərtib olunaraq «Azərbaycanın elm və mədəniyyət xadimləri» seriyası ilə çap edilmişdir. «Mir Cəlal:Biblioqrafiya(1928-1968)» (Tərt.ed. N.M. Teymurova;Red.M.M. Həsənova, İ.H.Səfərov) adlı bu göstərici [4] «Mir Cəlalın həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri» adlı bölmə ilə başlayır. Sonra filoloji elmlər namizədi Yəhya Seyidovun «Mir Cəlal» adlı qısa öçerki verilir. Sonrakı 3 bölmə və 12 yarımbölmə daxilində isə Mir Cəlal irsinə daxil olan 1000-ə yaxın sənəd haqqında biblioqrafik məlumat əhatə olunub. Burada Mir Cəlalın Azərbaycan və rus dillərində 55 kitabı, 595 bədii, ədəbi-tənqidi və publisistik məqaləsi, eləcə də, həyatı və yaradıcılığı haqqında Azərbaycan və rus dillərində 1 kitab və 280 adda məqalə, haqqında biblioqrafik məlumat verilir. Tərcümələri (8 adda) xronoloji qaydada sistemləşdirilmiş və eyni il daxilində materialların adına görə əlifba sırası ilə verilmişdir. Yazıçının elmi kadrılar yetişdirmək sahəsindəki fəaliyyətini əks etdirmək məqsədilə biblioqrafiyaya Mir Cəlalın rəhbərlik etdiyi dissertasiya işlərinin siyahısı və redaktə etdiyi kitablar haqqında da biblioqrafik məlumat daxil edilmişdir. Burada 26 adda dissertasiya və redaktə etdiyi 25 adda kitab

haqqında məlumat daxildir. Ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında ədəbiyyat əlifba sırası ilə verilmişdir.

Sonda göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə 2 adda köməkçi göstərici təqdim olunur:

1. Mir Cəlalin əsərlərinin əlifba göstəricisi (Azərbaycan, rus və xarici dillərdə)
2. Mir Cəlal haqqında yazmış müəlliflərin əlifba göstəricisi

Mir Cəlal Paşayev haqqında növbəti şəxsi biblioqrafik göstərici 1998-ci ildə M.F.Axundov adına Dölet Kitabxanası tərəfindən ədibin 90 illik yubileyi münasibətilə çap olunmuşdur. «Mir Cəlal Paşayev(1908-1998):Biblioqrafiya» (Tərt.ed. R.Q.Muradova; Red. N.P.Nağıyeva) adlı bu göstərici [5] bilavasitə 1968-ci ildə çap edilmiş göstəricinin məntiqi davamıdır. Biblioqrafik göstəricidə 1969-1998-ci illəri əhatə edən materiallar toplanmışdır.

Görkəmli ədəbiyyatşünas Altay Həsənov göstəriciyə «Mir Cəlal» adlı giriş məqaləsi yazmış və burada ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat vermişdir.

Göstəricinin «Əsərləri» adlanan I bölməsində 124 adda sənədin biblioqrafik təsviri öz əksini tapıb. Bunlardan 18-i kitab, 106-ı isə dövrü mətbuat səhifələrində dərc olunmuş bədii, elmi və publisistik məqalələridir.

II bölmə «Həyat və yaradıcılığı haqqında» adlanır və bu bölmədə ədibin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş 77 adda sənədin biblioqrafik təsviri öz əksini tapmışdır. Buraya 7 kitab və 70 adda məqalə haqqında biblioqrafik məlumat daxildir.

«Kitablara müqəddimə, redaktə etdiyi və uşaqlar üçün işlədiyi kitablar» adlı növbəti bölmədə 2 adda müqəddimə və uşaqlar üçün işləmiş olduğu 4 adda kitabın biblioqrafik təsviri öz əks olunmuşdur.

IV bölmə «Başqa dillərdə (Əsərləri və haqqında)» adlanır və bu bölmədə ədibin öz qələminin məhsulu olan 3 kitab, 10 dövrü mətbuat məqaləsi və 3 tərcümə əsəri, eləcə də, həyat və yaradıcılığı haqqında 16 adda sənədin biblioqrafik təsviri öz əksini tapmışdır.

Göstəricinin sonunda Azərbaycan və rus dillərində «Əsərlərinin əlifba göstəricisi» və «Müəlliflərin əlifba göstəricisi»ndən ibarət köməkçi aparat tərtib olunmuşdur. Biblioqrafik göstəricilərdə köməkçi aparat, adətən, onlardan istifadəni asanlaşdırmaq və axtarışın vaxtını minimuma endirmək məqsədilə tərtib olunur [2].

Mir Cəlal yaradıcılığına oxucu marağının gündən-günə artması, yeni, daha mükəmməl, xronoloji əhatəlilik baxımından daha bitkin bir biblioqrafik məlumat kitabının yaradılması zərurətini meydana çıxarmışdır. Bu baxımdan M.F.Axundov adına Milli Kitabxana 2006-cı ildə ədibin irsini bütövlükdə əks etdirən sonuncu əsaslı şəxsi biblioqrafik göstərici hazırlamış və çap etdirmişdir[6]. Həmin bu göstəricinin nəşri ilə kitabxana «Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri» seriyasının əsasını qoyub. «Mir Cəlal:Biblioqrafiya» (Tərt.ed. N.P. Nağıyeva; Elmi red. Ş.Ə.Axundov) adlı biblioqrafik əsər 1926-2006-cı illəri əhatə edir. Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının dosenti N.İ.İsmayılovun da qeyd etdiyi kimi bu göstərici alimin əsərləri və haqqında olan mənbələrin biblioqrafik cəhətdən modelini yaradan universal xarakterli məlumat kitabıdır [1].

Göstəriciyə xalq yazıçısı, professor Elçin «Sadəlik və müdriklik(Müəllim haqqında söz)» adlı elmi, faktoloji və informasiya baxımından diqqəti cəlb edən giriş məqaləsi yazmışdır. Məqalədə bütövlükdə Mir Cəlal müəllimin portretinin əsas cizgiləri haqqında dolğun təsəvvür yaradılmış, sevimli müəllim haqqında yüksək professionallıqla və səmimiyyətlə ətraflı söhbət açılmışdır.

Bu bibliografik məlumat kitabında ilk bölmə «Mir Cəlalin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri» adlanır. Bölmədə Mir Cəlal müəllimin həyat və yaradıcılığı haqqında bioqrafik məlumatlar xronoloji ardılıqla verilmişdir.

«Əsərləri» adlı 2-ci bölmədə ədibin 1926-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində çapdan çıxmış 75 adda kitabı, 667 adda bədii, ədəbi-tənqidi və publisistik məqaləsi, 9 adda tərcümə əsəri, başqa dillərdə çap olunmuş 5 kitab və 26 məqaləsi, redaktə etdiyi 26 adda əsər və rəhbərlik etdiyi 36 adda dissertasiya haqqında bibliografik məlumat verilir. Bu bölmə ilə tanışlıq göstərir ki, Mir Cəlalin ilk kitabı 1932-ci ildə «Sağlam yollarda» adı ilə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı(«Azərnəşr»)nda çapdan çıxıb. Ədibin sonuncu kitabı isə 2005-ci ildə Ədibə Paşayeva tərəfindən tərtib olunaraq «Çaşoğlu» nəşriyyatında işıq üzü görən «Seçilmiş əsərləri» adlı hekayələr və romanlar kitabıdır.

Bibliografik məlumat kitabının «Dissertasiyalara elmi rəhbərlik» yarım bölməsi böyük alimin elmi məktəbi, rəhbərlik etdiyi namizədlik və doktorluq dissertasiyaları haqqında dolğun təsəvvür yaradır. Mir Cəlal müəllim 1949-1975-ci illər ərzində 36 adda dissertasiyaya rəhbərlik etməklə çağdaş milli ədəbi mühitin formalaşmasında müstəsna rol oynamışdır. Kamal Talıbzadə, Bəxtiyar Vahabzadə, Cəlal Abdullayev, Təhsim Mütəllimov, İnayət Bəktəşi, Abdulla Abbasov və başqaları Mir Cəlal müəllimin rəhbərliyi ilə yetişmiş nəslin parlaq nümayəndələridir.

Göstəricinin 3-cü bölməsi «Mir Cəlalin həyat və yaradıcılığı haqqında» adlanır. Bu bölmədə Mir Cəlal haqqında Azərbaycan dilində yazılmış 9 adda kitab və 371 adda məqalənin bibliografik təsviri öz əksini tapıb.

4-cü bölmə «Əsərləri.Rus dilində» adlanır. Bu bölmədə 13 kitab, 111 məqalə, uşaqlar üçün işlədiyi 4 adda əsər və eləcə də, Mir Cəlala həsr olunmuş 93 adda məqalə haqqında bibliografik məlumat verilib.

«Başqa dillərdə» adlı 5-ci bölmədən məlum olur ki, Mir Cəlal haqqında müxtəlif dillərdə yazılmış 4 məqalə mövcuddur.

Bu bibliografik məlumat kitabı yalnız əsas mətnə verilmiş bibliografik informasiyalarla məhdudlaşdırılmamış, onun müəllifi zəngin köməkçi göstəricilər yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Burada bölmə və yarım bölmələrə müvafiq Azərbaycan və rus dillərində 15 adda köməkçi göstərici tərtib olunub. Bu da vəsaitdən istifadəni xeyli dərəcədə asanlaşdırır. Bu mənbənin bibliografik təhlili zamanı görürük ki, ədibin həyat və yaradıcılığı həmişə elmi mühitin diqqət mərkəzində olmuş, dəfələrlə elmi tədqiqat işlərinin obyektini təşkil etmişdir. Kitabın sonunda verilmiş «Mir Cəlal haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisinə nəzər saldıqda ədib haqqında ən çox yazıb-yaradan müəllifləri müəyyən etmək olar. Belə ki, müxtəlif dövrlərdə K.Talıbzadə (9 məqalə), Ə.Hüseynov (1 kitab və 10 məqalə), B.Nəbiyev (23 məqalə), Məmməd,C. (8 məqalə), C.Xəndan (1

kitab və 5 məqalə) və b. Mir Cəlalin həyatı və yaradıcılığı haqqında kitablar, monoqrafiyalar və məqalələr çap etdirmişlər.

Ədibin əsərləri dəfələrlə çap edilmiş və yalnız Azərbaycanda deyil, onun hüduqlarından çox-çox uzaqlarda da ədəbiyyatsevərlərə təqdim edilmişdir. Təkcə «Bir gəncin manifesti» əsərinə 41 dəfə müraciət olunub. Əsər Azərbaycan dilində ayrıca kitab halında 7 dəfə, «Seçilmiş əsərləri» daxilində 3 dəfə, dövrü-mətbuat səhifələrində və dərsliklərdə 11 dəfə və eləcə də, rus dilində 11 dəfə, çex, rumın və fars dillərində isə 1 dəfə çap olunub. Əsər haqqında Azərbaycan dilində 7, rus dilində isə 2 adda məqalə yazılıb. Daha çox müraciət olunan digər əsər «Dirilən adam» romanıdır. Əsər Azərbaycan dilində ayrıca kitab şəklində 1 dəfə, «Seçilmiş əsərləri» daxilində 5 dəfə, rus dilində isə 2 dəfə çap olunub. Əsər haqqında 9 adda Azərbaycan, 2 adda rus dilində məqalə yazılıb. Bu siyahını davam etdirmək olar. Çünki Mir Cəlalin əsərləri həmişə dövrün tələbləri səviyyəsində olmuş və bütün zamanlarda aktualıq kəsb etmişdir.

Ümumiyyətlə, sonuncu göstərici 3 şəxsi bibliografik göstərici içərisində ən mükəmməlidir. Bu baxımdan həmin göstərici Mir Cəlalin əsərləri və ona həsr olunmuş mənbələrin bibliografik modelini yaradan universal xarakterli məlumat kitabıdır. Aşağıdakı cədvəldə bu göstəricilərin fərqi daha aydın görmək olar. Cədvəl hər bir göstəricinin əhatə etdiyi dövr ərzində Mir Cəlal Paşayev irsini nə dərəcədə dolğun əks etdirdiyini göstərir:

**M.C.Paşayevə həsr olunmuş şəxsi göstəricilərin
fərqli cəhətlərini əks etdirən cədvəl**

ƏSƏRLƏR	1926-1968-ci illərin materialları		1969-1998-ci illərin materialları	
	1968-ci il göst-də	2006-cı il göst- də	1998-ci il göst-də	2006-cı il göst- də
ƏSƏRLƏRİ				
1	2	3	4	5
Azərbaycan dilində				
Kitablar	42	46	18	18
Dövrü mətbuatda, məcmuələrdə və dərsliklərdə çap olunan bədii əsərlər	194	240	75	78

Ədəbi tənqidi və publisist məqalələr				
Tərcümələr	284	316	31	33
Uşaqlar üçün işlədiyi kitablar	8	9	-	-
Redaktə etdiyi əsərlər	2	4	4	4
Dissertantlara elmi rəhbərlik	25	25	1	1
	26	29	-	7
Rus dilində				
Kitablar	10	11	2	2
Dövri mətbuatda, məcmuələrdə və dərslıklərdə çap olunan bədii əsərlər	43	46	4	4
Ədəbi tənqidi və publisist məqalələr	51	57	3	4
Uşaqlar üçün işlədiyi kitablar	-	1	3	3
Başqa dillərdə				
Kitablar	3	4	1	1
Dövri mətbuatda, məcmuələrdə çap olunmuş əsərlər və məqalələr	23	1	3	3
HƏYATI VƏ YARADICILIĞI HAQQINDA				
Azərbaycan dilində				
Kitablar	1	2	7	7
Dövri mətbuat və məcmuələrdə çap olunan məqalələr	208	227	70	144

Rus dilində				
Məqalələr	72	79	14	14
Başqa dillərdə				
Məqalələr	-	2	2	2

Cədvəldən də göründüyü kimi, həqiqətən də, bu göstəricini digərlərindən fərqləndirən üstün cəhətlər çoxdur. Bu da onunla əlaqədardır ki, göstəricinin tərtibi zamanı bütün mövcud mənbələr nəzərdən keçirilmiş və daha dəqiqliklə təhlil edilmişdir. Hər bir bölməyə ayrılıqda nəzər salsaq görürük ki, əvvəlki göstəricilərlə müqayisədə burada bibliografik təsvirlərin sayı daha çoxdur. Bu da o deməkdir ki, sonuncu şəxsi göstərici M.C.Paşayev irsini daha dolğun əks etdirir.

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, M.C.Paşayev irsini əks etdirən bibliografik mənbələr içərisində ümumi xarakterli göstəricilər də mövcuddur. Növbəti məqalədə həmin göstəricilərin ümumi və eyni zamanda şəxsi göstəricilərlə müqayisəli təhlili öz əksini tapacaq.

Ədəbiyyat

1. İsmayilov, N.İ. *Yeni bibliografik məlumat kitabı (M.Cəlal: Bibliografik məlumat kitabı haqqında) // Azərbaycan qəz.–3 fevr.–2007.–S.8*
2. İsmayilov, N.İ., Vəzirova, R.Ə. *Bibliografik tərtibatın metodikası.* -B.:Mütərcim,2004. -60s.
3. *Mənalı ömrün manifesti : Unudulmayan insan (Bakı Dövlət Universitetində görkəmli alim və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin xatirəsi anılmışdır) // Bakı Universiteti qəz.–7 dek.–2006.–S.3*
4. *Mir Cəlal:Bibliografiya(1928-1968)/ Tərt. ed. N.Teymurova; Azərbaycan SSR EA-nın Əsaslı kitabxanası.* -B.:Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı,1968. -140s.
5. *Mir Cəlal Paşayev: Bibliografiya(1908-1998) / Tərt.ed. R.Q.Muradova; Red.N.P.Nağıyeva;M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanası.* -B.,1998.–70s.
6. *Mir Cəlal : Bibliografiya / Tərt.ed.N.P.Nağıyeva; Elmi red.Ş.Ə.Axundov.* -B.:Adiloğlu,2006.–260s.

Айнұра Джафарова

Сравнительный анализ персональных библиографических указателей отражающие наследия Мир Джалал Пашаева

РЕЗЮМЕ

В статье отражена сравнительный анализ и особенности отражающие наследия персональных библиографических указателей посвященные великому ученому-педагогу Мир Джалал Пашаеву.

Aynura Jafarova

*Comparative analysis of personal bibliographical indexes describing the heritage of Mir
Dzhalal Pashayev*

SUMMARY

In article are analysed personal bibliographical indexes dedicating to pedagogue-scientist Mir Dzhalal Pashayev and is defined describing peculiarity of writer's heritage in these sources. With this analysis are substantiated the different things of indexes.

BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

MEHMAN NAMAZOV

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin

Kitabxana işinin təşkili

sektorunun müdiri

POLŞA SEYMİ KİTABXANASININ İŞ TƏCRÜBƏSİNDƏN

2008-ci il iyulun 6-dan 16-dək Azərbaycan Respublikasının Milli Məclis Aparatının bir qrup nümayəndə heyəti təkibində Polşada səfərdə olduq. Səfər zamanı seymin və senatın fəaliyyəti ilə tanışlıq çox maraqlı və səmərəli keçdi. Burada kitabxana-informasiya işi ilə bağlı diqqətimi cəlb edən bir sıra maraqlı olan məsələləri mütəxəssislərin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm.

İlk növbədə qeyd etməliyəm ki, Polşa dövlətində qanunvericilik səviyyəsində təsdiqlənmiş və tətbiqinə başlanmış elektron qanun layihələrinin formatı və strukturu maraq doğurur. Bu sənədin iki il bundan əvvəl təsdiq olunması qanunlara edilmiş dəyişikliklərin elektron bazada tətbiqi prosesinin avtomatlaşdırılmasına şərait yaradır. Polyaklar həmin sistemi hazırlayarkən dünya təcrübəsini öyrənməyə çalışmış və Avstriya modelini seçmişlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin İnformasiya resursları və texnologiyaları şöbəsi “Qanun layihələrinin hazırlanması və dövriyyəsi” proqram təminatına bənzər bir proqram sistemi üzərində iki ildən artıqdır ki, işləyir və onun ayrı-ayrı hissələri hazırdır.

İnformasiya texnologiyalarına aid başqa məsələlərlə tanışlıq zamanı aydın oldu ki, bizim yaratdığımız sistem bəzi sahələrdə Polşa seymindəkindən üstündür. Bununla belə, həmin təcrübənin öyrənilməsi və dekabr ayında polşalı həmkarlarımızın da iştirakı ilə İtaliyanın Florensiya şəhərində keçiriləcək beynəlxalq konfransın nəticələrinin araşdırılması da faydalı ola bilər.

Polşada diqqətimizi cəlb edən digər məsələ isə tədqiqatlar və araşdırmalar bürosunun fəaliyyəti oldu. Bu büronun tərkibində 5 professor, 18 doktor, 75 əməkdaş çalışır. Onun əsas vəzifəsinə deputatlara informasiyasının çatdırılması, deputat səlahiyyətlərinin realizə edilməsində onlara dəstək, qanunvericilik tədqiqatlarının aparılması, müqayisəli təhlillərin aparılması daxildir. Büronun 4 şöbəsi vardır:

1. Qanunların təhlili şöbəsi;
2. Məsləhətlər şöbəsi;
3. Parlament təhlilləri şöbəsi;
4. Verilənlər bazası və sənədlər şöbəsi.

Seymin İctimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin apardığı işlərlə də maraqlandıq. Gənclərin və uşaqların hüquqi biliklərinin artırılması, onların hüquq müstəvisində tərbiyə olunması üçün şöbənin hazırladığı kitablar, jurnallar və müxtəlif oyunlar diqqəti çəkən məsələlərdən idi.

Polşa Seymi kitabxanasının fəaliyyəti də maraq göstərdiyimiz sahələrdən idi. Bu kitabxana Seymin dəftərxana rəhbərliyinin tabeliyindədir. Kitabxana Seymin hər 2 palatasına, Seymin əməkdaşlarına, eləcə də ekspertlərə xidmət göstərir. Ümumiyyətlə isə Seymin kitabxanası bütün kateqoriyalardan olan oxuculara virtual olaraq xidmət göstərir.

Polşa Seymi kitabxanasında 75 əməkdaş çalışır. Burada 9 bölmə fəaliyyət göstərir:

1. Kitablارın alınması və işlənməsi;
2. Tarixi sənədlərin toplu bölməsi;
3. Kitablارın mühafizə bölməsi;
4. ALEF proqram administrasiyası;
5. APSAM-ECPRD;
6. Seymin arxivi;
7. Muzey bölməsi;
8. Göndərilmə bölməsi;
9. Katiblik.

Seym kitabxanasının avtomatlaşması ALEF proqramı ilə həyata keçirilir. Bu proqram məxsusi olaraq Polşa Seyminin kitabxanası üçün yazılmışdır. Proqram tərtib olunan zaman onun elastikliyi, tələbata və oxucu sorğusuna cavab verməsi əsas şərtlərdən olmuşdur. 1993-cü ildən kitabxana artıq bu proqramla işləyir. Bu bölmənin hazırda 2 serveri var və üçüncü serveri almaq nəzərdə tutulur. Burada 3 mühəndis və 2 kitabxanaçı da daxil olmaqla cəmi 5 işçi çalışır.

Kitablارın alınması və işlənməsi bölməsi. Bu bölmədə 21 nəfər kitabxanaçı işləyir. Bu bölmənin əsas funksiyası kitabxanada nəşriyyatların göndərdiyi çap nüsxələrinin komplektləşdirilməsidir. Dövlət nəşriyyatlarında nəşr olunan çap məhsulları məcburi nüsxə kimi 16 kitabxanaya (Milli Kitabxana, Polşa Seyminin kitabxanası, Krakov kitabxanası və s.) göndərilir.

Muzey bölməsi. Bu bölmənin əsas vəzifəsi incəsənət əsərlərinin qorunması və bərpasıdır. Bölmədə əsasən Polşa Seyminə aid olan sənədlər, deputat biletləri, açıqcalar, orden və medallar, markalar, afişalar və plakarlar qorunub saxlanılır. Qədim əlyazmalar və Polşa Konstitusiyasının prezident tərəfindən imzalanmış orijinalı da bu bölmədə saxlanılır.

APSAM-ECPRD. Bu bölmə əsasən Avropa Birliyinə daxil olan dövlətlərin qəbul etdikləri qanunların icrası, Avropa Parlamentində Polşa Seyminin işini əks etdirmək, parlamentlərarası sənəd və informasiyanın mübadiləsini təşkil etmək, Avropa parlamentlərində qəbul olunan qanun layihələri haqqında Senata məlumat hazırlamaq və s. kimi işlərlə məşğul olur.

Səfər zamanı Varşava Universiteti Hüquq fakültəsinin kitabxanası ilə də tanış olduq. Bu kitabxana universitet şəhərciyində ayrıca binada yerləşir. Müasir tələblərə cavab verən hüquq kitabxanası 2005-ci ildən yeni 3 mərtəbəli binada yerləşir. Kitabxana professor, müəllim və tələbələrə xidmət göstərir. Kitabxananın fondunda 100 mindən artıq kitab və çap məhsulu

saxlanılır. Burada əlifba və sistemli kataloq, 2 oxu zalı, 12 oturacaq lıq internet zalı oxucuların istifadəsinə verilmişdir. Kitabxana hər il 220 jurnala (polyak dilində 160, xarici dillərdə 60) abunə yazılır. Oxu zalında pullu xidmət göstərilir. Oxucu istənilən materialın surətini müəyyən olunmuş məbləği ödəməklə əldə edə bilər. Fond da saxlanılan bütün çap məhsulları xüsusi qorunma elementləri ilə təmin olunub ki, bu da fondan kitab itkisinin qarşısını almaqda müsbət rol oynayır. Bundan başqa, Polşa televiziyası ilə göstərilən bütün siyasi proqramların təsviri və video materialları kitabxana fondunda saxlanılır.

Azərbaycanda da bu tipli işlərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur. Parlamentin fəaliyyətini əks etdirən audio-video materiallarının kitabxana fondunda saxlanılması daha doğru olar.

Nəşriyyatın direktoru:
Mətbəə üzrə direktor müavini:
Kompüter tərtibçisi:

İslam ŞİRİNOV
Ələs QASIMOV
Nuriyyə MUSTAFAYEVA

Jurnal Azərbaycan Respublikası
Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 575. 27 mart 1997.

Yığılmağa verilmişdir: 10.11.2008
Çapa imzalanmışdır: 15.12.2008
Kağız formatı 70x100 1/16
Fiziki ç.v. 12
Sayı 200
Qiyməti müqavilə ilə.

Ünvan: AZ-1073/1. Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi 23
Bakı Universiteti Nəşriyyatı
Bakı Universiteti Nəşriyyatının mətbəəsi.